



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

VALDEMAR SEJRS SØNNER OG DEN STORE ÆRKEBISPESTRID

UDVALG AF KILDER TIL DANMARKS HISTORIE
I AARENE 1241.—1274

I OVERSÆTTELSE VED

JØRGEN OLRIK

UDGIVET AF

SELSKABET FOR HISTORISKE KILDESKRIFTERS OVERSÆTTELSE

MED UNDERSTØTTELSE AF

MINISTERIET FOR KIRKE- OG UNDERVISNINGSVÆSENET

KØBENHAVN
I KOMMISSION HOS DET SCHØNBERGSKE FORLAG
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKJÆR)
1906—08.

FORORD.

Nærværende samling oversættelser er udarbejdet efter opfordring af professor Kr. Erslev med A. D. Jørgensens »Valdemar Sejrs« som forbillede, idet Selskabet for historiske kildeskrifters oversættelse har ønsket også de følgende afsnit af Danmarks Middelalder oplyste ved et lignende fyldigt udvalg af samtidige kilder som det A. D. Jørgensen har givet for Valdemar Sejrs tid. Hvor ulige de to tidsrum end er i hele deres præg — hist den store konges harmoniske skikkelse som tidsalderens midtpunkt, her kiv og ufred mellem magtsyge høvdinge, blandt hvilke kun Jakob Erlandsøns myndige og stridbare prælatskikkelse rager kendelig op — så har deres kildestof dog mange indbyrdes ligheder. Fælles for dem begge er den fuldstændige mangel på sammenhængende skildringer af fædrelandets historie, der står i så mærkelig en modsætning til den forholdsvis rige og fyldige historieskrivning i 12. århundrede; men i begge tidsrum kaster heldigvis både pavebreve og udenlandske krøniker lys over mange sider af Danmarks historie. De to samlinger er derfor byggede op på omtrent samme måde, om end jeg er mig bevidst at have gjort udvalget af kilder noget fyldigere og udførligere end det er i A. D. Jørgensens bog. — Stoffet har ganske naturlig leddelt sig i flere grupper: først årbøgerne, hvis kortfattede optegnelser strækker sig gennem hele det omhandlede tidsrum; dernæst de ret talrige og udførlige beretninger om brodermordet på Slien, der åbenbart har sat sindene i stærk bevægelse; fremdeles den store ærke-

bispestrid, hvis dokumenter er mærkelig godt bevarede, og Øm klostres krønike, hvis livfulde enkeltskildringer stiller datidens ufred og mangel på lov og ret lyslevende frem for vore øjne. Af udenlandske kilder er særlig Håkon Håkonsøns saga og den brunsvigske rimkrønike af betydning. Endelig er der retskilderne (især købstadlove og gildeskråer); og sidst, men ikke mindst, må nævnes datidens øvrige omfattende brevstof, der vel ofte ligesom årbøgerne kan være noget tørt og ensformigt, men dog i mange måder er en hovedkilde til forståelsen af tidens rets- og samfundsforhold.

Til slut har jeg en hjærtelig tak at bringe professor Erslev, hvis sagkyndige gennemsyn jeg skylder mangfoldige vink og forbedringer, og professor Gertz, der på adskillige punkter har hjulpet mig med at klare de vanskeligheder, den overleverede tekst frembød.

Oktober 1908.

JØRGEN OLRIK.

INDHOLD.

	Side
Danske årbøgers efterretninger	1— 24
Uddrag af nordtyske årbøger	25— 31
Beretninger om Erik Plovpenning's død	32— 52
Oldbreve til oplysning af Valdemarsønnernes styre, ærkebisperiden fraregnet	53— 80
Uddrag af Håkon Håkonsøns saga	81—109
Procesakter i ærkebisperiden	110—153
Breve vedrørende ærkebisperiden	154—235
Udsnit af den brunsvigske rimkrønike	236—247
Om klostets krønike	248—317
Retskilder	318—356
Oldbreve af mere privatretlig karakter	357—391
Navne- og sageregister	392—418

Danske årbøgers efterretninger 1241—74.

Det kan ikke nægtes, at datidens årbogsstof er tørt og usammenhængende. Da det imidlertid er det eneste kildestof, der når helt gennem perioden fra ende til anden og så at sige danner den naturlige rygrad for fremstillingen af dens historie, er det her sat i spidsen. Heldigvis er der andre kilder, der på enkelte begrænsede områder kan give os et langt fyldigere indblik i tidens hændelser og hele særpræg.

Nogen fuldstændig systematisk oversigt over hele årbogsstoffet for dette tidsrums vedkommende har det ikke været hensigten at give. Det vil derfor som oftest ikke være særskilt angivet, når en efterretning — hvad der ofte finder sted — går igen i en række forskellige årbøger. Det ofte meget vanskelige spørgsmål om årbøgernes indbyrdes forhold til hverandre som kilder vil der i det hele ingen grund være til at komme synderligt ind på. — Fortrinlig hjælp ved udarbejdelsen har oversætteren haft af en af professor Erslev foretagen synkronistisk sammenstilling af årbogsefterretningerne, der velvilligt har været udlånt ham. — Det er ikke sjældent, at der i årstallene er indløbet fejl på 1 à 2 år; i sammenstillingen er efterretningerne dog altid anbragte ud for det årstal, der formentlig er det rette. Ligeledes er efterretningernes indbyrdes orden stundom lidt forandret for

oversigtens skyld. — En ganske kort omtale af de vigtigste årbøger skal forudskikkes¹.

1. *Lundedårbogen*. De ved ærkebiskpekirken førte årbogsoptegnelser er selvfølgelig af største vigtighed. De slutter ved 1265, men er fortsatte til 1307 i Esrom kloster. De er udgivne af Waitz i *Nordalbingische Studien* V, 7 og bedre i *Monum. Germaniæ, Script. XXIX*; Esromhåndskriftet med årbogens fortsættelse i *Script. rer. Dan. I*, 212.

2. *Sællandske årbog*. Slutter ved år 1282, men er fortsat til 1307. Udmærker sig navnlig ved sine indskud, tagne fra Sakse og helgenlevneder m. m. Dens fortælling om Erik Plovpennings drab er oversat særskilt nedenfor. Trykt i *Script. rer. Dan. II*, 602.

3. *Rydårbogen*. Skrevet i det sønderjyske Cistercienserkloster Ryd (senere Lyksborg) i Angel. Slutter med år 1288; en middelalderlig dansk oversættelse når til 1314. En af de vigtigste danske årbøger, personlig i stil og tone fremfor de andre, røber en varm understrøm af fædrelandskærlighed og sorg over landets ulykker. Trykt i *Script. rer. Dan. I*, 148 og bedre i *Monum. Germaniæ, Script. XVI*, 386; den danske oversættelse i *Ny Danske Magazin* V, 161.

4. *Årbog, sluttende 1286*. Dominikaneroptegnelser, antagelig redigerede i 16. årh. Trykt i *Script. rer. Dan. II*, 433².

5. *Essenbækårbogen*, sluttende 1323. Skrevet i Benediktinerklostret Essenbæk ved Randers. Trykt i *Script. rer. Dan. II*, 520.

6. *Næstvedårbogen*, sluttende år 1300. Trykt i *Script. rer. Dan. I*, 368.

7. *Sorøårbogen*, sluttende 1347. Trykt i *Script. rer. Dan. V*, 456.

8. og 9. *Årbøger, endende 1313 og 1317*. Beslægtede med Rydårbogen. Trykte i *Script. rer. Dan. IV*, 22 og *II*, 169.

¹) Jfr. Erslev, *Kilderne til Danmarks hist. i Middelalderen*.

²) En anden, mindre samling årbogsoptegnelser 1260—86 er nær i slægt med Jyske Krønike. Trykte i *Scr. rer. Dan. V*, 614.

10. *Jyske krønike*, forfattet kort efter 1340, hovedsagelig bestående af et vidtløftigt udtog af Sakse med kort fortsættelse. Trykt i Script. rer. Dan. II, 286.

11. *Roskildekanniken Peder Olsøns årbogsoptegnelser* fra 16. årh., der bygger på ældre, delvis tabte årbøger. Trykte i Script. rer. Dan. V, 528 (»Årbog til 1410«) og I, 171.

1241.

Lundearbog: Kong Valdemar døde d. 28. Marts, aftenen før Skærtorsdag. — Samme år var der solformørkelse, og Tartarerne¹ faldt ind i Ungarn og hærgede. — Peder Strangesøn døde i Ribe på vejen til Jerusalem².

Rydårbog: Døde kong Valdemar II, højlovlig ihukommelse, på Skærtorsdag. Ved hans død faldt for sand kronen af de danskes hoved. Ti fra den stund gav de sig hen til at fejde indbyrdes og lægge hverandre øde, så de blev til spot for alle nabofolk; og de lande, som deres fædre ærefuldt havde vundet med sværd, faldt ikke blot fra deres herredømme, men slog endog riget de sværeste sår og stedte det i ynkeligt virvar, idet rigets høvdinge stod imod kongen³ og søndersled og hærgede hverandre indbyrdes. — Kong Erik, søn af Valdemar II, fik enestytret i Danimark. — Der var solformørkelse. — Peder Strangesøn døde.

¹) Mongolerne.

²) Sæll. årb. m. fl. har beslægtede notitser. — Peder Strangesøn var en af Valdemar Sejrs betydeligste mænd og rådgivere, gift med Esbern Snares datter Ingeborg.

³) Her er rettet lidt i teksten.

1242.

Lundeårbog: Dette år døde pave Gregor og efterfulgtes af pave Innocentius IV.

Rydårbog m. fl.: Der opkom fejde mellem brødrene kong Erik og hertug Abel. — Ringsted kloster lagdes øde af ild¹.

1243.

Lundeårbog m. fl.: Dette år førte kong Erik sin hær mod sin broder Abel ved Kolding.

Rydårbog m. fl.: Nonneklostret i Roskilde brændte. — Innocentius IV besteg pavestolen.

Peder Olsøn: Holmekloster brændte².

1244.

Lundeårbog: Dette år var kong Erik og hertug Abel på vej til Reval, men vendte om, da de var nåede til Ystad.

Årbog til 1286: Den herre pavens nuntius³ udsendes til Danmark.

Essenbækårbog: Randers lagdes øde af ild.

Peder Olsøn: Kong Erik III af Sverige holdt Bryllup. — Bisp Jens af Slesvig døde, og Provst Eskil blev valgt og viet. — Henrik Harpestreng, læge og kannik i Roskilde, døde⁴.

1245.

Lundeårbog: Dette år blev bisp Nils af Roskilde uretmæssigt forjaget fra sit stift, ikke for nogen egen brødes skyld, men som følge af kongens og hans mænds

¹) Næstvedårbogen henfører, uden tvivl med rette, denne ildebrand til 1241 og nævner dagen derfor, Fredag d. 31. Maj.

²) Det nuværende Brahetrolleborg på Fyn.

³) Pavelig sendemand, der ikke er kardinal.

⁴) Kendt som forfatter af en dansk lægebog.

ondskab. — Samme år døde Vagn Gunnesøn¹. — Der holdtes almindeligt kirkemøde i Lyon af pave Innocentius IV².

Peder Olson: Der holdtes kirkemøde i Odense.

1246.

Lundeårbog: Døde hr. Jakob Sunesøn, from ihukommelse³. — Og der opkom fejde mellem kong Erik og hans brødre, nemlig hertug Abel og Kristoffer.

Rydårbog: Jakob Sunesøn døde. — Kong Erik førte en hær mod sin broder; denne drog ham imøde med en tysk hær, men der blev sluttet våbenstilstand for en tid.

Sællandske årbog: Juris Stigsøn blev dræbt⁴.

Essenbækårbog: Bisp Peder Topasøn døde⁵.

1247.

Lundeårbog: Dette år brændte Sorø kloster med kirken helt op. — Ribe indtoges af hertug Abel sammen med gode mænd⁶ af Danmark, men genvandtes atter af kong Erik.

Rydårbog: Sorø og Colbaz⁷ lagdes øde af ild. Odense blev stukken i brand af Tyske. Kong Erik brændte hele Svendborg by. Kort sagt, først lagde de ynkeligt riget øde, og til slut veg de end ikke tilbage for lige derefter at tilføje sig selv og riget evigt vanry ved at udgyde broderblod.

¹) En fremragende ridder.

²) Flere årbøger har beslægtede notitser.

³) En fremragende sællandsk stormand og en af kong Valdemars vigtigste rådgivere.

⁴) »af sine egne mænd«, tilføjer en anden årbog. Han var broder til ovennævnte bisp Nils Stigsøn.

⁵) Der må menes Århusbispen Peder Elavson.

⁶) Der menes: stormænd.

⁷) Cistercienserklostre, det sidste i Pommern.

Peder Olsøn: D. 28. April indtog hertug Abel Ribe by, og der blev den herre bisp Esger der af staden fangen med mange riddere og svende af den herre kongens. Samme år d. 3. Juni tog kong Erik byen tilbage. — To kongesønner, nemlig junker Kristoffer og hertug Knud, toges til fange af kong Erik.

1248.

Lundeårbog: Dette år gjordes tog mod Arreskov¹. Og kong Erik tiltager sig alle sine brødres borge og ejendomme.

Sællandske årbogs tilføjelser: Kong Erik førte hær til Femern². — Kristoffers bryllup stod.

1249.

Lundeårbog: Kong Erik tvang hele Danmark i vogn- eller plovskat. Og han kom til Skåne for at kræve den, men blev med stort mandetab slagen på flugt af bønderne og forjagen fra Lunde by, Tirsdag inden Påske, d. 30. Marts. Derpå belejrede bønderne ham i Helsingborg indtil Langfredag, da kongen i løn om natten flygtede over til Sælland. Senere, anden Påskedag, vendte kongen tilbage til Skåne og drog for Lunde by, og der blev forlig mellem Skåningerne og kongen. — Dette år døde bisp Nils af Roskilde, from ihukommelse, i Clairvaux³.

Rydårbog m. fl.: Havn⁴ brændtes af Lybekkerne⁵.

¹) I Sydfyn.

²) Således også Essenbækårbog.

³) »og Jakob valgtes til bisp«, tilføjer *Årbog til 1300*.

⁴) København.

⁵) Rydårbogen har urigtigt denne notits ved 1248, de andre årbøger ved 1249. Desuden har Rydårbogen ved 1249 notits om bisp Nils' død (jfr. ovenfor) og Erik Svenskekonges død (se nedenfor).

Peder Olsøn: Døde bisp Nils af Roskilde, og den herre paven gjorde provst Jakob til bisp, men kong Erik og flere kanniker satte magister Asgot over Roskilde stift. — Kong Erik blev Tirsdag før Påske jaget ud af Lund af Skåningerne, men anden Påskedag kom han igen og lagde Lunde borgere i en bøde af 15,000 mark ¹.

1250.

Lundeårbog: Dette år blev kong Erik dreven ud af Frisland, hvor såre mange af hans riddere mistede livet. Senere blev han i hellig Lavrentius' nat ² svigefuldt tagen til fange ved Slesvig af Lave og hans fæller, lagt i lænker og, efter at have aflagt et godt skriftemål, halslugget og kastet i Mysund d. 9. Avgust. Kort efter vælges hans broder Abel til konge og krones på Alle helgens dag ³.

Rydårbog: Hertug Abel tog sin broder kong Erik forrædersk til fange i Slesvig i den hellige Lavrentius' nat. En af samme hertugs riddere, Lave Gudmundsøn, førte ham på skib til Mysunde, hvor han dræbte ham og sænkede ham i Slien uden hertugens vidende. — Samme år blev hertug Abels søn Valdemar på hjemvejen fra højskolen i Paris fangen af den herre bispen af Kølns riddere. — Hertug Abel blev valgt til konge og kronet.

Årbog til 1317: Hertug Abel lod troløst sin broder kong Erik gribe i Slesvig, da han sad ved tærningspil, i den hellige Lavrentius' nat, og lod ham dræbe ved Mysund og sænke i vandet af ridderen Lave Gudmund-

¹) Den sidste notits står urigtigt ved 1250.

²) 9.—10. Avgust.

³) 1. November.

søn¹. — Hertug Abel valgtes til konge og kronedes Alle helgens dag, efter at han med 24 ridders hånd havde renset sig for sin broders død².

Peder Olsøn: Kong Erik lod Slesvig by tage og hærge og inddrog bispens gods, fordi bisp Eskil ej vilde modtage kronens ret af hans hånd, men holdt med den herre hertug Abel. Bispen drog i landflygtighed til Innocentius IV.

Flere årbøger: Erik, konge af Sverige, døde.

Flere årbøger: Oluf skænk døde.

Næstvedårbog: Døde abbed Nils.

1251.

Lundearbog: Dette år blev Folkungerne dræbte i Sverige³.

Rydårbog m. fl.: Kejser Frederik døde. — Grev Nils⁴ døde. — Kong Ludvig af Frankrige toges til fange, og hans broder Robert blev dræbt⁵.

Sællandske årbog og årbog til 1286: Bisp Gunner af Viborg døde.

1252.

Lundearbog: Dette år blev Abel, Danernes konge, ihjelslagen af Friserne i Utland⁶ ved Husumbro på

¹) Ellers som Rydårbogen. — *Årbogen til 1313* tilføjer: »Han fandtes af en fisker og jordsattes først hos prædikebrødrene (Ϸ: Dominikanerne), der da boede udenfor murene, senere hos vor frue på holmen (Ϸ: nonneklostret på holmen udenfor Slesvig), tredje gang i den hellige Peders kirke (Ϸ: domkirken i Slesvig)«.

²) Ϸ: svoret sig fri derfor med 24 riddere som medéds mænd.

³) Der sigtes til Birger jarls svigefulde drab på flere fremragende medlemmer af Folkungeætten, som havde rejst oprørsfanen mod Birgers søn Valdemar.

⁴) af Halland.

⁵) På korstog i Ægypten.

⁶) Nordfrisland.

apostlene Peders og Povls dag¹. — Og samme år døde, from ihukommelse, ærkebisp Uffe af Lund, 16. Decem-ber. — Kristoffer valgtes til konge.

Rydårbog: Kong Abel drog med en hær ind i Ejdersted for at kæmpe og blev fældet der². — Uffe ærkebisp døde. — Kristoffer bliver konge.

Søllandske årbogs tilføjelser: Kong Abel blev fældet i Frisland ved Mildenburg Peders og Povls aften.

Peder Olsøn: Henrik af Æmeltorp indtog Møn, og alt kongens gods blev ført bort fra Møn og Falster, og der blev taget stort bytte³.

1253.

*Lundeårbog*⁴: Dette år lagdes Svendborg øde. Og Henrik Æmeltorp byggede borg i Skelskør og holdt den og havde strid med kong Kristoffer og slog ham paa flugt. — Dette år valgtes Jakob til ærkebisp.

Peder Olsøn: Kong Kristoffer indtog og nedrev borgen Svendborg og halshuggede borgens mænd. Samme år kom Henrik Æmeltorp med en hær til Sælland og tog Skelskør, og da kong Kristoffer drog ham imøde med en hær, blev han slagen af den nævnte Henrik, mange Daner tagne til fange, og Sælland vidt og bredt hærget. — Kong Kristoffer belejrede Skelskør by og slog den nævnte Henrik på flugt.

Rydårbog: Der stod en kamp ved Skelskør mellem kong Kristoffer og Henrik Æmeltorp⁵. — Jakob blev

¹) 29. Juni.

²) »hvorover Holstenerne blev vrede og hærgede Danmark«, tilføjer *Årbog til 1317*.

³) Den nordtyske ridder Henrik Æmeltorps tog er sikkert et led i Holstenernes bestræbelser for at styrte Kristoffer fra tronen.

⁴) urigtigt under 1254.

⁵) Hvor Rydårbogen fortæller om kæmpen Starkad, meddeler den: »Hans tand førtes som en mærkværdighed fra Danmark

ærkebisp og Peder Skjalmsøn bisp i Roskilde. — Kong Kristoffer gav Valdemar, kong Abels søn, hertugdømme med lensfane ved Kolding¹.

Essenbækårbog: Kong Kristoffer førte hær mod Svendborg og Skelskør. — Kamp i Slesvig mellem Danske og Tyske.

Årbog til 1317: Møn tages, og Svendborg, og kongens fjender slås ned.

Årbog til 1313: Den gang hændte i Slesvig de jærtegn, der er skrevne om den derværende kirkes helgenlevninger, idet røvere blev grebne af en ond ånd og dræbte sig selv².

1254.

Lundeårbog: Pave Innocentius IV døde; han fulgtes af pave Alexander IV.

Peder Olsøn: Erik Kristoffers søn valgtes til konge. — Sveerne og Nordmændene vilde gøre tog mod Danmark, men vendte hæderløst hjem.

1255.

Årbog til 1286: De norske brændte Halland.

Lundeårbog: Dette år var bønder galne mod ædlinge.

1256.

Lundeårbog: Revshaleborg³ blev belejret og lagt øde.

Rydårbog: Kådkarle var alle galne med køller⁴. — Kejser Vilhelm døde i Frisland.

til Tyskland af ridderen Henrik Æmeltorp; den var 6 tommer stor«.

1) De to sidste notitser står fejlagtigt ved 1254.

2) Jævnfør nedenfor s. 50 ff. Med røvere menes kirkeranere.

3) Kongens borg ved Maribo sø.

4) Denne sætning står ordret således på dansk midt imellem årbogens latinske efterretninger. — I et andet håndskrift står:

Sællandske årbog m. fl.: Bønderne rasede mod ridderne med køller. — Peder Ebbesøn døde¹.

Peder Olson: Ærkebisp Jakob holdt landemøde ved Vejle, og kong Kristoffer holdt møde ved Nyborg.

1257.

Årbog til 1270: Kong Kristoffer, kong Håkon af Norge og hertugen af Sverige² mødtes i Købmanneland og svor forlig.

Rydårbog: Kong Håkon af Norge var i Danmark³. — Hertug Valdemar døde.

Næstvedårbog: Kong Kristoffer forligtes med Norges konge.

1258.

Rydårbog: Kong Erik føres af sin broder kong Kristoffer bort fra den hellige Peders kirke⁴ i bisp Nils' fravær. — Der var kamp mellem kongen og bønderne. — Ruppin by⁵ med alt sit tilliggende lagdes ved Guds dom øde.

Essenbækårbog: Kong Erik føres fra Slesvig over til Ringsted. — Bønderne blev slagte ved den bro, som hedder Lejre.

Sorøårbog m. fl.: Der var kamp ved Kisserup⁶ mellem kongen og bønderne.

Peder Olson: Der holdtes landemøde i Havn i tiden om den hellige Mortens dag⁷.

»Kølleloven bliver gældende«. — Med kådkarle menes husmænd, indsiddere.

¹) Sællandsk stormand, søn af Ebbe Sunesøn.

²) Birger jarl, den svenske kong Valdemars fader.

³) Således også *Sællandske årbog m. fl.*

⁴) Slesvig domkirke. Eriks lig førtes som bekendt til Ringsted.

⁵) I Mecklenborg.

⁶) I nærheden af Lejre.

⁷) 11. November.

1259.

Lundeårbog: Dette år blev ærkebisp Jakob tagen til fange i den hellige jomfru Agathes nat¹, på gården Gislebjærg², på kong Kristoffers bud. — Samme år døde kong Kristoffer, og ærkebispens slap ud af fængslet. — Samme år kom Jærmer³ til Købmannehavn med en stor hær Fredag i påskeugen⁴. Og der var kamp ved Næstved.

Rydårbog: Ærkebisp Jakob af Lund toges til fange og sattes i fængsel på Hagenskov borg⁵. — Kristoffer døde i Ribe. — Efter ham herskede hans søn Erik, som gjorde meget ondt ved at rane fra kirker og ved ingen ret at skaffe dem, der havde lidt vold og uret. Også klostrene, som hans forfædre havde bygget enten selv eller ved deres mænd, udsugede han ynkeligt med sine heste og hunde⁶. — Greverne af Holsten hærgede en stor del af hertugdømmet. — Jærmer, Ryboernes fyrste, hærgede en stor del af Sælland. Jærmer anrettede et stort nederlag på bønderne ved Næstved⁷.

*Jyske krønike*⁸: Erik, søn af Kristoffer, fulgte ham på tronen. Han tog kirkernes tiende, gjorde intet af hvad ret er, udpinte klostrene ved sine heste og hunde, var fra top til taa en liderlig karl og krænkede ædlingenes hustruer. Derfor gjorde ifølge Guds dom greverne af Holsten og Jærmer, Rygens fyrste, riget meget ondt.

¹) 4.—5. Februar.

²) I Skåne.

³) Rygens fyrste, ærkebisp Jakobs forbundsfælle.

⁴) 18. April.

⁵) Nu Frederiksgave, ved Assens.

⁶) Der menes, at han plagede dem med gæsteri.

⁷) Denne sidste notits står urigtigt under 1260.

⁸) Under 1260, efter notitser om ærkebispens tilfangetagelse og kongens død. Åbenbart skrevet på grundlag af Rydårbogen.

Sorøårbog og *Årbog til 1300*: Kongen kom af dage ved gift.

Næstvedårbog: Kong Kristoffer døde. — Ærkebisp Jakob slap fri. — Erik, kong Kristoffers søn, kronet i sit 11. år. — Jærmer indtog Sælland 5te Påskedag. — Bønderne led nederlag ved Næstved på den hellige Basilius' dag om morgenen¹. — Markgreven og Danerne blev udsonede. Der var møde i Rostock².

Peder Olsøn: Ærkebisp Jakob toges til fange i den hellige Agathes nat med vold i sit eget hus af kongens svend Henrik af Meklenborg og Nils gælkær³ af Lund, på kong Kristoffers og dronning Margaretas bud, for den danske kirkesags skyld; han blev sendt til Bornholm(!) og sat i fængsel på Hagenskov borg, hvorfor der blev lagt forbud⁴ over riget, som dog kun blev overholdt af få i Roskilde og Lunde stifter, af ingen i Jylland. Men efter kong Kristoffers død blev forbudet skærpet og fornyet mod dronning Margareta og hendes mænd. — Samme år døde kong Kristoffer i Ribe og blev jordet der; han blev forrædersk dræbt eller kom ifølge andre af dage ved gift. Erik, Kristoffers søn, fulgte ham på tronen og blev kronet i det Kristi år 1260⁵. — En stor del af Sønderjylland nede omkring Slesvig hærgedes af greverne af Holsten. — Samme år hærgede Jærmer, Ryboernes fyrste, Sælland vidt og bredt, anrettede et stort nederlag på bønderne ved Næstved og indtog denne by med bistand af Peder Bang,

¹) 14. Juni.

²) Mellem markgreverne af Brandenburg og enkedronningen.

³) Gælkær er den øverste embedsmand i Skåne. Nils var ærkebispens broder.

⁴) Kirkeligt forbud, interdikt, hvorved al gudstjeneste standsedes.

⁵) En anden optegnelse af Peder Olsøn lyder: »Samme år (1260) blev Erik Kristoffers søn kronet til konge i Viborg på Juledag«.

bisp af Roskilde, søstersøn af ærkebisen; der faldt 3000 mand dels på Vendernes, dels på bøndernes side. — Albert Krantz siger¹, at kong Kristoffer var ilde lidt af sine egne mænd og blev jaget ud af riget af dem.

Samme år kom den hellige Claras orden til Danmark, hvor den især blev indført og rigt udstyret af grevinde Ingerd af Regenstein, Jakob Sunesøns datter, der grundlagde et adeligt nonnekloster i Roskilde og lagde dertil rige gaver; hun førte søstre derhen fra Strassburg og blev jordet hos de små brødre² i Roskilde.

1260.

Årbog til 1270: Bisp Peder flyede ud af Danmark. — Jærmer døde. — Bisp Oluf³ dræbtes på den hellige Johannes' halshuggelsesdag⁴ under messen. Provst Ugot dræbtes af de samme mænd.

*Årbog til 1317*⁵: Oluf bisp af Børglum blev dræbt i Hvidbjærg kirke ved Oddesund af ridder Jens Glob og hans mænd⁶.

Sællandske årbog: Venderen Jærmer omkom, der havde tilføjet Sællænderne meget ondt.

Årbog til 1300: Jærmer dræbes med skam af en kvinde.

1261.

Lundeårbog: Dette år kom Birger, Sveernes hertug⁷, til Købmannenhavn med en stor hær. — Samme år blev

¹) Lybsk historieskriver i 16. årh.s begyndelse. Efterretningen er urigtig.

²) Franciskanerne.

³) af Børglum.

⁴) 29. Avgust.

⁵) fejlagtig under 1262.

⁶) og blev jordsat der i koret, tilføjer *Årbog til 1313*.

⁷) Birger jarl, jfr. ovenfor s. 11.

kong Erik og dronning Margareta tagne til fange på Lohede, og de bedste mænd¹ af Danmark blev dræbte eller tagne til fange. Ogsaa bispen af Slesvig blev tagen til fange og kastet i fængsel.

Rydårbog: Hertug Erik, søn af kong Abel, blev tagen til hertug². — Der stod et slag på Lohede mellem kong Erik Kristoffersøn og hertug Erik Abelsøn på hellig Olafs aften³, og kongens hær blev oprevet og han selv tagen til fange dér med sin moder dronning Margareta⁴.

*Næstvedårbog*⁵: Den 26. April, tredje påskenat, natten efter Marcus evangelists fødselsdag, brændte Næstved kloster.

1262.

Lundeårbog: Dette år gik ærkebisp Jakob i landflygtighed til Sverige. — Og hertugen af Brunsvig kom til Danmark og gjorde meget ondt⁶. Efter bud af denne hertug og magister Gerhard og Jon kaldet Little⁷ blev alt gods, Lunde- og Roskildekirken tilhørende, plyndret, ligeledes blev kannikernes gods inddraget, præster blev med hån tagne til fange, førte bort i fangenskab og røvede for alt deres eje. Hvor meget ondt Gud lod

¹) stormænd.

²) Denne efterretning står ved året 1260.

³) 28. Juli.

⁴) Jyske krønike giver hende tilnavnet Sprænghest. Samme krønike tilføjer: »og dér faldt Danernes ædlinge på kongens side på grund af Peder Finsøns forræderi, der var fører for kongens hær.« — Denne senere overleverings troværdighed er tvivlsom.

⁵) Foruden notits om slaget på Lohede.

⁶) Hertug Albrecht af Brunsvig indkaldtes af dronning Margareta som en art rigsforstander.

⁷) Magister Gerhard var pavelig nuntius i Danmark i anledning af ærkebisperstriden og stillede sig afgjort på kongens side. Jon Little var en fremragende stormand på kongens side.

ske ved denne hertug af Brunsvig og hans fæller, vil det være for vidtløftigt at fortælle i det enkelte. — Åhus¹ blev belejret og nedrevet.

Rydårbog: Hertugen af Brunsvig var i Danmark. — Kong Erik overgives til markgreverne. — Dronningen kom ud af fængsel. — Fru Ingeborg af Kallundborg blev fordreven². — Der var solformørkelse 5. August. — Bisp Nils blev taget til fange.

Næstvedårbog: Hertug Albert af Brunsvig blev Danneres fyrste.

Essenbækårbog: Randers brændte.

*Peder Olsøn*³: Men da ærkebispem undveg og flygtede, blev forbudet⁴ eftergivet af ham, alene med undertagelse af de steder, hvor dronningen opholdt sig med sine værkfæller.

1263.

Lundebog: Dette år belejrede Skåningerne Helsingborg, og Skåningerne tog borgen⁵. — Hertugen af Brunsvig drog ud af Danmark med stor vanhæder og blev ifølge Guds retfærdige dom fangen af markgreven af Meissen. — Peder Finsøn blev hængt⁶.

Rydårbog: Iver Tagesøn og Peder Finsøn blev hængte. — Bisp Nils⁷ kom løs.

Årbog til 1270: Biskop Nils kom løs og svor hertugen troskab, som han dog snart brød og flygtede. — Der var solformørkelse.

¹) Ærkebispens borg i Skåne, der var besat af de kongelige.

²) Denne sidste notits om Esbern Snares datter står kun i Rydårbogens danske tekst.

³) Under 1261.

⁴) 3: det kirkelige interdikt.

⁵) Fra hertugen af Brunsvig.

⁶) På hertugen af Brunsvigs bud.

⁷) af Slesvig.

Essenbækårbog: Magister Tyge vies til bisp i Aarhus af paven.

*Jyske krønike*¹: Hun² lod straks Peder Finsøn gribe af Mads Flortorp og hænge i den højeste galge ved Nyborg.

Årbog til 1313: Agnes, datter af kong Erik, viede sig i fasten til Gud i den hellige Agnes' hus i Roskilde i hertugen af Brunsvigs nærværelse og trods hans indsigelse³.

Sællandske årbog: Skåningerne stod hertugen af Brunsvig imod.

Peder Olsøn: Håkon, Norges konge, døde, og Magnus, kongens søn, kom på tronen i hans sted. Samme år kronedes Magnus, Norges konge, der tog til hustru en datter af den hellige kong Erik, Valdemar II's søn, ved navn Ingeborg. — Samme år på Pinsedag brændte i Lund fire kirker og en stor del af staden. — Hertugen af Brunsvig blev kaldt til Sælland af Kristoffers enke og lagde sine mænd i alle byer og borge der på øen, men da han vilde drage ind i Skåne, slog Skåningerne ham tilbage⁴.

1264.

Lundeårbog: Kong Erik blev fri af fangenskab. — Og ærkebisp Jakob tog vejen til Romerhoffet.

*Årbog til 1270*⁵: Kongen gav markgreven gidsler

¹) ved år 1262.

²) Dronningen.

³) Ellers som Lundeårbog; dog tilføjes om hertugen af Brunsvig: »Samme år blev han fangen i kamp ved Mikkelsdags tider«.

⁴) Notitsen om Agnes' klostergivelse findes i denne årbog urigtigt ved år 1253; den ovenfor anførte notits om Magnus' kroning ved 1262; den sidste sætning ved 1263.

⁵) Under 1263.

for 6000 mark sølv [og trolovede] desuden markgrevens datter¹.

Rydårbog: Kong Erik kom ud af fængsel. — Arreskov nedrives. — Ærkebisp Jakob drog til pavehoffet².

Jyske krønike: Det følgende år³ kom kongen løs på det vilkår, at han tog Agnes, markgreven af Brandenburgs søster, en skøn jomfru, til hustru uden medgift.

1265.

Lundeårbog: Døde bisp Nils af Slesvig og jordsattes i Vordingborg.

Rydårbog: Clemens IV besteg pavestolen. — Nils, bisp af Slesvig, døde. Og Bonde blev kåren. — Møgel-tønder slot blev nedbrudt⁴.

Årbog til 1300: Ærkebisp Jakob flygtede af Danmark.

Næstvedårbog: Døde abbed Nils Pine.

1266.

Lundeårbog: Kardinal Guido kom til Danmark. — Birger, Sveernes hertug, døde⁵.

Rydårbog: Guido kardinal kom til Danmark og satte kongen og dronningen i band. — Hertug Birger af Sverige døde.

*Jyske krønike*⁶: Guido, pavens kardinal og legat, var i Danmark og lagde riget under interdikt på grund af ærkebisp Jakob af Lunds tilfangetagelse.

¹) Agnes af Brandenburg.

²) Denne sidste notits findes ved år 1265. — De to første notits'er går igen i *Søllandske årbog* m. fl.

³) Hermed menes 1263.

⁴) Den sidste notits kun i den danske tekst.

⁵) Birger jarl, jfr. ovenfor s. 11 og 14.

⁶) Ved år 1267.

Sællandske årbog: Anders skænk blev fangen.

Årbog til 1313: Jutta, Agnes' søster, følger hende¹.

Peder Olsøn: Omsider 1266 kom Guido kardinal og pavens legat til Danmark for at mægle fred mellem den herre kongen og ærkebisp. Men da han så, at han intet udrettede, skyndte han sig at drage bort igen efter at have bandlyst kong Erik og hans moder Margareta med mange andre klerke og lægfolk og deres gudfrygtige tilhængere og lagde riget under interdikt, der dog kun blev overholdt af få. Dog overholdt de Ribe kanniker og nonnerne sammesteds samt Cistercienserklostrene og de små brødre² hele Danmark over det i 8½ år, men fik kun liden tak af kirken for deres lydighed.

1267.

Rydårbog: Fru Ingeborg af Kallundborg døde³. — Bisp Bonde blev indviet.

Essenbækårbog: Nils, bisp af Viborg og kansler, døde.

Årbog til 1313: Agnes fritages for stillingen som priorisse, og Jutta stadfæstes i den.

Peder Olsøn: Riget lagdes påny under interdikt, og et landemode holdtes af fire bisper, nemlig ærkebisp Jakob af Lund, Peder af Roskilde, Esger af Ribe og Bonde af Slesvig. På dette landemode blev bisperne Tyge af Århus, Jens af Børglum og flere andre prælater bandlyste. — Men den ærværdige ærkebisp lod

¹) Nemlig som klosterets priorinde, se nedenfor ved 1267 og ovenfor ved 1263. — De to sidste notitser findes hos *Peder Olsøn* urigtigt ved 1256.

²) Franciskanerne.

³) I Hadeby, tilføjer årbogens danske tekst og *Sællandske årbog*. Jfr. ovenfor ved 1262.

sig på grund af alvorlig svækkelse fritage for præstegerning og trådte ind i de små brødres orden i Lund¹.

1268.

Årbog til 1270: Kong Erik byggede borg ved Kolding.

Rydårbog: Koldinghus blev bygget. — Ærkebisp Jakob drog anden gang til pavehoffet. — Løgumkloster lagdes øde af ild.

Årbog til 1313: Hellig Knuds kirke i Ringsted² blev indviet af bispn af Winchester³ Søndagen før Kristi himmelfarts dag, og han gav 60 dage⁴ til dem, der besøgte den eller stod lønligt skrifte⁵ på Søndagene og Fredagene og på årsdagen for dens indvielse og ottendedagene derefter.

Peder Olson: Der var stor tørke fra den hellige jomfrus bebudelsesdag til Botulfs dag⁶, der faldt ingen regn, og dog var året frugtbart.

1269.

*Lundeårbog*⁷: Den herre pave Clemens døde ved St. Andreas dags tider⁸. — Dette år kom ved Mariæ himmelfarts tid⁹ fru Sofia, dronning af Sverige, til sin fader, den hellige kong Erik¹⁰.

¹) Dette sidste er næppe rigtigt; men mulig har ærkebispn dog næret bestemte planer i så henseende.

²) genopbygget efter branden 1241.

³) Bisp Johan af Winchester opholdt sig da i Danmark på vej til Rom.

⁴) 3: 60 dages aflad.

⁵) *mittentibus*, læs *poenitentibus*.

⁶) 25. Marts—17. Juni.

⁷) Ved år 1268.

⁸) 30. November.

⁹) 15. Avgust.

¹⁰) 3: hun aflagde besøg ved kongens grav i Ringsted.

Rydårbog: Pave Clemens døde. — Konrad, kejser Frederiks sønnesøn, blev fangen og halshuggen.

Søllandske årbogs tilføjelser: Albert, markgreve af Brandenburg, ægtede Mektilde, datter af kong Kristoffer.

Årbog til 1286: Benedikt, pavens nuntius, var i Danmark for at samle tiende. — Der kom brødre¹ i Helsingborg og Holbæk.

1270.

Lundeårbog: Efter denne pave Clemens' død stod Romersædet tomt i tre år.

Årbog til 1270 m. fl.: Mads drost med andre Daner faldt i Estland.

Rydårbog: Solen formørkedes om morgenen på Midfaste Søndag. — Anders skænk, søn af Oluf skænk, døde².

1271.

Rydårbog: Ribe by brændte. — Kong Ludvig af Frankrig døde³. — Junker Nils⁴ døde. — Der var jordskælv somme steder i Sverige⁵.

Næstvedårbog: Næstved brændte.

1272.

Lundeårbog: Pave Gregor X blev valgt Midfaste Søndag.

¹⁾ af Dominikanerordenen.

²⁾ Lignende notitser i *årbog til 1300* og *Essenbækårbog*; i *Rydårbogen* står de ved år 1272. — Anders var en fremragende søllandsk stormand.

³⁾ i leding på sin Jorsalfærd, tilføjer årbogens danske tekst.

⁴⁾ af Halland.

⁵⁾ Denne sidste notits kun i årbogens danske tekst.

Rydårbog: Hertug Erik¹ døde, og hertugdømmet med hertugens søn gaves i kong Eriks hænder. — Samme år d. 21. Avgust besatte de Tyske Slesvig by med en talrig skare, og d. 27. Avgust drog de atter bort med tab af nogle af deres hærmænd, men med stort bytte af ranet fæ af forskellig art. — Kong Erik begyndte at lægge Sønderjylland øde². — Pave Gregor blev valgt, der atter samlede kirken³. — Guido kardinal døde. — Hertuginde Margareta døde i barselseng⁴.

Jyske krønike og den beslægtede årbog til 1286: Herefter døde Erik, Jyllands hertug. Kong Erik vilde tage styret for hertugens små børn, og gav sig derfor til at besætte borge og faste huse, hvad også greverne af Holsten forsøgte på, hvisårsag der opstod fejde mellem dem.

Sællandske årbog: Hertug Erik Abelsøn døde. — Kongen hærgede hertugdømmet i Jylland.

Næstvedårbog: Hertug Erik døde. — Jens Hvitting drost førte en stor hær til Slesvig.

Essenbækårbog: Der var jordskælv ved lille St. Hansdags tider⁵. — Bisp Tyge døde.

1273.

Rydårbog: Bisp Esger af Ribe døde. — Hr. Mikkell, abbed af Ryd, døde. — Grev Rudolf valgtes til kejser.

Sællandske årbog m. fl.: Rudolf bliver kejser. — Kongen ægtede Agnes, markgrevens datter.

¹) »kong Abels søn«, tilføjer årbogens danske tekst.

²) Denne notits findes kun i den danske tekst.

³) Der sigtes til forhandlingerne om den græske kirkes genforening med Rom. Se nedenfor ved 1274.

⁴) Den sønderjyske hertug Eriks hustru.

⁵) 6. Maj. Jfr. notits i *Rydårbog* ved 1271.

1274.

Lundeårbog: Almindeligt kirkemøde holdes i Lyon under pave Gregor X. — Hr. Jakob, ærkebisp af Lund, døde, og Erland kåres.

Næstvedårbog: Samme år holdtes almindeligt kirkemøde i Lyon, hvor det besluttedes at betale tiende i 6 år til det hellige land. — Jakob ærkebisp døde på første Søndag i Fasten. Erland ærkedegn kåredes til bisp anden Søndag efter Påske.

*Rydårbog*¹: Hele Grækenland blev omvendt til troen². — Tyge kåredes til bisp i Ribe³.

Årbog til 1300: Jakob ærkebisp døde på Rygen.

Essenbækårbog m. fl.: Dronning Agnes fødte kong Erik en søn.

Tillæg: Valdemarssønnernes eftermæle. Folkesagn i Jyske krønike, nedskrevet kort efter 1340⁴.

Det fortælles, at kong Valdemar engang, da han just var ved at stige til hest og ride afsted, blev stående som fastgroet i dybe tanker ved siden af hesten en stor del af dagen. Da han endelig kom til sig selv igen, spurgte en ridder ham i fortrolighed, hvad han var falden i saa dybe tanker over. Til svar bød han ridderen straks ile til Sverige og hos en ridder der-

¹) Foruden notits om Lyonmødet.

²) Forhandlingerne på kirkemødet i Lyon drejede sig for en stor del om den græske kirkes genforening med den romerske, men noget positivt resultat nåedes ikke.

³) Denne sidste notits kun i årbogens danske tekst.

⁴) Oversat efter Script. rer. Dan. II, 387.

ovre, som han navngav ham, skaffe sig kundskab om denne sag. Ridderen undrede sig over denne sælsomme sendefærd, men drog til Sverige, hvor han i nogle dage nød en hæderfuld behandling hos den nævnte ridder og fik dette svar af ham: »Sig kong Valdemar, at han tænkte på sine sønner, hvordan de skulde enes efter hans død. Hils ham fra mig og svar ham, at de skal enes såre slet, dog skal de alle blive konger, den ene efter den anden.«

Uddrag af nordtyske årbøger 1241—1274.

Blandt de samtidige nordtyske krøniker og årbøger er den betydeligste ubetinget den, der er skrevet af abbeden Albert i Vor frue kloster i Stade og ender ved år 1256. Hertil slutter sig nogle hamborgske årbogsoptegnelser, endende ved 1265. Endelig indeholder nogle lybske annaler fra 1264—1324 enkelte ting af vigtighed for Danmarks historie. Den lybske historieskrivnings hovedværk, Franciskanerlæsemesteren Detmars krønike fra 14. årh.s slutning, indeholder derimod for nærværende tidsrums vedkommende så godt som intet særskilt stof til belysning af Danmarks historie, men kun efterretninger, der dels stammer fra de tre ovennævnte årbøger, dels fra Rydårbogen. Den er derfor ikke medtagen her. De tre årbogsuddrag er oversatte efter de i Monumenta Germaniæ historica, Scriptores, XVI, 367 ff., 380 ff., 413 f. trykte tekster.

Af Albert af Stades krønike.

1241. — — Danmarks konge Valdemar døde Skærtorsdag d. 28. Marts og efterfulgtes af sin søn Erik.
— — Abel Jyllands hertug gav i Hamborg på St.

Villads' dag¹ afkald på sit formynderskab over broder Adolfs² sønner, hvis søster Mektilde, der senere ægtede hertugen af Sverige, var hans hustru. Tilstede var ærkebisp Gerhard af Bremen, som også ved den lejlighed virksomt arbejdede på at få hertug Abel til at tage vennehuldt mod grev Gunzelin af Schwerin, hvem han tidligere havde været dødsfjende af, fordi hans fader havde taget kongen til fange³. Men denne Gunzelin skrev med skam slig hertugens huldskab mod ham i glemmebogen og undså sig siden ikke for af al magt at fejde mod samme hertug og hans svoger grev Johan af Holsten sammen med kongen af Danmark, der formædeligt vilde underkue hertugen. — —

1246. — — Grev Johan af Holsten, som var søn af broder Adolf og da 16 år gammel, med samt hans broder Gerhard vendte uskadte hjem fra Paris, hvor de havde opholdt sig i over to år; de var ventede med ikke ringe længsel af deres folk og blev om Fredagen, ottendedagen efter den hellige Frants' dag⁴, modtagne i Hamborg med stor jubel af præsteskab og folk. De forefandt deres land stedt i fejde, angrebet af kong Erik af Danmark med alle dem, som han havde kunnet formå til at hjælpe sig.

1247. — — Grev Gunzelin og Venderne, der hjalp kong Erik af Danmark mod grev Johan af Holsten, kom på den hellige Briccius' dag⁵ med fjendehånd til Oldesloe, fangede nogle af ridderne og fældede mange af Holstenerne, der mandigt satte sig til modværge. Samtidig begyndte kong Erik af Danmark at plage sin bro-

¹⁾ 8. November.

²⁾ Grev Adolf af Holsten var som bekendt trådt ind i et Franciskanerkloster.

³⁾ Grev Henrik af Schwerin, der tog Valdemar Sejr til fange.

⁴⁾ 8. Oktober.

⁵⁾ 13. November.

der hertug Abel i hans hertugdømme, jog sin broder Kristoffer ud af sine lande og tog sin halvbroder hertug Knud af Blekinge¹ til fange. Denne blev senere mandeligt sat i frihed af Lybekkerne, der erobrede Stegeborg, hvor han sad fangen; desuden hærgede de flere gange Danmark med søtog og vendte hjem med stort bytte. — —

1249. — — Hertug Abel blev atter ven med sin broder kongen af Danmark. Som følge deraf blev der intet ud af et hærtog mod Danmark af ærkebispem af Bremen og grev Johan af Holsten og deres hjælpere.

1250. Grev Johan udbød med hjælp af ærkebispem af Bremen og sin onkel bisp Simon af Paderborn tog mod Danmark, med en stor hær, i Avgust måned, og drev først med kraft på belejringen af Rejnoldsborg (Rensborg), som kongen havde befæstet meget stærkt og givet tapre mænd til værn. Imidlertid kom der ved tiden omkring den hellige Lavrentius' dag usalige rygter i omløb om kong Erik af Danmark, idet nogle påstod, han var fangen, andre, at han var død. Endelig kom sandheden for en dag: mens han trygt sad ved tærningspil i et hus nede ved vandet, kom hertug Abel, hans broder, der venligt havde indbudt ham dithen, uventet over ham, tog ham til fange med fjendehånd og kastede ham ned i et skib, der med vilje var bragt hen til dette sted. Han førtes så midt ud på det vand, der hedder Sli, og Lave, en af Danernes stormænd, hvem hertugen satte pris på, kom hastigt til på et andet skib, lod ham halshugge og hans lig sænke i vandets dyb, nedtyngt af en mængde jern, der anbragtes derpå. Da kongen så sin uundgaaelige død for øje, bad han om at få en præst og fik ham, og efter

¹) Uægte søn af Valdemar Sejv.

at have aflagt skriftemål skal han, så siger man, i sit inderste have tilgivet bødlen hans skændselsdåd og have sagt, just som han skulde halshugges: »Nu lader min broder mig lide en forsmædelig død, som jeg desværre har fortjent det for Gud, men hvis han ikke bedrer sig, vil han selv få en endnu forsmædeligere.« Dette skete i den hellige Lavrentius' nat. Ikke længe efter fandtes liget, belæsset med alt jernet, af nogle prædikebrødre; hovedet hang endnu ved halsen. Prædikebrødrene jordede det i deres kirke i Slesvig. Senere lod hans broder Abel det grave op og jorde i nonnernes nye kirke der i byen. — Hæren hævede belejringen og drog hjem. — På Allehelgens dag¹ krones Abel til konge og hans hustru Mektilde til dronning, men deres søn Valdemar, der endnu var et barn, var på hjemvejen fra Rouen bleven fangen af ærkebispem af Køln og holdtes endnu i fangenskab. — —

1252. — — På apostlene Peders og Pauls dag² blev Danekongen Abel uformodet dræbt af Strandfriserne, da han vilde ave deres overmod. Hans broder Kristoffer fulgte ham på tronen. Den førnævnte Lave flygtede til Holsten med kongekronen og en stor sum penge, han havde fået overdraget af Abel, men her blev han dræbt ikke lang tid efter.

Af de hamborgske årbøger til 1265.

1252. — — Ridder Herman af Kerkwerder, som var den, der havde spillet tærninger med kong Erik i

¹) 1. November.

²) 29. Juni.

den stund, han blev fangen, blev dræbt af nogle bønder, hvem han tvang til at grave i jorden; de slog ham ihjel med de spader, de havde i hænderne¹.

1258. Grev Bernhard af Bernburg ægtede en datter af kong Abel² i Hamborg på den hellige Blasius' dag³. — —

1259. Kong Kristoffer af Danmark dør, og hans søn Erik krones, 7 år gammel. Erik, søn af kong Abel, tages til hertug⁴. — —

1261. Dronning Margrete af Danmark med sin søn kongen drog mod greverne af Holsten med en stor skare mænd på Lohede, men greverne vandt ved Guds nåde sejr, tog dronningen til fange og førte hende i hæderligt fangenskab til Hamborg. Straks faldt hertug Albrecht af Brunsvig med hjælp af Lybekkerne og nogle utro Holstenere ind i Holsten og indtog borgen Pløn. Ved dens forsvar faldt en brav og tro ridder, hvem Gud være nådig i døden; han blev først jordet i Segeberg, men de hamborgske kanniker førte ham, fordi han var deres medkannik, til Hamborg og jordede den døde dér; han hvile i fred! — Han belejrede også byen Kiel, men havde her ingen fremgang.

1262. Medens dronningen holdtes i fangenskab i Hamborg, indledtes der fredsunderhandlinger. Hertugen og markgreverne⁵ samt greverne Johan og Gerhard

¹) Årbogens tidligere afsnit bygger på Albert af Stade. Beretningen om Eriks drab stemmer således ordret med denne (se ovenfor), blot at Herman Kerkwerder nævnes. Om Abels unge søn Valdemar har årbogen den tilføjelse: »Han udløstes af grev Johan for 6000 mark rent sølv.«

²) Ved navn Sofie.

³) 3. Februar.

⁴) I Slesvig.

⁵) Af Brandenburg.

holdt møde i Quedlinburg og senere i Salzwedel. Dronningen var også tilstede, men vendte dog senere tilbage til Hamborg, og efter dronningens hjemkomst mandede forhandlingerne ud i følgende endelige forlig, at de holstenske overløbere blev udsonede med greverne og fik deres godser igen, og dronningen vendte tilbage til Danmark. — —

1263. Grev Johan af Holsten døde og blev jordet i Reinfeld. — — Samme år vendte hertugen af Lyneborg hjem fra Danmark og drog med en stor skare ind i markgreven af Meissens land, men blev fangen af ham sammen med mange grever og landherrer; han sad et år og seks uger i fangenskab. Han toges til fange på apostlene Simons og Judas' aften¹.

Af de lybske årbøger 1264—1324.

1266. Sendte paven en kardinal ved navn Guido til Danmark, der bandlyste kongen og dronningen, fordi de havde taget ærkebisp Jakob af Lund til fange. — —

1268. — — Erik Danekonge byggede borg i Kolting mod Erik, Jyllands hertug. — —

1272. Samme år døde hertugen af Jylland og efterfulgtes af sine sønner Valdemar og Erik, men disse var mindreårige og måtte døje mangan undertrykkelse af Danekongen Erik. Dog opnåede de endelig af hans medlidenhed at få, Valdemar: hertugdømmet i Jylland, og hans broder Erik: herredømmet over Lange-

¹) 27. Oktober.

land. Valdemar blev en gavmild herre, Erik en kæk, og begge kloge og elskelige til deres livs ende. — Dette år besatte de Tyske med en stor hær Slesvig by og hærgede landet med rov og brand.

1273. — — Erik, Danernes konge, søn af Kristoffer, ægtede Agnes, datter af markgreven af Brandenburg, søster til markgreve Otto med pilen og markgreve Henrik kaldet »uden land«.

Beretninger om Erik Plovpennings død.

Af sådanne er der levnet os tre mere udførlige, hvoraf de to er affattede i Danmark på Latin, den tredje i Nordtyskland på Plattysk. De er vistnok alle nedskrevne temmelig kort tid efter mordet og gengiver de rygter, der gik mellem mand og mand om den grufulde begivenhed på Slien i nattens mørke. Hvor stor troværdighed der bør tillægges dem, er vanskeligt at afgøre; med sikkerhed kunde man jo åbenbart intet vide om enkelthederne ved udåden.

Den udførligste danske beretning danner afslutningen på en kongerække, der ligesom andre tilsvarende skrifter fra 13. årh. indirekte bygger på Sakse, men tillige ses at have optaget visse enkeltheder fra Sven Aggesøns Danmarks-kronike, ligesom dens lille fortale ganske er skreven ud af Sven Aggesøns. Også håndskriftligt er denne kronike knyttet til Sven Aggesøns værker, idet den fandtes sammen med disse i et middelalderligt håndskrift, der brændte med Universitetsbiblioteket 1728, men forinden var udgivet af Stephanus 1642¹. — Kroniken går til Kristoffer I's død; den er uden tvivl affattet snart efter overførelsen af Eriks lig til Ringsted (1258), og dens forfatter har rimeligvis stået Ring-

¹) Om dens forhold til Sven Aggesøn jfr. Axel Olrik, *Kilderne til Saksens oldhistorie* I, 103 f.

sted kloster nær. Den består af en ganske tør kongerække til Valdemar Sejr; om denne berettes lidt udførligere, dog intet om hans styrelse, men om hans to giftermål og hvilke sønner han fik. Forfatterens sympati er i høj grad på Eriks og navnlig på Kristoffers side, hvem han lovpriser højt, medens Abel fordømmes som den afskyelige brodermorder, »skönt han var dygtig nok i det verdslige«. — Krøniken er trykt (efter Stephanus' udgave) i Langebek, *Scriptores rerum Danicarum* I, 20-5, og denne tekst er lagt til grund for oversættelsen.

Den anden danske beretning findes indflettet i den sællandske årbog, der slutter ved 1282. Den er sikkert af omtrent lignende alder som foregående, men er mere kortfattet og dramatisk i sin fortælling og bærer præg af at stå rygtet som det lød på folkemunde langt nærmere, end den foregående fortælling gør med sit noget præstelige sving. Sællandske årbog indeholder flere sådanne udførlige tilføjelser, der for de ældre tiders vedkommende overvejende er tagne fra helgenlevneder eller fra Sakse. Desuden findes mellem tilføjelserne til Sællandske årbog en kortere beretning om begivenhederne inden mordet. Disse to tekster er her oversatte efter aftrykkene i *Scriptores rerum Danicarum* II, 630-1 og 634.

Den plattyske beretning findes i et håndskrift af den såkaldte holstenske rimkrønike og går rimeligvis tilbage til en (tabt) mere udførlig udgave af Albert af Stades verdenskrønike. Dens sammenstilling af Erik og den hellige Venceslaus, hvis skæbne havde visse lighedspunkter, lå åbenbart særdeles nær for middelalderlig fromhed. Afsnittet om den hellige Venceslaus er i øvrigt taget af Dominikaneren Martin af Troppaus verdenskrønike (c. 1270, se nedenfor). Trykt i *Monum. Germ. hist.*, *Deutsche Chroniken* II, 632 f.

En mere kortfattet plattysk beretning i den samtidige »saksiske verdenskrønike« er beslægtet med Albert af Stades fortælling. Trykt ssds. s. 257. — Mere udsmykkede og sagnagtige beretninger findes hos den nævnte Martin af Troppau (*Monum. Germ. hist.*, *Scriptores*, XXII, 464. 472)

samt i Englænderen Matthæus af Paris' (d. 1259) store verdenskrønike (sstds. XXVIII, 323).

A. Den udførligste danske beretning.

Valdemar II havde fire ægte sønner, dog ej med en og samme hustru. Med sin første ægtefælle, kongen af Bøhmens datter Margareta, en ædel dronning, fik han en søn af samme navn, som han lod vælge til konge og gav del i riget. Men han levede ej længe og blev altfor tidligt kaldt bort fra denne verden. Efter hans moders død tog han sig en anden hustru ved navn Berengaria, datter af kongen af Portugal, og med hende fik han tre sønner, hvoraf den ældste hed Erik, den mellemste Abel og den yngste Kristoffer. Og da hans førstefødte søn Valdemar III var død, hvem han havde ønsket til medkonge, valgte han med samtykke af alle Danmarks stormænd højtidelig den ældste af de tre andre, Erik, til at råde for riget sammen med ham, og satte ham højtidelig på tronen. Valdemar styrede lykkeligt riget i 40 år, og da han var gammel og mæt af dage, døde han i fred efter at have ordnet alt i sit rige vel og blev jordet hos sine fædre. Kongemagt og rige gik i arv til den ældste, Erik, som vi har nævnt ovenfor.

Da Erik havde fået fri rådighed over rigets tøjler, var han ved sin ærefulde færd en pryð for kongemagten, vennehuld og fjendegram. Han måtte også døje megen modgang af sine avindsmænd lige til den stund, da de ondes råd sejrede, og han på den hellige

Lavrentius' aften¹, just som han sad og spillede med sin avindsmand som med en ven, ganske uventet toges til fange og mod al lov og ret slæbtes bort, lagdes i jernlænker, slængtes således på ugudelig vis ned i en båd og førtes hastig ud ad Slistrømmen til den ydre del af denne. Da den fromme konge nu så sig på dødens tærskel, tænkte han i besk sjælevånde tilbage på sit livs svundne år og bad indtrængende søfolkene, der jo måtte være medvidere i hans død, om dog ikke at nægte ham en stund til anger og skriftemål — det være så kort det skulde. Nogle var også stemte herfor, men andre — thi også heri var de indbyrdes uenige — mente, at det vilde spille for megen tid; dog samtykkede de tilsidst, ikke frivilligt, men snarere nødtvungne, i at der skulde sendes bud til den nærmeste landsby og hentes præst til ham. Da denne så kom tilstede, krævede kongen heftigt det samme af ham. Ti aldrig havde han i de forgangne tider næret så brændende et ønske som just i dette øjeblik efter at sikre sig i sin død ved from sønderknuselse. Så vidt da den korte frist tillod det — ti hans drabsmænd havde en så brændende tørst efter hans blod som hunde på spor efter en hare, og trængte hårdt ind på ham — fik han aflagt sit skriftemål for præsten i den største hjærtets sønderknuselse; og ved ydre tegn lagde han sin indre sjælekvide for dagen: håret på sit kongelige hoved, der éngang havde båret guld kronen, gav han sig således til med egne hænder at rive voldeligt af, øjnene fyldtes med tårer; åsynet, der ellers var så fint og skønt, kradsede han grumt med neglene; brystet, hans mandige hjertes sæde, slog han sig hæftig for med hænderne, og alle lemmer, hvormed han kunde mindes at han

¹) 9. Avgust.

havde syndet, gav han, alt efter som han fik lov dertil, deres fortjente straf, alt imens han bønfuldt den barmhjærtige, ham som lover barmhjærtighed, at han dog i sin vante mildhed og evige godhed ikke vilde undslå sig for at være ham uværdige synder nådig.

Da skriftemålet så var holdt, råbte de andre lydt på hans død; og da han intet mere havde af alle sine kongeskatte, så hægtede han sig op og gav sit gyldne spænde samt kjortelen, han var iført, i sjælegave som skænk til præsten, idet han tillige betroede sig til hans forbønner og gav sin sjæl i den nådige og gode Guds vold. Samtidig gav han sin skriftefader et vink om, at han i løn skulde flygte og fjerne sig skyndsomst, hvad denne heller ikke tøvede med at gøre. Da dette nu lykkeligt var fuldbragt, ventede man ikke længere; disse Djævelens tjenere er straks ved hånden, slæber uden ynk Herrens offer afsted med deres rå hænder, bringer ham på forsmædelig vis ombord på skibet og byder en ud af deres midte at slagte Herrens offerdyr ved at halshugge ham. Denne lod sig imidlertid skræmme tilbage af skræk derfor og begyndte så småt at sige sig fra sådant hverv som uværdig dertil. Men da der lovedes ham penge, drog han sit sværd og skilte i to hug det kongelige hoved fra kroppen.

Da sådant ynkeligt og uhørt mord var fuldbragt, tog de det livløse legeme, bandt hjelmen, der sad på hans hoved, fast til martyrens højre arm, for at han aldrig skulde kunne findes af noget menneske, og kastede liget i strømmen. Med så forrettet sag vendte udådens håndlangere tilbage til udådens ophavsmand og aflagde en usalig beretning om den fuldbyrdede misgerning. Da blev der glæde blandt Abels folk, men stor sorg og kvide blandt Eriks. Straks tages nemlig de mere ædelbårne af Eriks mænd til fange, fangne

lægges de i lænker, lænkede sættes de i fængsel. Men nok herom.

På den næstfølgende dag efter det ynkelige mord kom nogle fiskere i deres dont hen til det selvsamme sted, satte deres garn ud og fik den hæderkronede martyrs hæderkronede lig i nettet, da de trak det op på stranden¹. Med undren i sinde så de, at hovedet ikke sad på kroppen, og kroppen lå skilt fra hovedet, og de kunde for skræk næppe få et ord frem. Men da de nøjere betragtede det kongelige blodvidnes hæderkronede hoved og berømmelige krop, så genkendte de endelig på selve trækkene og på visse tegn, der fra tidligere tid var dem kendte, deres fordums høje konge og herre. De bragte så liget ombord på et fartøj, så-dan som det var, med hjælm og klædningsstykker og lænker om benene, og førte det med så stor hæder, som de kunde vise det, til prædikebrødrenes² kirke i Slesvig by og jordede det her, hvormed disse brødre fromt hjalp dem, idet de viste ikke ringe jubel og glæde over en så stor og kostbar skats lidelse og død³.

Dér lå det så begravet i nogen tid, indtil det af bispen dér i byen med hæder føres over til den større kirke, som var viet til den hellige Peder apostel⁴, og efter at være ført herover, dyrkes det med skyldig hæder og forherliges af stadige jærtegn⁵.

Nu lyster mig at beundre den barmhjertige Guds

¹) Ifølge den anden danske beretning først nogle uger efter.

²) Dominikanernes.

³) De glæder sig over, at kongens blodvidnedød skaber kirken en ny helgen.

⁴) Domkirken.

⁵) Om de jærtegn, der skete ved hans grav, henvises til de i H. Olrik, Danske helgeners levned s. 374—403 oversatte beretninger.

nådige miskundhed i dette værk, forherlige ham i min beundring, lovsynge ham i min forherligelse, prise ham i min lovsang. Han, der er sanddru i sine løfter, har på dette kongelige blodvidne trofast og sandfærdig opfyldt, hvad han éngang nådigt og mildt har vidnet ved sin profet med de ord: »I selv samme stund synderen sukker, er han frelst«¹. Ti ved ordene »i selv samme stund« har han udelukket al tvivl om den afgørende nødvendighed af skriftemål og anger på det yderste, og ved ordene »er du frelst« har han givet håb om nåde. Han har også bekræftet dette herlige ord af den hellige Avgustinus: »Sand anger kommer aldrig for sent«. Dette går for sand daglig i opfyldelse på dette kongelige blodvidne, der uskyldig blev grumt myrdet af ugudelige mænd. Skønt han nemlig i sin ungdoms tid havde været forfængelig, ustadig, og ikke lidet hengiven til verdens lyst og vellevned, så er dog hans synder blevne aftvættede ved den beske og skændige død, han fik, og den sande hjærtets sønderknuselse, han som ovenfor nævnt viste, hvorom de hyppige jærtegn vidner, som sker ved hans grave, både dér, hvor han først blev jordet, dér, hvor han efter nogen tids forløb blev ført hen, og endelig også på det sted, hvor han efter Guds nåde nu hviler². Der findes nemlig mange sandfærdige vidner, der har set, hvorledes ved hans legems berømmelige støv blinde får deres syn igen og kan skelne tydeligt, vanskabte og forkrøblede får deres legems førhed igen og kan gå sikkert omkring, døve får deres hørelse, stumme deres mæle, ja endog døde genoprejses.

¹) Hvor dette skriftsted findes, har det ikke været mig muligt at efterspore.

²) Der menes Ringsted kirke, hvorhen Kristoffer 1258 lod Eriks lig føre. Jfr. ovenfor s. 11.

Det skændige og rå drab, der var øvet på denne hellige mand, lod Gud, den retfærdige dommer, ikke gå uhævnnet hen. Ti han, som var drabets hovedmand og ophav, blev ikke længe efter grumt dræbt i eget land af egne folk, idet Herrens gengældelse ramte ham¹. Og han, som i råd og dåd var den ledende ved dette værk, blev som landflygtig og fordreven mand ynkelig dræbt i byen Kiel². Men han, der med brødefulde hænder fuldbragte den skændige dåd, blev ved byen Köln radbrækket og lagt på hjul og stejle og lod således galgebakken sin krop, men helvede sin sjæl til ynkelig straf og pine i al evighed³.

Da nu altså denne såre fromme konge, Erik, som skal mindes med al ærefrygt, så lykkeligt var taget bort fra verdens trængsler op til det himmelske rige, som det ovenfor er fremstillet, følger i hans sted hans broder, af navn Abel, men i gerning Kain, og sættes højtidelig på rigets trone. Hans tidligere bedrifter, der jo er alle såre vel kendte, anser jeg det for overflødigt at fremstille, så meget mere, som hans rygte er nået langt udenfor Danmarks grænser med frasagnene om den vilde dåd, han udtænkte mod sin broder Erik efter opfordring og tilskyndelse af Lave Gudmundsøn, der havde den afgørende stemme ved hans rådslagninger. Også en anden, hvis navn vi dog ikke skal nævne for ikke at få ord for at bringe nogen i vanry, siges at have mere del i dette onde råd end tilbørligt var⁴. Selv om denne mand nu er opblæst over sine erhvervede skatte, er rask og sund af legeme og svulmer af hovmod over sin magt, burde han dog lytte til besindige mænds råd

¹) Der sigtes til Abels fald på tog mod Friserne.

²) Der sigtes til Lave Gudmundsøn.

³) Der sigtes sikkert til Herman Kerkwerder.

⁴) Der sigtes uden tvivl til Tyge Bost, kong Abels kammermester, der beholdt sin stilling under Kristoffer.

og sørge for, hvad der kunde både ham selv så vel som hans sjæl, så han samler sig i sit stille sind og ikke lader den tid til anger, Gud tilstår ham, gå upåagtet hen, at han ikke til slut skal hjemfalde til Guds hænder — han, i hvis hænder det er skrækkeligt at falde¹ — og af ham få sin fortjente straf.

Denne Abel, Danernes konge, styrede dygtigt nok i det verdslige; men da han en gang, endnu inden to år var gåede efter hans tronbestigelse, drog over til Jylland for at tugte nogle oprørere, blev han derovre dræbt af Friserne og måtte således selv tømme den bitre kalk, han før havde iskænket sin broder. Derfra bragtes han af sine mænd til Slesvig og jordedes i den hellige Peders kirke, hvor hans broder, som før omtalt, tidligere var bleven jordet.

Efter ham fulgte den sidste af de brødre, vi ovenfor har nævnt, Kristoffer af navn og ikke mindre af gavn; ti han agtede altid på sit navns afledning; Kristoffer betyder nemlig: Kristi offer². Han slægtede for vist sin fader på og beflittede sig med held på at øve faderens id; han var tålsom overfor forurettelser og tog ikke nogen overilet hævn for sådanne, men glemte dem dog heller ikke af overbærenhed; han var en gudhengen og gudfrygtig mand, i kamp en rask og modig kriger, fromt betænkt på at give almisser, helt afvigende fra sine brødre ved sin kyskhed, forstandig i tale, ren af sæder, og overhovedet udmærket ved al hæder og dyd; kun havde han den fejl, at han sjælden vilde åbne sin knyttede hånd og strække den frem til håndslag. Han var, som nævnt, smykket med kyskhed

¹) Hebr. 10, ³¹.

²) Abel faldt 29. Juni 1252.

³) Som bekendt er denne afledning aldeles urigtig, da Kristoffer er det græske Christoforos, »Kristi bærer«.

og blufærdighed, og vilde ikke give sit rene legeme hen at besudles af nogen, være sig ædelbåren eller uadelig, lige indtil han på sine brødrers og venners råd ægtede Margareta, en datter af Zambor, en såre ædelbåren Venderfyrste, broder til Zvantepolk, Pomrernes konge¹. Han blev, som nævnt, lovlig valgt til konge på Viborg ting med alles fælles samtykke, og salvedes derpå højtidelig til konge af den ædelbårne ærkebisp Uffe i domkirken i Lund tilligemed sin ædelbårne ægtefælle, den nævnte Margareta, for at de to, der alt fra tidligere tid var fælles om stue og seng, nu herefter dags også skulde være enige og fælles om magtens og rigets højhed.

Hvor megen modgang og overlast han måtte døde af sine avindsmænd, der hadede og misundte ham, derom kan de mænd vidne, der har delt krigens mange farer med ham. Men da han så havde styret i nogen tid, og det nævnte rige i fred havde været ham underlagt, udvalgte han med fælles samtykke af alle hædersmænd i riget² sin søn til konge, hvem hans ædelbårne hustru havde født ham på Låland inden hans tronbestigelse³, og lod den udvalgte konge bekræfte i sin stilling, ved at alle riddere aflagde hyldingséd til ham. Men den gamle fjende⁴ så skævt til ham og fik sine fæller til troløst at sammensværge sig mod kongens liv, lige til det lykkedes disse ved deres forfølgelse og onde råd at styrte ham i dødens vold. Efter sigende blev han til slut ryddet af vejen ved gift. Den såre kriste-

¹) Kristoffer ægtede 1248 den pommerske hertug Zambors datter Margrete, der stundom efter faderen kaldes med tilnavnet Zambiria.

²) Der menes stormændene.

³) Kristoffer var hertug af Låland og Falster i sine brødrers kongetid.

⁴) Satan.

lige kong Kristoffer døde i Ribe by i det Herrens år 1259 og jordedes i Vor frue kirke¹. Efter ham kom hans søn Erik til styret. Om hans indgang og udgang ved vi ingen besked og overlader derfor andre at fortælle derom.

B. Tilføjelserne i Sællandske årbog.

1. Erik var en meget smuk mand og såre blid ridder, overmåde huld mod alle, og øvede mangen kæk dåd. Mellem ham og hans broder hertug Abel var der stor splid, der varede længe. Ti Abel havde til hustru en søster af de holstenske grever, hvem kongen på enhver måde vilde lægge under Danernes herredømme². Hertug Abel satte sig da for at forsvare disse op mod sin broder og kæmpede for den sags skyld mangfoldige gange imod ham hjulpet af en tysk hær. Til slut blev hertug Abel nødt til at lægge liv og gods i kongens hænder, og således blev de tilsyneladende venner. Herpå svor tyve ædlinge og herrer på hertugens vegne i så måde, at om hertugen nogensinde skulde sætte sig op mod kongen, da var disse tyve pligtige at forlade hertugen og tage tjeneste som kongens mænd og hertugens fjender. Siden belejrede ærkebisp Gerhard af Bremen, biskop Simon af Paderborn og greverne af Holsten kongens borg Rensborg med 1400 hestfolk. Mod dem drog kong Erik kamprustet, med en stor hær,

¹) Domkirken. Kristoffer døde 29. Maj.

²) Abel havde 1237 ægtet Mektilde, datter af grev Adolf af Holsten.

og kom til Danevirke. Men da han bøjede af fra vejen og tog ind i Slesvig by hos sin broder Abel for at give ham oprejsning, da der jo tidligere var sluttet fred mellem dem, blev han i den hellige Lavrentius' nat tagen til fange af sin broder Abel og dræbt ved Mysund af en af hertugens riddere, Lave Gudmundsøn, og hans lig sænket i Slien.

2. Kong Erik blev i fredstid i hellig Lavrentius' nat tagen til fange i Slesvig af hertug Abel. Da han havde fængslet ham, sagde han — ifølge en mands udsagn, der påstår at vide besked derom — til kongen: »Husk, at forgangen år, da du hærgede denne by, måtte min datter flygte og søge skjul blandt fattige kvinder!« Kongen svarede: »Kæreste broder, vær ved godt mod, ti endnu har jeg med Guds vilje så gode råd, at jeg fuldelig kan erstatte din datter hendes sko!« Hertugen svarer: »Det skal du aldrig komme til at gøre!« Da der ikke fandtes nogen, der kunde rive kongen ud af hans hænder, overlod hertugen ham til en af sine ridderes varetægt, hvis navn var Tyge Bost. Ridderen spurgte så hertugen: »Hvorhen skal jeg føre din broder kongen?« Han svarede: »Før ham hvorhen du vil, og gør med ham hvad dig lyster!« Han og hans svende rev da ilstomt kongen bort mellem sig, bragte ham om bord i en båd, der lå nede ved broen, og roede bort med ham. Inden de var komne ret langt bort fra byen, hørte de stærke og lydelige åreslag bag ved sig og stemmer af rorkarle, der indbyrdes opmuntrede hverandre til at fremskynde farten. Kongen sagde da til sine ledsagere: »Hvem tror I det kan være, som kommer efter os?« De svarer ham: »Vi kan høre på stemmen, at det er hr. Lave Gudmundsøn.« Kongen siger da: »Så beder jeg eder, mine kæreste herrer, alle, som er ombord på dette skib, at

I skaffer mig en præst, jeg kan skrifte for, inden jeg dør; ti jeg er vis på, at jeg aldrig slipper levende af Laves hænder.« Man søger så en præst, finder ham ved Guds nåde med det samme og bringer ham ud på skibet til kongen. Da så skriftemålet var fuldbyrdet, griber disse Satans tjenere kongen, fører ham over til den vestlige kyst af fjorden Sli, halshugger ham og sænker den halshuggede i dybet efter at have bundet hjelme og stormhuer fast til liget. Men efter nogle ugers forløb blev det fundet af fiskere, bragt til staden og jordet i nonnernes lille kirke¹. Senere førte hans broder Kristoffer det over til Ringsted og gav det med al skyldig ærefrygt en kongelig jordefærd, som det fortjente. — Iøvrigt må man vide, at alle ophavsmændene til kongens død rantes efter kort tids forløb af Guds retfærdige hævn, så at end ikke én af dem blev tilbage, men alle fik de en ynkelig død. Talrige troende og fromme folk, der ofte i trængsler har prøvet det, forsikrer, at Herren gennem sit blodvidnes fortjenester hjælper alle, der påkalder ham i sandhed. Derfor læser man også på hans gravmæle:

Herunder hviler kong Erik, en ven af den øverste
konge, o. s. fr.

¹) Som den udførlige beretning meddeler, jordedes det først i prædikebrødrenes kirke, senere lod Abel det flytte ud i nonnernes kirke på holmen ved Slesvig; derpå lod bispem det føre til domkirken (jfr. ovenfor).

C. Den plattyske beretning.

Her fortælles videre om de to førnævnte brødre kong Erik af Danmark og hertug Abel, hvordan de kom af dage.

I det Herrens år 1250, da de to brødre gensidig havde hærget og brændt hinandens lande og derfor levede i stort indbyrdes had, som man finder det skrevet i sandfærdige skrifter, da havde hertug Abel, kong Eriks broder, sat i værk, at kong Erik venlig blev buden til gæst i Slesvig. Og han kom i god tro og love til Slesvig og blev kærlig modtaget og godt behandlet på sømmelig vis med god mad og kostbare drikke. Da så måltidet var forbi, gav kong Erik sig til for tidsfordriv at lege tavl¹ med en ridder ved navn Herman Kerkwerder. Derpå blev han grebet på fjendtlig vis af sin broders, hertug Abels mænd og med vold slæbt ombord i et skib. Og da det var iværksat, så kom der en Daner, en stor karl, hvis navn var Lave, han bandt den ædelige herre lænker og sten om hans hals og kastede ham i dybet på det vand, der hedder Slien. Således fik den ædelige herre i god tro sin død. Dette skændige værk og denne umenneskelige ondskab gik for sig på den hellige martyr St. Lavrentius' dag. — Den ædelige konges lig blev fundet, og brødrene af prædikeordenen jordede det i deres kirke i Slesvig. Der lod Gud ved ham ske mangfoldige undere til vidnesbyrd om hans hellighed. Derefter lod hans broder Abel ham atter grave op igen og jorde i den ny kirke ved nonneklostret.

Denne død ved forræderi var tilforn vel forudsagt

¹) »Worptafelspele«, d. Trictrac.

den ædelige kære herre kong Erik af den kære hellige martyr St. Venceslaus. — Således læser man i den romerske krønike¹, at 300 år tilforn, inden denne onde død skete, da man skrev år 940 efter Guds byrd, på den store kejser Ottos tid, da omvendte kongen af Bøhmen sig for første gang til kristentroen; han hed Spitingneus. Den samme konge af Bøhmen Spitingneus havde to sønner, Venceslaus og Boleslaus. Efter faderens død blev Venceslaus konge over Bøhmen, han var hellig og from i al sin færd. Han styrede og optrådte til enhver tid med det for øje: at øge gudstjenesten. Et bevis på sin ydmyghed gav han sålunde: skønt han var en konge og en fyrste, gik han ofte i løn om natten med én tjener ud i skoven, bar brændet på sine egne skuldre og lagde det foran stakkels vanføre menneskers døre, for at de kunde værne sig mod kulden. Og ofte hentede han negene fra sin egen mark om natten og ud af sin egen lade og tærskede dem med egne hænder og gav det korn til de fattige, på det at han også ved eget arbejde kunde erhverve Guds løn. Og sådanne gode værker af den kære hellige konge St. Venceslaus fortælles der mange af. Men disse gode, milde værker af den hellige Venceslaus dem hadede hans broder Boleslaus og slog ham forrædersk ihjel, under dyb fred, på kirkegården, for at han kunde blive konge efter ham.

D. Beretningen i den saksiske verdenskrønike.

I de dage var der også stor tvedragt mellem kong Erik og hans broder hertug Abel. Hertugens hjælpere

¹) Martin af Troppau, se indledningen.

var greve Johan af Holsten, bispn af Bremen og hans hjælpere og også Lybekkerne. Hertug Abel vandt Ribe by fra kongen og plyndrede den og fangede der hans mænd. Kongen vandt den atter tilbage og holdt den mandelig. Hertug Abel og bisp Gerhard af Bremen, grev Johan og mange andre herrer kom imidlertid til Danmark med stor hær og vilde igen afvinde kongen Ribe; den forsvarede kongen tappert. De belejrede den da så længe, til sulten drev dem derfra. Da udsonede kongen og hertugen sig, og de andre herrer blev der uindbudne. Lybekkerne fejdede også meget på kongen med skibe, og plyndrede til søs, de fangede og dræbte mangan uskyldig mand.

Efter kongens og hertugens udsoning indbød hertugen kongen til sit hus i Slesvig. Der sad kongen og legede tavl. Hertugen bad ham stå op, kongen svarede: »Bi dog, broder, til spillet er ude!« »Herre, det er mit ønske, I skal stå op!« Da sagde kongen: »Herre broder, und mig livet!« Da greb han kongen og lod ham halshugge og sænke i vandet. Dette skete St. Lavrentius' aften 1250. En del folk har den tro, at han er hellig. Straks efter den milde kong Eriks død blev den troløse Abel konge, og ikke længe derefter blev han forsmædelig ihjelslagen af Friserne i året 1251.

E. Beretningen hos Martin af Troppau¹.

Tre hundrede år efter sin lidelse og død viste den hellige Venceslaus sig i drømme for Danernes konge

¹) Martin fortæller om den hellige Venceslaus i nøje overensstemmelse med den ovenfor oversatte plattyske beretning, der har sin visdom fra ham. Derefter fortsætter han som følger.

Erik og åbenbarede ham, at han skulde lide samme død som han selv, sagde at han hed Venceslaus, og bød ham bygge et kloster til sin ære. Kongen foer skrækslagen op af søvne ved det syn og gav sig nu til at udspørge bisper og andre, hvem den hellige Venceslaus var, da han aldrig havde hørt tale om ham, og da han så fik at vide, at han havde været fyrste i Bøhmen og var bleven dræbt af sin broder, begyndte han til hans ære at bygge et Cistercienserkloster i Reval og lægge meget gods dertil¹. Men før han var færdig dermed, blev han på sin broder Abels råd taget af dage, således som den hellige mand havde åbenbaret ham det.

— —
I det Herrens år 1250 blev i Danmark den berømmelige Danekonge Erik sænket i havet, af sin yngre broder Abel, der vilde have riget efter ham. Samme Abel høstede dog kun ringe ære og udbytte deraf, ti i sit næstfølgende kongear blev han dræbt af Friserne, da han vilde lægge dem under sit åg.

F. Beretningen hos Matthæus af Paris.

Om Danekongen Eriks død. — — Samme år² udbrød en afskyelig krig og tvedragt om riget mellem den fordums Danekonge Valdemars sønner. Og mens hele verden med afsky så

broder stå imod broder og hadefuldt kives om riget
frækt, på ugudelig vis³,

¹) Selvfølgelig er alt dette en fabel, der udspringer af ligheden mellem de to fyrsters skæbne.

²) Beretningen står urigtigt ved 1253.

³) Citat efter den romerske digter Statius' Thebaide I 1.

lagde Abel, den førstefødte¹, der rettere burde hedde Kain, onde råd op mod Erik, og engang, da denne havde leget tavlebord og vilde gå i bad efter legen, kom Abel brat over ham, dræbte sin broder på lumsk og skændig vis og kastede ham i vandet. Men havet bar tre gange liget op på tør strand. Dog, det umenneske til Abel vilde ikke jorde liget, men lod det kaste ud længere borte og sænke til bunds. Endnu engang blev den uskyldige konges lig efter Herrens vilje skyllet op på den kyst, hvorfra det var kastet ud, og nu jordfæstede de små brødre² med ære i deres kirke hans lig, som de havde krævet at få. Her lader Gud i sin nåde undere ske for dem, der påkalder ham. Og på det at ingen skal kunne søge ly bag egen lumskhed, dømte Danmarks stormænd den blodige brodermorder Abel, der end ej vilde unde sin dræbte broder en grav, til evig landflygtighed, og da han prøvede at sætte hårdt mod hårdt, tog de ham af dage³. I hans sted fulgte efter alles vilje den tredje og yngste broder Kristoffer, der for tiden lykkelig styrer land og rige fra sin kongestol.

¹) Dette er som bekendt urigtigt.

²) Franciskanerne. I virkeligheden var det Dominikanerne, se ovenfor s. 8. 28. 37.

³) Hele denne fortælling er en mærkelig prøve på, hvor hurtig begivenhederne i Middelalderen forvanskedes af rygtet, så snart dette nåede til fjernere lande; den er nemlig, som den sidste sætning viser, skrevet endnu i Kristoffers kongetid.

Tillæg: Beretning om undere i Slesvig domkirke under Holstenernes plyndring 1252.

Denne lille optegnelse er vel ikke synderlig betydelig, men kaster dog et ejendommeligt lys over Holstenernes iver for efter Abels død at fortrænge Kristoffer og over det danske sindelag hos præsteskabet i Slesvig by, foruden at dens underfulde indhold er typisk for datidens kirkelige smag. Den er uden tvivl forfattet meget snart efter 1252. Trykt i Script. rer. Dan. V, 581.

I det Herrens år 1252, under kong Kristoffers kongetid, den 24. September, det er, fjerdedagen efter Slesvig bys erobring og plyndring, åbenbarede den herre Jesus Kristus i sin nåde store og øjensynlige undere ved den hellige Peders fortjenester — han, der var førstemand blandt apostlene¹ — i kirken dér i Slesvig. Til den ovenfor nævnte tid kom greven af Holsten med sin hær og med ham tilhængerne af den nys dræbte kong Abels sønner, og plyndrede kirker og klostre, rige og fattige, klerke, lægmænd, og nonner. Ved den tid blev en af røverne, der havde øvet stort hærværk i den hellige Peders kirke, afsindig der i kirken. Da han derpå blev slæbt ud af kirken, udstødte han et højt vræl, sønderrev sig med sine egne negle, flængede halssenen over på sig midt på torvet og udåndede ynkeligt i manges nærværelse, hvoriblandt to kanniker, herrerne Peder og Nils. Denne forbandede havde sagt, mens han endnu var i live, at når billederne havde svedt af afsky for den nævnte plyndring, var det bare, fordi kvinder havde hældt vand på dem, og taget sig et ilde anbragt grin derover. — En troværdig og hæderlig frue

¹) Til ham var domkirken viet.

påstod med mange andre at have set, hvordan der var dryppet oljedråber ned fra det kors, der hang i kirken over korsranken. Der var også en broder ved navn Frede, der vidnede, at han havde set en tåre samle sig i den hellige jomfrus øje og derfra trille ned ad kinden på hende. Der var også én, der stod foran korset midt i kirken og så de nævnte Guds undere, men gjorde sig lystig derover; han blev blind, så han ikke kunde finde døren. Også den hellige Peders billede og et andet kors, der fandtes i kirken nær ved Syddøren, svedte meget stærkt, hvad mange brødre og lægmænd vidner at have set. Der var fremdeles en krigsmand, der led svar pine, fordi han ikke vilde fæste lid til disse Guds undere og storværker; deraf skræmtes hans fæller, gik i sig selv og bragte med største iver tilbage hvad de havde røvet i den hellige Peders kirke. Endvidere har broder Robert med mange andre forsikret, at da en af røverne trængte ind i den hellige jomfrus kirke og havde røvet en æske, hvori Herrens højhellige legeme lå, fulgte en nonne dér fra huset¹ ham tæt i hælene og fordrede og krævede indtrængende denne æske tilbage. Denne forbandede drog da sit sværd af skeden og truede hende dermed, om hun ikke veg fra ham. Hun svarede: »Dig og ikke mig volde denne kniv harm!« Og kort efter tog han sig selv af dage med samme kniv. Fremdeles har også herren af Slesvig² fortalt, at mens han som fange opholdt sig i Segeberg, kom en bueskytte til ham og betroede ham, at de havde stået tre mænd sammen og snakket om, hvad hver især havde røvet i Slesvig by, og den tredje af dem havde rent ud nægtet, at han havde noget, skønt de fuldt og fast vidste, at han havde røvet mangt

¹) Nonneklostret.

²) Bispen.

og meget. Men han drog sin kniv og sagde med en éd: »Gid denne kniv må gøre mine ord til løgn og sidde i min hals, om jeg har fået noget i Slesvig ved rov!« Hvorpå ånden straks indgav ham at stikke sin egen kniv i sin egen hals. Herover var den nævnte bueskytte bleven forfærdet, lovede at give alt tilbage, hvad han havde røvet, lod sig mærke med korsets tegn og sluttede sig til pilegrimsfærdene mod Preussen¹, samt lovede og svor en éd i bispens hånd derpå, at han aldrig i fremtiden vilde sende nogen pil mod nogen kristen mand. Hvorfor skulde jeg ikke nævne, hvad troværdige mænd har hørt, at der kan opregnes 19 røvere, der ikke vilde gå i sig selv og alt nu har lidt en forsmædelig død. Disse undere er skete i den hellige Peders kirke i Slesvig i udvalgte og troværdige mænds påsyn. Til vidnesbyrd herom er det skrift, hvori dette indeholdtes, blevet beseglet af den herre bispens af Slesvig og kapitlet der i byen.

¹) Der må menes korstogene mod de hedenske Preusser.



Oldbreve til oplysning af Valdemars- sønnernes styre, ærkebisperstriden fra- regnet.

Erik Plovpenning vil begraves i Franciskaner- kutte. 5. Juni 1241.

(Trykt efter en afskrift af Peder Olsøn i Rørdams Monumenta,
2. R. II, 14.)

Vi Erik af Guds nåde Danernes og Vendernes konge har i nærværelse af vor hustru dronningen og med hendes bifald, og i nærværelse af Ulrik af de små brødres orden og af Peder vor præst, ved fuldt helbred og legemssundhed aflagt det løfte, at vi skal dø i de små brødres ordensdragt og jordes i samme dragt hos de små brødre i Roskilde. Til vidnesbyrd herom har vi ladet dette brev skrive samme dag og besluttet at bekræfte det ved vort vedhængte segl. Givet i Roskilde i det Herrens år 1241 den 5. Juni¹.

¹) I den o. 1340 affattede »jyske krønike« findes følgende sagn, der knytter sig nøje til ovenstående brev: »Da han (kong Erik) skulde halshugges, spurgte krigsmændene ham om hans skat; han svarede dem, at den største skat, han havde i verden, lå i en kiste hos de små brødre i Roskilde, og gav dem nøglen til kisten. Hans broder Abel glædede sig, da han fik nøglen af dem; men da han kom til Roskilde, fandt han intet andet i bemeldte kiste end en ordensdragt med tilhørende reb. Han forstod heraf, at det havde været kongens forsæt at indgå ordenspagten, og sørgede dybt over hans død.«

**Ærkebisp Uffe stadfæster et om valg af
kanniker ved Århus domkapitel sluttet forlig.
18. Januar 1245.**

(Trykt efter afskrift i Århus kapitels brevbog i Script. rer. Dan.
VI, 402.)

U. af Guds nåde ærkebisp af Lund og Sveriges kirkefyrste, sender [alle der får nærværende brev at se] sin hilsen i alles frelser. Såsom vor fromme moder kirken glæder sig over sine sønners enighed og ro — dem hun ved kærlighedens bånd forener med Gud vor fader — og lider smerte og tvedragt i sine lemmer ved al den kiv og strid, der lægger denne ro øde, så er det hendes ønske med fornuftig forsorg at betro hvad der er gjort for fredens genoprettelse, til det skriftlige vidnesbyrds værn, på det at ikke menneskenes kortrækkende hukommelse, som ikke ret længe kan have fuldt kendskab til alt — hvad der også snarere måtte kaldes guddommens end de dødeliges sag —, skal volde, at de engang lovmæssigt afsluttede og ved forsynlig overvejelse dæmpede tvistigheder blusser op igen og vender tilbage som følge af onde menneskers rænker. Således er det nu hændt os, at da vi for tilsynets skyld foretog en rejse over til Århuskirken, fandt vi denne kirke stedt i såre svar splid og virvar på grund af en trætte mellem vor ærværdige broder i Kristus på den ene side og kapitlet ved bemeldte kirke på den anden side om retten til at vælge kanniker til de ledige præbender¹ ved samme kirke, en trætte, som de i længere tid havde drevet på med svære udgifter og stor møje, idet hver af parterne påstod, at bemeldte ret alene tilkom ham, uanset modpartens indsigelse, efter god gammel

¹) Præbender er de til kannikdømmerne knyttede indtægter, fornemmelig af jordegods.

sæd og skik. Derfor tog vi broder Absalon, provincialprior¹, med på råd samt flere andre, hvis råd vi fandt nødvendigt i denne sag, og efter en længere forhandling med tilhørende omhyggelig overvejelse mellem dem opgav endelig begge parter at lade sagen gå til doms med gny og bulder og samtykkede fuldt ud i, at når en præbende står ledig, så skal bispen selv, for så vidt han vil og kan, pleje samråd om valg og indsættelse af en ny kannik med de andre kanniker — enten de boer ved kirken eller ej —; de skal møde hos ham så mange, som han kan få fat på, og bispen skal vælge ham i fællesskab med dem. Hvis den ene halvdel af bemeldte kapitel vælger én, og den anden halvdel en anden, da skal bispen tildele hvem af disse to valgte han vil, bemeldte præbende; ti hans stemme, lagt til den ene eller den anden af parterne, skaber flertal og derved den afgørende part. Men overgår den ene part den anden med to eller flere stemmer, da skal bispen ved udnævnelsen følge flertallets valg. Såsom nu altså samme biskop på egne vegne og på den anden side ærkedegnen på egne og kapitlets vegne ved fuldmagt fra bemeldte kapitel har aflagt en korporlig éd i vore hænder og højt og dyrt lovet, at de vil holde bemeldte forlig fast og urokket, har vi på begge parters bøn til vitterlighed ladet nærværende brev bekræfte med vort, bispens og kapitlets segl. Sket i Århus, i nærværelse af de herrer ovennævnte broder Absalon provincialprior, provst Peder, Ka(rl), notar hos den herre hertugen, samt vore klerke, magister Saser og Nils Tysk, kannik i Lund, magister Sven, kannik i Ribe, Illuge og Nils af Daldorp, præster, Jens degn af Malend, i det Herrens år 1245 den 18. Januar.

¹) for Dominikanerne.

Odensestatutterne mod kirkens fjender.**22. Februar 1245.**

(Kendes i flere afskrifter, hvorom se Repertorium dipl. I, no. 103.
En gammel oversættelse i Ny kirkehist. Saml. III, 280.)

I faderens og sønnens og den hellige ånds navn. Vi Uffe af Guds nåde ærkebisp af Lund, Sveriges kirkefyrste, bandsætter i Gud faders og den hellige jomfrus og i nærværende kirkemødes navn alle dem, som for nogen slags vinst, had eller gunst eller for nogen anden sags skyld af ret ondskab djærvnes at skille kirker ved deres ret eller vover og stræber af ondskab at bryde og overtræde deres friheder; samt alle dem, der med vold og overlast lægger hånd på kirkens gods, og alle dem, der sådant lader gøre, byder eller tilskynder dertil. Ingen sådan skal kunne løses af dette band uden af sin stiftsbiskop, dog først efter at have givet fyldestgørende bod for skade og uret. Hertil føjer vi også det bud, at nærværende band skal kundgøres for klerke og lægmænd og lyses overalt på alle bispens landemoder, og det samme byder vi også bestemt alle sognepræster at holde sig efterretteligt ved de store højtider i deres kirker. — Givet på ærkestifts-kirkemødet i Odense i nærværelse af vore lydbisper Gunner af Viborg, Nils af Roskilde, Peder af Århus, Gunner af Ribe, Jens af Børglum, Eskil af Slesvig og hans medhjælper magister Peder Danske, samt Ivar, bisp af Odense. Tilstede var også den herre pavens sendemand (nuntius) magister Johannes af Piacenza. I det Herrens år 1245 Onsdag efter Søndag Sexagesima ¹.

¹) Søndagen før Fastelavn.

Pavebrev til Erik Plovpenning med tilladelse til for Estlandstogets skyld at oppebære en del af tienden i tre år. 2. Marts 1245.

(Trykt efter pavens brevbog i Ny kirkehist. Saml. III, 90.)

Innocentius bisp, Guds tjeneres tjener, sender sin hjærtenskære søn i Kristus, Danmarks høje konge, sin hilsen og apostoliske velsignelse. Ligeså meget som vi elsker din person med oprigtig hengivenhed og ønsker at hædre dig særskilt fremfor de andre jordens fyrster, i samme grad låner vi gerne og villigt øre til dine bønner og åbner med glæde bønghørelsens dør, navnlig da de skønnes at være fremsatte til den katholske tros værn og vækst. Da det nu forholder sig således, som det fra din side er meddelt os, at ifølge gammel hævdvunden vedtægt, der til denne dag fredeligt er overholdt i Lunde ærkestift, deles kirkernes tiende i det nævnte stift i tre dele, hvoraf bisperne i vedkommende stift oppebærer den ene, kirkernes forstandere eller sogneherrer¹ den anden, medens den tredje tilflyder kirkernes byggefonde; og da du, optændt af iver for troen og fromheden, tænker at drage i åbenbar våbenfærd² mod de hedenske og vilde folkeslag, der på mangfoldig vis tynger og plager de nyomvendte i Estland, så lytter vi til din højheds bønner og mener at burde indrømme dig, der således står i Jesu Kristi sold, til hjælp ved dine udgifter bemeldte tredjedel, som er tillagt byggefondene, på tre år, dog således, at der deraf overlades en passende del til at holde de

¹) Sognepræsterne.

²) I den latinske tekst: *potenter et patenter*, hvad der også giver en art rim-klang.

nævnte bygninger vel ved magt og til lys i de nævnte kirker. Givet i Lyon den 2. Marts i vort pavedømmes andet år¹.

Pavebrev til Simon af Auvergne om at under- søge Erik Plovpenningss beskyldninger mod bisp Nils Stigsøn af Roskilde. 21. Juli 1246.

(Trykt efter afskrift fra pavens brevbog i Thorkelin, Dipl.
Arnamag. I, s. 164.)

Innocentius bisp, Guds tjeneres tjener, sender sin elskede søn broder Simon af Auvergne af de små brødrers² orden [sin hilsen og apostoliske velsignelse]. Ligeså oprigtig en kærlighed, vi omfatter vore brødre bisperne med — de, som med os er kaldede til sjælesorgens id — ligeså stor en smerte rammer der os, så ofte der om deres vandel kommer os sådanne ting for øre, som skader den præstelige værdighed. Nu er det så — efter hvad vor hjærtenskære søn i Kristus, Danmarks høje konge, har forebragt os — at skønt bemeldte konge havde foretrukket vor ærværdige broder bisp af Roskilde fremfor andre til at røgte hvervet som hans riges kansler og havde åbenbaret sit hjertes løndomme for ham som den, hvem han gav fortrin fremfor alle andre og hædrede med en ganske særlig kærlighed, så har denne dog glemt den fra kongen modtagne nåde,

¹) Kort i forvejen (24. Febr.) havde paven af hensyn til samme Estlandstog taget kongens person og hele riget under den hellige Peders og sin beskyttelse. — Tilladelsen til at oppebære kirketienden fornyedes for 6 år, inden de 3 år var udløbne; men toget kom aldrig i stand.

²) Franciskanerne.

har løftet sin røst imod ham og gengældt godt med ondt, har givet ham had for kærlighed, galde for honning, stene for brød og slange for æg¹, idet han siges at have vist sig som en lønlig efterstræber af bemeldte konges liv og rige og som en mand, der i al stilhed plyndrede hans ejendomme, og desårsag på skændig vis har sammensvoret sig mod ham med flere medskyldige og frænder af ham samt bundet sig ved éd til dem. Og såsom den tilsigtede ondskab ikke kunde nyde fremgang, fordi Guds nåde bragte den for dagens lys, så er den nævnte bisp for at vise sig for sine mænd som den, der ikke har rene hænder, ret som var han sig sin skyld bevidst, draget bort fra bemeldte rige til fjærne egne. Eftersom nu sådant, om det er sandt, ikke bør lades uoplyst, og det derfor er vort ønske at skride ind og se, om bemeldte bisp virkelig i handling har fuldført ovennævnte ting, giver vi dig det hverv, at du med flid undersøger sandheden desangående og sørger for omhyggeligt at optegne alt hvad du udfinder, samt under dit segl sende det til os, for at vi kan få al fornøden oplysning af din beretning og derpå gå således frem, som vi mener at vi med Gud må handle. Givet i Lyon den 21. Juli i vort pavedømmes fjerde år.

¹⁾ Jfr. Matt. VII, 9-10. Luc. XI, 11-12.

Pavebrev om Roskildebispen Nils Stigsøns genindsættelse. 19. December 1247.

(Trykt efter originalen i O. Nielsen, Kbh.s Dipl. I, 6.)

Innocentius bisp, Guds tjeneres tjener, sender sin ærværdige broder¹, bisp af Slesvig og sine elskede sønner, provincialprior for Prædikebrødrene, og, minister² for de små brødre i Danmark, sin hilsen og apostoliske velsignelse. Jo mere vor hjærtenskære søn i Kristus Danmarks høje konge rager op over andre ved sin høje rang, des mere sømmer det sig for ham at holde sine hænder rene for overgreb mod andre, samt når han har tilføjet nogen nogen uret, da at gøre des hurtigere fyldest derfor. Hertil opfordrer vi gerne ved vort brev den nævnte konge, hvem vi som kirkens inderlig kære søn ønsker alt held og lykke. Vor ærværdige broder, bisp af Roskilde, er, som vi i sin tid har erfaret af hans meddelelser, af frygt for kongen veget bort i elendig landflygtighed fra sit eget sæde og er bleven berøvet Købmannehavns borg og andre af sine bispelige ejendomme, og det ikke uden kongens stiltiende samtykke, tiltrods for at vi har befaleet vor elskede søn broder Simon af de små brødres orden flittigt at mane og minde nævnte konge om at lade sådant bispens gods give tilbage til ham og unde ham frit ophold i sit eget bispedømme. Da imidlertid bemeldte konge hidtil ikke af egen vilje og tykke har ladet sådant komme til udførelse, har den førømtalte bisp ydmygt anmodet os om at skaffe ham hans ret i denne sag. Og da vi — hvor-

¹) Efter en i det pavelige kancelli ofte fulgt sædvane er der en åben plads i steden for navnet.

²) Overtilsynsmand (= provincialprior).

meget vi end elsker denne konge med oprigtig kærlighed i Herren — hverken kan eller bør lukke øjnene for og se gennem fingre med, hvad skade og tyngde denne bisp lider, byder vi ved apostolisk skrivelse Eders skønsomhed, at I alvorlig maner bemeldte konge og de mænd — hvem det nu end er — der holder fast på de nævnte godser og den omtalte borg, til at give eller lade dem give tilbage til bemeldte bisp og tillade ham frit at opholde sig i sin by og i sit stift, således at kongen giver ham fyldestgørende sikkert lejde. Endvidere skal I bevæge den nævnte konge hertil ved at lægge det bånd på ham, at I lyser interdikt over hans særlige jorder og over Roskilde stift; og de andre, der holder fast på de nævnte godser eller hindrer sådan deres tilbagegivelse, skal I tvinge ved bands dom, uden at ænse nogen slags vanskeligheder, og uansét, om der skulde være indrømmet bemeldte konge eller nogen anden den gunst af det apostoliske sæde, at de ikke kan bandlyses eller afsættes eller deres land lægges under interdikt ved noget brev fra dette sæde, der ikke omtaler dette forhold, samt uansét, om der skulde være indrømmet Eders ordener den gunst af det nævnte sæde, at I ikke kan forpligtes til at anstille undersøgelser i nogen Eder af det nævnte sæde overdragen sag ved apostolisk brev, der ikke omtaler sådan gunst, og uansét forordningen om de to dagsrejser¹⁾, der er udstedt på almindeligt kirkemøde. Det forudsættes, at vor ærværdige broder, ærkebisp af Lund, lader bemeldte borg, når den er givet tilbage til omtalte bisp, i Roskildekirkens og bemeldte biskops navn overgive til sådanne mænds varetægt, der ikke står kongen imod,

¹⁾ Nemlig den bestemmelse i kirkeretten, at ingen kunde stilles for kirkelig domstol mere end to dagsrejser udenfor sit eget stift.

indtil bemeldte bisp fuldt har genvundet kongens nåde. Såfremt I ikke alle kan være med til at bringe dette til udførelse, da skal du, broder bisp, sammen med en af de andre ikke desmindre skride til udførelsen. Givet i Lyon den 19. December i vort pavedømmes femte år.

Pavebrev til bispnen af Slesvig om Nils Stigsøns genindsættelse i sit bispedømme. 2. April 1248.

(Trykt efter original i O. Nielsen, Kbh.s Dipl. I, 7-9.)

Innocentius bisp, Guds tjeneres tjener, sender sin ærværdige broder, bisp af Slesvig, sin hilsen og apostoliske velsignelse. Vor ærværdige broder, bisp af Roskilde, har i ansøgning til os godtgjort, at da han, dreven af frygt for kongen, havde forladt Danmarks rige og landflygtig dvælede i fjerne lande, er alle hans biskoppelige indtægter blevne beslaglagte, såvel borgen i Købmannerhavn som andre ham tilhørende steder, der efter hans besætnings udjagelse er blevne overgivne i andres varetægt, og alt dette holdes beslaglagt til hans skade, idet indehaverne unddrager ham det efter eget tykke. Derfor har vi på hans bøn rettet vor skrivelse til broder Simon af Auvergne af de små brødres orden, gående ud på, at han personlig skulde drage op til hine egne, hvor de foranførte begivenheder umuligt kunde være ukendte, og i vort navn lade den nævnte bisp genindsætte i besiddelse af Roskildekirken med ovennævnte borg og steder og de øvrige bispelige ejendomme samt de i mellemtiden af dem oppebårne indtægter, og dem som kunde været oppebårne deraf; og han skulde lade ham enten personlig eller ved en

stedfortræder nyde godt af besiddelsen af alle ejendommene, samt lægge bånd på hver, der monne gøre indsigelse, ved med tilsidesættelse af al appel at lyse band over deres personer og interdikt over deres lande, dog med den undtagelse, at han ikke som følge af den ham tilstillede forskrift skulde forgribe sig på den høje Danekonges person — vor hjærtenskære søn i Kristus — eller på den ham særlig tilhørende jord. Nu har denne broder som en forfaren og skønsom mand optrådt med omtanke ved udførelsen af sådan forskrift, har tilkaldt alle, som han fandt burde tilkaldes i denne sag, har skaffet sig sandheden at vide i fuldt omfang med hensyn til alle ovennævnte begivenheder, der var almenkendte og ikke kunde dølges ved nogen art udflugt, og har ved dom tilkendt vor ærværdige broder, ærkebisp af Lund, samme Roskildebiskops stedfortræder, på den nævnte biskops vegne kirken, borgen, de nævnte steder og alle bispegodser, samt genindsat nævnte bisp i alt det ovennævnte, idet han har indrømmet ærkebispens fri adgang til at besøge disse godser, tiltræde overtagelsen af nævnte borg, steder og ejendomme, og holde dem i sit væрге på ovennævnte biskops vegne. Samtidig har han pålagt dekan og kapitlet i Roskilde, at de fuldelig i alle dele skulde stande ærkebispens til rette som bispens stedfortræder, og pålagt Nils præst og magister Peder, kannik i Roskilde, der efter den ovenomtalte biskops bortrejse havde taget de førnævnte godser i varetægt, at¹ de ikke måtte tøve med i urørt stand at overdrage de deraf oppebårne indtægter, samt dem, der kunde været oppebårne, til bemeldte stedfortræder. Endelig har han i al almindelighed udtalt bands dom over alle, der nedlagde indsigelse eller gjorde modstand herimod. Fra denne

¹) Efter *predicta* må vel indføjes *ut*.

hans fremfærd har imidlertid visse personer for at forhale sagen appelleret, nemlig magister Peder, kannik i Roskilde, kaldet kansler, de nævnte godsers indehaver, og Jens ærkebisp¹⁾, der optrådte som selve kongens fuldmægtig, hvorved ovennævnte bisp endnu ikke har kunnet høste nogen gavn af den omtalte dom, hvorfor han har set sig nødsaget til atter at ty til vor forsorg. Derfor byder vi ved apostolisk skrivelse din broderlighed, at du sørger for at bringe til udførelse den nævnte broders fremfærd, der er foretaget med omtanke, og som vi kender gyldig og stadfæster med apostolisk myndighed, uanset enhver hindring, som opsættelse, vanskeligheder eller appel kunde bringe, og uden hensyn til forud indgivet appel. Hvo der nedlægger indsigelse og gør modstand, skal du med tilsidesættelse af al appel lægge bånd på ved at lyse band over deres personer og interdikt over deres lande. Disse domme skal du på vore vegne hver søn- og festdag, ved klokkeklang og tændte lys, på sådanne steder, du finder det tjenligt, lade højtidelig forny og ukrænkelig overholde, indtil fyldestgørende bod gives. Herved kan du se bort fra, om det af det apostoliske sæde er indrømmet nogen af dem, der nedlægger indsigelse eller gør modstand — dog med undtagelse af den nævnte konges person — at de ikke kan bandlyses, afsættes eller sættes under interdikt ved en skrivelse fra dette sæde, der ikke indeholder en fuld og udtrykkelig omtale af sådanne indrømmelser, samt fra den på almindeligt kirke-møde udstedte forordning om de to dagsrejser²⁾. Givet i Lyon den 2. April i vort pavedømmes femte år.

¹⁾ Ærkebisp må vel være fejlskrift for ærkedegn el. lign.

²⁾ Jfr. ovenfor s. 61.

Pavebrev om tilbagegivelsen af Roskildekirkens gods til den efter Nils Stigsøns død nyvalgte Roskildebisp Jakob Erlandsøn. 18. Maj 1250.

(Trykt efter original i O. Nielsen, Kbh.s Dipl. I, 11.)

Innocentius bisp, Guds tjeneres tjener, sender vor elskede søn, vor sendemand i Danmarks lande, broder Nicolaus, almisseeuddeler i klostret Trenorchia og kapellan hos vor elskede søn P., kardinalpræst af den hellige Marcellus, sin hilsen og apostoliske velsignelse. Da bispen af Roskilde, salig ihukommelse, var bleven tvungen til at gå i landflygtighed af vor hjærtenskære søn i Kristus, Danmarks høje konge, der havde ladet borgen i Købmannehavn og alle bemeldte biskop tilkommende indtægter beslaglægge, lod vi ved broder Simon af de små brødres orden, der udskikkedes i særskilt sendefærd fra os i den anledning, samt ved prælater af selve riget, den kære konge mane om at tilbagegive de nævnte ejendomme og stille bispen selv sikkerhed for, at han kunde dvæle i det nævnte rige¹. Men såsom denne slet ikke gik ind på deres formaninger, så tilkendte bemeldte broder, efter at have udforsket sandheden angående de førnævnte ting, ved dom Lundeærkebisp på nævnte biskops vegne, som dennes daværende stedfortræder i disse anliggender, Roskildekirken, borgen og de andre biskoppelige ejendomme, således som det tilkom ham i kraft af hans apostoliske hverv, og han pålagde nogle af kannikerne ved samme kirke, at de sørgede for at tilbagegive be-

¹) Foruden de ovenfor oversatte to pavebreve til bispen af Slesvig findes der endnu et pavebrev af 11. April 1248 til bispen af Slesvig, og et andet af 27. Juli 1249 til ærkedeggen i Århus om bisp Nils' genindsættelse.

meldte bisp alt, hvad de i hans landflygtigheds tid havde oppebåret af ejendomme, hørende under den nævnte bisp, samt hvad der kunde være oppebåret deraf. Desuden afsagde han bands dom over dem, der nedlagde indsigelse herimod, og navnlig over Hasten præst og nogle lægmænd af Roskilde stift for den sags skyld, at de holdt fast på noget af det førnævnte gods og nægtede at give det tilbage, samt overhovedet over alle, som trådte i vejen for eller dristede sig til at hindre, at samme biskop fik sin ret, eller som holdt noget tilbage af hans gods uden hans eller hans stedfortræders samtykke. Da bemeldte konge hørte dette, forbød han tværtimod under utvivlsom straf, at nogen måtte stå denne biskop eller hans stedfortræder tilrette angående bispegodserne, og han vilde ikke tilbagekalde sådant forbud, skønt vi mente at måtte formane ham desangående ved vor skrivelse. Og således gik det til, at bemeldte bisp endte sit liv i landflygtighed.

Nu er det vor faste tro, at selv om bemeldte konge af en eller anden grund har fattet nag¹ til denne bisp, så vil han nu, da han er taget bort herfra, let kunne dæmpe sit oprørte sind i denne sag og tage en fornuftigere beslutning, navnlig da det er vor ærværdige broders, bemeldte biskops efterfølgers, forsæt at vinde yndest hos hans kongelige højhed, med forbehold af sin kirkes rettigheder. Derfor har vi ved en anden vor skrivelse overdraget dig det hverv, at du skal drage op til dette rige og eftertrykkeligt minde og mane bemeldte konge om at sørge for, at borgen og hvad andet af det ovennævnte der er oppebåret og har kunnet oppebæres af bemeldte efterfølgers rettigheder fra den tid, hans forgænger gik i landflygtighed, uformindsket gives tilbage til nævnte efterfølger med behørig skades-

¹) Foran *conceperit* må vel indføjes *odium*.

erstatning og bod for al overlast, der i mellemtiden af ham er påført bemeldte kirke, og om at lade ham i fred nyde besiddelsen af Roskildekirken, borgen og alt, hvad der hører under ham. Men skulde efterfølgeren ikke selv være tilstede i bemeldte rige, da skal du ikke undlade at gøre krav gældende på de ovennævnte ting i vort og Romerkirkens navn. Men skulde bemeldte konge ikke ville føje sig efter dine formaninger, da skal du enten selv eller ved en eller flere andre gå frem i denne sag uden vidtløftighed og uden opsigtvækkende dom, men sammenkalde prælater og andre, hvem du finder det tjenligt for sådan sag at kalde sammen, på et sted, hvor det kan ske bekvemt og trygt, selv om det skulde falde udenfor bemeldte rige, når det blot er i nærheden af dets grænser, og der med apostolisk myndighed lægge de steder under kirkeligt interdikt, hvor denne konge eller hans ædlinge eller hvilke som helst andre, der har tiltaget sig bemeldte biskops godser og rettigheder, færdes, så længe de opholder sig der, således at der i den tid ikke holdes nogen gudstjeneste der, fraregnet døendes skriftemål og småbørns dåb. Iøvrigt vil vi, såfremt de lemfældige råd ikke nytter til at helbrede den hårde sygdom, ikke til alvorlig skade for både kongens og vort eget velfærd undlade at bringe kraftigere lægemidler til anvendelse, hvorfor vi ved apostolisk skrivelse overdrager til din skønsomhed det hverv, at du, hvis bemeldte konge og indehaverne af godset heller ikke da kommer til bedre indsigt, og såsom straffen skyldigt bør stige for sådan trods, efter passende ventetid tvinger kongen med samt bemeldte tilhængere og indehavere — være sig ædlinge eller hvem andre det nu være kan — til de førnævnte ting ved at lyse band over deres personer samt interdikt over bemeldte rige og sådanne mænds jorder. Dette skal du, om fornødent, foretage også udenfor

selve riget fra et passende opholdssted, hvorhen du kan stævne dem, som sagens tarv kræver stævne. Disse domme skal du højtideligt offentliggøre ved klokkeklang og tændte lys samt lade dem urokkeligt overholde af alle, indtil fyldestgørende bod gives. Skulde der muligt være nogen, der ikke overholder bemeldte domme, da skal du ved kirkens tugt tvinge dem til at møde for dig for at modtage løn efter fortjeneste, på det at de, der øver sligt, i al fald da kan gribes af undseelse og ved bod forsone sig med Gud, fra hvem de er komne langt bort ved sådan overtrædelse. Uansét om det er bevilget denne konge eller nogen som helst andre personer af det apostoliske sæde, at de ikke kan stævnes udenfor dette rige, eller at der ikke kan lyses band over deres personer og interdikt over bemeldte rige eller de nogen af dem tilhørende jorder; og ligeledes uansét hvilken som helst bevilling fra det nævnte sæde, hvorved vort buds udførelse i denne sag kan hindres eller forhales, eller hvoraf der burde findes en fuld og udtrykkelig omtale i nærværende brev; uansét endelig, om ifølge bemeldte sædes bevilling ingen af din orden, vor søn Nicolaus, kan tvinges til at undersøge og udføre sådanne sager, og uansét forordningen om de to dagsrejser, udstedt på almindeligt kirkemøde¹. Givet i Lyon den 18. Maj i vort pavedømmes syvende år².

¹) Jfr. ovenfor s. 61.

²) Tre dage efter afgik en pavebulle af tilsvarende indhold til Danmarks konge.

Paveligt formaningsbrev til kong Erik om at holde fred med Lybekkerne. 5. November 1249¹.

(Trykt efter original i Urkundenbuch der stadt Lübeck I, 140.)

Innocentius bisp, Guds tjeneres tjener, sender sin hjærtenskære søn i Kristus, Danmarks høje konge, sin hilsen og apostoliske velsignelse. Altid bør din højhed stunde imod, at der både i dit rige og på dets grænser hersker en frodig fred, der stænger al fare ude, som har sin rod i krigens uvej. Nu er det så, hjærtenskære søn, at den ufred, der er i gang mellem dig og vore elskede sønner, rådet og almuen i Lybek, truer mange ikke blot med farer for liv og gods, men også, hvad værre er, med sjæleskade; kirkens frihed lider overlast derved, og den handel og omsætning, som finder sted i Liflands og Preussens egne, hindres på mangfoldig vis. Da det nu, som bemeldte råd og almue forsikrer, efter Guds tilskyndelse er deres ønske, at al anledning til slig skade aldeles skal ophøre, og at der skal være fuld fred og enighed mellem dig og dem, således at dit rige for fremtiden slet ikke forulæmpes af dem, har vi ment at burde rette en hængiven bøn i Herren til dig og opfordre dig til af ærbødighed for det apostoliske sæde og os aldeles at afstå fra at forulæmpe bemeldte råd og almue, så at vi, når vi af fuldbragt værk kan erkende, at du på vor bøn elsker fredens frugt, som følge deraf til belejlige tid kan skænke dig en velfortjent gunst til løn. Givet

¹) Allerede 3. Sept. 1247 udstedte den pavelige legat kardinal Peder et brev, hvori han lovede Lybekkerne sin medvirkning ved fredsmægling mellem dem og kong Erik.

i Lyon den 5. November i vort pavedømmes syvende år¹.

Kong Abels privilegium til Hamborgerne angående strandretten. 11. November 1250.

(Trykt efter original i Hamburg. Urkdb. I, 558.)

Abel, af Guds nåde Danernes og Vendernes konge og Jyllands hertug, sender alle, der får dette brev at se, sin hilsen i Herren. Vide skal nulevende såvel som efterkommere, at vi har indrømmet borgerne af Hamborg følgende frihed: Skulde det formedelst et eller andet uheld times dem at lide skibbrud i nogen vort riges dele, da skal de have så meget af deres vraggoods, som de ved egen møje og for egen regning kan bjærge, urørt og uanfægtet og frit for hvermands påtale. Derfor byder og befaler vi udtrykkeligt alle ved vor nåde, at de ikke djærvnes at bryde denne de nævnte borgere indrømmede frihed, medmindre de vil udsætte sig for vor hævn. På det at disse nu ej i fremtiden skal være udsatte for nogen forvanskning af denne sag, har vi besluttet at bekræfte denne handling med vort segl.

Så sket i det nådens år 1250 den 11. November i nærværelse af følgende herrer og riddere: hr. Eskil, bisp af Ribe; hr. Johan, greve af Holsten; grev Ernst²; hr. Jermer, herre af Rygen; hr. Lave; hr. Tyge Bost;

¹) Samme dag afgik et aldeles tilsvarende pavebrev til ærkebispem af Bremen og bispem af Schwerin med anmodning om at mægle mellem kongen og byen.

²) af Gleichen, en frænde af kongehuset.

hr. Markvard af Rønnov; hr. Ditlev af Bokvold og mange andre. — Givet i Roskilde¹.

Pavebrev, hvori Lybekkerne bandlyses for at have brændt København. 7. Marts 1251.

(Trykt efter original i O. Nielsen, Kbh.s Dipl. I, 13.)

Innocentius bisp, Guds tjeneres tjener, sender sine elskede sønner, provincialminister² for Danmark, og broder Jakob Skogby af de små brødres orden, sin hilsen og apostoliske velsignelse. Vor ærværdige broder bispem af Roskilde har i en klage til os godtgjort, at fogeden og borgerskabet i Lybek by har under påskud af en på den tid udbrudt fejde mellem dem og kongen af Danmark, højsalig ihukommelse, sendt nogle sørøvere på fjendtlig vis på *deres* skibe og for *deres* regning mod borgen Købmannehavn og de nærliggende byer, der hører under bispens bord, har ladet kirkerne i borgen og bemeldte byer foruden andre huse og bygninger stikke i brand af bemeldte sørøvere og på skammelig vis har bortført derfra helgenlevninger, bøger, fribreve, alterprydelser og andre ejendele, som de forefandt der³. Derfor giver vi ved apostolisk skrivelse

¹) 15. Nov. udstedtes i Vordingborg et aldeles enslydende brev til Lybekkerne med følgende tilføjelse: »Alle rettigheder og friheder, der gavmildt er tilståede oftnævnte borgere ved vor elskede faders nåde, højlovlig ihukommelse, stadfæster vi for dem, sålænge de holder uvægerlig fred med os.« (Urkundenbuch der Stadt Lübeck I, 148). Samme dag fik Lybekkerne frit lejde til at færdes i alle rigets dele (sstds.).

²) Øverste for Franciskanerordenen.

³) Dette foregik ifølge årbøgerne 1249.

Eders skønsomhed det hverv, at I, om det forholder sig så, med udelukkelse af al appel offentlig erklærer bemeldte helgbrydere bandlyste og får alle til at sky dem helt — så længe indtil de giver bemeldte bisp tilbørlig bod for den af dem tilføjede overlast og med Eders skriftlige vidnesbyrd kommer til det apostoliske sæde for at få afløsning. — Uansét, om det af det apostoliske sæde er bevilget dem, at der ikke kan lyses interdikt eller band over dem ved apostolisk skrivelse, medmindre denne indeholder en udtrykkelig omtale af sådan bevilling; uansét en bevilling, hvorved det siges at være indrømmet Eders orden af samme sæde, at ingen af denne orden er forpligtet til mod sin vilje at anstille undersøgelse i processager, der overdrages dem ved apostolisk skrivelse; uansét endelig den på almindeligt kirkemøde udstedte forordning om de to dagsrejser¹. Såfremt I ikke begge kan overvære udførelsen heraf, da bringe lige fuldt den ene af Eder det til udførelse. Givet i Lyon den 7. Marts i vort pavedømmes ottende år².

Abels privilegium for borgerne i Wismar.

13. Avgust 1251.

(Trykt efter afskrift i Mecklenburg. Urkdb. II, 10.)

Abel af Guds nåde Danernes og Vendernes konge, hertug af Jylland, sender alle, der får nærværende brev

¹) Jfr. ovenfor s. 61.

²) Meget synes der ikke at være udrettet ved dette pavebrev, ti over to år senere (26. Juli og 30. Sept. 1253) lover Jakob Erlandsøn og domkapitlet i Roskilde, at de vil tilgive Lybekkerne, når de har fået skadeserstatning for det ved branden lidte tab. I disse breve klages der også over flere klerkes tilfangetagelse.

at se, sin hilsen i Herren. På det at den id, der øves i tiden, ikke skal gå under med tiden og svinde bort, må den foréviges ved skriftligt vidnesbyrd. Derfor har vi lånt øre til den os elskelige hr. Johan af Meklenborgs bønner, som også hans fortjenester har forskyldt det, og tilstår hans borgere i Wismar en særlig nåde, idet vi indrømmer dem frihed til, at de, hvis lykken en gang skulde gå dem imod, så de led skibbrud ved nogen af vort riges kyster, kan gøre krav på alt det vraggoods, som de kan redde fra havets og stormens oprør, så de beholder det til eget brug og nytte. Ti det synes at måtte kaldes umenneskeligt og ugudeligt, når det gods, man har vundet med nød og møje, ranes af uvedkommende mænd af havesyge, med foragt for al fromhed. Desuden tilstår vi også af god vilje udtrykkeligt bemeldte borgere af Wismar alle rettigheder og de samme friheder, som er tilståede borgerne af Lybek af vor fader Valdemar, from ihukommelse, og af os selv, i Skanør og andre vort riges egne, således som det fyldigere er udtrykt i vort herom udfærdigede brev, så længe bemeldte hr. Johan forbliver os hørig. Vi forbyder udtrykkeligt alle fogeder og ombudsmænd i vore lande, at nogen i nogen måde vover at volde disse borgere overlast for denne vor indrømmelses skyld. For at imidlertid denne de bemeldte borgere tilståede indrømmelse kan have fornøden fasthed, har vi ladet bekræfte nærværende brev med vort segl. Givet i Flensborg i det Herrens år 1251 den 13. Avgust.

Abels forordning om told i Skanør.

24. September 1251.

(Trykt efter original i byen Kampens arkiv i Hansisches Urkundenbuch I, 188.)

Abel af Guds nåde Danernes og Vendernes konge, hertug af Jylland, sender alle, der ser dette brev, sin hilsen for stedse. Tiden måler os al tings ustadighed og omskiften, hvorfor det fra gamle dage med skellig grund er fastsat, at alt, hvad der øves i tiden, skal, for at det ikke tillige skal gå under med tiden, modtage bekræftelse ved skriftligt vidnesbyrd. For nu at afvende al den kiv, strid og uenighed med samt mened angående betaling af told på markedet ved Skanør, der i sin tid fandt sted fra de mænds side, der hedder Umlandsfarerne¹ — ti sådant kan ingenlunde jævnlige ske uden at udsætte sjælene for svarlig fare — så er der meget forsynligt for stedse mellem os og disse indgået følgende overenskomst, hvortil vort og deres samtykke er givet efter tilbørligt samråd: Af hver kogge², der fra Skanør vender tilbage til Vestens lande, skal udredes 32 skilling i gode sterlinger³; men om nogen af de ovennævnte vil drage til østlige egne og efter opfordring fra vor side desangående aflægger korporlig éd på, at han vil sejle did, da skal der tages i told af ham to ørtug i skånsk mønt af hver læst. Men om nogen øver svig i foranførte sager og bliver befunden og overbevist herom, da skal alle hans ejendele tilfalde os til brug; vil han ikke komme tilbage til vort rige og vi så sender vort sendebud til det land eller den by, hvor han bor,

¹) De nederlandske handelsskibe, der sejlede udenom landet (Jylland) til Skåne.

²) En slags større handelsskibe.

³) Engelske penninger. En skilling er 12 sterlinger.

for at opnå ret over ham, da bør hans medborgere fremstille ham med samt alt hans gods for vort sendebud. Ti dette er bestemt lovet af bemeldte Umlandsfarere, der har udbedt sig nærværende skrivelse. Men skulde hans medborgere vise sig forsømmelige heri og ikke bryde sig om at skaffe os vor ret over bemeldte mand, da skal sådant med rette lægges hele landet eller byen, hvor han bor, til last. Fremdeles, hvo der af de bemeldte Umlandsfarere vil komme på førnævnte marked med sit skib og sine varer og derfra fare til Norge og ikke fører sild med sig, men lærred og salt eller fødemidler til eget brug, han være fri for tolds tyng, dog således, at vor kammermester eller en anden på vor eller hans vegne har ret til at ransage hans skib og ladning. Endvidere, såsom der ofte i vore forfædres tid gjordes de skibbrudne vold og uret, bestemmer vi, at hver, som har lidt skibbrud, frit skal have alt vraggoods, som han ved egen møje og for egne midler kan redde og bjærge, og hverken vor foged eller nogen anden må i nogen måde befatte sig med deres sålunde bjærgede gods. Hvo der forsynder sig mod dette fribrevs indhold, skal ikke blot lide tab af sit gods, men heller ikke undslippe vor hævn. På det at disse førnævnte ting skal stå fast og sikkert, har vi bekræftet nærværende brev med vort segl. Givet i Skanør i det Herrens år 1251 den 24. September i følgende herrens nærværelse: vor kære frænde grev Ernst¹ og vore tro mænd vor kammermester Tyge, vor gælkær i Lund Nils², Morten Portagal og mange andre klerke og lægmænd i vor kirke.

¹) af Gleichen, en frænde af kongehuset.

²) Om Abels kammermester Tyge Bost se ovenfor s. 39 og 43. Nils gælkær var broder til ærkebisp Jakob Erlandsøn. Gælkæren var den højeste kgl. embedsmand i Skåne. Jfr. ovenfor s. 13.

Kong Kristoffer pantsætter Samsø og Endelave til hertug Albrecht af Brunsvig. 21. Oktober 1253.

(Trykt efter original i Schl.-Holst.-Lauenb. Urkdb. I, 498.)

Kristoffer af Guds nåde Danernes og Vendernes konge sender alle, der får dette brev at se, sin hilsen. Vide skal alle og enhver, at vi til vor elskede frænde den højædelige fyrste Albert, hertug af Brunsvig, har pantsat to vore lande, nemlig Samsø og Endelave med samt vore ejendomme dér, såvel arvegods som kron-gods, og med al kongelig ret, indtil han får øen Als, som vi har overdraget ham til at besidde med livs-varig ret; og skal han i mellemtiden oppebære alle indkomster deraf. Dog må ikke indbyggerne på disse øer, være sig klerke eller lægmænd, i nogen måde frarøves deres ejendomme og friheder, som de fra gammel tid har haft. Også skal den nævnte hr. hertug, når han kommer i virkelig besiddelse af øen Als, give os eller vore rette arvinger de nævnte, ham pantsatte lande urørte tilbage i lige så god stand, som han vides at have modtaget dem. Til vidnesbyrd herom har vi udstedt ham nærværende brev, bekræftet med vort segl. Givet i det Herrens år 1253 i Skelfiskør den 21. Oktober.

Pavebrev i anledning af bisp Nils af Slesvigs fængsling. 24. Februar 1257.

(Trykt efter afskrift fra pavens brevbog i Hasse, Schl.-Holst. Regesten u. Urkd. II, 57.)

Alexander bisp, Guds tjeneres tjener, sender sin elskede søn gardian¹ for de små brødre i Brunsvig

¹) Klosterforstanderen hos Franciskanerne.

sin hilsen og apostoliske velsignelse. Det er vor tro, at det står fast indpræntet i vor elskede søn den ædelige mand hertugen af Brunsvigs hjærte, at han altid bør holde sig rede og villig til alt, hvad der smager af retfærd og rummer dyd. Derfor er det med undren i sinde, vi har erfaret, og med smerte, at vi meddeler, at fortabelsens søn Tyge, kaldet Liden, af Danmark, og lægmand i Slesvig stift, ved nattetid med væbnet skare har overfaldet vor ærværdige broder Nils, bisp af Slesvig, mens han sov, med fræk helligbrøde har vovet at tage ham til fange, ikke uden at lægge voldelig hånd på ham, samt røve ham for alle hans ejendomme, og holde ham fast i fængsel og varetægt i bemeldte hertugs land, så længe, til han med magt og ved at udnytte den skræk, der ved voldsfærd kan falde selv over en mand af fast sind, har tvunget ham til at forpligte kirken i Slesvig til at betale ham 1000 mark sølv, samt har afnødt den ovenomtalte bisp hans edelige løfte og presset ham til at stille mænd til at gå i borgen for, at han ikke vilde sagsøge ham for de nævnte overgreb, samt tillige elleve gidsler af bispens slægt som pant for betalingen af sådan sum. Derfor giver vi vor ærværdige broder ærkebisen af Lund ved vort brev på udtrykkelig vis det hverv, at han i vort navn skal tvinge den nævnte helgbryder og hans medskyldige i denne sag til at yde bemeldte bisp oprejsning for de forudgangne begivenheder samt, om deres hårdnakkethed kræver det, påkalde den verdslige arms hjælp mod dem¹. Men såsom denne helgbryder vides at stå under nævnte ædlings domsmagt og, efter hvad vi har hørt, dvæler i hans tjeneste, har vi ment at

¹) Af dette brev, der er udstedt samme dag, ses, at ovennævnte gidsler var i forvaring hos de to brødre ridderne Otto og Henrik af Barmstadt i Bremen stift.

burde rette en indtrængende bøn og påmindelse til denne ædling, at han forstandigt tager i betragtning, hvor meget hans gode navn og rygte lider ved sådanne formastelige handlinger af bemeldte helgbryder, og at han derfor, når han af bemeldte ærkebisp bliver opfordret dertil, tvinger den omtalte helgbryder til at give bemeldte bisp oprejsning for det forudgangne i kraft af den ham overdragne myndighed, uden nogen opsættelse og uden at gøre vanskeligheder, således at al grund til mulig misstemning mod ham svinder, medens han derved vinder den guddommelige velsignelses løn, den menneskelige lovprisnings ros og tillige vor velfortjente taksigelse. Derfor overlader vi ved apostolisk skrivelse til din skønsomhed at opmuntre og opfordre hertugen kraftigt hertil. Givet i Lateranet den 24. Februar i vort pavedømmes tredje år.

Pavebrev i anledning af, at Københavnerne havde hængt en diakon som røver. 25. Avgust 1258.

(Trykt efter original i O. Nielsen, Kbh.s Dipl. I, 22).

Alexander bisp, Guds tjeneres tjener, sender sin ærværdige broder , bisp af Roskilde, sin hilsen og apostoliske velsignelse. Du har, broder, meddelt os, at borgerskabet i Købmannehavns borg i dit stift, der hører under dig med fuld ret både i åndelig og verdslig henseende, har grebet en forbrydersk diakon, der var åbenbar røver og hildet i endnu flere forbrydelser, og af sær dumdristighed klynget ham op i galgen, hvisårsag de ydmygt har bedet om, at afløsningens

nåde måtte blive dem til del. Der er derfor fra din side rettet en indtrængende bøn til os om, at vi nådigt vilde tage os af dem i denne sag. Da vi har fuld tillid i Herren til din omtanke, giver vi ved apostolisk skrivelse din broderlighed det hverv, at du giver dem, du anser for hovedmændene ved drabet på bemeldte diaakon, bestemt pålæg om at fremstille sig personlig for vort åsyn, medens du tildeler de andre — såsom en stor mængde er delagtige i denne sag — afløsningens nåde på vore vegne i overensstemmelse med den i sådanne anliggender sædvanlige kirkelige form, og efter omhyggelig overvejelse af deres brøde påbyder dem bod til deres frelse, foruden hvad der bør pålægges og sædvanlig bliver pålagt i sådanne tilfælde. Givet i Viterbo den 25. Avgust i vort pavedømmes fjerde år.

Pavelig giftermålstilladelse for kong Valdemar af Sverige og Sofia, Erik Plovpennings datter. 1. Marts 1259.

(Trykt efter afskrift fra pavens brevbog i Dipl. Svecanum I, nr. 397).

Alexander IV, pave, sender Jarler, ærkebisp af Upsala samt bisperne af Linköping og Viborg¹ sin hilsen og apostoliske velsignelse. Fra vore kærester sønner i Kristus de høje konger Valdemar af Sverige og Kristoffer af Danmark er der blevet rettet en ydmyg bøn til os om, at vi i kraft af det apostoliske sædes velvilje vilde give bemeldte konge af Sverige og den ædelbårne kvinde Sofia, broderdatter af bemeldte

¹) I Finland.

konge¹ af Danmark, lov til at indgå ægteskab med hinanden, fuldbyrde pagten og retmæssigt forblive i den, uanset at de er knyttede til hinanden ved kødeligt slægtskabs hånd i tredje led². Vel forbyder kirkeretten at knytte ægtepagt mellem sådanne; men såsom der for os er blevet fremsat visse grunde, der taler for, at bemeldte sædes nåde med ære kan tilstå ovennævnte gunst, og navnlig fordi de tilgrænsende hedske folk uafsladelig angriber Sveriges rige, lægger bemeldte riges byer og kirker øde, stikker ild på dem og grumt dræber deres indbyggere, hvilke hedske indfald lettere og med større held vil kunne forebygges, når der ved sådant ægteskab sluttes forbund mellem bemeldte konger og deres riger — så ønsker vi at vise disse konger al den nåde, vi med Gud kan vise dem, hvortil også deres fortjenester opfordrer, og overdrager derfor Eders broderlighed, til hvem vi har fuld tillid i Herren, at I på vore vegne giver bemeldte personer den ønskede tilladelse og yderligere fritager dem for sådan slægtskabs hindring, — hvis det efter forudgangen overvejelse samt omhyggelig undersøgelse og indtrængende ransagning af andre nødvendige og nyttige grunde forekommer Eders skarpsyn tjenligt. Givet i Anagni den 1. Marts i vort pavedømmes femte år.

¹) *Regni*, læs *regis*.

²) Valdemars mormoder Richissa, den svenske kong Eriks dronning, var nemlig datter af Valdemar den store.

Uddrag af Håkon Håkonsøns saga.

Om Norges berømmelige konge Håkon Håkonsøn findes en anselig saga, der vides at være forfattet af Islænderen Sturla Thordsøn, en brodersøn af den store saga-mand Snorre Sturlasøn. Det var kong Håkons egen søn og efterfølger Magnus (Lagabøter), der år 1264, kort efter faderens død på et Skotlandstog, overdrog Sturla at skrive hans historie. Sagaen har således ligesom Sverres saga en slags officiel karakter og kan derfor næppe antages for fuldstændig upartisk; imidlertid er den uden tvivl i det store og hele sandfærdig, da dens forfatter var en pålidelig og ædruelig mand, der også ellers syslede med store historiske arbejder (Sturlungasaga m. fl.). Også kan man sige, at netop Sturlas nære forhold til kong Magnus — denne beskikkede ham bl. a. til lagmand på Island — har givet ham adgang til kilder, som andre næppe kunde antages at ville have fået lejlighed til at udnytte. Sturla skrev også som fortsættelse af Håkons saga Magnus' saga, men af denne sidste er så godt som intet bevaret. I fortællemådens klarhed og liv har sagaen Islændernes sædvanlige fortrin uden dog at komme op på siden af »Heimskringla« eller Sverres saga. — Kun de afsnit, der direkte vedrører Danmarks historie, er her oversatte. Til grund for oversættelsen er lagt Konunga Sögur ed. Unger, Chria. 1873; Ryghs norske oversættelse (Chria. 1871) er jævnlig rådspurgt.

— — Så er fortalt, at på den tid rådede kong Erik Valdemarsøn over Danmark. Der opstod da tve-
dragt mellem kong Erik og hans broder Abel, der da
var hertug over Jylland. Danerne holdt også på den
tid strid med mændene af Lybek, og det var da ikke
godt for tyske mænd at sejle gennem Danmark. I
Grønsund var nogle norske skibe blevne plyndrede af
Danerne, så vel som også af Lybekkerne, den sommer
da kardinalen var i Bergen¹. Da havde kong Håkon
ladet beslaglægge alle de skibe, der var fra Danmark,
samt gods fra nogle kogger², der ejedes af tyske mænd.
Men de mænd, som rantes heraf, bad kardinalen om
den nåde, at han vilde lægge et ord ind hos kongen
for at de kunde få fat på deres gods. Kardinalen frem-
førte dette for kongen, bad ham vise dem nåde for
hans skyld og føjede til, at man snarest måtte vente
at disse mænd var sagesløse. Kongen svarede, at han
vilde for kardinalens skyld lade dem komme til deres
gods igen, men, sagde han, ingen kunde vente, at han
jævnlig skulde finde sig i den uret, som Danerne jævn-
lig øvede mod Nordmændene. Købmændene fik så
deres gods og var vel tilfredse med kongen og kardi-
nalen. — —

— — Denne sommer (c: 1250) hændte der store
tidender i Danmark: Abel tog sin broder kong Erik
svigefuldt til fange og lod ham tage af dage på Lav-
rentiusaften. Siden lod hertugen sig tage til konge
over Danevælden og blev en mægtig høvding. — — —
Om vinteren fór ordsendinger mellem Abel Danekonge

¹) I sommeren 1247 kom kardinal Vilhelm af Sabina som pave-
lig legat til Norge og kronede kong Håkon med stor højtide-
lighed i Kristkirken i Bergen, den 29. Juli.

²) Større handelsfartøjer.

og kong Håkon. Kong Håkon sendte Bjarne Mosessøn sydpå med breve, og kong Abel sendte andre mænd sydfra dem i møde med sine breve. Det blev aftalt, at de skulde mødes om sommeren ved landegrænsen og jævne de kæremål, som kong Håkon havde mod Danerne. — —

— — Kong Håkon fór om høsten (o: 1251) øster til Viken¹ og agtede sig til møde med Danekongen, som de havde aftalt. Det havde også været på tale, at de skulde slutte svogerskab indbyrdes, og at junker Magnus² skulde ægte kong Abels datter. Men da kongen kom til Elven³, var Danerne ikke komne der endnu. Kong Håkon fór da helt østpå til Mostersund⁴. Der spurgte han, at Danekongen ikke vilde komme til møde med ham⁵. Kong Håkon vendte da om med sit følge og fór om høsten ind til Oslo og redte sig vinter-sæde der. — —

— — Så er fortalt, at mellem kong Håkon og kejser Frederik var der det stærkeste forbund. Jævnlig fór der mænd mellem dem med herlige gaver. Kong Håkon havde skrevet til kejseren, at Nordmændene havde ikke fred til at sejle til Lybek for de rans skyld, som før er nævnte. Det var kejseren, der var stadens overherre⁶. Den sommer, da kong Erik blev svegen i

¹) Viken er kystegnene i hele det sydlige Norge lige fra Gøtaelv til Rygjjarbit (mellem Arendal og Kragerø).

²) Kong Håkons næstældte søn, der fulgte ham på tronen.

³) Gøtaelv.

⁴) I det nordlige Halland.

⁵) Andre håndskrifter fortæller lidt vidtløftigere: »Der kom mange kogger, både Vendlandsfarere og andre købmænd, og af dem erfarede kongen, at kong Abel ikke agtede sig til mødet«.

⁶) Lybeks stilling som fristad umiddelbart under kejseren gik tilbage til Frederik I's frihedsbrev 1188.

Danmark, kom der brev ude fra kejseren, der vidnede, at kejseren havde sendt brev til Lybek gående ud på, at Nordmændene skulde nyde den bedste fred dér. Der stod også i kejserens brev, at han vilde vise kong Håkon større hæder end nogen anden mand i de nordlige lande, på den vis at han vilde give staden Lybek i hans vold, således at han fri og frels skulde være stadens herre og høvding; han lovede at give brev og segl derpå, om kongen vilde lade bede herom. Kong Håkon sender nu mænd både til kejseren og til Lybek for at ordne disse forhold. Til Lybek fór Bjarne Mosesøn, men til kejseren sira Askatin og Åmunde¹. De kom på den trettende dag i Julen² til Venedig og spurgte da den tidende, at kejseren var død i Apulien før Jul. De vendte da om og agtede sig til Schwaben for at træffe hr. Konrad, kejserens søn, og på den færd blev de tagne til fange og satte i fængsel. De var i det fængsel, indtil hr. Konrad fik det at vide og sendte mænd for at løse dem ud. Og da de traf Konrad, tog han sømmeligt imod dem, men dog fik de ikke så god en udgang på deres ærinde, som de vilde have fået, om kejseren havde levet. Det er folks tale, at han har været den gæveste af kejserne i den senere tid. Han var kejser i fyrretyve vintre på nær en. Derefter faldt kejserdømmet hen, så at der ingen kejser har været siden³. Askatin og Åmunde fór nordpå til Norge, traf

¹) Askatin var kongens hofkapellan og blev senere kong Magnus' kansler og 1270 bisp i Bergen. Sira var i Norge en hæderstitel for præster. — Åmunde, søn af Harald Stangarfylja, var en norsk stormand.

²) 6. Januar 1251. — Andre håndskrifter tilføjer: »De fór om høsten ved vinternatstid (c: 14. Oktober) syd på til Danmark og kom på den 13. dag« o. s. fr.

³) Andre håndskrifter tilføjer: »indtil denne bog blev sammen-sat, da kong Magnus havde været konge i Norge i to vintre efter at kong Håkon fór vest over havet«. Heraf ses, at sagaen er forfattet 1265.

kong Håkon i Bergen og fortalte ham tidender, således som de var. Kejserens død syntes kongen at være den største skade. Bjarne Mosessøn kom også tilbage, han havde da sluttet fred med Lybekkerne. De var siden kong Håkons venner. — —

— — Om våren¹ fór kong Håkon øster til Elven² og traf der Birger jarl. Kong Håkon klagede til jarlen over den uordholdenhed, kong Abel havde vist mod ham, idet han havde brudt deres ledingsstævne. Jarlen sagde også på sin side, at Danerne havde gjort Sveerne den største skade med ran og manddrab, dengang de havde understøttet herrerne³. De aftalte nu, at de i de næste tolv måneder skulde ruste en hær i begge riger. Kong Håkon skulde møde med en flåde fra Norge, men jarlen med fem tusinde mand fra Sverige; de skulde mødes om våren ved Elven. Kong Håkon skulde da sejle til Øresund med sin flåde, men Birger jarl ride syd på gennem Halland. De skulde så mødes nede i Øresund og dér tage deres råd⁴. Derefter skiltes de, og jarlen drog op i Svithjød, men kong Håkon fór om sommeren til Bergen. — —

¹) »i fasten«, tilføjer andre håndskrifter. — Der menes året 1252.

²) Gøtaelv.

³) »til deres hærfærd ind i Sverige«, tilføjer andre håndskrifter. — Birger jarl havde efter den svenske kong Eriks død 1250 fået sin søn Valdemar udråbt til konge. Flere medlemmer af samme mægtige slægt, Folkungerne, hvortil Birger selv hørte, mente sig forbigåede herved, rejste opstand mod den ny konge og faldt med dansk hjælp ind i Sverige; men ved Herrevads bro i Vestmanland blev de ved svig tagne til fange af Birger og halshuggede.

⁴) Andre håndskrifter: »det råd, som tyktes dem at love bedst fremgang, hvis ikke Danerne gjorde dem sømmeligt forligstilbud«.

— — Denne sommer holdt kong Abel strid med Friserne. Han vilde lægge større skat på dem, end der før havde været. Friserne havde nogen hær samlet og lod skoven være deres værn; og da kong Abel ledte efter dem, blev han ramt af en pil og fik sin bane deraf. Danerne tog da til konge Kristoffer, broder til Kong Erik og Abel. Han fik så hele Danmark under sig¹.

Kong Håkon lod rede til vintersæde i Bergen. Det var den sjette vinter i hans regerings fjerde tiår². Da det våredes, sendte han udbudsbreve over hele Norge og opbød stor leding med levnedsmidler og skibsrustning; han agtede sig med den hær til Danmark. Der kom en stor skare sammen om sommeren. Kongen styrede først til Viken, men hver især styrede til mødes med kongen eftersom han var færdig dertil. Og da kongen kom til Tunsberg, efterlod han der dronningen fru Margreta og dronning Rikiza³, men selv sejlede han øster om ad Folden⁴. Kong Håkon havde da Olafssuden, den unge konge Dragen⁵. Mange andre af dem havde store skibe. Kongen lagde ind i Hermdesund⁶; der kom til ham hovedstyrken af hæren. Kongen fór derfra ind til Ravnsholt; der stod det store skib, som Gunnar kongsfrænde havde ladet bygge efter

¹) »og blev en stor høvding«, tilføjer andre håndskrifter.

²) Der menes vinteren 1252—3.

³) Håkons dronning Margrete var datter af Skule jarl; Birger jarls datter Rikiza havde nylig ægtet hans ældste søn, den udvalgte konge Håkon.

⁴) Folden er den ydre del af Kristianiafjord.

⁵) Skibsnavne ligesom de følgende. Sude er et klinkbygget skib. — Nogle af håndskrifterne tilføjer: »Knud jarl; Dragsmarken, Sigurd Kongssøn; Rygjabranden, Peder fra Giske; Borgunds-båden, Agmund Krøkedans; Gunnarshåden. Bård af Hestbø havde også et stort skib«.

⁶) Ved øen Oroust ud for Båhuslen.

kongens bud, det var et af de største, der er blevne byggede i Norge. Kongen lod skibet løbe af stabelen, og forinden holdt kongen en smuk tale, gav skibet navn og kaldte det Korssuden. Kongen lod så skibet udruste; men selv fór han da til mødes med hæren, sejlede sønder på til Ekerøerne¹ og lod det meste af hæren ligge dér, men kongerne og de fleste lendermænd gik ombord på lette skibe, lagde ind i Elven og lå ved Lindholm. Kong Håkon spurgte nu, at Birger jarl var kommen med Sveahæren, således som bestemt var.

Kong Håkon sendte da junker Magnus, sin søn, og Gaut af Mel efter Korssuden, for at de skulde sejle ned til Ekerøerne med den. Da de kom til skibet, gjorde de det færdigt på de steder, hvor der endnu manglede noget. Da holdt junker Magnus smukt sin første tale, og det gjorde meget indtryk på folk, hvor god en tale det var, og hvor mandigt den blev holdt. Derefter sejlede de til Ekerøerne. Da de kom ind i havnen og kastede anker, svajede skibet så stærkt, at der gik ild i ankerspillet, da de lod kabelet løbe ud. Folkene tænkte da, at tovet mulig kunde brænde, tog et telt, vædede det og tænkte at slukke ilden dermed. Men junker Magnus var hurtigere og mere snarrådig: han tog en bøtte fuld af drik, slog den over spillet og svaled på den vis ilden. Da Korssuden kom i leje hos de andre skibe, da lå dens bord lige så højt som telt-åsene på Olafssuden. Bordene på Korssuden var 9 alen over vandet. Mange sagde, at man aldrig havde set så mange store skibe i én leding². Folk tyktes, at

¹) Nu Ockerø ved Hisingen i Gøtaelvns udløb.

²) Andre håndskrifter indføjer: »Der stod stor skræk af disse skibe over hele Halland og Danmark«.

man ikke kunde vente, at nogen kunde stå sig mod kong Håkons hær¹.

Kong Håkon havde mange 'gode mænd hos sig. Der var to konger², Knud jarl, junker Magnus, hr. Sigurd³. Medens kong Håkon lå ved Ekerøerne, kom ærkebisp Sørle⁴ til ham; han var just kommen hjem fra paven. Tidligere var kommet til kongen bisp Arne af Bergen, bisp Askel af Stavanger, bisp Håkon af Oslo og mange andre fremragende lærde mænd.

Da kong Håkon lå ved Lindholm, var Birger jarl ved Guldbergseid. Han havde fem tusinde mand med sig⁵. Kong Håkon den unge, Peter af Giske og flere fornemme mænd fór fra Lindholm og var til gæstebud hos Birger jarl. Søndag før St. Hans aften⁶ fór Birger jarl med den unge konge til møde med kong Håkon, og de taledes da ved om mangt og meget. Birger jarl fortalte kongen, at sendemænd fra Danekongen, nemlig to bisper fra Danmark, femten riddere og mange andre mænd, var komne søndenfra og lå oppe i åen ved

1) Her indskydes to skjaldevers af Sturla om hærens mægtighed og Danernes skræk. De er ikke oversatte.

2) Andre håndskrifter nævner 3 konger: Håkon den unge og kongerne Jon og Duggal af Syderøerne.

3) Sigurd var kong Håkons yngre søn; Knud jarl var søn af jarlen Håkon Galen, søstersøn af Sverre, der havde spillet en stor rolle i tronstridighederne efter Sverres død.

4) Ærkebisp Sørle af Trondhjem var valgt 1252 og havde altså just nu modtaget sin indvielse ved Romerhoffet. Han døde 1254. — Nogle håndskrifter tilføjer: »I følge med ham var bisp Peter« (af Hamar).

5) Andre håndskrifter tilføjer: »Der var mange gæve mænd med ham: hr. Karl, søn af Ulv jarl, hr. Holmger, søn af Folke jarl, Karl Kneiva, søn af Jon Engel, og mange andre ansete høvdinger fra Svithjod. Med jarlen var også kong Andreas af Sursdale (Susdal i Rusland), broder til kong Alexander i Holmgård (Novgorod), som var flyet østenfra for Tatarerne«.

6) 22. Juni.

Guldbergseid, og at de var sendte for at få forlig med Nordmændene om de kæremål, disse havde mod Danerne. Kongen og jarlen taltes her ved om mangt og meget. St. Hans dag mødtes de alle til forhandling, og Nordmændene fandt, at Birger jarl i større mon gik Danernes ærinde end de havde ventet. Danerne tog imod det forlig, som kongen tilbød dem med de forstandigste mænds råd. Forliget gik ud på, at Danerne skulde give kong Håkon så meget gods, som det godtgjordes at der behøvedes for at holde Nordmændene skadesløse for den ufred, de havde lidt af Danerne. Også kong Håkon blev fradømt en del penge for de kæremål, Danerne havde mod Nordmændene. Disse penge skulde udredes om høsten, og ligeså en del af de penge, Danerne skulde betale; for hvad der stod tilbage skulde Halland sættes som pant. Vilde kong Kristoffer ikke gå ind på dette, da skulde nogle af ridderne drage til kong Håkon, og nogle til Birger jarl, og blive der, til de blev udløste. Da dette forlig var afgjort og sluttet, blev der udstedt breve derom under bispernes og andre gode mænds segl fra begge riger¹. Derpå opløstes ledingen. Kong Håkon drog nordpå til Tunsberg, men jarlen op til Svithjod. Kongen kom nordpå ved Petersmesse-tider²; der gav han alle sine mænd hjemlov.

Kong Håkon drog, så snart han var færdig, fra Tunsberg til Bergen og sad der den sommer. Da det led ud på sommeren, sendte han Aslak Gus øster til landegrænsen med de penge, han skulde betale Danerne. Men da Aslak kom til Elven, kom der ingen mænd fra Danmark for at tage mod pengene og udrede de penge, der var aftalte. Aslak drog til Birger jarl, og denne fortalte ham, at det var Danekongens ønske, at ingen

¹) Et skjaldevers af Sturla er her oversprunget.

²) 29. Juni.

udbetaling skulde finde sted den høst, men at de selv mødtes næste sommer og så udjævnede alt, hvad der var dem imellem. Jarlen tilskyndede ivrigt hertil. Derefter drog Aslak hjem. Kong Håkon lagde sin rejse nordpå og sad i Trondhjem den vinter; det var den syvende vinter i hans kongedømmes fjerde tiår. — —

— — Om sommeren¹ fór kong Håkon østerud til Elven til møde med Danekongen. Kong Håkon lagde til østpå ved Lindholmen, men Birger jarl lå ved Guldbergseid. Der kom også Kristoffer Danekonge, og han satte især sin lid til Birger jarl. Da der blev talt om forliget, kom det frem, at Danekongen tyktes, at biskperne den forrige sommer var gåede langt videre end de havde haft fuldmagt til. Kongerne kom ikke overens, skønt Birger jarl gjorde alt for at de kunde enes; Nordmændene fandt, at han hældede stærkt til Danernes side. Mødet endte dermed, at Danekongen red bort uden noget forlig. Han red sydpå gennem Halland og lod hver en bro, han kom over, bryde af bag sig. Kong Håkon fór nordpå tilbage til Viken². — — —

Denne vinter³ sad kong Håkon i Bergen, det var hans kongetids ni og tredivte. Om våren sendte kong Håkon Thorlaug Bose og nogle mænd med ham sydpå til Danmark; de skulde drage til ærkebisp Jakob. Kongen sendte ham brev om at han skulde skikke mænd til Danekongen og undersøge, om han vilde holde noget af det forlig, som blev sluttet den sommer, da kongen lå ved Ekerøerne⁴. Da Thorlaug kom til

¹) Disse ord findes ikke i det til grund for oversættelsen lagte håndskrift, men vel i andre. — Der menes år 1254.

²) Det fremgår af sagaen, at kong Håkon det næste år (1255) sad i Bergen og der modtog den fra paven hjemvendte nye ærkebisp i Trondhjem, Einar. Om forholdet til Danmark tales ikke.

³) 1255—6.

⁴) 1253; se ovenfor s. 89.

ærkebispem, fik han en god modtagelse dér; bispem sendte straks nogle af sine mænd til Danekongen. Da Danekongen fik deres ærinde at vide, beholdt han bispem mænd hos sig og sendte sine mænd op i Skåne for at fange Norges konges sendemænd. Ærkebispem fik nys herom og skaffede Thorlaug heste; han og hans mænd red da op i Sverige, men nogle blev i løn tilbage hos bispem. Thorlaug og hans mænd standsede ikke, før de på Pinsedag¹ kom til kong Håkon i Bergen, fortalte ham deres færd og bragte den besked fra bispem, at Danekongen vilde ikke holde noget af det forlig, der var blevet mæglet mellem Nordmændene og Danerne. Kongen lod sig ikke synderligt mærke med noget, men før nogen anede det, lod han sit skib Olafsuden sætte i vandet og sagde, at han vilde fare nord på til Trondhjem. Men da skibet kom ud ved Fenring², sagde han, at han vilde fare øster på til Viken. Han sendte mænd forud øster på med breve til sysselmændene³ og de købmænd, som var vante til at sejle på Danmark, og forbød, at nogen sejlede længere end til Ekerøerne⁴. Kongen sejlede nu øst på til Viken; han sendte straks udbudsbrev over hele Viken og stæv-nede til sig alle lendermænd og sysselmænd. Dér samledes da en stor hær og en mængde skibe. Kongen styrede med hele hæren syd på til Ekerøerne; der var da samlet henved 300 skibe⁵. Kongen sendte da en

¹) 4. Juni.

²) Askøen ved Bergen.

³) Svarer omtrent til de danske ombudsmænd. Lendermandens embede var betydeligt fornemmere.

⁴) Andre håndskrifter har: »og forbød under hård straf, at noget skib af Øreflåden måtte sejle længere syd på end til Ekerøerne, før han selv havde givet dem sin vilje til kende«. Med Øreflåden menes de handelsskibe, der sejlede til de store skånske sildemarkeder ved Skanør.

⁵) Et skjaldevers af Sturla er her udeladt.

del af hæren syd på til Halland og bød dem hærge landet og lægge det øde med ild og sværd. Nogle fór helt syd på til Glumsten¹; de anførtes af Agmund Krøkedans, Arnbjørn Pose, Povl Gås og Åmund Haralds-søn². Den øvrige tredjedel lod han gå op til Gedekær³; deres fører var Jon Dronning, Jon Lodinssøn, Thord Kakale og endnu flere sysselmænd fra Viken. De sejlede sammen til Mostersund⁴. Da kongen kom i Mostersund, blev der dræbt nogle mænd af Danerne. Bartholomæusmesse⁵ faldt det år på en Torsdag; da gjorde Nordmændene sig rede til landgang i Halland; de to Joner fór ind i Bardefjord⁶ og brændte et kirkesogn dér; siden fór de syd på til Gedekær. Der var nogen hær samlet mod dem⁷, og der faldt mange af Danerne. Nordmændene gik viden om land, dræbte mænd og brændte bygder. Agmund Krøkedans og hans mænd gik også i land på Bartholomæusdag ved Glumsten, mødte ingen modstand og dræbte mange af Danerne. De kom helt syd på til den å, som hedder Eider⁸, og brændte der en stor købstad⁹. Om Lørdagen vendte de tilbage til deres skibe og brændte under vejs alle bygder, men folket flyede¹⁰. Natten til Søndag brød en stor storm løs, og nogle skibe kom bort for dem,

¹) Nord for Falkenberg.

²) Nogle håndskrifter tilføjer: »Bård af Hestbø og Aslak Gus«.

³) Rimeligvis ved Varberg.

⁴) I det nordlige Halland. — Atter her er et skjaldevers af Sturla oversprunget.

⁵) 24. Avgust.

⁶) Nord for Varberg.

⁷) »af landsfolket«, tilføjer andre håndskrifter. — Et skjaldevers af Sturla er forbigået her, og to umiddelbart efter.

⁸) Ätran ved Falkenberg.

⁹) Andre håndskrifter har — utvivlsomt rigtigere — »en lille købstad«.

¹⁰) Skjaldevers oversprunget.

men mandskabet nåede om bord på de skibe, der lå fast for anker. Om Søndagen kom Danerne ned med en stor hær. De dræbte nogle af Nordmændenes svende, som de fandt i land. Siden tog de dem af Nordmændenes skibe, der var drevne i land for dem, tændte store bål på dem og tænkte, at de skulde drive ud på deres skibe¹. Nordmændene roede dem straks imøde, fik fat i nogle af skibene med entrehager og drog dem til sig, så de fik ingen mén heraf. Kort efter brændte de byen Arenæs². Kong Håkon lå ved Ekerøerne, til hæren kom tilbage søndenfra; de delte så byttet mellem sig. Kong Håkon overvejede nu med sine mænd, hvad råd de skulde tage³, og det blev da besluttet at sende mænd til Danekongen⁴. Simon prædikebroder og broder Sigurd drog til ham, og da de traf Danekongen, tog han uvilligt mod dem og sagde, at det havde gjort et stærkt indtryk på ham, at Norges konge havde hærget hans rige; men de fik ingen afgørelse af Danekongen, om han vilde forliges eller holde strid med Nordmændene. Dermed drog de tilbage til kong Håkon og sagde ham alt, hvad Danekongen havde sagt⁵. Kong Håkon drog bort fra Ekerøerne, men efterlod ved Elven sin søn kong Håkon med 10 store skibe; han lå i Strømsund⁶. Disse var de skibsstyrere,

¹) »ti vinden bar nu ud fra land«, tilføjer nogle håndskrifter.

²) Nu Kongsbakke i det nordlige Halland. Atter her anføres et vers af Sturla.

³) Andre håndskrifter har: »Kong H. lagde sig på sinde, at Nordmændene havde øvet megen ufred i Danekongens rige, og rådslog med sine mænd om, hvorledes han skulde vogte sit rige mod ham«.

⁴) Andre håndskrifter tilføjer: »og spørge ham, om han vilde forliges med Nordmændene eller fremdeles have ufred med dem«.

⁵) »og at det ikke tyktes dem at se ud til noget forlig«, tilføjer andre håndskrifter.

⁶) Sikkert i det nordligste Halland.

som blev tilbage hos den unge konge: Agmund Krøkedans, Vesete, Simon Staur, Lodin Gunnesøn og præsten Helge Røde¹. — —

— — Kong Håkon den unge lå om høsten i Strømsund, som før er meldt, og der stod stor skræk af ham blandt Danerne. Kongen sendte om høsten bud rundt i Halland til de herreder, som ikke var brændte, lagde svære pengebøder på dem og bestemte, hvor mange hundrede stykker kvæg de skulde udrede ham; ellers, sagde han, vilde han komme til dem og ikke gøre deres kår et hår bedre end de folks, som der allerede var blevet brændt hos om sommeren. Danerne underkastede sig alle kongens pålæg; de udredte ham en stor mængde kvæg, men en del af pengebøden indløste de med voks og lærred og brændt sølv. Kongen lå i Strømsund lige til Mortensmesse². Den unge konge drog da til Tunsberg, men efterlod som høvedsmænd Agmund Krøkedans og de sysselmænd, der havde sysler der øster på³. Den unge konge drog efter Jul fra Tunsberg og døjede meget ondt vejr, inden han nåede havn i Spjarr østen for Folden⁴. Kongen gik i land dér og drog på gæsteri, men lod skibene sejle den ydre vej øster på. Kongen kom før skibene til Kong-

¹) Kong Håkon den gamle drog selv nordpå, hvor han modtog spanske sendemænd, der bejlede til hans datter; han sad om vinteren i Bergen.

²) 11. November.

³) Andre håndskrifter har en noget fyldigere tekst: »Sællænderne lå samlede hele vinteren og var meget rædde for, at kongen skulde hærge på dem. Kong Håkon lod rede til Julegilde for sig i Tunsberg og fór did før Julen, men efterlod o. s. fr. Kort efter sendte Agmund ham bud, at han måtte komme øst på; ti mange store ord af Danerne var blevne ham berettede«.

⁴) Spjerøen er en af Hvaløerne. Folden er den ydre del af Kristianiafjord.

helle. Der var han til fasten; da kom der brev til ham fra den gamle konge, at han skulde fare til Oslo og bie der, til kongen kom, for at de da kunde træffe afgørelse i den sag, der var rejst af kongen af Spanien, nemlig om kongen vilde give sin datter Kristine til en af hans brødre¹. — —

— — Kong Håkon sad denne vinter i Bergen; det var hans kongedømmes fyrretyvende². Kongen sendte da udbudsbreve over hele Norge. Der udtoges færrest folk fra Hålogaland³, men des flere, jo længere man kom syd på. Han sendte også bud til ærkebisper og alle hans lydbisper, at de skulde komme til ham snarest muligt. Han lod da sætte Mariesuden på vandet, som han havde ladet bygge, og da det løb af stabelen, sprang ild frem af rullestokkene⁴. Kong Håkon fór da øst på til Viken, og da han kom til Agder⁵, hørte han om sin søns død; det tyktes ham, som det også var, en stor tidende og et tungt tab. Han drog da først til Tunsberg og stævnedes did alle bisperne og de forstandigste mænd til rådslagning om, hvad de skulde

¹) Dette ægteskab kom som bekendt virkelig i stand. Det følgende, her oversprungne afsnit handler om den unge kong Håkons fart til Oslo og derpå følgende rejse til Vestergøtland til et møde med Birger jarl og kong Valdemar af Sverige; »kong Håkon red ned til Konghelle og dvælede der en stund om våren«; undervejs herfra til Oslo blev han syg og døde den 5. Maj.

²) 1256—7. Nogle håndskrifter tilføjer her: »Siden de prædikemunke, som han om høsten havde sendt til Danmark, var komne tilbage, mente han at kunne skønne, at Danekongen kun havde ringe lyst til at søge forlig med Nordmændene«.

³) Den store nordlige del af Norge, nord for Trøndelagen.

⁴) Et skjaldevers af Sturla er her udeladt. Nogle håndskrifter tilføjer: »Det holdt man for et godt varsel«.

⁵) Eggen om Lindesnæs.

svare på det ærinde, som sendemændene fra Spanien havde til ham og jomfru Kristine¹. — —

— — Kong Håkon drog nu en stor hær sammen i Viken². Mens kongen var i Tunsberg, kom syd fra Danmark Absalon prædikebroder, som var provincial for alle prædikebrødrekløstre i Norden³. Han var sendt af Danekongen til kong Håkon med det ærinde, at Danekongen ønskede, at de skulde mødes og forliges efter de bedste mænds råd. Kongen fremførte dette for sine venner, og mange af dem mente, at man ikke kunde tage Danernes ord for alvor. Kongen gav broder Absalon den besked, at han vilde sejle syd på til Danmark i ro og fred, og dér kunde Danekongen så møde ham, om han vilde⁴. Absalon drog syd på til Danmark med den besked, og med ham Sigurd prior, som flere gange havde faret mellem de to konger. Derpå drog kong Håkon ud fra Tunsberg. Han havde selv Marie-suden, det var en drage på 30 rum⁵ og det bedste af alle de skibe, som er blevne byggede i Norge; hovederne og halsene var forgyldte⁶; sejlet var prydet med fagre billeder; når solen skinnede, så det ud som der brændte ild af hovederne⁷. Kong Håkon havde også mange andre store skibe⁸. Da kongen sejlede øst på

1) Det følgende afsnit om brudfærdens kostelige udrustning er her oversprunget.

2) Et skjaldevers af Sturla er atter oversprunget.

3) Dominikanerordenen var delt i provinser, hver med sin provincialprior. Norden udgjorde provinsen Dacia.

4) Lidt forskelligt i andre håndskrifter: »at han vilde sejle til Danmark, som han havde bestemt, og fare med fred, indtil man fik erfaret, om han og Danekongen kunde blive forligte«.

5) Med rum menes rummene mellem rorbænkene.

6) Der menes dragehovederne i de to stavne.

7) »og af vindfløjene og af de forgyldte skjolde, som var fæstede ved stavnene«, tilføjer andre håndskrifter.

8) Denne sætning står i håndskriftet på en mindre heldig plads lidt ovenfor. — Et skjaldevers af Sturla er her oversprunget.

over Folden, sejlede Hardangermændene Thore Grips-
søn og Bård Grosøn ind på ærkebisp Einars skib lige
agter for forstavn, og det røg altsammen på éngang
ud i søen, både stavnen og de skjolde, som var fæstede
til den; vejrløjerne satte sig i sejlet på Thores skib, og
de sejlede bort med dem. Ærkebisp lod stavnen og
skjoldene samle op; siden lod han den sætte på skibet
igen og gøre forsvarligt fast samt hænge skjoldene om
den. Derefter sejlede han til Ekerøerne og traf kongen
der. Straks da kongen hørte, at ærkebispens skib
havde lidt skade, mishagede det ham meget. Nogle
sagde, at skaden var mindre end biskopsmændene
sagde, men da lod ærkebisp igen stavnen tage af, og
den lå så og drev ved stranden. Ærkebisp var ikke
videre venlig mod almuen¹. — —

— — Da disse ting var ordnede, lagde kong Håkon
ud fra Ekerøerne med hæren; men kong Magnus fór
til Tunsberg og sad dér den sommer. Kong Håkon
havde 315 skibe med til Danmark; det tyktes at være
en herlig flåde. Kongen styrede med hæren til Øre-
sund². Kong Håkon kom til Købmannehavn om Tirs-
dagen; Fredagen efter kom Danekongen til staden, han
havde en stor hær og mange herrer med sig; dér var
ærkebisp Jakob og tre af hans lydbisper³. Der fór nu

¹) I det følgende afsnit, der her er oversprunget, skildres, hvor-
ledes Håkons søn Magnus på hærtung ved Ekerøerne St.
Hansdag vælges til konge i steden for Håkon den unge, for
at landet ikke skulde være kongeløst, mens kong Håkon var
borte fra riget.

²) »og lagde sig i Refshaleby«, tilføjer nogle håndskrifter. To
skjaldevers af Sturla er atter her oversprungne. I nogle
håndskrifter tilføjes: »Dannerne undredes meget over denne
flåde, der syntes dem både stor og velrustet, så at ingen
kunde mindes, at en sådan udenlandsk hær var kommen til
Danmark«.

³) »og hr. Jarmer af Ryø fra Vendland«, tilføjer nogle hånd-
skrifter.

sendemænd imellem dem, men der var langt mellem kongernes fordringer, og Nordmændene vilde da hærge; men kong Håkon havde givet Danerne seks nætters frist, i hvilke han ikke vilde hærge på deres land¹. Ærkebisp Einar søgte især at stifte forlig, og mange andre med ham; men hver part fandt, at den skade, han selv havde lidt, var den største. Det blev da aftalt², at hver konge skulde dømme om sin og sine mænds skade, og da det kom til stykket, vilde kong Kristoffer dømme først. Kong Håkon tænkte så, at den, der dømte sidst, rådede for hele sagen, og gik derfor ind derpå³. Danerne var meget ivrige for forlig, fordi Nordmændenes styrke tyktes dem stor. Da Danekongen rådslog om denne sag med sine mænd, tyktes det ham såre vanskeligt at afgøre og tilvejebringe noget forlig med Nordmændene. Han tog da med sine venners råd en forstandig beslutning og eftergav kong Håkon alle de ting, som Nordmændene havde forbrudt mod Danerne. Derpå mødtes kongerne selv, og da kong Håkon hørte om denne afgørelse, så blev beslutningen ingenlunde forringet under hans hænder, ti han eftergav Danerne al den ufred og modgang, de havde voldt Nordmændene. Her føjede nu alle mænd gode ord til, og mange glædede sig over forliget⁴. Derefter drak kong Håkon med Danekongen, og senere var Danekongen gæst hos kong Håkon. Ved dette forlig sluttede de indbyrdes et fuldkomment venskab, således at Dane-

¹) Et skaldevers af Gissur Thorvaldsøn herom er oversprunget.

²) på ærkebispens forslag, ifølge andre håndskrifter.

³) Nogle håndskrifter tilføjer her: »kongen havde da alt bestemt, hvor hver del af hans hær skulde gå op og hærge, om der ikke blev noget forlig af«. — Et skaldevers af Sturla er indflettet kort efter.

⁴) »undtagen ærkebisp Jakob og hr. Jarmer af Vendland«, tilføjer nogle håndskrifter.

kongen skulde være kong Håkon i søns sted, men kong Håkon ham i faders sted. De skulde også gensidig hjælpe hinanden med al deres magt, så ofte som nogen af dem mente at trænge dertil. Derpå gav de begge hinanden gode gaver. Kong Håkon tilbød kong Kristoffer skibet Mariesuden som gave eller også tre andre, som han kunde vælge ud af hele flåden. Danekongen sagde ja til gaven, men vilde opsætte valget. Derpå gik alt på den velvilligste måde mellem de to konger, og de skiltes i den største kærlighed. Kongen fór nu tilbage til sit rige¹. Kong Håkon drog først til Tunsberg og traf der kong Magnus. De drog da begge nord på til Bergen; kong Håkon gav da kong Magnus Rygjafylke². Derpå drog de nord på til Trondhjem og agtede at sidde dér den følgende vinter. — —

— — Den følgende vinter efter hans og Danekongens forlig³ sad kong Håkon i Trondhjem. Derfra drog kongerne op i landet. Da havde kong Håkon været konge i 41 vintre. Dronning Margrete fór på et skib, som hed Fårevommen; da hun kom til Bergen, tog hun Mariesuden og styrede med den øst på til Viken; der traf hun kong Håkon. Ærkebissen fór ikke syd på af den grund, at han og kongen var skiltes ad uden venlighed. Kong Håkon og kong Magnus drog øst på til Elven til møde med Birger jarl. Danekongen havde da sendt brev både til Norge og til Sverige om at de skulde komme ham til hjælp, fordi der var stor ufred i Danmark, idet Jarmer hærgede på Sælland, og grev Alfs sønner hærgede Jylland, så at al denne ufred voldte det største hærværk i Danmark⁴.

¹) Her er et skjaldevers af Sturla oversprunget.

²) Svarer til Stavanger amt.

³) 1257—8.

⁴) Jarmer er den bekendte fyrste af Rygen. Grev Alf er Adolf

Kongerne og Birger jarl mødtes ved Elven. De taltes mangt og meget ved om det budskab, Danekongen havde sendt dem, og tog i fællesskab den beslutning, at de i det følgende år skulde ruste en hær af begge riger og yde Danekongen hjælp mod hans uvenner. De skulde da hver især have 40 hundreder med sig¹. Fru Rikiza drog da op i Sverige med sin fader Birger jarl, og kong Håkon lod hende med ære drage fra sig². Junker Sverre³ blev igen hos kong Håkon, og kongen holdt meget af ham. Kong Håkon sendte da Mariesuden syd på til Danekongen, og denne tog overmåde venligt både mod denne sendelse og mod det budskab, de bragte ham, at nemlig kong Håkon og Birger jarl vilde komme ham til hjælp, så snart han mente at trænge dertil. Kong Håkon drog nu nord på op til Viken, da han og jarlen var skiltes ad, og derpå nord i landet og kom til Bergen ved den tid, vågenætterne begynder⁴; der dvælede han den sommer og ordnede mangt og meget med sine mænd. — —

— — Kong Håkon sad den vinter i Bergen; det var den anden i hans regerings femte tiår⁵. Om våren

af Holsten. Nogle håndskrifter nævner én af disse sønner ved navn: Jon (o: Johan) og hans brødre.

¹) »om ikke nogen af dem vilde stille flere«, tilføjer nogle håndskrifter; endvidere: »det gik da som altid meget venligt til mellem dem indbyrdes, ti deres venskab blev stadig større, jo længere det varede«.

²) Rikiza var enke efter unge kong Håkon. »Med ære«, o: med sømmelige afskedsgaver.

³) Søn af Håkon den unge og Rikiza.

⁴) Tiden om St. Hansdag.

⁵) 1258—59. — I det her oversprungne stykke omtales de norske sendemænds hjemkomst fra Spanien, og at kong Håkon lovede kongen af Spanien sin hjælp undtagen mod Danmark, Sverige og England, medens denne ligeledes lovede ham sin hjælp undtagen mod Aragonien, Frankrig og England.

kom der bud til ham fra Danekongen, at Norges konge med sin hær skulde komme ham til hjælp om sommeren, som han havde lovet. Kong Håkon stævner nu sine lendermænd til sig og udbød leding over landet. Han drog siden øst på langs landet. Da han kom ud for Jæderen¹, kom der to riddere fra Danmark til ham, der sagde ham den tidende, at kong Kristoffer var død, samt tillige, at dronningen og de andre høvdinger indtrængende bad kong Håkon komme dem til hjælp. Kongen fremførte dette for sine venner, og med sine venners råd tog han den beslutning at fortsætte færdens; han lagde først ind til Tunsberg². Der samledes der nu en stor hær fra Viken. Kongen styrede så til Danmark med en stor hær, kom til Købmannehavn og traf der dronningen. Birger jarl kom ikke³. Da kongen kom, havde Danerne sluttet forlig med grev Alfs sønner og mente ikke længere at have brug for Nordmændenes hjælp. Dronningen gav kong Håkon gode gaver, og kongen hende. Medens kongen lå ved Købmannehavn, lod han tage en kogge⁴ ved Malmø, som hr. Jon, broder til ærkebisp Jakob, ejede. Der var om bord mænd, der havde været i Jarmers følge⁵. Kong Håkon⁶ lod Danerne selv fælde deres dom, om dette var ransmænd eller købmænd. De sagde straks, at det var de værste ransmænd; nogle

¹) Kysten syd for Stavanger.

²) Andre håndskrifter skriver: »Rådgiverne var af ulige mening; men det var ikke kong Håkons sæd ej at holde sit ord; derfor fortsatte han o. s. fr.«

³) »til Danmark den sommer«, tilføjes i nogle håndskrifter; »han havde leding ude, men drog ikke længere end til Bleking«.

⁴) Et ret anseligt handelsfartøj.

⁵) »og disse biskopsbrødre var de af Danernes høvdinger, som hjalp Jarmer mest«, tilføjes i nogle håndskrifter.

⁶) »lod disse mænd føre frem på tinge og«, tilføjes i nogle håndskrifter.

blev da halshuggede, og andre straffede på anden vis¹. Kongen fór så nord på til Norge. Danerne tog til konge Erik, søn af kong Kristoffer; han var kun et barn af år. — —

— — Kong Håkon og kong Magnus havde om sommeren² sendt broder Nikolaus syd på til Danmark for at bejle på kong Magnus' vegne til jomfru Ingeborg, datter af kong Erik den hellige³, og Nikolaus skulde fare syd på til Saksland for at tale med hertugen, hendes morfader, og høre hvad han sagde til denne sag⁴. Han var en stor høvding og en af de syv mænd, som skal kære kejseren, og han skal være kejserens drost, så ofte han er norden for fjældet⁵. Da sendemændene kom til hertugen, fremsatte de deres ærinde for ham. Men han tog sig lidet deraf og sagde, at hans datterdatter var dansk af fædrene æt, og at Danerne rådede for hendes giftermål. Siden lod han sine to døtre, overmåde vel smykkede, føre frem for dem til beskuelse og sagde: »For disse mine døtre råder jeg, om nogen vil bejle til dem«. Derefter fór kongens sendemænd tilbage til Danmark og så til Norge til kong Håkon.

¹) Nogle håndskrifter tilføjer: »Kong Håkon beholdt koggen og brugte den siden til hestekogge. Såsnart Jarmer spurgte, at kong Håkon var kommen til Danmark, flygtede han syd på til Vendland«.

²) 1260. I det her oversprungne afsnit fortælles bl. a., at kongen og Birger jarl mødtes om sommeren ved Elven og fornyede deres venskab. Endvidere berettes om en strid, kongen havde med ærkebispens om besættelsen af Hamar bispestol, samt om junker Sverres død.

³) Erik Plovpenning.

⁴) Erik Plovpenning havde 1239 ægtet Jutta, en datter af hertug Albrecht af Sachsen.

⁵) Med fjældet menes Alperne. Sakserhertugen var som bekendt en af kurfyrsterne.

Efter junker Sverres død fór kong Håkon og kong Magnus nord på op i Sogn og derpå i Oplandene¹. Der kom ærkebisp Einar til møde med dem og drog syd på til Viken med dem; de mødte broder Nikolaus i Tunsberg, og han sagde dem sit ærindes udfald. Siden sendte de sira Askatin² og broder Nikolaus syd på til Danmark. De skulde spørge dronningen, grev Ernst³ og de andre, som havde at svare for jomfruen, og få at vide, hvad udfald der skulde blive på denne sag. Medens de var på denne rejse, fór kongerne og ærkebispens øst på til Elven og agtede at træffe Birger jarl dér; men jarlen kom ikke. De drog da tilbage til Viken og sad i Tunsberg, indtil Askatin kom hjem fra Danmark; Nikolaus blev tilbage dér syd på. Han kom med den besked fra dronningen, grev Ernst og jomfruen, at kongerne skulde sende et hæderligt følge ned at hente hende; de lovede at udstyre hende sømmeligt til hendes bortfærd. Siden skikkede de som sendemænd til jomfruen hr. Håkon bisp⁴, Agmund Krøkedans, Borgar hans søn, Povl Gås og Lodin Staur. De havde syv skibe, hvoraf de fleste store. Bispen havde en tyvesesse⁵, Agmund en stor drage og Povl Gås en anden. De havde godt og vel rustet mandskab. Da de var rede, fór de syd på til Danmark og kom til Horsens i Jylland på den stævnedag, Danerne havde sat dem; det var en halv måned før Olafsmesse⁶. Men

¹) 1261.

²) Om kongens hofkapellan Askatin se ovenfor s. 84. Sira var i Norge en hæderstitel for præster.

³) Grev Ernst af Gleichen var noget i slægt med det danske kongehus og stod i denne tid trofast ved kongens side. Han stammede fra Thüringen.

⁴) Af Oslo.

⁵) Et skib med tyve rorbænke.

⁶) St. Olafsdag er 29. Juli.

da de kom der, traf de ingen, hverken fra dronningen eller fra greven, der kunde give dem besked på deres ærinde. Derpå sendte de mænd op til det kloster, som jomfruen var i, og lod spørge, om der var truffet nogen forberedelser til hendes Norgesfærd. Hun svarede, at det hun vidste var der slet intet gjort i så henseende. Hun sendte da en af sine svende til dronningen og lod spørge, om hun vilde træffe nogen forberedelser til hendes færd; men dronningen gav det svar, at hun ikke så snart kunde få noget i stand for hende på grund af den strid, hun havde med hertugen¹. Nu lod jomfruen dette sige til Nordmændene. Da de fik at vide, at dronningen og de mænd, der skulde drage omsorg for at udstyre hende til hendes Norgesfærd, intet vilde gøre for jomfruen, drog bisp Håkon og de mænd, som var på færd med ham, op til klostret for at træffe jomfruen og talte med hende og bad hende give sin sag Gud og Norges konge i vold. Jomfruen havde først meget derimod, og navnlig sagde hun, at hun var aldeles ikke udrustet til så hastigt at drage bort, men biskoppen sagde, at alt, hvad hun trængte til, lå til rede hos dem, og de sluttede deres samtale med, at biskop Håkon fæstede jomfru Ingeborg med hånd på kong Magnus' vegne. Derefter aftalte de en stævnedag med jomfruen, da Nordmændene skulde komme og hente hende, og hun følge med dem ned til skibene². På den tid lå Birger jarl i Øresund med Sveernes hær, og da han hørte om Nordmændene, sendte han dem bud, at han vilde mødes med dem. Men Nordmændene fremskyndede ikke des mindre

¹) Der menes hertug Erik af Sønderjylland. Det var netop i dette år (28. Juli 1261), at slaget på Lohede stod.

²) »hvis ikke nogen afgørelse om hendes færd i mellemtiden kom fra dronningen«, tilføjes i nogle håndskrifter.

deres færd, thi de vidste, at Birger jarl havde bejlet til jomfruen¹, og de vilde derfor ikke tro ham for vel i denne sag. Da stævnedagen kom, gjorde Nordmændene sig rede til at gå i land, iførte sig deres fulde rustning, og satte mænd til at passe på skibene; ti de havde stærk mistillid til Danerne, og selv havde de kun liden styrke i et stort land. Da de kom til klosteret, bad de jomfruen holde sit ord og følge med dem. Hun gjorde sig da rede til at fare afsted med Nordmændene, og med hende to riddere samt mange kvinder og svende². Prioren i klostret sagde ikke stort dertil, fordi han havde stor skræk for Nordmændene. Det hele gik så hurtigt for sig, at ingen af Danerne vidste af det, før jomfruen var undervejs³. Nordmændene styrede straks deres skibe bort fra Danmark og kom til Tunsberg dagen før Olavsmesse⁴.

Medens bisp Håkon og hans følge var dragne syd på til Danmark, var kongerne dragne nord på⁵. — —

— — Bisp Håkon sendte mænd med breve til kong Håkon, fortalte om hele sin færd og også, at hun var kommen til Norge i tillid til Guds og kongens nåde; han sagde også, at hun havde så lidet mandskab med, fordi de ikke troede Danerne så vel, at de vilde vente på, at jomfruen kunde blive så sømmeligt udstyret til rejsen, som det stemmede med hendes rang⁶.

1) »på sin søns, kong Valdemars vegne«, tilføjer nogle håndskrifter.

2) Nogle håndskrifter har: »otte kvinder«.

3) »ikke engang de riddere, som fulgte hende«, tilføjer nogle håndskrifter; »de havde ikke andre klæder med end dem, de gik i«.

4) Olavsmesse er 29. Juli; men flere håndskrifter har den uden tvivl rigtige læsemåde: »den senere Olavsmesse«, s. 3. Avgust.

5) »til Bergen«, tilføjes der i flere håndskrifter.

6) »men hun havde gods nok i Danmark«, tilføjer nogle håndskrifter.

Dette brev nåede kong Håkon i Bergen, og det tyktes ham vel, at jomfruen var kommen dér til landet og det af egen fri vilje. Kongen lod da træffe forberedelser til jomfruens ankomst. Han stævnedes til sig alle de bedste mænd i landet, Knud jarl og lærde mænd¹. Kongen sendte mænd ud mod bispen og kongedatteren²; ti kong Magnus havde bestemt, at brylluppet skulde stå så snart som muligt. Bispen og hans mænd fik sén bør og var næsten tre uger undervejs; de kom nogle nætter før den senere Mariemesse³ og lagde først til i Laksevåg. Kongerne var i forvejen i byen og gik straks til deres skibe, og alle de bedste mænd med dem, og agtede at ro dem i møde; men vejret var så hvast, at de ikke fik roet. Dagen efter roede kongerne og alle bisperne ud mod jomfruen; kongerne tog imod hende og hele hendes følge med den største venlighed. Det blev nu aftalt, at jomfruen skulde ikke komme i kongsgården, før brylluppet skulde stå. Hun gik op til Mikaelskirken og bisp Håkon med hende, og der var de i en syv nætter. Kong Håkon sagde, så snart han havde set jomfruen: »Jeg havde besluttet at modtage jomfruen vel, når hun kom til Norge, men sådan lykkes der mig ud til at være ved hende, at jeg nu så meget mere skal tage mig af hendes sag«. Kong Håkon bad kong Magnus vælge, om han vilde lade gildet holde i skibsskuret, som han selv var viet i⁴, eller i kongsgården. Kong Magnus sagde, at det nu ikke skortede på de bedste herberger i kongsgården. Der

¹) Med lærde mænd menes præster og ganske særlig alle bisperne, der udtrykkeligt nævnes i flere håndskrifter. Nogle håndskrifter tilføjer, at ærkebispen var da i Bergen, og at han en tid havde været i Stavanger sammen med den unge kong Magnus.

²) »for at skynde på færdens«, tilføjer flere håndskrifter.

³) Vor frue dag i høst, Marias fødselsdag, d. 3. September.

⁴) Af kardinal Vilhelm af Sabina år 1247.

blev da tre haller satte i stand med det bedste udstyr af alle slags, som fandtes i landet.

Søndagen efter Mariemesse blev jomfruen ægteviet til kong Magnus med stor højtidelighed. Begge kongerne, alle bisperne, Knud jarl, de fleste lendermænd, hirdstyrerne¹ og de mest udvalgte mænd var i stenhallen². Fru Margrete dronning og jomfru Ingeborg samt hele hendes følge, kvinder og mænd, alt klosterfolk og mange andre gode mænd var i træhallen. I julehallen var Agmund Krøkedans, Erling Alfssøn, købmænd, udenlandske folk og bymænd. Seksten hundrede mænd blev der beværtede, fraregnet tjenestestvendene. Kong Håkon kundgjorde i den hal, hvor han selv var, at hver mand skulde vælge, hvad han vilde drikke; ti der var lige så lidt mangel på vin som på anden drik. Det var forstandige mænds tale, at der aldrig havde været holdt et sådant bryllupsgilde i Norge som dette³. — —

— — Bryllupsgildet varede i 3 dage⁴. — —

— — Efter gildet havde kong Magnus alle de danske, som havde fulgt fru Ingeborg nord på, hos sig som gæster og gav dem afskedsgaver på ret høvdingevis. De drog så hjem til Danmark, men tilbage hos dronningen blev de kvinder og svende, hun ønskede. — —

— — Tidlig om våren⁵ gjorde kongerne sig rejsefærdige øst på til Viken og agtede sig helt ned til Elven for at træffe Birger jarl, idet de begyndte deres

¹) En slags tilsynsmænd ved hirden.

²) Den såkaldte Håkonshal, der står endnu den dag i dag.

³) I det følgende skildres, at kongerne aftalte indbyrdes, at kong Magnus med det samme skulde højtidelig krones.

⁴) I det følgende skildres kong Magnus' højtidelige kroning; Ingeborg kronedes også; den kirkelige handling fandt sted 14. Sept. Derpå holdtes et stort gæstebud.

⁵) 1262. Kongen havde tilbragt julen i Bergen.

rejse i henhold til en aftale, der ved sendebud var truffet mellem dem. De skulde tage en beslutning om de ejendomme, som kong Eriks døtre havde i Danmark, og som kong Magnus og Valdemar, Sveernes konge, havde fordringer på; ti denne sidste havde da ægtet Sofie, datter af kong Erik og søster til dronning Ingeborg. Da kongerne drog fra Bergen, blev fru Margrete dronning dér tilbage samt dronning Ingeborg, fordi hun var med barn. Kongerne traf sendemænd fra Birger jarl i Tunsberg. De sagde, at jarlen kunde ikke mødes med dem, fordi han var optaget af så meget andet, men han gav det råd at sende mænd til Danmark og undersøge, hvad hver af søstrene, 'både Ingeborg og Sofie samt de to, som var ugifte, ejede, og siden få skiftet det ligeligt. Kong Magnus og kong Håkon sendte da mænd syd på til Danmark, nemlig Povl Gås, Andreas Plyt og Thorlaug Bose, for at de skulde have indseende med dette skifte på kong Magnus' og dronning Ingeborgs vegne. Da de kom til Danmark, var hertug Albrekt af Brunsvig der og rådede for alt sammen med dronningen. Povl og hans følge opholdt sig hos hertugen den sommer, men fik ingen afgørelse på deres ærinde. — —

— — Thorlaug Bose kom til kong Håkon i Bergen¹ og sagde, at de havde ingen fremgang; men Povl Gås og Andreas Plyt blev i Danmark. Denne sommer fødtes i Bergen Olaf, søn af kong Magnus og Ingeborg. — — De sad den vinter i Trondhjem. Andreas Plyt kom da syd fra Danmark og sagde, at der intet skifte var gjort med fru Ingeborg; men, sagde han, de havde dog fået at vide, hvor store ejendommene var, og hvor de lå². — —

¹) Sommeren 1262.

²) Hele sagaens slutning handler udelukkende om kong Håkons store Vesterhavstog, som han ikke vendte tilbage fra; han

blev syg og døde d. 15. December 1263 i Kirkevåg på Ørken-
øerne. — Af Magnus Håkonsøns saga er kun nogle enkelte
brudstykker bevarede; af disse skal følgende anføres (efter
Ryghs oversættelse), da det vedkommer Danmarks historie:
»I dette år (1272) blev pave Gregorius viet, og mange ypper-
lige høvdinger døde: Henrik, Englands konge, hans broder
kong Rikard af Tyskland, og Erik, hertug for sønden å (o:
i Sønderjylland). — — Ved den tid gik det meget tilbage med
den vensælhed, som kong Valdemar havde haft i Sverige,
medens Birger jarl levede. Der var da fire ægtefødte brødre
af dem i live: kong Valdemar, hertug Magnus, junker Erik
og Benedikt, som var klerk og havde fået løfte om at blive
ærkebisp. Junker Erik tyktes sig intet at have og kaldte sig
derfor Erik Ingenting. Han havde gjort en rejse til Dan-
mark og været dér en stund hos Danekongen, men var ved
denne tid igen kommen tilbage; hans broder havde nogen
mistanke til ham«. — — (I det følgende skildres, hvorledes
Erik tyer til kong Magnus, der på et møde med kong Valde-
mar i Sarpsborg søger at forlige de to brødre.) — — »Den
vinter (1272—3) var der stor ufred i Danmark mellem Dane-
kongen Erik og de tyske mænd. Danekongen lod da sende-
bud fare til kong Magnus for at søge fast venskab med ham.
Magnus optog det vel og sendte igen sendebud til Danmark;
der faldt ikke andet end venskabelige ord i disse ordsend-
inger mellem kongerne. Danekongen fik overhånd i sin strid
med Tyskerne den vinter. — —«



Procesakter i ærkebisperstriden.

I en afskrift fra 17. årh. på det store kongelige bibliotek (Gl. kgl. saml. 4^o, 2513-4) findes en historisk beretning om forløbet af stridens første afsnit (indtil år 1257) og flere opregninger af ærkebispens klager over kongen og kongens klager mod ærkebispen, de sidste ledsagede af ærkebispens svar derpå. Det hele er åbenbart forfattet og sammenskrevet af nogle ærkebispens nærstående høje prælater ved Lunds domkirke, der har deltaget i alle forhandlinger og været med ved de vigtigste skrivelser udstedelse, og hvis hovedmænd har været domprovst Saser, hvis navn nævnes i et af aktstykkerne, og som senere fulgte ærkebispen i hans landflygtighed, og Jens Dros, der senere (1282) selv blev ærkebisp i Lund. Der synes at have været fem i alt. Skriftet, der ifølge hele sin karakter overvejende består af uddrag af aktstykker, er trykt i *Scriptores rerum Danicarum* V, 582-600. Denne tekst er lagt til grund for nærværende oversættelse, dog med en del rettelser, hvoraf de fleste skyldes professor Gertz.

I lid til *hans* retfærd, der vogter på sandheden og skaffer *dem* ret, der lider ilde, har vi, hvis segl er hængt under¹, kort og sandfærdigt ønsket at gøre rede

¹) Se herom de indledende ord.

for begivenhedernes gang i den sag, der føres mellem Danmarks høje konge og herre på den ene side og Lundekirken på den anden side, hvorved det er vort håb, at mindet om dem i kommende dage ikke skal være samme kirke unyttigt, men med tiden vil kunne blive den til trøst og værn¹, hvis det engang ej længer står klart, hvad der er sket, og sandheden som følge af visse folks urigtige påstande formørkes, ja synker helt i jorden.

Så var det da i det Herrens år 1254, at ærkebisp Jakob efter den herre pavens bud forlod Roskildekirken², betrådte Lunde stift den 2. April, og drog ind i Lunde by på Palmesøndag, der faldt på den 5. April. Og så snart han så lejlighed dertil, gav han sig til at tale til folket og sagde, at han ofte havde hørt klager fremsatte over hans formænds ombudsmænd og fogeder, fordi de i kirkelige sager plagede folket på uretmæssig vis. Derfor sagde han sig at være redebon til at eftergive og ændre alt, hvad der syntes at være ubilligt og byrdefuldt for de undergivne, og som på en eller anden måde var trængt ind i kirkeretten og havde vundet hævd. Denne tale var adskillige til behag, og til at drøfte Skåningernes love, der kaldes skrå, blev herterne Nils gælkær og Nils Tulesøn tilkaldte³. Men da

¹) *forte si, læs si forte.*

²) Jakob var 1250 af paven udnævnt til bisp i Roskilde.

³) Med skrå menes den gamle skånske kirkelov, der i sin tid var vedtaget mellem ærkebisp Eskil og Skåningerne, og som ærkebispemanden har ønsket ændret, fordi den på mange punkter stred mod kanonisk ret. Det er tydeligt, at ærkebispemanden har søgt at fremstille sine reformplaner som fremgaaende af særlig interesse for menigmand; men selvfølgelig har han fornemmelig haft for øje at ændre de gamle love for at få dem til at stemme bedre med kirkeretten. Men både flertallet af almuen og de kongelige embedsmænd, der tilkaldes, kræver bestemt den gamle retsorden opretholdt. — Gælkæren var den højeste kongelige embedsmand i Skåne; embedet var besat med ærkebispens broder Nils, en ivrig kongeligsindet mand.

de mærkede, at den herre ærkebispen vilde fravige de love, der i fordums tid var givne og forseglede med den herre kongens og adskillige Lunde-ærkebispers segl. nægtede de helt denne sag fremme, og det skønt der for de samme loves skyld havde hævet sig stærke og kraftige stemmer mod hans formænd over forskellige uretfærdigheder, der havde sin grund i lovenes ubillighed, således som ved nævningeeden, for at nævne ét tilfælde af mange. Dette nævn voldte — snart på grund af det korte varsel, snart for slet vejrligs skyld, snart på grund af den indbyrdes afstand mellem nævningerne, snart atter af andre årsager — at de fattige dømtes for hver brøde, de skyldtes for, fordi de ikke kunde stille noget nævn til den fastsatte frist — skønt det på den vis ikke var brødefuldt værk, men blot klagerens onde sindelag, der førte dem til doms¹.

Så begyndte da de uretfærdiges flok at komme i røre over ærkebispens gode forsæt og forlangte indtrængende, at disse love skulde fremlægges for dem og ofte oplæses og fremsiges på tinge, for at de kunde indprentes des vissere i hukommelsen, og de forsikrede,

¹) Ordet nævninger brugtes i datiden både om de mededsmænd, anklagede selv kunde vælge til at sværge på sin sags retfærdighed, og om dem, der (i større sager) udnævntes af sagsøgeren eller på anden vis (i hvert fald ikke af anklagede), og som således noget mere svarer til vort begreb om nævninger. Således hedder det i den skånske kirkelov: »Bryder mand helg på kirkegård og nægter det, vidne han sin sag med tolv lovfaste mænd; men bryder han den i kirken selv, være sig tilbage eller fremme, da nægte han det med tolv nævnte mænd«. Her tænkes der vistnok nærmest på de egentlige mededsmænd, da der er tale om, at de fattige har ondt ved at skaffe »nævninger«. At dette virkelig har været tilfældet, er overmåde sandsynligt; men lige så vist er det, at ærkebispens angreb på dette hovedpunkt af den gamle retsorden (det formelle edsbevis) måtte vække almindeligt misnøje.

at aldrig vilde de fravige, hvad de så længe og i så hellige fædres tid havde overholdt som lov, og som de havde erhvervet for ikke ringe pris¹. For yderligere at bestyrke dem heri kom der hvert år kongebreve til landstinget i Lund, der manede dem til at stå mandeligt imod og ej vige et hårsbred fra så gammel hævd. Også gav den herre kongen til kende, at han med dem vilde værge og værne disse love og retslige vedtægter. Denne trætte gav nu på landsting, på stævne og på mandemøde folket en svar anledning til at løbe storm mod kirken, og jo mere brændende nidkærhed de så kirken lægge for dagen i sit arbejde for deres bedste, des mere hidsede deres dårskab dem til endnu fuldere overholdelse af disse love. Heraf fulgte, at alt i disse love, der allerede i formændenes tid i det hele havde været sat ud af kraft ved at hævd og vedtægt bød det modsatte, som f. eks. i ægteskabssager og i mange andre ting, og som på ingen måde kunde tilstedes — alt det stræbte de nu på ny at genindsætte i dets oprindelige stand. Og skønt de mere skønssomme mænd blandt dem stundom lod sig lede af forstandigere råd og foretrak at henskyde dette vanskelige spørgsmål, der i mange tider havde voldt røre i kirken og i folket, til det apostoliske sædes prøvelse, så forførte dog slette mænds uretfærdighed den menige hob, lagde det retfærdige råd øde og stod fast på det oprindelige krav, at nemlig alle disse love skulde overholdes urørte, uden at der gaves den herre paven nogen meddelelse eller indberetning om dem. Dette erklærede samme ærkebisp ingenlunde at kunne tilstede, fordi

¹) Der sigtes åbenbart til, at Skåningerne i sin tid ved den skånske kirkelovs vedtagelse forpligtede sig til at betale bispetiende, mod at ærkebisp Eskil til gengæld tilstod dem forskellige lettelser i den strenge kirkeret.

disse loves overholdelse førte til fortabelse af den evige frelse¹.

Mens nu denne sag stod på, hændte det sig en gang ærkebispens var på tilsynsrejse i Lunde ærkestift i dagene om Herrens tilsyneladelsesdag², at han tillige med så mange mænd, som han kunde samle om sig, overvejede og vedtog, at han vilde sammenkalde bisperne, prælaterne ved de kirker, der havde kannikesamlag, og andre verdslige klerke³ og med dem holde landemode eller ærkestifts-kirkemøde i Vejle førstkomende første Søndag i Fasten⁴, hvorved han for sandmente at læmpe sig efter kongen, der hvert år som oftest plejede at holde sit møde om rigets sager på Midfaste Søndag⁵. Dette forsæt blev da slået fast, og der udskikkedes mænd til de fjernere stifter for at bringe bud om prælaternes stævne på førnævnte dag og sted. — Men da dette kom til den herre kongens kundskab, lod han til den samme dag, nemlig første Søndag i Fasten, alle Danmarks riges stormænd stævne til møde med ham i Nyborg for at forhandle og beslutte med ham i rigets sager⁶. Da den herre ærkebispens havde modtaget den herre kongens brev herom i Ribe, to dage før »St. Peders stol«⁷, der var anden Søndag før Fastelavn⁸, bad han selv tillige med flere

¹) Nemlig fordi de stred mod kirkeretten.

²) Helligtrekongers dag, 6. Januar, oprindelig Kristi dåbs fest.

³) I modsætning til de i særlig grad »åndelige« eller »gudelige« mænd, munkene.

⁴) Egl.: den Søndag, da der synges: »Han påkaldte mig«.

⁵) Egl.: den Søndag, da der synges: »Fryd dig Jerusalem« (Sachar. 9, 9).

⁶) Mulig er fremstillingen her ret partisk.

⁷) 22. Februar. — I teksten står »otte dage«, men da Søndagen faldt den 20., må det rettes til »to«.

⁸) I teksten: Septuagesima-Søndag.

andre bisper den herre kongen både én, to og tre gange ved bud og brev, at han dog, såsom den nævnte frist for landemodets afholdelse ikke kunde ændres til ulæmpe for prælaterne, præsteskabet og især de klagende og forurettede¹, og såsom det var både sikkert og vist, at² greverne af Holsten og fyrsterne af Venden ikke kunde komme dertil på den tid for den strenge vinterkuldens skyld — og det var navnlig for disse herrers skyld, at den nævnte herre konge, som han udtalte i sit til ærkebisen sendte brev, havde fastsat dette stævne — at han altså af³ ærefrygt for Gud og hans hellige kirke i denne sag til gavn og nytte for denne kirke og for mange fattige prælater, der var stævnedet did fra fjerne egne, vilde være villig til at udsætte det nævnte forhandlingsstævne og vente dermed til Midfaste Søndag. Han måtte tage i betænkning, hvor sjælden kirken bad ham i en sådan sag, og det kun, fordi nøden drev den dertil; ti i de sidst forløbne ti år var slet intet ærkestifts-kirkemøde afholdt.

Skønt nu den herre kongen ikke udtrykkeligt indvilgede i disse bønner, gav han dog ærkebisen og prælaterne ret til at tro, at de kunde overholde den nævnte frist for dette landemode, idet den herre kongen foresatte sig at oppebie de nævnte fyrsters og grevers ankomst. Og dette fik han udtrykkeligt at vide gennem provst Amilius, deres bud, der ene og alene for denne sags skyld fra deres side var sendt til kongen⁴.

¹) Altså dem, der på det forestående kirkemøde havde noget at besvære sig over.

²) *cum* foran *comites* udgår.

³) *ab*, læs *ob*.

⁴) Atter her sporer man partimanden.

Til den nævnte frist holdt altså ærkebisen med prælaterne og klerkene det omtalte landemøde. Her førtes der forhandling om kirkernes og præsternes stilling, og man fremdrog blandt andet, at i det ovennævnte Herrens år¹ i Avgust måned, da den herre kongens hær var samlet ved Slesvig, var der i selve kongens nærværelse blevet udstødt de voldsomste trusler mod bispens personer; ligeledes var i Juni måned i det Herrens år 1255 i Vordingborg i selve kongens påhør på ny de hæftigste trusler blevne fremsatte mod selve bispens personer; og så vidt man kunde slutte fra disse mænds umådelige dristighed, var det med kongens vilje, de havde vovet sig så vidt. Selv udtalte denne nemlig offentligt, på stævne, selvsamme sted², at han med sit sværd vilde værne de nævnte love, og påkaldte hertil hjælp af mange ædlinge i Danmarks rige, som var der tilstede. Og således blev hine trusler årsagen til forordningen: »Da den danske kirke o. s. fr.«³.

Vejleforordningen.

Da den danske kirke er udsat for så hård efterfølgelse af voldsmænd, at de end ikke skyer i den herre kongens nærværelse at komme med krænkende trusler, som giver svarlig grund til frygt, mod selve bispens personer — bisperne, der står som mur og værn for Guds hus⁴ —; da præstestanden synes at savne

¹) 1254.

²) *continenti*, læs *conventu*.

³) Den bekendte »Vejlekonstitution« findes først længere henne i håndskriftet, indflettet i et paveligt stadfæstelsesbrev. I oversættelsen vil det dog være rimeligst at anbringe den her paa dette sted, hvor den naturligst hører hjemme.

⁴) Jfr. Ezech. 13, 5.

den verdslige magts værn, og da hine frække mænd uden at hæmmes af frygt for kongen trygt kan vove sig frem til at øve så meget ondt, de lyster, har nærværende kirkemøde i kraft af sin myndighed forordnet: Så snart nogen af bisperne inden for Danmarks riges grænser på den herre kongens bud eller med vilje og samtykke af ham eller nogen ædling, der opholder sig inden for det nævnte riges grænser, frækt bliver tagen til fange eller lemlæstet eller lider grov overlast på sin person, da skal, som umiddelbar følge af sådan gerning — for så vidt det med sandsynlighed kan antages, at sådant er foregået med den herre kongens vilje, og der ingen tvivl er om, at han med lethed kan råde bod derpå — over hele riget gudstjeneste være forbudt. Og bliver noget af det ovennævnte tilføjet nogen af bisperne af nogen magthaver uden for Danmarks rige, og man kan antage og formode, at det på en eller anden måde står i forbindelse med kongens eller hans stormænds eller Danmarks riges ædlinges anslag, da skal, som umiddelbar følge af sådan gerning, al gudstjeneste forstumme i vedkommende biskops stift. Og hvis kongen efter at være advaret af to bisper eller nogle klerke fra hans stift, hvem det nu kan være, opsætter eller undlader at skaffe den således krænkede mand hans ret inden en måned, da skal i hele riget al gudstjeneste indstilles, indtil fyldestgørende oprejsning gives. — Vi forbyder også under bands straf, at nogen præst eller kapellan hos nogen ædling, så længe de førnævnte forbudsdomme står ved magt, i nærværelse af disse ædlinge eller nogen anden¹, på de nævnte ædlinges gårde eller andensteds, offentligt eller privat, vover at holde gudstjeneste, og

¹) *aut in loco aliquo*, læs *aut aliquo alio*.

hvo der gør det¹, må vide, at han er ifalden bands dom².

Kongen holdt imidlertid sit møde med hærmændene uden de ovennævnte grever og fyrster, og da alt, hvad kirkemødet krævede, var regelmæssigt tilendebragt, skyndte prælaterne og den herre ærkebisen sig i største hast afsted til dette. Ærkebisen trådte så frem for den herre kongen i Nyborg den 10. Marts³, som var Fredagen efter første Søndag i Fasten. Egentlig var der kun sket ringe skade ved den smule forsinkelse, ti endnu var de mænd, kongen havde sat stævne, hos ham, og skulde prælaternes fravær have voldt den forudgående forhandling noget afbræk, så kunde der i kort tid rådes bod derpå; men ikke desmindre kom den herre kongen i stærkt oprør, og hans første ord til ærkebisen, i steden for at svare på dennes hilsen, var disse: »Sent kom stuedriverne«⁴. Dernæst holdt han ting ikke i sit kammer eller på sin borg, i nærværelse af rigets udvalgte og bedste mænd, men under åben himmel og i overværelse både af ædlinge og af mænd af folket eller almuen, og her overfaldt han den nævnte ærkebisp med meget hårde og usømmelige beskyldninger angående hans lovbud og andre nedenfor nævnte punkter, og så foreløbigt gennem fingre med andre, der vilde gøre ligeså. Og skønt ærkebisen, som man mener, svarede forsonligt og besindigt på disse ting, så faldt hans ord til selvforsvar

¹) *si*, læs *qui*.

²) Denne beslutning, der toges i Vejle den 6. Marts 1256, stadfæstedes af pave Alexander den 3. Oktober 1257.

³) Rettet fra 15. Marts, som teksten har.

⁴) Citat af Vergil (Eclogæ 10, 19). Ordet har selvfølgelig i kongens mund en lignende hånende klang som det tilsvarende danske: »Bag efter kommer tyndt øl«.

ingenlunde i god jord hos kongen. — Sålunde sket i det Herrens år 1256 den 13. Marts i nærværelse af provst Saser, hr. Jens Dros, Trugot Torstenssøn, kanik af Lund, Unne og Peder, kapellaner, og Jakob og Bent, notarer.

Kort tid efter kom de vendiske herrer Borvin, Nils og Jærmer¹ til den herre kongen i Vordingborg; ti frost og is havde hindret dem i at kunne komme straks efter hans første indbydelse. Da ærkebispem hørte dette, drog han sammesteds hen², ti han ønskede, så vidt det stod til ham, at forsone kongens sind, og håbede, at dette let kunde opnås gennem de nævnte herrer, der var hans frænder. Men den herre kongen var ikke mindre hidsig til sinds denne gang end den forrige, og han rettede i deres nærværelse følgende klager mod ham:

Han er bleven ærkebisp mod kongens vilje; han stadfæster bispevalgene uden at adspørge kongen og få hans samtykke; han vil ikke overlade og ej heller give de andre bisper lov til at overlade til kongens indstilling de kannikedommer ved Lundekirken, hvortil denne påstår at have indstillingsret, og ved de andre kirker, hvorover kongen påstår at have højhedsret; han lyser band over kongens klerke, som af paven er fritagne for bandsdom; han vil ikke give kongens bandlyste mænd afløsning, hverken på kongens bøn eller bud; han hindrer bisperne i at drage i leding med kongen, idet han lader dem stævne på den herre pavens vegne; han er trådt i vejen for den herre kongens møde og rigens tarv med sit ærkestifts-kirkemøde og har i denne sag for-

¹) Jærmer er Rygens bekendte fyrste; de to andre var meklenborgske fyrster med residens henholdsvis i Rostock og Güstrow.

²) Foran *volens* indføjes *venit eodem*.

smået at læmpe sig efter kongens vilje og hæder; han har på ærkestifts-kirkemødet givet love, der stred mod rigens ret; han har opnået pavens bekræftelse på de nye love, der stred mod rigens ret; han har sendt lønbreve til rigets avindsmand kongen af Norge; han har bygget tre borge; han har opført en købstad på kirkens grund; han tiltager sig stranden ud for kirkens grund og oppebærer told og vraggoods af de pladser, der findes dér; han har opkastet sig til dommer i kongens sager; han kræver på kirkens godser retten til 40 marks bøder for sig; han tager i sin tjeneste sådanne kirkens mænd, der er bundne til andre skipæn¹; han tilstår kirkens mænd frihed for leding; han forbyder klerkenes undergivne at stande til rette på verdsligt ting; han er trådt i vejen for kongens domsmænd ved i sine breve at forbyde kirkens mænd at stande til rette for dem; han har lagt byen Høgested² øde ved at tvinge sogneboerne ved interdikt til at søge kirken i Baldringe; han har anklaget kongen ved den herre pavens hof og har fået nogle af sine lydbispers segl herpå³.

¹) Skipæn er de lægder, hvori riget var inddelt, og som hver stillede et ledingsskib. Ved kirkens mænd menes hærmænd i kirkens tjeneste.

²) Nu Høgista i Malmø len.

³) Hele denne gengivelse af kongens klagepunkter giver et særdeles godt billede af stridens omfang. Vi ser ærkebisen benægte kongens gamle ret til at stadfæste bispevalgene og til at besætte visse kirkelige embeder, samt på forskellig vis med hensyn til ledingen gå kongens ret for nær. Dels hindrer han bisperne i at følge ledingsopbuddet, dels tager han i sin tjeneste folk, der hører hjemme i andre skibslægder. Endvidere indskærper ærkebisen en nøje overholdelse af kirkens gamle krav om, at ingen præst behøvede at stande til rette for nogen verdslig domstol. Desuden kræver ærkebisen at oppebære retsbøderne i de store sager (40 marks bøder) på kirkens ejendomme. Også synes han at tiltage sig kongens gamle ret til vrag og i det hele til forstranden,

Da disse beskyldninger var fremsatte, trængte de nævnte herrer, ærkebispens frænder, meget ind på kongen for at stifte fred, men kunde dog intet andet svar opnå af ham end, at den herre ærkebispens på den førstkommende ledingsfærd skulde stande ham til rette for hver enkelt af alle disse sager. Nærværende herved var alle de ovennævnte og talrige lægmænd. Sket sålunde i det Herrens år 1256 aftenen før den hellige jomfrus bebudelse¹.

På det næstfølgende ledingstog var imidlertid den herre kongen optagen af andre ting og krævede ikke, at man skulde stande ham til rette på de førnævnte punkter. Men da han kom hjem fra leding, skyndte han sig til Lunde by, hvor den frue dronningen på den tid opholdt sig, tillige med sin svigerfader, hr. Zambor, hertug af Pommern, og så snart han kunde få tid², bød han gælkæren i Lund³ og sin drost og broder Bo af prædikebrødrenes orden samt sin svigerfader⁴ at forhøre og forhandle i ærkebispens ovennævnte sager. Nu blev vi Lundekanniker provst Saser og Jens Dros beskikkede til dette forhør fra ærkebispens side, og da de ovennævnte punkter og en del andre var fremsatte, og vi sad midt i disse klager og tilsvær derpå, kom nogle af den herre kongens hovmænd til og sagde, at den herre ærkebispens og vi skulde gå over i kongens gård for atter at slutte fred. Det gjorde vi så, og under mægling af fru Margrete, Danmarks dronning, og hendes fader hr. Zambor, Pommerns hertug, samt i nærværelse af hele den herre kongens råd, vendte denne strid sig

hvormed kongens særlige højhedsret over købstæderne stod i forbindelse. Der er således principielle stridspunkter nok.

¹) 24. Marts.

²) *vocare*, læs *vacare*.

³) Den øverste kgl. embedsmand i Skåne; jfr. ovenfor s. 13. 111.

⁴) *socium*, læs *socerum*.

med ét aldeles uventet til enighed og forlig, i den grad, at ikke et eneste punkt syntes at blive tilovers til yderligere klagemål.

Men denne enigheds varighed overskred næppe et halvt år. Der var nemlig en frue, som havde forbrudt sig mod Lundekirkens friheder ved at forurette en klerk, og som derfor på retmæssig vis var ramt af forbuds dom; og da ærkebisen for ikke at få ord for at give afkald på kirkens ret nægtede at give hende afløsning, når hun ikke vilde gøre bod, begyndte kongen selv på ny at komme i oprør. Næstfølgende Påske¹ holdt den herre kongen hof i Lund, og fjerde Påskedag trådte han frem på landstinget, satte sig dér som på dommersæde med sin kansler, bisen af Viborg, ved sin side, og gav foretræde til alle, der vilde klage over ærkebisen. Her rejstes nu ikke få kæremål og klager, der andensteds med omhyggelig flid er optegnede², hvortil samme ærkebisp svarede, at han ikke var forpligtet til eller vilde stande til rette i sådanne kirkelige sager, da hans dommer i sådanne sager ikke var den herre kongen, men den herre paven, hvem han stod umiddelbart under. Dette svar tog den herre kongen sig overmåde nær og bød alle, som var dér tilstede, at de efter middag skulde møde i Lunde kirke og dér i kongens og ærkebispens nærværelse lade oplæse Skåningernes love, der var forsegled med fordums kongers og ærkebispers segl, hvorefter der skulde anstilles undersøgelse af, hvorvidt samme ærkebisp vilde overholde dem. Og da der nu til den fastsatte tid forhandlede herom, erklærede ærkebisen, at han kunde ikke overholde alt dette, fordi noget af det stred mod de hellige fædres beslutninger og de kanoniske bestemmelser og

¹) Altså 1257.

²) Se nedenfor s. 140 ff.

stod imod kirkens frihed; men alt, hvad han uden fare for sjælene kunde, erklærede han sig villig til at overholde og iagttage. Angående de andre ting, der syntes at stride mod sjælenes frelse, udtalte han, at han vilde rådspørge paven i Rom, for at de ved hans myndighed enten kunde slås fast for fremtiden eller erklæres ugyldige. Med dette svar var imidlertid modparten ikke tilfreds og krævede indtrængende, at han enten skulde give afkald på retten til at oppebære tiende — en ret, der ved en art overenskomst i sin tid havde været den bestemte pris, hvorfor disse love var blevne indførte — eller også fuldt ud lade alt overholde, hvad der med de to parter gode vilje stod i disse love. Hertil svarede ærkebissen, at tiende skyldtes ham ifølge almindelig ret rent bortset fra dette forlig. — Sålunde sket i Lund i det Herrens år 1257 på fjerde Påskedag, der faldt på den 11. April, i nærværelse af omtrent hele Lundekapitlet og mange andre klerke og lægmænd.

Næstfølgende Fredag kommer der kæremål fra kongens landboer på Hvéen, i Lumme¹ og i Skanør om, at ærkebissen skal give dem afløsning og lade dem, som han havde fjernet fra kirken, få adgang til gudstjenesten. Hertil svarede samme ærkebisp, at skønt der efter vedtægt skyldtes ham en pengebøde i deres sager for deres trods eller andre forseelser, så vilde han dog ingen sådan kræve eller søge at inddrive den hos dem, men lade den tilflyde kongens skatkammer, og han sagde sig at være rede til at give dem afløsning og tilstede dem adgang til gudstjenesten, når de blot vilde give sikkerhed for, at de stod ved kirkens bud. Men da dette² ikke var efter kongens og hans rådernes sind, nægtede ærkebissen dem afløsning. Og da

¹) N. for Malmø, V. for Lund.

²) *et*, læs *ut*.

han spurgte provincialprien for prædikebrødrene, broder Absalon, om han i ærkebispens sted vilde give dem afløsning uden sådan sikkerhed, svarede denne også¹: »På ingen måde«. Herved bestyrkedes ærkebispens i sit forsæt og lod sige den herre kongen, at han på ingen måde vilde give dem afløsning eller tilstede dem adgang til gudstjenesten, hvis ikke den krævede sikkerhed først var stillet. Over disse og de andre ovennævnte ting blev den herre kongen urimelig harmfuld og sendte et brev til Lunde ting til at oplæses af en klerk hos kongens kansler Viborgbispens ved navn Kjeld. I dette brev var foruden meget andet følgende slutord indsatte:

»Denne herre, nemlig den herre ærkebispens, og hans klerke, har vi fundet for godt at fratage alle fribreve og friheder, der er indrømmede dem af kronen eller af Danmarks konger, idet vi byder og befaler, at de for fremtiden skal tjene kronen eller kongens ret, således som de vides at have tjent, inden fribrevene blev givne. Vi byder også alle riddere og andre, der ved tjenesteed er bundne til den nævnte herre, at de inden 14 dage møder hos os for at gøre tjenesteed til os, for så vidt de vil undgå at miste alle deres ejendomme og for fremtiden tjene aldeles som andre bønder².«

I anledning af dette brev blev klerken stævnet for ærkebispens, gav møde og svarede på tiltale, at han var

¹) *tamen*, læs *etiam*.

²) Meningen er altså, at ærkebispens mænd (herremænd) mister deres herremandsret og skal gøre almindelig leding som andre bønder; holder de fast ved ærkebispens tjeneste, mister de tilmed alt deres gods. Både dette skridt og kongens inddragelse af alle gamle frihedsbreve er meget vidtgående, og det er vel et stort spørgsmål, om kongen havde juridisk ret dertil.

klerk hos Viborgbispen og på den herre kongens bud havde offentliggjort denne kundgørelse på landsting. Af denne grund udtalte ærkebisen, at han var ifalden bands dom, fordi han havde offentliggjort løvbud, hvis udstedelse stred mod kirkens friheder. Sålunde sket Lørdagen i Påskeugen i ovennævnte år i nærværelse af provsten, ærkedegnen, mange klerke og lægmænd, på offentligt landsting.

Som følge af alt det ovennævnte voksede lidt efter lidt kongens harme. Efter aftale mellem ham og Sveriges hertug¹ fastsattes ved bud og brev en dag og udpegedes et sted² til at holde stævne og indbyrdes lønlig forhandling. Desårsag tilsagdes ærkebisen fra kongens side til at mødes med hertugen på aftalte tid og sted. Skønt dette var overmåde vanskeligt og ufordelagtigt for den herre ærkebisen, lød han dog den herre kongens bud og gav møde dér. Men den næste dag, da disse fyrster og den nævnte ærkebisp havde holdt måltid, syntes det, at kongen havde glemt den tilforn sluttede fred, idet han i hertugens påhør samt i nærværelse af adskillige ædlinge fra begge riger gav sig til at føre klage over samme ærkebisp angående forskellige punkter af kirkeretten, og tjenester der skyldtes ham fra kirkens side, og navnlig da over dette, at han angreb Skåningernes love, der hedder »skrå«, og som var værnede ved kongers og flere prælaters segl, der i sin tid havde været ved Lundekirken. Hertil svarede samme ærkebisp, at alt dette måtte jo menes forlængst at være stedt til hvile og overgivet til evig tavshed ved den fred, der var sluttet mellem dem under mægling af den frue dronningen og hendes fader den herre hertugen af Pommern, samt andre gode mænd af Dan-

¹) Birger jarl.

²) Fjælum i det sydlige Halland.

marks rige, og der burde ikke på ny rippes op i sådanne kæremål mod ham; ti der var ikke siden den tid føjet nogen ny sag til de tidligere, ej heller var han sig bevidst på noget punkt i nogen måde at have forset sig mod ham. Hertil føjede han i sit svar, at alt, hvad man med Gud kunde overholde af hvad der stod i lovene, vilde han ingenlunde angribe. Men angående de andre ting, der stred mod kirkeretten og tydeligt nok stod i vejen for sjælenes frelse, erklærede han, at han vilde lade dem komme til den herre pavens kundskab og efter hans dom vrage eller holde dem. Dette var ikke efter modpartens sind, der ønskede, at han uden modsigelse¹ i et og alt skulde overholde hvad der stod i disse love. Men da Sveriges hertug i det hele sluttede sig til ærkebispens svar, bød den herre kongen ærkebisen, at han den næste dag skulde sende nogle mænd fra sin side, der kunde udrede og forhandle om, hvad de to parter havde mod hinanden at sige. Men da vi så den nævnte dag havde givet møde sammesteds, fremsatte grev Ernst² og nogle andre, der var beskikkede hertil fra den herre kongens side, de samme kæremål mod ærkebisen som ovenfor er fremstillede, og da vi med hensyn til disse ingen afgørende bestemmelse kunde træffe, blev det meddelt ærkebisen fra den herre kongens side, at han skulde stande ham til rette i disse sager, før han vendte tilbage til Lunde by³. Sålunde sket ved Fjælum i Eretorp⁴ det førnævnte år.

Nu henvendte så den herre ærkebisen sig til den herre kongen og bestemte og beskikkede os med samt

¹) *sua actione*, læs *sine contradictione*.

²) Grev Ernst af Gleichen, se ovenfor s. 103.

³) *antiquam*, læs *antequam*.

⁴) Fjælum i Halmstad herred (Søndre Halland).

to lægmænd, nemlig den herre Esbern Vognsøn og Anders, den herre ærkebispens broder, til at høre den herre kongens krav og forebringe ham dem, om der på nogen måde kunde findes en rimelig fred og skik derpå. Derfor gik vi fem frem for kongen personlig og dem, der var i hans råd, nemlig kansleren¹, grev Ernst, Nils gælkær² og drosten Peder Finsøn; og fra kongens side blev til slut af gælkæren i Lund, en broder til den herre ærkebispens, følgende fordringer fremsatte og slutningskrav stillede til enighedens genoprettelse: »Hvis ærkebispens vil give afkald på den ret, som han påstår at have til stranden ud for kirkens ejendomme; til vraggods, der skyller op dér på stranden; til de mænds ejendele, der på kirkens grund dør uden arvinger; til de 40 marks sager og til bortgivelsen af de præbender³ ved Lundekirken, som kongen siges at have oprettet dér; hvis han ikke tager mænd af andre skipæn⁴, frafalder retten til at give sine mænd frihed til at sidde hjemme fra leding⁵ og lover at overlade⁶ kongens skatkammer de bøder, som kirkens mænd plejer at give for sådan forseelse; og hvis han uvægerlig holder alle love, der findes i »skråen« — hvis han vil love og gøre alt dette, kan han opnå fred med kongen og blive hans ven; men ikke på nogen som helst anden måde«. — Hertil svarede ærkebispens, at alt dette var Lunde-

¹) Bisp Nils af Viborg.

²) Kongens øverste embedsmand i Skåne, ærkebispens broder Nils, jfr. ovenfor s. 111. 121.

³) De med kannikedommerne forbundne indtægter. — Om 40 marks sager se ovenfor s. 120.

⁴) Jfr. ovenfor s. 120. »Tage« betyder naturligvis »tage i sin tjeneste«.

⁵) At sidde hjemme fra leding hed i datidens sprog kværse — et navn, der også anvendtes om den skat, der pålagdes, når leding ikke blev udbudt.

⁶) *possit*, læs *poscat*. Foran *quod emenda* indføjes *promittat*.

kirkens ret, som han hverken kunde eller vilde opgive uden dom af paven i Rom, hvis kendelse han i ét og alt lovede at underkaste sig¹.

Disse er de ting, hvorover ærkebisen af Lund klager, og som han gør Eder, hr. Kristoffer, Danmarks konge, ansvarlig for.

For det første, fordi det nu på ny indtræffer, at de, der offentlig gør bod for manddrab, hor, blodskam og mened, forkaster den dem pålagte bod alene efter egen og almuens fuldmagt, ja nogle nægter endog at underkaste sig den sædvanlige bod for sådanne ting. Mænd, der står under kirkeligt forbud eller band, møder i kirken og trænger sig ind under gudstjenesten. Døde mænds lig, der er overgivne til kirkelig jordfæstelse, kaster man af egen magtfuldkommenhed ud af kirkegårdene og begraver dem i uviet jord. — Endvidere fordi der så godt som ingen ærbødighed eller hensyn vises overfor hovedkirken i Lund, hvor Guds legeme og hellige mænds levninger har hjemme² med stor ære; ti

¹) Her standser den rent historiske fremstilling af kongens og ærkebispens mellemværende. — Det følgende lange stykke er en gengivelse af alle ærkebispens klagepunkter mod kongen. Til hvilken tid dette klageskrift skal henføres, er ikke helt klart; det er affattet efter Danehoffet i Nyborg Marts 1256, og da det ikke omtaler det forlig, som dronningen og hendes fader noget senere på året mæglede, så lidt som den skrivelse, hvorved kongen ved Påsketid 1257 fratog Lundekirken alle de friheder, der tidligere var indrømmet den af kongen, må det vistnok være skrevet før disse. Måske hører det hjemme ved de umiddelbart forudgående forhandlinger lige inden det nævnte forlig.

²) *collatæ*, læs *collocatæ*.

bønderne forfølger hverandre med dragne sværd næsten helt op til højalteret¹.

Ligeså klager han over, at siden I har overtaget rigets tøjler, er i Lunde stift otte præster blevne dræbte og to lemlæstede — for ikke at tale om en mængde lægmænd —, uden at nogen behørig straf er fulgt på fra Eders side. Derfor opfordrer han Eder til at straffe manddrabere ikke blot med pengebøder, der lidet ænses, men på liv og lemmer²; ligeså dem, der lemlæster andre, og navnlig dem, der dræber og lemlæster klerke, som ene har kongens værn at stole på; ti fordi straffen er så ringe og adgangen til at rense sig³ så let, er folk så raske til drab og lemlæstelse.

Endvidere klager han over, at lægmænd opkaster sig til dommere over klerke og kirkens mænd, ja endog over gudelige mænd⁴, fælder dødsdom over dem og tilmed vover at dømme deres lig til at jordes i uviet jord. Sådant har Hagen Palnesøn gjort, idet han har hængt nogle lægbrødre⁵ af Cistercienserordenen på Eders bud, således som man med sandsynlighed må formode det af Eders breve og af andre vidnesbyrd; sådant har borgerne i Holbæk gjort, idet de først har slået præsten Asser ihjel og bagefter lagt et reb om halsen

1) Man kommer til at tænke på folkevisen om, hvorledes Tule Vognsøn dræber sin faderbane i selve Lunds domkirke:

»For Maria alter der stilles det blod,
for St. Staffens alter ligge de både».

Grundtvig, Danmarks gl. Folkeviser nr. 143.

2) Den gamle folkelige lovgivning vedkendte sig næsten ikke dødsstraf, men lod drab sones med pengebøder.

3) Nemlig ved at sværge sig fri sammen med et vist antal mededsmænd.

4) Munke.

5) Mænd, der stod i et løsere forhold til klostret og var knyttede til dette uden at have aflagt egentligt munkeløfte. Jfr. nedenfor ved Ømbogen.

på hans lig og forsmædelig slæbt ham midt igennem byen hen på tingstedet, hvor de har dømt ham til at få sin grav i uviet jord, hvorpå de hver og én har spyttet i ligets ansigt og givet det grav i uviet jord. Men skønt disse gerninger var åbenbare nok, er der dog ingen dom fulgt på fra Eders side. — Endvidere er der nogle mænd, der røver kirkernes kalke og bruger dem ved deres egne gæstebud, idet de på vanhellig vis drikker af de kar, hvoraf Kristi kød og blod skulde nydes, til hån for troen og for hele kirken.

Endvidere lader den herre ærkebisp Eder opfordre til for fremtiden ikke at stå i forbindelse med mænd, der udtrykkelig er bandlyste, ikke give dem Eders gunst eller yde dem Eders råd og hjælp, hvad I har for skik at gøre overfor mange lægfolk; ti dette er det samme som at være halvt med forbryderen om den brøde, der hidfører bandlysningens ufærd; jævnfør kapitel 29 af lovsamlingen »Extravagantes« om bandsdom, pave Innocentius' brev: »Nylig o. s. fr.«¹. Endog magister Jens, kaldet Stikil, hvem den nævnte ærkebisp efter forudskikket advarsel havde bandlyst, fordi han dristede sig til at forstyrre ham i hans visitatsgerning, har I skænket Eders gunst og givet ham Eders råd og hjælp. Ti som følge af, at I hidindtil har ringeagtet kirkens nøglemagt, har talrige lægmænd uden at have tanke for deres fordømmelse taget Eder til forbillede, og de viger ikke tilbage for at ringeagte ikke

¹) Der foreligger her en henvisning til kanonisk ret. »Extravagantes« (»tillægsbogen«) er navnet på en samling pavelige befalinger, der er yngre end den egentlige lovbog for kanonisk ret, Gratians dekret fra o. 1150. »Nylig« er begyndelsesordet i det citerede brev af pave Innocentius III. — Den latinske tekst er en del medtaget i afskriften. Der må vist læses: *ut c. XXIX X* (c: extra[vagantium]) *de sententia excommunicationis Nuper Innocentius Pontifex*.

blot kirkens prælater, men også al kirkens ret og dom, og således bliver de helt igennem ulydige mod Gud. Derfor lader han Eder opfordre til, at I gør bod mod ham og kirken, som I har forsét Eder imod ved således at foragte dens nøglemagt, og ikke optager sådanne mænd blandt Eders nærmeste, men straffer dem, der ringeagter bandlysningen; at I med særskilt straffedom rammer alle dem, der holder samkvem med bandlyste mænd og yder dem gunst, hjælp eller råd, og at I i kraft af Eders kongelige myndighed retter andre af de ovennævnte fejl, på det at dog ikke i Eders kongetid al kristen tro og skik skal blive aflagt og hedenskab indført. — I disse ting, som kirken ikke selv kan magte, bør den verdslige arm komme den til hjælp.

Ligeledes lader han Eder opfordre til at betale værdien af den tiende, I har oppebåret i hans eget og andre stifter¹. Fremdeles opfordrer han Eder til at betale den gæld, hvori Eders broder Erik stod til kirker, klerke og mange fattige mænd, såsom I er hans eftermand i kongestyret. Han lader Eder også opfordre til at tilbagegive Roskildekirken de helgenlevninger og andre kostbarheder, som I har modtaget af den, mens han selv forestod denne kirke; betale ham den pengesum, nemlig 100 mark rent sølv og 200 mark penninge i gammel mønt, som han har udlånt Eder og selv har måttet låne dels ud af den herre pавens penninge², dels af flere andre mænd; samt give ham bod, fordi I trods hyppige påmindelser har opsat at udlevere og tilbagegive helgenlevningerne og tiendepeningerne og de lånte summer. — Endvidere klager han over, at I ved

¹) Hvorledes kongen kan være kommen i besiddelse af en del af tienden, kan ikke ses af sammenhængen; der har formodentlig, ligesom lige nedenfor, været tale om et lån.

²) De såkaldte Peterspenge, en afgift til paven i Rom.

lønlig skrivelse har tilbagekaldt Eders åbne brev til Jens møntmester i Roskilde på, at han skulde betale ham de nævnte 100 mark rent sølv. — Endvidere opfordrer han Eder til også — med behørig bod — at tilbagegive alt, hvad den nævnte herre kong Erik har røvet fra kirker og fra selve ærkebispem, der da var provst i Lund, samt fra andre kirkens mænd¹. Også skal I tilbagegive hans huse, der fremdeles står på Eders gård i Lund².

Ydermere klager han over, at almuen og nogle af Eders mænd med skrå og trusler arbejder på at vende tilbage til nogle love, der kaldes *skrå*, og som i sin tid blev indførte og tålte for kirkens nye plantnings skyld, skønt de allerede da på visse punkter var imod den kanoniske ret, og ved disses hjælp vil de gøre ende på hver mulig opdukkende grund til klage vedrørende kirkeretten. Men i virkeligheden er disse lidt efter lidt satte ud af kraft, dels ved at modsat hævde og vedtægt er indført af vore forgængere, dels ved forordninger af den herre paven og de romerske ypperstepræster. Ti, som det siges i en kundgørelse af den herre pave Innocentius: »Mangt og meget er i kirkens begyndelse og vorden blevet fastsat af de hellige fædre, for at ikke de troendes flok af frygt for lovenes strenghed skulde aflade fra det gode påbegyndte værk; men siden de var blevne befæstede i troen og havde slået sikker rod i den, er det, ikke uden grund, blevet ændret«. Når derfor bisperne sværger, at de vil overholde det apostoliske sædes lov og forordninger, kan ingen af dem uden at bryde sin ed dømme eller styre sin kirke efter de i den nævnte *skrå* indeholdte love,

¹) Der sigtes åbenbart til Erik Plovpenning's fejde med Nils Stigsøn, bisp af Roskilde.

²) Åbenbart er der her tale om flyttelige træhuse.

der strider mod den kanoniske ret. — Men dette frække skrål siges at have haft sit udspring og grund hos Eder, da I ikke blot i ord, men også i breve har op-hidset såvel Eders mænd som almuen hertil. Ti Eders brevs ordlyd var denne:

»Kristoffer af Guds nåde o. s. v. sender Skånes indbyggere sin nådige hilsen. Vi har hørt, at nogle søger at volde Eder overlast ved at vende op og ned på gamle love og vedtægter. Ti er det vor vilje og vort bud, at I i alle dele overholder Eders *skrå*, og I må vide for vist, at vi i denne sag vil hjælpe Eder og i alle måder stå Eder bi¹.

Derfor maner han Eder til, at I ved åbent brev tilbagekalder de nævnte breve samt alle andre skrivelser eller uskrevne befalinger, der monne være udstedte til Lundekirkens skade, og som går ud på at træde i vejen for dens rettigheder og friheder eller endog nedbryde dens huse og bygninger, eller, som I har gjort i Hal-land, forbyde den at bygge² på kirkens grund således som dens tarv kræver det; — fremdeles at I med virk-somme midler og med kongelig fromhed sørger for at stille og dæmpe det skrål, som almuen og Eders mænd har rejst mod kirkernes rettigheder, der er blevne grundlagte af paven i Rom og iagttagne i hans for-gængeres tid, og ikke mindst deres angreb på kirkernes friheder³. Ikke mindre må I forhindre, at der fra disse mænds side sker noget af kirkens godser eller ejendomme nogen overlast, og at nogen af dem hindrer den i at bygge hvor som helst på kirkens godser, hvor den mener det vil tjene dens tarv. Ser til, at I ikke hjem-

¹) Dette brev, der her i afskriften mangler datering, må åben-bart henføres til årene 1255—6.

²) *Libertates eorum*, læs *libertates earum*.

falder til Odensemødets beslutninger, der domfælder og binder¹ dem, der røver kirkerne deres friheder og rettigheder eller af ondskab lægger dem øde, og dem der med vold river kirkens ejendele til sig². Ser til, at I ikke løber fare for nogen mened, da I ved Eders kroningshøjtid har aflagt ed på at holde kirkerne med samt deres fribreve, friheder og rettigheder ved magt. Dette maner han Eder til i kraft af Eders svorne ed.

Han maner Eder også til at lade prælaterne frit øve deres domsmyndighed, behandle og afgøre kirkelige sager med rettergang i overensstemmelse med den herre pavens og de romerske ypperstepræsters forordninger og give love i samklang med den kanoniske ret. Ej heller må I forbyde eller hindre eller lade Eders mænd træde i vejen for, at sådanne iagttages af Lundekirkens undergivne. Ikke heller må I i nogen måde blande Eder i åndelige eller kirkelige sager, men tværtimod forbyde, at der i sådanne sager appelleres til Eder fra nogen kirkelig dommer. Ligeledes retter han følgende opfordring til Eder: Hvis I på noget punkt, der vedrører hans person eller Lundekirkens stilling, mener at burde forfølge den ret, som I tror at kunne kræve for Eder, mod ham eller den nævnte kirke, da skal I overlade sådanne punkter til prøvelse og granskning af paven i Rom, hvem ærkebispens står umiddelbart under; ti for ham er han nemlig rede til at stande til rette og lyde hans kendelse. Ej heller må I tvinge ham eller andre prælater ved kirkerne til enten at stande Eder til rette med hensyn til deres friheder eller ejendele, eller også opgive dem uden forudgående retslig undersøgelse — hvad I stræber at gøre, når I af Lundekirken kræver

¹) o: bandlyser.

²) Om Odensestatutterne se ovenfor s. 56.

ret til vrag og danefæ¹ og lignende på steder, hvor kirken ejer grund og jord med disse rettigheder. Derfor lader han Eder kort opfordre til, såfremt der opstår sag mellem Eder og kirkerne, da ikke selv at fælde dom eller holde rettergang i sådan sag, men overlade den til den herre pavens kendelse og undersøgelse.

Ligeledes lader han Eder opfordre til at give bod for de smædeord og trusler, I personlig har udstødt mod ham, og tilbagekalde dem i åbent brev². Ti i det Herrens år 1255 i Juni måned har I på Eders hærstævne ved Vordingborg i nærværelse af hr. Ubald, den herre pavens kapellan, og flere prælater, ophidset stormændene i hans stift mod ham og udstødt de hårdeste trusler mod ham. Og i det Herrens år 1256 i Marts måned har I ved Nyborg i prælaters og mange ædlinges nærværelse, da ærkebisen i kirken tog sin hætte af og underdanig hilste Eder, ikke givet ham andet svar end at kalde ham en studedriver, idet I sagde: »Sent kom studedriverne!« — blot for den sags skyld, at I mente, han var kommen for sent. Samme dag, på kirkegården ved den nævnte kirke, ophidsede I adskillige af folket i hans stift og flere ædlinge, der var tilstede, mod ham, og brugte mange hårde ord³.

Ligeså klager han over, at almuen samt nogle af Eders mænd truer med at tilrive sig og ødelægge Lunde-kirkens ejendomme og siger, at det er Eders samtykke eller bud, der har givet dem mod til denne dristighed, hvad også Eders gælkær i Lund har tilkendegivet ved at han, da han opfordredes fra vor side til at holde almuen tilbage fra sådant fejlgreb, svarede, at det turde

¹) herreløst gods (egl.: død mands gods).

²) Foran *revocetis* indføres *apertis*.

³) Jfr. ovenfor s. 118.

han ikke for Eder. Derfor opfordrer han Eder til at holde dem tilbage fra sådant vanvittigt forsæt, og for at det tydeligt kan fremgå, at sådant ikke finder eller har fundet sted med Eders vilje, kræver han at få brev af Eder, indeholdende udtrykkeligt forbud mod de nævnte ting. — Ligeså klager han over, at Eders fogeder ikke vil lade klerkes og munkes undergivne være under kirkens dom eller stande til rette for nogen kirkelig dommer, men tvinger dem til i alle sager at stå under verdslig dom, hvorfor han opfordrer Eder til at råde bod herpå og give prælaterne Eders åbne brev på denne kirkelige frihed, hvorved Eders ombudsmænd for fremtiden kan afholdes fra den nævnte tyngde. — Ligeledes lader han Eder opfordre til ikke at gøre indstilling til andre kirkelige embeder end dem, som I har uomtvistelig højhedsret over, og heller ikke indstille andre end værdige personer til de kirkeembeder, hvortil I har indstillingsret. Desuden må I finde Eder i, at de af Eder indstillede underkastes af prælaterne en prøvelse i kundskab, sæder og byrd; ti som følge af, at I ofte handler anderledes, opstår der uenighed mellem Eder og prælaterne, navnlig derved, at I i flæng vil indstille både værdige og andre og endog overdrage dem sjælesorg, hvad ingen lægmand har lov til. — Ligeså opfordrer han Eder til ej at blande Eder i¹ offentlig højtidelig bod, som er pålagt af kirken, for at få den eftergivet.

Ligeledes klager han over, at præster, kirker og gudelige steder², hvis midler knap strækker til livets ophold for dem selv, tynges af Eder derved, at både I selv og Eders mænd hyppig volder dem byrdefuldt gæsteri med en stor flok mænd, heste og hunde, og

¹) e, læs *de*.

²) Klostre.

over at I beslaglægger deres huse, såvel spisesale som sovesale, til Eders egen brug og jager munkene ud, som I har gjort det i Odense, Tvilum og Ringsted¹, hvorved de gudelige mænd tvinges til at leve ugudeligt og ikke overholde ordensreglerne. Endvidere fordi de nævnte gudelige mænd tvinges af Eder og Eders mænd til stundom at yde Eder nathold² i deres egne huse, stundom skaffe Eder det udenfor deres hus, hvad der er overgået Tvilum kloster, der i ét år har ydet Eder og Eders undergivne fem gange nathold, nemlig tre gange i deres eget hus og to gange udenfor.

Ydermere retter han følgende opfordring til Eder: Da han bør have sin og sin kirkes mænd frie og frelse, må I ikke, hvis de engang sidder hjemme fra leding eller i noget andet punkt forsér eller forbryder sig, af den grund hævde Eder nogen ret over dem; ikke heller må I på den tid, da disse mænd fornemmelig er pligtige til at tjene prælaterne, nemlig når leding er udbudt, tvinge dem til at sidde på Eders borge; ti³ ved det pålæg, I giver dem af bispernes mænd, der ikke har gangere, at de nemlig skal sidde hjemme fra leding og blive på Eders borge, lokkes de nævnte mænd til ikke at holde gangere og ingen ærbødighed vise prælaterne.

Endvidere klager han over, at såsom I på grund af manglende forsynlighed og stor uorden ved Eders hof og følge lider mangel på mangt og meget, kræver I meget ind, som I pålægger prælaterne at udrede, skønt de ikke er pligtige dertil, ikke heller let kan opfylde kravene; og gør de ikke dette, farer I uretmæssigt frem mod dem; lyder de på den anden side Eders bud, så tilskriver I Eder straks

¹) Tvilum er et Avgustinerkloster i Skanderborg amt. I Odense og Ringsted fandtes som bekendt Benediktinerklostre.

²) Gæsteri.

³) *etiam*, læs *enim*.

dette som ret og vedtægt. Således går det også med Eders ledingsudbud, der er hyppigere og mere langvarige end sædvanligt; også sætter I ledingen til en urimelig tid, ændrer atter på mindre forsynlig vis denne, ja overholder end ikke den fastsatte frist. Således har I indeværende år¹ kaldt ærkebispen bort fra hans sæde at gå i leding inden Pinse, men selv fejret den nævnte dag i hans kirke, og sålunde i dette år afholdt ham fra hans ypperstepræstelige tjeneste, hvad angår den førnævnte dags helligholdelse, samt afholdelse af landemode og indvielse af kirketjenere².

Endvidere klager bemeldte ærkebisp over, at uagtet mange havde voldt Roskildekirken, som han i sin tid forestod, overløst ved at fratage den dens godser, har I, mens han var Roskildebisp, i mangfoldige tilfælde hindret ham i at forfølge kirkens ret således som retfærdigheden krævede. Således var det tilfældet med Peder Tygesøn og mange andre. Ligeså hindrer I ham³ på mangfoldig vis i at få sin ret ved Lundekirken, hvorefter stor skade er fulgt for Roskildekirken og daglig følger for Lundekirken, eftersom den ikke frit kan afsige sin dom over udådsmænd. Derfor opfordrer han Eder til at yde ham og kirken bod på førnævnte punkter.

Ydermere klager han over, at Eders mønt på Eders bud er gjort langt ringere end vanligt, hvorefter følger, at ikke blot præster og klerke, — navnlig de, der studerer udenfor riget eller vil drage på pilgrimsfærd — men også den herre paven, hvis sædvanlige afgift, som han plejer at få fra Danmarks rige, er meget mindsket, lider svært tab⁴. Derfor opfordrer han Eder til at give

¹) Der menes formodentlig 1256. — *Sed, læs sicut.*

²) Ordination af kirketjenere fandt sted ved Tamperdag efter Pinse.

³) *ipsam*, læs *ipsum*.

⁴) *conqueritur*, læs *consequitur*.

kirkerne og den herre paven bod for hvad der éngang er sket, og desforuden bringe mønten i dens forrige og vanlige stand.

Endvidere klager han over, at Eders fogeder i Skanør, skønt lægmænd, drager kirkelige personer og alle mulige åndelige sager dér på stedet ind under sig til afgørelse og dom. — Ligeså over, at skønt I i sin tid, da I valgtes til konge på de offentlige landsting, der holdtes fast i hvert stift, offentlig lovede at eftergive og tilbagekalde al tynge, der siden Eders forfædres og farbroders tid var lagt over landet af Eders fader og brødre i deres kongetid, har I ingenlunde opfyldt noget af dette, men kun føjet flere og værre tynger til. — Ligeså klager han over, at de faste sognepræster dér, hvor I har højhedsretten, nægter ham og kirken al lydighed og, skønt afsatte og bandlyste, dog holder gudstjeneste, som det sker på den ø, som hedder Hven, hvor også Eders landboer vover at holde deres bispetiende tilbage mod kirkens dom. — Ligeledes klager han over, at I fælder og lader fælde blodsdomme på den hellige Lavrentius' kirkegård i Lund, skønt I ved flere lejligheder er advaret herimod. — Da fremdeles gilder og svir er roden til meget ondt, såsom forbudne sammensværgelser og sammenrottelser, samt mened og forsømmelse af egen tarv, så opfordrer vi Eder, herre konge, til hverken at tåle dem i købstæder eller andensteds, men forbyde dem at finde sted¹.

¹) Der menes naturligvis gilde-broderskaberne i byerne. — Herefter følger et stykke, der vel næppe oprindeligt har hørt til på dette sted. Det indeholder hovedsagelig en opregning af fødevarer, som gælkæren skal have fået fra ærkebispergården i Lund, og hvis værd han under ed havde anslået til 213 mark penninge. Det drejer sig åbenbart om en rekvisition

Kongens klagepunkter¹⁾.

Kongen klager over, at ærkebisen ikke har skaffet ham hans ret i de kæremål, han i Helsingør har ført over Roskildebisen angående flere af hans kirkes rettigheder og afgift af kirker, hvorover den herre kongen påstår at have højhedsret, ej heller har han stået ham til rette angående den herre ærkebispens optræden med hensyn til Slagelse kirke². Ligeledes klager han over, at den herre ærkebisen ikke godkender ham som dommer, hvad der indtraf på landsting i Lund. — Endvidere over de domme, han har afsagt over kongens landboer i Skanør, Lumme³ og Sæby⁴ for større og åbenlyse forbrydelser, og fordi han siger sig at være ubønhørlig, når han anmodes af kongen om at eftergive

eller et lån, som kongen skal erstatte ærkebisen. Hermed stemmer, at der lige efter nævnes en pengesum, som efter samme gælkærs edelige udsagn udgjorde de tiendebeløb, han havde oppebåret af nogle skånske herreder (uden tvivl også et lån til kongen). Det tilføjes, at han i Roskilde havde svoret på en langt lavere sum. -- Listen over fødevarer lyder så: Dette modtog gælkæren A.: For det første 10 Ø flæsk, seks Ø ost og smør, en halv læst salt, 12 saltede oksekroppe, 300 tørrede fisk, 7 Ø hvedemel (1 Ø = $\frac{1}{12}$ mark = 20 skæpper), 10 Ø rugmel, 12 øre havre (1 øre = $\frac{1}{8}$ mark = 60 skæpper), 2 mark malt (1 mark = 12 af de ovennævnte Ø). — Anden gang modtog gælkæren: 4 Ø smør og 2 Ø ost, 1 tønne ærter, 1 tønne bønner, 600 tørrede fisk, 17 saltede oksekroppe med samt 12 får, 6 Ø flæsk, $\frac{1}{2}$ læst salt, $\frac{1}{2}$ mark malt, 1 mark rug og 300 læs hø (*frusta ferri*, læs *plaustra feni*) samt 2 tønner æddike.

¹⁾ Den i det følgende oversatte klage fra kongen skønnes efter sit indhold at være bleven fremsat på det ovenfor s. 122 f. skildrede møde i Lund, fjerde Påskedag 1257.

²⁾ Disse sager vides der intet nærmere om. — *et*, læs *nec*.

³⁾ N. for Malmø, V. for Lund.

⁴⁾ Nær ved Landskrona

bøden for en eller anden ringe forseelse. — Endvidere forlanger han, at bispen, så ofte det påkræves, på egen bekostning skal genindvie kirkegården, når den har lidt overlast, og ikke tage mere end tre mark i bøde af den skyldige og intet af sogneboerne; desuden klager han over huset Ås¹, som han påstår ikke kan stå længere, over graven i Flikinge² og grundmuren under tårnet i Lund, samt over Kar ved Ludde³. — Ydermere klager han over, at ærkebisen giver sine mænd frihed for leding og ikke tillader kongen at få dom over de hjemmesiddende; over, at han tager mænd af andre skipæn⁴, og over, at han hindrer sine mænd i at stå til rette for den herre kongens styresmænd⁵. — Endvidere angående højhedsretten over den hellige Peders kirke i Helsingborg, som han påstår hører ham til. — Endvidere fordi han viser had mod dem, der nyder kongens gunst, således mod bisperne P(eder) og N(ils)⁶. Fremdeles⁷ over kirkemødet i Vejle⁸. — Ligeledes fordi han har anklaget ham for paven, og fordi han har anmodet denne om, at bisperne ikke skulde drage i leding mere end seks uger efter italiensk skik, og at hver bisp skulde have myndighed til at bandlyse ham, om han gik derudover. — Fremdeles klager han over, at han ikke tilsteder sine mænd at sidde på kongens borge

1) Vistnok ærkebispens borg Åhus eller måske Ås kloster i Halland.

2) Fjelkinge i nærheden af Kristiansstad?

3) Ludde er uden tvivl Løddeåen; Kar måske = Harrie N. for Lund. — Enkelthederne ved alle disse sidste klagepunkter er os ukendte.

4) nemlig i sin tjeneste. Jfr. ovenfor s. 120.

5) Styresmanden er formanden for hvert skibslægd (skipæn), der idømmer bøder for udeblivelse.

6) Der menes bisp Nils af Slesvig og bisp Peder Ugotsøn af Århus.

7) Foran *de concilio* indføjes *Item*.

8) Jfr. ovenfor s. 114 ff.

i krigstid¹. — Endvidere fordi han tilriver sig forstranden, bygger købstæder og kræver told, vragnet og lignende, samt 40 marks bøder og danefæ i de byer, hvor kirken ikke har fuld ret², nemlig både kongelig og kirkelig. — Endvidere fordi han på visitatsrejser har fældet dom i sager, der hører under kongens retterting. — Endvidere klager han over hvad ærkebisen har bygget i Nisjø herred³, og over at møllen i Ås er bleven sat under vand. — Endvidere klager han over, at som han påstår, har ærkebisen på den hellige Lavrentius' dag kaldt kongen en ransmand, og over at han et andet år har ophidset bønderne mod ham. — Endvidere påstår kongen, at han yder ham mindre ledingstjeneste end hans formænd ydede kongens forfædre. — Endvidere fordi han ikke tilsteder koggeafgift⁴ i de under kirken hørende købstæder. — Endvidere angående Jens Stikil⁵ og angående *skrå*. — Endvidere siger kongen, at han hindres⁶ i at indstille hvem han vil til 16 præbender i den hellige Lavrentius' kirke. — Ydermere klager han over, at koret ved Lundekirken er udvidet, og kongens og dronningens stole tagne ned. — Fremdeles over, at han ikke slap kongen ind i Købmannehavn efter kampen ved Skelfiskør⁷. — Endvidere fordi han forfølger den hellige Peders nonner i Lund, optræder som prior dersteds mod kongens vilje⁸ og fratager dem deres indtægter. — Endelig fordi han er bleven ærkebisp mod kongens vilje.

¹) Jfr. ovenfor s. 137.

²) Foran *plenum* indføjes *non*.

³) Der menes muligvis Onsjö herred i Skåne.

⁴) Kogger er større handelsskibe. Koggeafgift svarer formodentlig til ledingsafgiften på landet, der gaves de år, da der ej udbødes leding.

⁵) Se ovenfor s. 130.

⁶) *teneatur*, læs *detineatur*.

⁷) Der sigtes til Kristoffers kampe med den tyske ridder Henrik Æmeltorp i hans kongetids begyndelse; jfr. ovenfor s. 9.

⁸) *propter*, læs *præter*.

Ærkebispens gensvar.

Hertil svarer den herre ærkebisp: Da vi forrige år er blevne forligte angående alt det ovennævnte med undtagelse af de ting, der senere er komne op, er vi på ingen måde forpligtede til at svare på alle de førnævnte punkter, der måtte synes at være bragte ud af verden. Vi går nu over til de punkter, der senere er komne til. Med hensyn til dette, at vi ikke godkender Eder som dommer i kirkens sager, da indrømmer vi, at dette har sin rigtighed, ti alene paven kan dømme i disse. Men at vi skulde have kaldt Eder ransmand eller ophidset bønderne mod Eder, det nægter vi slet og ret. Og med hensyn til de sager, I har mod Roskildebispen, så hverken har vi nægtet eller nægter at skaffe Eder ret, når I vil forfølge sagerne ved en fuldmægtig. Alt det øvrige mener vi ikke at være forpligtede til at svare på, fordi det skønnes at være bragt ud af verden ved det tidligere mellem os sluttede forlig¹.

Disse er de punkter, hvor kongen påstår at ærkebisen har forsét sig imod ham².

1. Han er bleven ærkebisp mod kongens vilje. —
Svar: Da denne sag er bleven afgjort af den herre

¹) Herefter følger nogle udtog af de mæglingsforsøg, Birger jarl gjorde på forligsmødet i Fjalum Juni 1257. De overspringes her i oversættelsen.

²) De følgende klagepunkter viser meget nøje tilslutning til de ovenfor s. 119 f. oversatte, der fremførtes af kongen på mødet i Vordingborg 24. Marts 1256. Da de imidlertid afviger på enkelte punkter, bør de måske snarest henføres til de forhandlinger, der gik umiddelbart forud for det af dronningen og hendes fader senere på året mæglede forlig. I hvert fald går de i tid forud for de i det foregående s. 140 ff. oversatte klagepunkter.

paven i begge parter fuldmægtiges nærværelse, bortfalder al klage herover.

2. Han stadfæster bispevalg uden at indhente kongens samtykke. — Svar: Da det ikke er ærkebispens sag at søge samtykke hos kongen på sådan stadfæstelse, men kun påhviler selve det kapitel, der foretager vedkommende bispevalg, bør dette ikke lægges ærkebisen til last, navnlig da han aldrig stadfæster noget valg lønligt, så at kongen ikke, om han vil, kan nedlægge indsigelse mod det.

3. Han overlader ikke kannikedømmerne og præbenderne til kongens indstilling, hvor denne har indstillingsret, og han forbyder de andre bisper at overlade dem. — Svar: Denne kongens ret har han aldrig haft til hensigt at mindske eller hindre, ej heller mindes han at have gjort det; men når kongen, efter hvad visse folk indgiver ham, påstår, at han har indstillingsret dér hvor han ingen har, så lad det prøves for domstolen; hvad heller når han dér, hvor han har indstillingsret, indstiller en mand, som de kanoniske vilkår står i vejen¹, da kan det ikke undre ham, om ærkebisen ikke tilsteder hans krav.

4. Ærkebisen bandlyser på ny kongens klerke, når de har fået afløsning af paven. — Svar: Han mindes ikke at have gjort dette; imidlertid, hvis han retmæssigt og med grund har bandlyst nogen, som paven i sin tid har givet afløsning, kan han ikke angribes derfor; men er det uretmæssigt, bør det henstilles til paven, da det er et kirkeligt anliggende, og overtrædelse heraf er pavens sag. Selv om sådanne mænd nu er kongens klerke, bør han dog ikke regne dette som en fornærmelse mod sig, da det ikke tilkommer kongen at fælde kendelse

¹) o: som ikke opfylder de i den kanoniske ret foreskrevne betingelser.

eller dom i kirkelige og åndelige sager; ti sådant mener ærkebissen med rette at kunne gøre. Derfor bør den herre kongen heller ikke undre sig over, at mænd, der retmæssigt er bandsatte, ikke får afløsning for hans bønners skyld; ti hvis hans bønner altid skulde opfyldes, vilde kirkens domsmagt intet betyde.

5. Og herved er svaret på det næstfølgende punkt, nemlig at han hindrer ledingen ved at bandlyse kongens mænd. — Svar: Han har ikke til hensigt at hindre hans leding; imidlertid kan han ikke for dens skyld tilsidesætte brugen af sin domsmagt, på det at ikke mulig onde mænd skal tage anledning af dette og lignende til frækt at trodse kirkens nøglemagt. Og kongen bør ikke fordreje sådanne domme til at være en krænkelse af ham selv, da han tværtimod retmæssig er forpligtet til at yde bisperne sin hjælp ved dem, ti han er kirkens foged og værnsmænd, og der kan deraf flyde ære og fortjeneste og verdslige goder for ham.

6. Han hindrer bisperne ved at stævne dem til at drage i sendefærd¹. — Svar: Han har ikke lov til at sidde det apostoliske sædes bud overhørig, hvorpå han har aflagt ed, og derfor² kan dette ikke lægges ham til last.

7. Han hindrer ved landemode kongens møde. — Svar: Herpå har vi svaret i en retfærdiggørelsesskrivelse, som vi og bisperne har sendt kongen, og hvori mange grunde anføres, hvis indhold skal nævnes her. Som han ofte har sagt, tilsigtede han ikke at hindre Eders møde, men kirkemødet holdtes på den forud bestemte dag både³ fordi han altfor sent fik kongens

¹) Nemlig til paven. *legatum* er rettet til *legationem*, da der i disse år ikke fandtes nogen pavelig legat i landet. Jfr. ovenfor s. 119.

²) *imo*, læs *ideo*.

³) *Tamen*, læs *tum*.

brev om hans møde, nemlig anden Søndag før Faste (Septuagesima-Søndag), og dagen ej kunde ændres til skade for fattige mænd og andre, der havde sager at forebringe på dette kirkemøde; endvidere fordi ærkebispens havde hørt for vist af greven af Holsten og provst Amilius, at kongens møde skulde opsættes af hensyn til Venderne og andre, hvem han skulde føre forhandlinger med, og som ikke kunde møde på den førnævnte dag; endelig fordi der var rettet så mange og indtrængende bønner til den herre kongen om mødets opsættelse, at prælaterne med rette måtte tro, at de måtte finde ørelyd, navnlig da en sådan tvingende grund fra kirkens side sjældnen indtræffer.

8. Han giver love stridende mod rigens ret. — Svar: Han har ingen lov givet mod rigens ret eller verdslig dom; men har han udstedt noget bud, så er det gjort for at fremme rettergangen for kirkens domstol; ikke heller bør det bringe kongen ud af ligevægt, at kirken giver nogle love om de ting, der hører ind under dens ret eller dom; ti ligesom der er to sværd, det kødelige og det åndelige, således er der også to fyrster eller dommere og to domstole, og hver især kan udstede og give love på sin vis. — Iøvrigt bør kongen vide, at ligesom det åndelige går forud for det timelige, således går også kirkens ret frem for den verdslige, og skulde de stå hinanden imod, da sætter den større den mindre ud af kraft, nemlig den åndelige den timelige. Ti sjælenes frelse, for hvis skyld kirkens dom er indsat, står over og er hævet over sammenligning med enhver timelig sag. Derfor kan det ikke synes underligt, om ærkebispens andrager paven om at ændre de timelige love i sådanne sager¹, der hindrer

¹) Efter *temporalibus* tilføjes *in iis*.

sjælenes frelse og drager menneskene i døden, såsom manddrab, lemlæstelse og uretmæssige domme.

9. Hermed er også det følgende punkt afgjort, nemlig at ærkebisen andrager paven om at give ny love, der strider mod rigens ret.

10. Han har sendt lønbreve til kongen af Norge, Danmarks riges avindsmand. — Svar: Inden kong Kristoffer blev konge, havde ærkebisen sluttet venskab med Norges konge, fornemmelig for den huldskabs skyld, han havde vist ærkebisen. Ærkebisen påstår også, at han aldrig i lys eller løn har sendt ham noget brev, der stred mod rigets vel. Desuden har kongen af Norge hidtil ikke kunnet kaldes åbenlys avindsmand af Danmark, skønt man ofte har måttet høre kæremål af ham over mange krænkelse; ti disse to riger har dog altid holdt indbyrdes fred og forlig og har hjulpet hinanden med gensidig ind- og udførsel af deres fornødenheder¹. — Og selv om kongen i sin tid kunde have haft grund til at føle sig forurettet, så er den nu bragt ud af verden ved det forlig, der er sluttet mellem ham og Norges konge ved den herre hertugen af Sveriges mægling, hvorfor der ikke synes at være nogen mening i, at vi eller nogen anden i Danmarks rige skulde unddrage ham det venskab og den fred, som det er Eders eget ønske, at man stedse skal holde ham².

11. Han har bygget tre borge³. — Svar: Vi har ingen borg bygget, men vi har, således som vi på tro og love er pligtige til, stræbt at vedligeholde og

¹) *vices necessarias*, læs *vicissim necessaria*.

²) Her sigtes åbenbart til forliget mellem Kristoffer og kong Håkon af Norge, der ved Birger jarls mægling sluttedes i København sommeren 1257. — Hvis den ovenanførte datering af disse klagepunkter er rigtig, må hele denne sætning da være senere indføjet i ærkebispens svar.

³) *facit*, læs *fecit*.

forbedre de huse, vi har modtaget fra tidligere tid, hvad der ingen volder mén uden dem, der drives af nag til kirken.

12. Hermed er også det punkt afgjort, at han opfører en købstad. Ti prælaterne er forpligtede til at styre kirkens ejendomme således, at de lægger vind på at leve ikke ved at plyndre og tynde de fattige, men ved at skaffe sig retmæssige indtægter.

13. Han tilriver sig forstranden og kræver told og vragnet deraf. — Svar: Efter god gammel hævde er det Lundekirkens ret at nyde sådant, hvor dens egen grund når ud til havet, men denne ret er bleven den frarøvet ved kongens fogeders hensynsløshed. Derfor mener vi, at disse med rette¹ er ramte af bandlysnings dom. Kirken kan altså ikke siges at tilrive sig, hvad den med rette ejer².

14. Han opkaster sig til dommer i kongens sager. — Svar: Hverken søger han at gøre dette eller mindes nogensinde at have gjort det; men har han nogensinde gjort det, må det påvises, hvor og når det er sket. Ellers må de, der påstår sligt, skyldes for løgn.

15. Han tiltager sig de 40 marks sager³. — Svar: Overfor kirkens landboer mener han at have ret her-til, navnlig da, hvor hele byen er kirkens. Dette kan gælde for svar på mangt og meget.

16. Han hindrer ledingen ved at give hvem af sine mænd han vil, lov til at sidde hjemme. — Svar: Denne ret havde kirken med god grund og hævde fra gammel tid; ti ellers kunde de ikke kaldes kirkens mænd⁴, når kirken ikke havde fri rådighed til at bruge dem i sin tjeneste således som den ønskede.

¹) Efter *credimus* indføres *juste*.

²) *non*, læs *jure*.

³) Jfr. ovenfor s. 120.

⁴) o: tjenestemænd, krigere (hærmænd).

17. Ærkebisp vil, at klerkenes undergivne skal høre under kirkens dom. — Svar: Dette fastholder han ud fra klerkenes almindelige ret, der er indrømmet dem som en gunst mod kirken og deres frihed, og det kan ikke være anderledes, for at ikke ondsindet plageri af deres undergivne skal finde sted og blive dem selv til tab og skade.

18. Han træder i vejen for kongens domsmænd, idet han i sine breve forbyder at stande til rette for dem. — Svar: Disse breve eller deres indhold må påvises, for at derved påstanden kan godtgøres. Ti ellers må man ikke mindre¹ klage over den mands skamløshed, der har indgivet kongen dette, end over den mands uretfærdighed, der har fremsat eller rettere påstås at have fremsat et sådant krav.

Følgende² er de punkter, der er tilsendte den herre ærkebisp fra den herre kongens side, og hvorpå han har udbedt sig svar: 1. Om ærkebispens mænd. 2. Om vragnet i Halland og Skåne. 3. Om danefæ. 4. Om 40 marks sager, nemlig³ hærværk, manddrab og fredsbrud. 5. Om kirker og regelbundne præbender. 6. Om kongens mænd, at de lider uretmæssig tyng. 7. Om at han forbyder bispens købstæder at tjene kongen. 8. Om at hindre leding og meget andet. 9. Om at han har lovet i Nyborg at være landet god og huld. 10. Om skrå.

¹) *enim*, læs *non*.

²) Hvor i processen de følgende klagepunkter med tilhørende svar hører hjemme, er ikke helt klart. Det er gennemgående samme klagepunkter som i det foregående, men lidt færre i tal. I indhold synes de nærmest at svare til det ovenfor s. 127 oversatte ultimatum, som kongen 1257 tilstillede ærkebisp.

³) *de*, læs *id est*.

Svaret på det første punkt lyder så: Skønt det er kongemagtens sag med samtykke af rigets stormænd at udbyde leding, så er det dog kirkens ret at afveje og tage i betænkning, hvem af kirkens mænd der egner sig til ledings idræt og til at udholde al den møje, der følger med, og hvem ikke, for at de raske mænd kan sendes med og de andre med kirkens forlov sidde hjemme. Ti ifølge god gammel hævd står dette fast, at den, til hvis tjeneste de er umiddelbart forpligtede¹, under hensyn til de foreliggende omstændigheder kan give dem fri for denne byrde. Derfor plejer vi også at bemande de bispelige skibe med vore mænd, og selv er de vante til at bære² denne byrde for egen regning og på egen bekostning, hvad de ikke vilde gøre, hvis det var andre, og ikke os, der stundom med grund kunde fritage dem for den. Dertil kommer, at Lundekirken på flere steder, ja på mange, har verdslig domsret, og på disse steder må der altid være nogle tilstede, der kan sidde til doms. Den ejer også faste borge, som på grund af den uafbrudte fare for fjendtligt indfald kræver værn og besætning. Herimod strider det ikke, at vor formand Uffe, god ihukommelse, én gang i sin tid har påkaldt den verdslige arms hjælp mod nogle sådanne mænd, der bød ham trods. Ti dette var han nødt til ikke blot overfor de nævnte mænd, der ikke ænsede hans tugt, men også overfor alle mulige andre personer, hvem han ikke af egen magt ævnede at tugte. Det er nemlig kongens sag at støtte kirken i sådanne sager, da han er dens foged og værnsmand; dog medfører dette ikke nogen ret for ham til af egen magtfuldkommenhed at gøre noget lignende.

Til det andet punkt siger vi: Overalt hvor kirken

¹) Læs: *immediate servire tenentur* for *mediate servire tententur*.

²) *eos ferre*, læs *onus ferre*.

har ejendomme. der ligger ud til havet, ejer den efter vor mening også kysten, der på folkesproget hedder *forstrand*, og har ret til alt, hvad der skyller op på denne kyst, og som hedder *vrag*, uanset, at det hist og her holdes anderledes på grund af de mænds ligegyldighed, hvem vore rettigheder har været overladte.

På det tredje og fjerde punkt svarer vi, at i byer og på steder, hvor vi helt og fuldt ejer verdslig domsmagt, der har ifølge god gammel hævd kirken ret til danefæ og til 40 marks sager, nemlig hærværk, manddrab og fredsbrud¹.

Til det femte punkt siger vi, at ved kirker, som I har højhedsret over, har vi aldrig gjort Eder imod², ej heller er det vor agt at gøre det. Men på den anden side må I vide, at over kirker med kannikesamlag, og præbender indrettede i Lundekirken ved Eders forfædres gavmildhed, mener vi ikke at I har nogen ret, så lidt som Eders forfædre før Eder. Ti det er rimeligt, at den ting, der af selve giveren lægges ind under en andens herredømme og myndighed, ikke yderligere bliver hos ham der gav, men tilfalder det sted eller den person, hvortil gaven skænkes; ellers synes der ikke at være tale om gave eller overdragelse.

Til det sjette og syvende punkt siger vi, at om nogen uretmæssig stævning af borgerne i Trelleborg har vi intet hørt; men hvis en sådan muligvis af en eller anden grund en gang skulde have fundet sted, da vil vi, så vidt det står til os, bringe alt tilbage i lovmæssig og tilbørlig stand. Og Eders mænd så vel som enhver som helst anden tager vi os vel i agt for at tynde med urette; nej, sandt at sige vilde vi hellere selv tage byrder på os end lægge dem på andre. Men

¹) Der menes: brud på kirkens helg (kirkefreden). — Efter *marcarum* indføjes *id est*.

¹) *attentamus*, læs *attentavimus*.

om nogen finder, at forfølgelsen eller udførelsen af vor ret falder tungt på dem, så har vi over os en kirkelig dommer, for hvem han mere passende kunde fremsætte sin klage end give dette ind under Eders afgørelse, da I ikke med rette kan have nogen domsmagt i åndelige sager.

Til det ottende¹ punkt og hvad derefter følger, siger vi: Vi har aldrig hindret Eders leding, men langt snarere fremmet den. — Og hvad angår de mange andre ting, som vi efter Eders påstand har lovet i Nyborg, nemlig at vi vilde være landet god og huld, da håber vi, at de der har den rette forstand derpå, ikke mener andet om os. — Lad nu, bortset fra² det her fremsatte, kongen velvilligt tage under overvejelse, ikke onde øretuderers ugudelighed, men hans forfædres fromme sindelag og øjemed — de, som har overdraget kirken adskillige ejendomme med fuld og hel ret —, og han vil let udfinde, hvad for tjenester han med rette kan kræve i købstæderne og andensteds, hvor giveren intet har holdt tilbage for sig selv eller sine efterkommere, men har overdraget og givet slip på alt hvad han havde. Også bør I klogeligt lægge mærke til, at kirken af og for alle sine ejendomme yder tjenester³ på kongens bud. Hvis derfor nogle af dens ejendomme eller endog de alle udover den sædvanlige tjeneste endogså lægges under skat og afgift, sættes den på ringere kår end andre herrer, der ved at udrede offentlig ydelse skaffer frihed for sig selv og deres⁴. Desuden, hvad nytte har kirken af den slags⁵ ejendomme, som

¹) *nonum*, læs *octavum*.

²) *per*, læs *præter*.

³) Der menes ledingstjeneste.

⁴) Her sigtes der vel til hærmændene, der mod at tjene kongen som krigere skaffede sig frihed for skatter.

⁵) *ejus*, læs *ejusmodi*.

den verdslige magt uden mål og måde efter egen vilje og tykke kan lægge tyngde og tryk på. Dette er nemlig det samme som at ophæve al frihed og fratage kirkerne deres godser. Og i denne sag må kongens højhed vogte sig for ved stiltiende samtykke at drages med i faldet af de bandlyste mænd, der søger at mindske kirkens rettigheder og fratage den dens gods, samt for at gøre sig skyldig i mened ved at krænke fribrevene. Dette får være svar nok på det ottende punkt.

Til hvad der er nævnt om overholdelsen af *skrå* svarer vi: Skønt man er kommen bort fra de fleste punkter i denne *skrå* enten ved kirkelige love eller ved modsat hævde og vedtægt, så vil vi dog gerne ransage hvert enkelt punkt i denne *skrå*, og dem, som vi uden skade for den kirkelige frihed og kirkemødernes bestemmelser med god samvittighed kan tilstede til glæde for folket, dem vil vi gerne tilstede. Men dem, som vi ikke vover at tilstede uden at rådspørge paven i Rom, dem vil vi henstille til ham med bøn om, at han i disse sager vil gå således frem, som han mener at det både sjælenes salighed.

Breve vedrørende ærkebisperstriden¹.

Lundekapitlets brev til præsterne i Halland om ærkebispens fængsling. 5. Februar 1259.

(Trykt efter afskrift i Script. rer. Dan. V, 603.)

Bo dekan og hele Lundekapitlet sender alle dekaner og præster, der har embede i Halland, deres hilsen i Herren. Vi giver Eder tilkende, at vor herre ærkebispens i den hellige jomfru Agates nat² er bleven voldelig tagen til fange³ i sit hus af nogle djævelens svende og såre skammeligt slæbt bort fra sit eget bo. Ti byder vi Eder, at I på ingen måde drister Eder til at holde gudstjeneste for folket⁴ eller uddele kirkens sakramente blandt det, dog med undtagelse af de sakramenter, hvis uddeling lovene tillader under almindeligt interdikt. Disse består i, at I én gang om ugen kan holde messe for at tilvejebringe Kristi legeme til rejsekost⁵ for de hedenfarende sjæle, men uden at klokkekerne røres, og med dæmpet stemme, for lukkede døre,

¹) Også til dette afsnit har professor Gertz meddelt adskillige tekstrettelser.

²) Natten mellem 4. og 5. Februar. — Agates navn mangler i afskriften.

³) *raptus*, læs *captus*.

⁴) Efter *populo* indføjes *celebrare*.

»Viaticum«. Således kaldtes nadverens sakramente, når det gaves en døende.

med udelukkelse af dem, der er under band og interdikt. Endvidere kan I høre de hedenfarendes skriftemål og give dåben til hvem der har den fornøden. Derimod er det, som I må vide, på ingen måde tilladt at fly de dødes lig kristelig til jorde. Givet år 1259 den 5. Februar.

Bisp Peders interdikt over Roskilde stift. 9. Februar 1259.

(Trykt efter afskrift i Script. rer. Dan. V, 602. 601.)

P. af Guds miskundhed bisp af Roskilde sender sine elskede sønner¹ den herre dekanen og kapitlet ved sin kirke og hele præsteskabet i sit stift sin hilsen i Herren. Visse lovbud, der er udstedte² på kirkemøde i Vejle af de ærværdige fædre herren af Lund og hans lydbisper, og som indeholdes i den herre pavens nedenfor anførte brev, har selve den apostoliske herre stadfæstet ved sit brev, der lyder: »Alexander bisp o. s. fr.«³.

For nu ikke at stå som ulydighedens børn byder vi under bands straf og indskærper udtrykkeligt, at i vort stift må ingen gudstjeneste holdes, være sig privat eller offentlig, og ingen klokker røres, på grund af den gruelige overlast, den ærværdige fader herren af Lund har lidt, idet han er tagen til fange, fordi han stillede sig som en værnende mur for Herrens hus⁴. Dette

¹) *dilecto filio suo*, læs *dilectis filiis suis*.

²) *edito*, læs *edita*.

³) Her følger pave Alexanders stadfæstelsesbrev på Vejlekonstitutionen (se ovenfor s. 116 ff.), der ikke er medtaget her i oversættelsen.

⁴) Jfr. Ezechiel 13, 5.

står ved magt, indtil han har modtaget bod for fangenskabets lidelse og fyldestgørende oprejsning for sin og kirkens svare overlast. Hvo der holder gudstjeneste, lægger vi i den herre pавens navn ved nærværende brev under bands dom¹. Givet år 1259 den 9. Februar i Havn by.

Kristoffers første brev til Roskildekirken.

6. Marts 1259.

(Trykt efter afskrift i Script. rer. Dan. V, 602.)

Kristoffer af Guds nåde Danernes og Vendernes konge sender de forstandige og skønsomme herrer provsten og kapitlet ved Roskildekirken sin hilsen og forsikring om oprigtig hengivenhed. Da vi — som han véd, der kender alt — elsker kirkernes og kirkemændenes frihed og frelse, og ikke mindst Roskildekirkens, der er knyttet til os ved særlig hengivenheds bånd fremfor de øvrige, kan vi ikke noksom undre os over, hvor det kan være at I unddrager Gud de fromme tjenester, I skylder ham, og til hån for kongens højhed har ægget² paven til at løfte sin røst mod os, skønt vi, som det er vort håb, intet ondt har gjort mod Eder eller Roskildekirken, hvorfor I behøvede at aflade med Guds pris. Ti selv om man på et eller andet punkt har stået os imod ved en forordning, der begynder således: »Da den danske kirke o. s. fr.«³, så mener vi, at dette efter al ret og skel må anses for udelukket ved vor tilflugt til appellen. Dennes indhold er følgende:

¹) *sententiæ*, læs *sententia*.

²) *excitatis*, læs *excitastis*.

³) Vejlekonstitutionen.

I faderens og sønnens og den hellige ånds navn. Amen. Vi Kristoffer af Guds nåde Danernes konge mener at lide uforskyldt tynges af Eder, ærværdige fader, hr. Peder, bisp af Roskilde, og Eders kapitel, derved at I til hån for os har ladet Eders tunger tie kvær med Guds pris, skønt vi intet ondt har gjort Eder eller kirken, hvorfor I behøvede at aflade med gudstjenesten; ej heller kan I med billighed gøre den herre ærkebispens fængsling gældende mod os, da hans personlige brøde på ingen måde bør række så vidt til kirkernes skade, og lige så lidt en vis forordning, der begynder således: »Da den danske kirke«, og som er grundet på en falsk eller rettere på falske forudsætninger og støtter sig til en ugyldig stadfæstelse. Da nu altså¹ — som vi er rede til at godtgøre med klare grunde — hverken Eders hovedgrund eller den påstand, I derfra falder tilbage på, holder stik, appellerer vi atter, om fornødent, fra denne og andre tynger til det apostoliske sæde på nærmere angivet tid og sted, og samtidig giver vi os selv, vore mænd, vort hele rige og dets kirker ind under det nævnte sædes værn. — Givet i Ribe år 1259, den 6. Marts, i nærværelse af herren af Ribe og kapitlet ved hans kirke, prædikebrødrenes og de små brødres kapitler og mange andre klerke og lægmænd, hvis segl er vedhængte nærværende brev².

¹) *Quia*, læs *quippe*.

²) Slutningen af kongens brev til Roskildekirken er udeladt i afskriften, men må, som det ses af følgende brev, have indeholdt et udtrykkeligt forlangende om kirkernes genåbning og gudstjenestes afholdelse.

Kristoffers andet brev til Roskildekirken. Foråret 1259.

(Udateret. Trykt efter afskrift i Script. rer. Dan. V, 602.)

Kristoffer af Guds nåde Danernes og Vendernes konge sender de forstandige og skønsomme mænd, sine elskede venner, dekanen og kapitlet i Roskilde sin hilsen og forsikring om oprigtig hengivenhed. Da vi ikke på noget punkt har krænket enten Eders herre bisp eller Eder eller Eders kirke, undrer vi os over, hvor det kan være, at den nævnte bisp er dragen af landet, og at I lægger alle kirker¹ i Eders stift under forbud og påbyder, at der ingen gudstjeneste må holdes i dem for vor skyld, skønt vi dog har en aldeles ren samvittighed på de førnævnte punkter. Derfor byder og befaler vi Eder nu for anden gang udtrykkeligt², at I, såsnart I har set dette brev, lukker alle de nævnte kirker op igen og på ingen måde hindrer, at der holdes gudstjeneste i dem. Gør I ikke dette, må I give Eder selv skylden, om vi i Eders sted lader indsætte andre dertil egnede mænd, der lyder os, til at synge og læse alt hvad de kan i de nævnte kirker til Herrens pris, medens I lukkes ude fra alle hædershverv og deraf flydende indtægter. Hvis I vilde være rimelige i disse dele, så vilde vi også i alle måder give Eder et rimeligt svar. Men da I bærer Eder ubilligt ad, kan I ikke undre Eder over, at vi i denne sag ej er rimelige, men vil råde selv³.

¹) Efter *diocesis* må indføjes *ecclesias*.

²) Første gang må det være sket ved kongens brev af 6. Marts, jfr. ovenfor s. 156 f.

³) Genklang af Juvenals satirer VI, 223:

«Råde vil jeg, spørg ej efter rimelig grund, hvor jeg byder».

Kristoffers tredje brev til Roskildekirken. Foråret 1259.

(Udateret. Trykt efter afskrift i Script. rer. Dan. V, 608.)

Kristoffer af Guds nåde Danernes og Vendernes konge sender de skønsomme mænd herrerne R.¹, dekan, og kapitlet i Roskilde sin hengivne hilsen. Vi byder Eder udtrykkeligt med det gode, at I lukker kirkerne i Eders stift op, og straks, når I har set dette brev, lader bud udgå om at holde gudstjeneste i dem på vanlig vis. Så sandt som I vil blive i vort rige og nyde nogen som helst ejendom i det, tør I på ingen måde undlade dette. Givet i Åbenrå på den herre kongens bud.

Bisp Peders andet brev til Roskildekapitlet. 22. Marts 1259.

(Trykt efter afskrift i Script. rer. Dan. V, 608.)

Peder af Guds miskundhed bisp af Roskilde sender R.¹ dekan og hele kapitlet med samt alle præster i sit stift ønsket om en retsindig beslutnings ånd. Vi har tilskrevet Eder et brev, hvori vi under bands straf forbød Eder at holde gudstjeneste, inden herren af Lund var givet fri af fangenskab, og kirken havde fået sin ret, og hvori vi også indføjede den apostoliske domskendelse. Men såsom I overtræder de apostoliske og vore bud og desuagtet holder messe, har I ved selve denne gerning sat Eder uden for loven. Ikke des

¹) Kun forbogstavet findes i afskriften.

mindre byder og indskærper vi til overflod udtrykkeligt, at I skal tie kvær og på ingen måde holde gudstjeneste. Hvo der yderligere findes ulydig herimod, må vide, at han uden al nåde mister kald og embede. Givet i Schabrode¹ år 1259 den 22. Marts.

Kristoffers brev til præsterne i Halland.

15. April 1259.

(Trykt efter afskrift i Script. rer. Dan. V, 608.)

Kristoffer af Guds nåde Danernes og Vendernes konge sender sine elskede venner, dekaner og kirke-mænd med embeder i Halland, sin hengivne hilsen. Vi har hørt, at skønt vi for al den tynge, der fra den herre ærkebispens side er lagt på os, har appelleret til det apostoliske sæde og forfulgt denne vor appel på ret- og lovmæssig vis, har I dog i Eders kirker indstillet gudstjenesten og nægtet at gå folket til hånde med de hellige ting. Derfor maner, minder og byder vi Eder alle uvægerligt at åbne Eders kirker, så snart I har læst dette brev, samt se til at holde gudstjeneste for folket i dem og byde alle at holde den. Vær forvis-sede om, at hvad der end hænder som følge heraf, vil vi altid for Gud og hvermand erklære Eder alle sages-løse og aldeles uden ansvar herfor. Givet på Tårnbor² tredje Påskedag.

¹) På Rygen.

²) Ved Korsør.

Pavebrev i anledning af ærkebispens fængsling. 4. Juni 1259.

(Trykt efter afskrift i Script. rer. Dan. V, 604.)

Alexander af Guds nåde biskop o. s. fr. sender sine ærværdige brødre bisperne af Schwerin, Lybek og Paderborn sin hilsen o. s. fr. — Hvis Danmarks høje konge agtede nøje på de velgerninger, han har modtaget af Herrens hånd, da vilde han sandelig ikke blot klogelig holde sine hænder borte fra at fortørne Gud, men ydmyg føje sig efter hans vilje. Ti fra ham, der skænker kongerne deres magt, har han sit kongespil og overgår mange i magt som den kronede konge han er. Hvoraf kommer da dette tøjlesløse hovmod og denne ustyrlige frækhed hos denne konge, at han forfølger denne sin velgører i hans tjenere og hverken ænses eller agter på hans velgerninger?¹ Og dog er det vist, at hvis vi hørte noget rosværdigt om hans handlinger, vilde vi glæde os; og når det modsatte er tilfældet, bærer vi ikke ringe sorg og kvide derfor. Og vel må vi sørge over, at denne konge, således som vi har erfaret, har ladet vor ærværdige broder ærkebispem af Lund, Sveriges kirkefyrste, et hædret medlem af kirken, tage til fange og sætte i fængsel og varetægt med hån for al guds frygt. Og hvad nu angår den vanærende måde, hvorpå han blev tagen til fange — hvordan den nævnte konges svende satte en hætte af rævehaler på hans hellige hoved, iførte ham lægmands dragt, bandt hans fødder og førte ham bort til et trangt fængsel — alt dette undlader vi her at fremstille, ikke

¹) Efter professor Gertz' antagelse bør i teksten ordene *non considerat nec advertit* flyttes op lige efter *beneficia*.

mindst fordi ord næppe kan skildre den uret, som disse svende så skændigt har tilføjet ham. Og den ærværdige biskop af Roskilde, vor broder, har samme kongetvunget til at gå i landflygtighed, efter at han ved et formasteligt bud havde befalet at bringe ham til sig levende eller død. Og for at nævnte ærkebisp ikke skulde have noget middel til at slippe fri, har han personlig ladet vore elskede sønner provsten og ærke-
degne af Lund, der for denne sags skyld vilde drage op til det apostoliske sæde, tage til fange og holder dem nu fast i hårdt fængsel¹.

Men derfor er også på retfærdighedens bud vor nidkærhed bleven så optændt herover, at hvis ikke den nævnte konge ved en snarlig oprejsning klogelig mener sig at måtte råde bod derpå, da vil vi sørge for at fare således frem mod ham, at han af straffen kan få at mærke, hvor stor en overtrædelse eller rettere brøde han har begået ved de nævnte ting. Men, såsom advarsel bør gå forud for straf², og fordi man, inden kniven sættes i såret, bør prøve lemfældige midler, byder vi udtrykkeligt Eders broderlighed ved vort apostoliske brev i lydighedens navn, at I lader den nævnte konge opfordre ved jer selv eller andre og eftertrykkeligt lader ham vide, at han inden en måned efter denne Eders advarsel uden nogen som helst udflugt skal give den nævnte ærkebisp, provst og ærke-
degne deres tidligere frihed igen og frit lade dem drage bort, samt give fyldestgørende bod for den overlast, der er tilføjet den nævnte ærkebisp og kirken, som han ved denne sin færd vides at have udæsket såre imod sig. Skulde han ikke bryde sig om at rette sig efter Eders eller rettere vore advarsler, da skal I³ fra det øjeblik

¹) *atro*, læs *atroci*.

²) *poena*, læs *poenæ*.

³) *Facientes*, læs *faciatis*.

af lade ham selv og alle hans rådgivere i denne uretfærdige sag offentlig erklære for bandlyste, uden appel, på alle søn- og helligdage, under klokkeklang og ved tændte lys, på de steder, I finder for godt, og I skal både ved jer selv og ved andre få alle til at sky dem. Og hvis han heller ikke da lader Eders formaninger ske fyldest, men også i den følgende måned fremturer i sin hårdnakkethed og ondskab, da skal I lægge Danmarks rige og de steder, hvor den nævnte ærkebisp til enhver tid holdes fangen, under kirkeligt forbud (interdikt), således at ingen gudstjeneste holdes eller noget kirkeligt sakramente uddeles uden småbørns dåb og døendes skriftemål¹. Lige så fuldt skal I gøre det samme ved ethvert som helst sted, som den nævnte konge kommer til, så længe han opholder sig der, og iøvrigt skal I gå frem mod ham således som retfærdig straf og forstokket frækhed kræver det². Uanset forordningen om de to dagsrejser, der er udstedt på almindeligt kirkemøde³; uanset, om det muligvis skulde være indrømmet den nævnte konge af det apostoliske sæde, at han ikke kan bandlyses eller hans rige lægges under interdikt ved apostolisk brev, medmindre det indeholder en fuld og udtrykkelig omtale af sådan indrømmelse; uanset endelig nogen som helst anden indrømmelse af

¹) Det vil ses, at paven ikke i sit brev med et ord hentyder til Vejlekonstitutionen, hvorefter der som umiddelbar følge af ærkebispens fængsling skulde indtræde interdikt over hele riget. Ifølge pavebrevet rammes landet først af interdikt to måneder efter, at kongen har nægtet at opfylde de tre nordtyske bispers forlangende om ærkebispens frigivelse.

²) *qualitas*, læs *æqualitas*; *pertinacis*, læs *pertinacie*.

³) Kirkeforsamlingen i Lyon 1245 tog forskellige beslutninger, der tilsigtede at forhindre misbrug af bispernes domsmagt. En af de vigtigste var, at ingen måtte stævnes for kirkelig domstol mere end to dagsrejser uden for det stift, hvori han hørte hjemme. Jfr. ovenfor s. 61.

det nævnte sæde, hvorved nærværende brevets virkninger i nogen måde kunde hindres eller blot sinkes. Ti det er vor vilje, at alle skrivelser, indrømmelser, forlovsbreve¹, afkald, forlig, afhændelser og lignende, der foretages af den nævnte ærkebisp, så længe han er fange, skal fra det øjeblik af² være aldeles uden gyldighed, selv om de vides at være bekræftede med ed, således at den førnævnte ærkebisp eller hans efterfølgere ingenlunde i fremtiden er forpligtede til at overholde dem. Så bør I da gå således frem i det Eder betroede hverv, at den ovennævnte konge undser sig ved sin ondskab, og andre derved hindres i at indlade sig på lignende ting. Givet i Anagni den 4. Juni i vort pavedømmes femte år³.

¹) Kavtioner.

²) Nemlig da fangenskabets begyndte.

³) Samme dag afsendtes i samme anledning pavebreve til bisperne i Viborg og Århus samt til fyrst Jærmer af Rygen. Disse breve er ikke medtagne her, såsom deres første halvdel er enslydende med det ovenfor oversatte brev (indtil ordene: »holder dem nu fast i hårdt fængsel«). Derefter følger til de to bisper, »hvis råd kongen siges at tage efter«, en ret skarp formaning om at oprette, hvad de hidtil har forsømt, og få kongen til at sætte ærkebisperen, provsten og ærkedegnen i frihed og give dem oprejsning for den lidte overlast. Rygens fyrste får derimod en i velvillige og anerkendende udtryk holdt opfordring til at bidrage hvad han formår til de tre prælaters udfrielse af fangenskabets.

Pavebrev om genopførelsen af Københavns borg. 29. Marts 1260.

(Trykt efter en middelalderlig afskrift i O. Nielsen, Kbh. Dipl. I, 22.)

Alexander bisp, Guds tjeneres tjener, sender sin ærværdige broder bispem af Schwerin sin hilsen og apostoliske velsignelse. Vor ærværdige broder bispem af Roskilde har i en til os indgivet klage påvist, at nogle lægfolk i hans stift har gjort fjendtligt angreb på Købmannehavns borg i hans stift, der med fuld ret hører under Roskildekirken, og med synderlig dumdristighed har vovet at lægge den i bund og grund øde til ikke ringe skade og tynde for både bispem og kirken. Derfor overdrager vi ved apostolisk skrivelse til din broderlighed, at du, om det forholder sig så, efter forudskikket advarsel og forudgående overvejelse, uden adgang til appel, ved kirkens tugt tvinger bemeldte lægmænd til at genopbygge samme borg samt gøre retmæssig fyldest for tab og overlast, som de vides sålunde at have tilføjet bemeldte bisp og kirke. Uanset om det er dem i fællesskab eller enkeltvis bevilget af det apostoliske sæde, at de ikke kan bandlyses ved apostolisk brev, medmindre det indeholder en fuld og udtrykkelig omtale af sådan bevilling; uanset nogen anden af dette sæde udstedt bevilling, hvorved virkningerne af nærværende skrivelse kunde hindres eller blot forhales, samt uanset den på almindeligt kirkemøde udstedte forordning om de to dagsrejser¹, når blot ingen i kraft af nærværende skrivelse stilles for domstol længere borte fra sit stift end tre eller fire dagsrejser. Givet i Anagni den 29. Marts i vort pavedømmes sjette år.

¹) Jfr. ovenfor s. 61. 163.

Landet mellem Ejder og Sli pantsættes til de holstenske grever. 12. Maj 1260.

(Trykt efter original hos Hasse, Schl.-Holst. Regesten u. Urkd.

II, 89.)

Mektilde af Guds nåde fordum Danernes dronning, Erik, af samme nåde Jyllands hertug, og Abel, hans broder, sender alle, der får nærværende brev at se, hilsen i Herren. På det at ikke tidens strøm skal sluge hvad der fastsættes i tiden, har man fra gamle dage forsynligt indrettet det så, at sådanne ting bekræftes ved skriftligt vidnesbyrd. Vi bekendtgør derfor for nulevende såvel som efterkommere, at vi til vore elskede morbrødre herrerne Johan og Gerhard, grever af Holsten, til gengæld for udløsningen af vor elskede broder hertug Valdemar, salig ihukommelse, og for de udgifter, de har haft på vor søsters vegne, har pantsat dem hele vort land mellem Sli og Ejder, nemlig Svansø, Fredslet, Stapelholm, skoven Jernved og byen Rejnoldsborg¹ for otte tusinde mark rent sølv efter den større vægt, med samt al vor ret dér, lige indtil bemeldte land bliver indløst for samme sum penge; dog på det vilkår, at indkomsterne, der i mellemtiden oppebæres af de nævnte ejendomme, ikke regnes med i den nævnte skyld. På det at ingen forvanskning skal finde sted i de forudgangne aftaler, har vi udstedt dem nærværende brev, bekræftet med vort segl. Givet i Slesvig i det år efter Herrens byrd 1260 aftenen før Kristi himmelfartsdag.

¹) Rejnoldsborg er det gamle navn for Rensborg. Svansø er halvøen mellem Slien og Egernfjord, Jernved og Fredslette betegner de store strækninger Syd for Danevirke, medens Stapelholm er landet mellem Treå og Ejder. — Om Valdemars tilfangetagelse se ovenfor s. 7. 28.

Kong Eriks kæremål mod prælaterne¹.

(Trykt efter afskrift i Script. rer. Dan. V, 612-4.)

a. Mod ærkebisen af Lund.

1. Skønt han har svoret kongen troskab, har han i Lundekirken og andensteds sammensvoret sig med kongens avindsmænd Jærmer og greverne af Holsten og hjulpet dem mod kongen.

2. Jærmer og ærkebispens broder Anders tilligemed samme ærkebiskops mænd har på øen Bornholm dræbt henved 200 af kongens mænd, lagt de øvrige hårdt i skat og sløjft kongens virke der på øen; og han har tilstået, at disse ting var skete på hans bud².

3. Skønt han havde hyldet den herre kong Erik, søn af afdøde kong Kristoffer, og svoret at tjene ham tro, har han sat sig op mod ham og ikke villet krone ham, da han blev æsket dertil, skønt han havde udpeget en dag dertil; ja han er trådt i vejen for hans kroning og har bandlyst dem, der kronede ham, selv efter at appel var indgiven³.

¹) Disse klagepunkter må uden tvivl henføres til år 1260 eller første halvdel af 1261 (inden slaget på Lohede). På en mængde punkter hentyder de nemlig til tildragelserne 1259, kampene på Sælland og ærkebispens vægring ved at krone Erik til konge. De er således forfattede i den lille umyndige konges navn, vel snarest til brug ved Romerhoffet, som begge parter i denne tid søgte at vinde for deres sag. Mulig er de blevne forelagte den pavelige nuntius Gerhard, der i disse år sendtes op til Norden for at undersøge sagerne.

²) Dette skete 1259. Ruiner af den kongelige borg (»Lilleborg«) ses endnu i Almindingen på Bornholm.

³) Den unge kong Erik kronedes ved Juletid 1259 af de jyske bisper mod ærkebispens indsigelse.

4. Han har sat sig op mod kong Kristoffer, skønt han var hans svorne mand.

5. Han har skrevet til Romerhoffet til gunst for Abels arvinger og mod kongen.

6. Han har bandlyst dem, der oplæste kongens breve.

7. Han bortgiver de kirker, kongen har højhedsret over, uanset kongens indstilling af lovfaste mænd.

8. Han tiltager sig kronens rettigheder, nemlig til vrug, og sætter lægmænd til dommere i åndelige sager¹.

9. Da han var stævnet til Slesvig til rigets værn, mødte han ikke med væbnet mandskab, som det var hans pligt, og drog bort igen uden orlov².

10. Da han var stævnet til Stegeborg til rigets værn, mødte han ikke³.

11. Da han var stævnet til Nyborg til kongens møde, satte han sit møde i Vejle til samme dag, som kongens møde var sat til, og fik her vedtaget lovbud til skade for konge og rige, tilmed mod flere bispers og andres indsigelser.

12. Han har ringeagtet det apostoliske bud, således som det har vist sig ved indvielsen af Oluf⁴.

13. Han vil dømme i sine lydbispers sager, selv om de ikke ved appel er henstillede til ham eller hører andensteds hen.

¹) Denne beskyldning lyder noget besynderlig, idet en af ærkebispens klager over kong Kristoffer netop gik ud på det samme.

²) I Slesvig var Kristoffer trængt ned 1258; men her sigtes snarest til hans felttog 1254, hvor hans mænd udstødte voldsomme trusler mod ærkebispens, se ovenfor s. 116.

³) Der må sikkert sigtes til kampene i begyndelsen af Kristoffers kongetid, da Henrik Æmeltorp havde erobret både Møn og Falster. Se ovenfor s. 9 f.

⁴) Der må menes bisp Oluf af Børglum, der valgtes 1252. I et pavebrev af 1264 (oversat nedenfor s. 184 ff.) udtales, at Oluf var i vanry for adskillige grove forbrydelser.

14. Han hæger om kongens fjender og forfølger hans venner.

15. Han har på landemode i Roskilde erklæret, at de, der sammen med bispen af Roskilde havde slået mændene af Sælland ihjel, havde gjort ret, og for dem skulde der bedes, men på ingen måde for dem af Sælland — skønt disse dog er faldne for deres land og lovlige ret — og at de som domfældte ej måtte få kirkelig jordefærd¹.

16. Han har ladet bispen af Viborg bandlyse den gang han blev stævnet af de dommere, han havde fået tildelt i sagen om appellen².

17. Han vil ikke åbne de kirker, hvor helg er brudt.

18. Han har påbudt, at Århuskirken i et år ikke måtte åbnes.

19. Han holder de udvalgte præster til forskellige kirker udenfor embede.

20. Han har ved Romerhoffet skaffet sig breve, der strider mod kongens og rigets tarv, idet de nemlig går ud på, at ingen bisp skulde være forpligtet til at være med kongen i leding længere end 6 uger³.

21. Han har lagt kongen for had ved Romerhoffet ved at give sit ord på, at han var ikke rettroende, men kætter. Herom findes der brev af ham. Men særskilt skal hans troskabsbrud og svig behandles⁴.

¹) Domfældt er her = bandlyst. Der sigtes til Sællændernes kamp ved Næstved mod Jærmer og bisp Peder 14. Juni 1259. Jfr. ovenfor s. 12 ff.

²) Jfr. ovenfor, punkt 3. Med »dommerne« sigtes der muligvis til den nævnte pavelige nuntius Gerhard.

³) Nemlig på italiensk vis. Jfr. ovenfor s. 141.

⁴) Den lovede særskilte behandling af disse punkter følger ikke i håndskriftet.

b. Mod bispem af Roskilde.

1. Han har, uagtet han har svoret at tjene kong Kristoffer tro og har hyldet ham som herre, ikke desmindre ført kongens avindsmænd ind i landet og ladet Københavns borg lægge øde¹.

2. Han har givet Jærmer, greverne af Holsten og andre rigens avindsmænd penge af bispens landgilde samt levnedsmidler.

3. Han har røvet Roskilde kirke dens skat, den han nemlig har bragt de nævnte rigens fjender og delt mellem dem, for at de skulde fejde på riget.

4. Han har sammen med den nævnte Jærmer båret avindskjold mod Roskilde stift, med væbnet hær, og har slået sin egen almue ned samt bagefter vedkendt sig det blodbad, hvis tal beløber sig til henved 10,000 mennesker².

5. Han har erklæret alle de faldne i og for sig uværdige til al kirkelig bøn og jordefærd, men dem af rigens fjender, der faldt i samme strid, har han offentlig erklæret værdige til forbøn og kirkelig jordefærd.

6. Han har sammen med ærkebispem bestemt, at hr. Erik, Danmarks konge, ikke måtte krones til konge, at ingen af bispem i Danmark måtte være tilstede ved hans kroning³, og at hver og én af bispem, der monne være tilstede ved hans kroning, som umiddelbar følge heraf skulde være ifalden band.

7. Han har aldrig givet møde i fejderne mod rigens fjender, hvortil hver Roskildebisp er pligtig.

8. Han har bandlyst selve den herre kongen og

¹) Der sigtes til Jærmers tog i forsommeren 1259.

²) Slaget ved Næstved 14. Juni 1259.

³) *ordinationi*, læs *coronationi*.

hans broder Valdemar, umiddelbart, uden forudskikket advarsel og uden rimelig grund¹.

9. Han har umiddelbart bandlyst fru Margareta, dronning, og ladet hende offentlig erklære bandlyst.

10. Han har fældet disse førnævnte domme til spe og spot for kongen og riget uden at tilkalde dronningen o. s. fr.

11. Så ofte han i alle sine breve nævner kongen og dronningen, kalder han dem aldrig konge og dronning.

12. Han har uden behørig forudskikket advarsel bandlyst de ædelige mænd Henrik Mekkelborg og Nils gælkær² samt brødrene Kaj og Atte, Roskildekanniker.

13. Han har overdraget ærkebisen af Lund sin magt i åndelige ting, for at denne i bispens navn og på hans vegne kunde forstærke bandlysningsdommene for ham over hver og én af de førnævnte, hvem ærkebisen da også i henhold til den nævnte fuldmagt har afsagt bandsdom over³.

c. Mod bisen af Odense.

1. Han har været medvider i, ja tilskyndet til det brødefulde drab på kong Erik⁴.

2. Han har i en af sine prædikener i Slesvig fralagt sig ansvaret for hans død, men udsagt, at han med rette var tagen til fange⁵.

¹) Denne og den følgende beskyldning lyder ikke så sandsynlig, da bisen vistnok savnede al myndighed hertil.

²) Disse havde deltaget i ærkebispens fængsling, og den første sagdes personlig at have lagt hånd på ham, medens Nils (ærkebispens broder) førte an.

³) *promulgaret*, læs *promulgavit*.

⁴) Bisp Rejner af Odense havde ved kong Abels hjælp opnået sit bispesæde 1252. Han beskyldes her for at have været Abels medvider i brodermordet.

⁵) Før *capere* tur indføres *jure*.

3. Han har ved verdslig indblanding opnået at blive valgt til bisp af Odense¹, og skønt han vidste, at hans valg havde fundet sted ved verdslig indblanding, har han dog samtykket deri og ladet sig vie til biskop. Denne hans indtrængen har været til stor forargelse for Odense stift og by og er det fremdeles for hele riget.

4. Efter at han havde svoret kong Kristoffer og hans søn troskab sammen med ærkebisen af Lund og bispen af Roskilde, har han dog, i tiden inden nævnte Erik skulde krones, påbudt, at han ikke måtte blive kronet; han har endvidere sammen med de nævnte to påbudt, at ingen bisp måtte være tilstede ved hans kroning, og at hver den af bisperne, der monne være tilstede ved hans kroning, som umiddelbar følge heraf skulde være ifalden band, og han har sammen med de nævnte to fældet sådan umiddelbar dom².

5. Da den herre kong Kristoffer holdt højtid i Odense, hvor han vilde have sin søn kronet³, og de andre bisper efter indbydelse indfandt sig, vilde han, skønt indbudt, ikke møde og nægtede sit samtykke, hvad der var den eneste grund til, at kroningen den gang gik overstyr⁴.

6. Han har i Kiel, greven af Holstens borg, hvert år lagt penge op for at have en sum rede til fejde mod riget, og de nævnte grever har alt i mange år modtaget den nævnte sum, der er lagt op dér.

7. Han lægger hemmelige råd op mod kongen

¹) Se lige ovenfor s. 171 note 4.

²) Nemlig bandlysning. — *in ipso statuto*, læs *ipso facto*.

³) År 1258 sammenkaldte Kristoffer et rigsmøde i Odense, hvor han ønskede sønnen kronet. — Ærkebispens vægring ved at udføre dette var uden tvivl den direkte anledning til kongens beslutning om hans fængsling.

⁴) Den egentlige grund var dog ærkebispens vægring, jfr. forrige note.

med kongens og rigens avindsmænd i sin egen borg på Als.

8. Skønt han for de førnævnte årsagers skyld hverken af kong Kristoffer eller af hans søn eller deres tilhængere har lidt nogen overlast, tab eller skade, så nægter han dog at antage mænd, der indstilles af dem til kirker, som kongen har kaldsret til, selv om de er velskikkede dertil, eller også vægrer han sig i al fald lang tid derved, ja han afsætter dem endog, når de er indsatte, som man kan se det ved Odense provsti og Vor frue kirke sammesteds med flere steder.

Kapitlet i Ribe appellerer til paven fra ærkebispens dom. 13. Maj 1261¹.

(Trykt efter genparten fra 1295 i *Terpager, Ripæ Cimbricæ* s. 206 og i *Hasse, Schl.-holst. Regesten und Urkunden II*,⁹⁷; delvis oversat hos *Paludan-Müller, i Vidensk. Selsk. Skr. 5. R. IV*,^{326-7.})

I den hellige og udelelige treenigheds, faderens, sønnens og den hellige ånds navn. Amen. Vi, kapitlet ved Vor frue kirke i Ribe, tager vor tilflugt til det apostoliske sædes værn og appellerer fra den ærværdige fader, vor ærkestiftsherre hr. Jakob, ærkebisp af Lund, Sveriges kirkefyrste, på det at han ikke skal

¹) Dette brev er bevaret i en genpart fra 1295, hvis indledende ord lyder således: «Til alle, der får nærværende brev at se, sender rådmændene i Ribe by samt munkene af prædikebrødrenes og de små brødres orden sammesteds deres evige hilsen i Herren. Vide skal I, at vi har set det nedenfor skrevne brev uden udkradsninger, udslettelser eller udstregninger, ikke beskadiget i nogen dets dele, men udfærdiget med pålidelige og gyldige segl, og det lyder som følger.»

driste sig til at bringe et eller andet i anvendelse mod os under henvisning til en vis forordning, der blev udstedt på et kirkemøde, han for længere tid siden har holdt ved Vejle, og som begynder med ordene: »Da den danske kirke«. Ti ganske vist var vi indbudne til det nævnte kirkemøde, og valgte alle enstemmigt de forstandige mænd den herre ærkedegnen her hos os og den herre Tuve, provst af Vardesyssel, til at drage derhen på vore vegne; men medens disse vel påhørte den offentlige oplæsning og fremsættelse af den nævnte forordning, var de derimod ingenlunde indbudne til at overvære de hemmelige forhandlinger om dens udstedelse, der gik forud, og da de meddelte os dette, tyktes den større og besindigere del af os straks ilde om, hvad der var foregået, såvel på grund af vore sendemænds tilsidesættelse, som fordi vi ikke kunde sige den nævnte forordnings ord fri for falskhed, tvetydighed og onde anslag mod fyrsten. Fremdeles, skønt vor ærværdige fader den herre bisp af Ribe fra begyndelsen af havde givet nævnte forordning sin tilslutning, kom han dog senere til en grundigere erkendelse og mente, at hvad man burde overholde og iagttage var ikke den nævnte forordnings ordlyd, men dens rette og rimelige indhold. Derfor frygtede han for, at den herre ærkebisp skulde vredes på ham, fordi dens ord ikke bogstaveligt overholdtes, og henvendte sig derfor til ham personlig, og denne viste ham paa den tid ikke andet end tegn på fred og venskab. Imidlertid har bisp af Ribe ikke desmindre villet forvare sig mod, at den herre ærkebisp af den grund bragte et eller andet til anvendelse mod ham, og har derfor på egne og sin kirkes, kapitlets, byens, stiftets, samt de ham underlagte præsters og samtlige lægfolks vegne appelleret fra hans afgørelse til det apostoliske sæde, og har efter sin hjemkomst på landemode i Ribe, hvor han førte for-

sædet, i det Herrens år 1260 på de 11,000 jomfruers dag¹ højtidelig gentaget denne appels ordlyd. Men bemeldte ærkebisp har ikke desmindre efter denne så lovmæssigt foretagne appel, skønt han tilmed befandt sig udenfor rigets grænser og var mistænkt for højforræderi, ved en udskikket sendemand, som det siges, ladet offentliggøre i Ribe kirke, at den herre bisp som umiddelbar følge af sin adfærd var ifalden bands straf. Vi har imidlertid ikke ment, at vi af den grund — hvad vi heller ikke burde — skulde sky samkvem med den herre bisp. For at nu ikke den herre ærkebisp under påskud af dette samkvem skal kunne drage os til ansvar som umiddelbar følge heraf, appellerer vi atter fra ham til det apostoliske sæde. Ydermere mener vi at måtte foretage en tredje appel fra hans afgørelse, på det at han ikke skal vende straffens bråd mod os som følge af, at vi har ladet liget af den herre Kristoffer, fordum Danernes konge, der blev tagen af dage i Ribe, jorde i vor kirke. Denne var nemlig efter den herre ærkebispens forsikring ifalden bands dom som umiddelbar følge af sin adfærd, for den sags skyld, at han havde givet befaling til at tage ham til fange og slæbe ham i fængsel. Skønt det nu stod utvivlsomt fast, at han havde givet den nævnte befaling, var det nemlig så, at der ikke blot viste sig tydelige tegn på anger hos ham inden hans død, men han udtalte også åbenlyst ord, der udtrykkeligt indeholdt løfter om at fyldestgøre den nævnte herre ærkebisp og Lunde-kirken for al overlast. Selv om hans arvinger ikke, som det er deres pligt², kan bevæges til at indfri disse løfter, så må han dog ikke desmindre regnes for afløst, idet han således på sit yderste har opnået syndsforladelsens gave. — For al sådan tyngde, for hver ting af de

¹) 21. Oktober.

²) Her er rettet lidt i teksten.

ovennævnte, som vi frygter, og for alt andet ondt, som de mulig stræber at tilføje os, appellerer vi skriftlig fra hans afgørelse til det apostoliske sæde og stiller os og vor kirke med samt de andre stiftskirker, der vedkommer os alle eller enkeltvis, tilligemed deres folk og almue under det nævnte sædes værn. Hvis den herre ærkebisen var tilstede, eller vi havde ret til at henvende os til ham personlig, vilde vi indtrængende kræve »apostle«¹ af ham. Tillige forpligter vi os ikke til at bevise alt det foranstående, men kun så meget deraf eller af noget enkelt punkt deraf, som skønnes at være tilstrækkeligt til at begrunde vor hensigt. Denne vor i det Herrens år 1261 den 13. Maj nedskrevne og offentlig oplæste appel har vi ladet bekræfte med de tilstedeværendes segl².

Hertugerne af Saksen slutter forbund med hertugerne af Brunsvig mod greverne af Holsten. 11. Februar 1262.

(Trykt efter original hos Hasse, Schl.-holst. Regesten u. Urkd. II, 102.)

Vi Helene, af Guds nåde hertuginde af Saksen, Engern og Westfalen, og Johan og Albrekt, hendes sønner, gør åbenlyst vitterligt, at vi har truffet aftale med vore elskede brødre hertugerne Albrekt og Johan af Brunsvig, og de med os, og er komne overens om sådant vilkår, at vi skal stå dem bi i råd og dåd og

¹) Ved »apostle« forstås ærkebispens attester for, at appellen til den højere domstol er retmæssigt indgivet.

²) Derefter slutter genparten med disse ord: »Givet i Ribe i det Herrens år 1295, første Fredag efter første Søndag efter Påske (15. April)«.

de til gengæld ligeså skal stå os bi i råd og dåd mod greverne af Holsten, herrerne Johan og Gerhard og deres hjælpere. Og aldrig skal vi tage mod noget forlig eller venskab eller våbenstilstand med de nævnte grever i den sag, vi just nu har for med dem, uden at bemeldte vore brødre er medindbefattede deri. Men skulde lykken være med os, så at det på en eller anden måde lykkes os at komme i besiddelse af Holstens land og indtage det med magt, da skal vi have en tredjedel af dette land, bemeldte vore brødre den anden tredjedel, og de herrer af Venden, der til given tid findes blandt vore hjælpere, den tredje tredjedel; halvdelen af denne skal disse herrer af Venden have til len af os, den anden halvdel skal de have til len af bemeldte vore brødre. Således er det aftalt mellem os og vore brødre med hensyn til Holstens lands len. Ikke skal vi ved køb eller på nogen anden måde erhverve hin tredjedel af Holstens land af de nævnte herrer af Venden uden vore brødres vilje og samtykke, og de heller ikke uden vort. Ingen af os skal, den anden part uadspurgt, falde ind i landet for at tage det. Hvis en af os falder derind med den anden parts samtykke, da skal vi skifte og dele landet mellem os. Vi har også aftalt, at af skat, der lægges på Holstens land, skal vi have en tredjedel, vore brødre en tredjedel og herrerne af Venden deres tredjedel, og om Herren under os sejr over fjenderne, da skal vi hver især, dér hvor vore hærmærker har stået side om side, have vor særskilte del i de fangnes løsepenge. Men hvis vi efter vort fælles råd drager mod Danmarks land for at fejde mod det, da skal alt, hvad vi ved den lejlighed indtager af Danmarks land, deles mellem os samt herrerne af Venden, således som det er blevet aftalt med hensyn til Holstens land. Hvis fremdeles ærkebispens af Magdeburg eller andre ædlinge i de øvre dele af

Saksen vil fejde mod os for greverne af Holstens eller for vore brødres skyld, og vi ved den lejlighed kan komme overens med dem om våbenstilstand eller fuld fred og forlig, da skal dette kun ske med disse vore brødres vilje og samtykke.

Hver enkelt af disse ting er vi pligtige til at overholde således, som de er blevne aftalte mellem os og vore brødre, hvis den krig og fejde, som vore brødre for tiden netop har med Holstenerne, nyder fremgang. Men hvis det inden fejdens begyndelse lykkes dem at komme overens med greverne, da skal vi have Holstens land til len som før. I det hele taget, hvis vore brødre i kraft af et i mellemtiden sluttet forlig afstår fra at angribe Holstens land, eller hvis de ikke kan indtage det, men møder modstand hos greverne eller nogen som helst andre, da skal Holstens land vedblive at være os et len med samme ret som fordum. Ved disse aftaler af denne art mellem os var følgende mænd tilstede, der er vidner derpå: hr. Konrad af Boldensel, Henrik af Richow, Werner af Schwerin, Werner af Medinge, Jørgen af Hiddesacker, Gebhard af Bortvelt, Johan marsk. Så sket i Tune i det Herrens år 1262 den 11. Februar.

Pavebrev til Lybek om at medvirke til kong Eriks og hans moders frigivelse. 11. Maj 1262.

(Trykt efter original i Urkundenbuch der Stadt Lübeck I, 241-2.)

Urban bisp, Guds tjeneres tjener, sender sine elskede sønner de ædle herrer rådmændene samt almuen i

Lybek sin hilsen og apostoliske velsignelse. Det er med sorg i sinde vi meddeler, at de ædle herrer Gerhard og Johan, grever af Holsten, som vi hører, på forskellig vis forfølger vor hjærtenskære søn i Kristus Erik, Danmarks høje konge, ung af år som han er, og uden fader ved sin side, — at de af al magt rækker uretfærdige og griske hænder ud efter hans rige og falskelig påstår, at dette rige tilkommer nogle søsterbørn af dem, sønner af afdøde Abel, han der siges at have bidt hovedet af al skam ved umenneskeligt og grumt at tage sin egen broder af dage, bemeldte konges farbroder Erik, konge af Danmark, højlovlig ihukommelse. Og lige så nær går det os til hjærte, at bemeldte grever har taget til fange vor hjærtenskære datter i Kristus Margareta, Danmarks høje dronning, moder til nævnte konge, da hun stillede sig mod dem til værn for dette rige, samt vor ærværdige broder bispen af Slesvig og mange andre, der var med dem, og at de lader fangerne smægte i et hårdt fængsel. Det er derfor vor sag som de faderløses fader og som enkernes dommer, at fatte en velovervejete beslutning i denne sag, på det at vi ikke skal synes at se gennem fingre med krænkelser af sådanne personer, der står under det apostoliske sædes særlige værn, og tålmodigt finde os i et så skadeligt forbillede. Vi håber derfor, ja vi anser det for givet, at I i al fald af hensyn til Gud, hvis sag det her gælder, vil anvende al tjenlig velvilje i råd og i dåd på at udfri bemeldte konge, dronning, bisp og andre fanger af de grummes hænder og på at skærme bemeldte rige, at det ikke — hvad Gud forbyde — ynkelig lades uden værn; vi beder og opfordrer Eder alle indtrængende til at søge at sætte alt sådant i værk mod de nævnte grever, som forekommer Eder tjenligt i slig sag, og, om dette gøres behov, også samle en hær mod dem, ti herved vil I vinde en evig gengældel-

ses løn og gøre Eder fortjente til værdig lovprisning hos Gud og det apostoliske sæde. Givet i Viterbo den 11. Maj i vort pavedømmes første år.

Pavebrev om Erik Plovpenningss datter Agnes' klosterstiftelse i Roskilde. 30. Juni 1263.

(Trykt efter afskrift i Pontoppidan, *Annales Ecclesiæ Danicæ* I, 719.)

Urban bisp, Guds tjeneres tjener, sender sin ærværdige broder bisp af Århus sin hilsen og apostoliske velsignelse. Da vor elskede datter i Kristus den højborne kvinde Agnes, datter af kong Erik af Danmark, højlovlig ihukommelse, som det forsikres os, er ivrig for i Roskilde stift at bygge og udstyre et kloster for sine egne midler, og da stiftsbiskoppen bisp af Roskilde og ærkestiftets indehaver ærkebisp af Lund siges at være ramte af bandstrålen og opholder sig udenfor Danmarks rige, giver vi ved apostolisk skrivelse din broderlighed det hverv, at du, om du finder det gavnligt, på vore vegne giver bemeldte fornemme dame den ønskede tilladelse til at indfri sit tilbud, dog uden skade for andres ret. Givet i Orvieto den 30. Juni i vort pavedømmes andet år¹.

¹) Dette brev findes tillige indsat i et længere brev af bisp Tyge af Århus, udstedt den 1. April 1264, hvori han giver den ønskede tilladelse til klosterstiftelsen.

Hertug Erik bevidner, at bisp Peder af Roskilde ikke har deltaget i hans og fyrst Jærmers fjendtligheder mod kongen. 1264.

(Trykt efter original med hertugens ryttersegel i Hasse, Schl.-Holst. Regesten und Urkd. II, 126.)

Til alle, der får nærværende brev at se, sender Erik, af Guds nåde Jyllands hertug, sin hilsen i Herren. Visse ondskabsfulde rænkesmede plejer på mangfoldig vis at se skævt til sagesløse mænds retfærd, og for at gøre sig selv yndede og velsete arbejder de des ivrigere på at rive ned på andre. Den ærværdige fader hr. Peder, bisp af Roskilde, har indset, at han ved disse mænds ivrige bestræbelser er, skønt ufortjent, falden i svart vanry og kommen i orde blandt folk, idet det siges at være et værk af hans iver, at vi sammen med hr. Jærmer, salig ihukommelse, Ryboernes fyrste, drevne af stor nød, stillede en hær op og førte den ind i Roskilde stift. Vi, som har fuldelig kendskab til de foran nævnte ting, fordi selve denne gerning fornemmelig var vort værk, og som fandt nævnte herre bisp dvælende i den yderste udkant af sit stift¹, fordi han frygtede for kongens vrede, og som derpå førte ham tilbage til hans borg, der hedder Købmannehavn, fordi der viste sig håb om udsoning eller våbenstilstand, erklærer nu denne herre bisp sagesløs i hele denne hærs samling og denne fejdes udbrud og siger ham tillige i sandhedens navn fri for de ovennævnte udsprede rygter; og om forment vil vi bestræbe os for og være rede til at sige ham fri med endnu bedre, sandfærdige grunde. Givet i det Herrens år 1264.

¹) Rygen.

Paveligt værnebrev for kong Erik og hans moder.**2. Januar 1264.**

(Trykt efter afskrift i Liljegren, Dipl. Svecanum I, 416.)

Urban bisp, Guds tjeneres tjener, sender sin hjærtenskære søn i Kristus Erik, Danmarks høje konge, og sin hjærtenskære datter i Kristus den høje dronning Margareta, hans moder, sin hilsen og apostoliske velsignelse. Til gengæld for den oprigtige fromhed og renetro, som I ved Guds nåde findes at udmærke Eder ved, lader vi med glæde vor fulde gunst blive Eder til del, navnlig i sådanne ting, der kan skabe Eder en rolig og fredelig stilling, idet vi trygt fæster lid til, at jo større nåde I modtager fra det apostoliske sæde, des ivrigere vil I, når tiden dertil kommer, beflitte Eder på at indynde Eder hos det i sådanne ting, der vedrører dets værdighed. Såsom nu — således som det fra Eders side er blevet fremstillet for os — vore ærværdige brødre Jakob ærkebisp af Lund og Peder bisp af Roskilde har forenet sig med Eders åbenlyse uvenner i deres fordømmelige bestræbelser, er optrådte som Eders åbenbare avindsmænd og fjender og for sådan sags skyld har forladt Eders rige, så låner vi øre til Eders fromheds bønner og tilstår Eder i kraft af nærværende brev, at ingen af disse, sålænge sådant fjendskab varer mellem Eder og dem for deres brødes skyld, på egne vegne skal kunne forkynde bands dom over Eders personer eller interdikt over Eders lande. Intet menneske vove at bryde dette vort værnebrev eller dumdristigt handle derimod. Er nogen dog fræk nok dertil, da må han vide, at han ifalder den

almægtige Guds og hans hellige apostles Peders og Povls vrede¹. Givet i Orvieto den 2. Januar i vort pavedømmes tredje år².

Paven overdrager bisp Nils af Viborg i Jakob Erlandsøns fravær at udføre de bispelige forretninger i Lunde stift. 2. Januar 1264.

(Trykt efter afskrift i Liljegren, Dipl. Svecanum I, 417.)

Urban bisp, Guds tjeneres tjener, sender sin ærværdige broder Nils, bisp af Viborg, sin hilsen og apostoliske velsignelse. Det er kommet os for øre, at vor ærværdige broder Jakob, ærkebisp af Lund, såvel af egen drift som for sine overtrædelsers skyld er rejst bort for længere tid fra Lunde by og stift og har sluttet sig til de åbenlyse fjender af vor hjærtenskære søn i Kristus, Danmarks høje konge Erik, samt Danmarks høje dronning Margareta, og at der således ikke er nogen og alt i flere år ikke har været nogen, der i bemeldte by eller stift har tilberedt salve, salvet børnene³, givet Lundekirkens undergivne de hellige sakramenter og hvad der ellers uddeles af ærkebisper — noget som ej blot avler overhængende sjælefare, men også er til alvorlig forargelse for bemeldte by og stift. Såsom det nu er os magtpåliggende at træffe forstandige foran-

¹) Dette er den i pavebreve sædvanlige forbandelse over dem, der handler mod brevet.

²) Et samme dag udstedt pavebrev tilstår kongen og hans moder ret til at holde gudstjeneste i deres kapel, selv om de to nævnte prælater lægger interdikt over landet.

³) Dette fandt sted umiddelbart efter dåben.

staltninger desangående, overdrager vi til din broderlighed, at du, såfremt det står således til i bemeldte by og stift, sålænge ærkebisen er fraværende derfra, på vore vegne tager dig af alt hvad der hører med til en biskops embede. Dog således at dette ikke i fremtiden skal være Lundekirken til nogen forringelse. Hvo der nedlægger indsigelse herimod, ham skal du på vore vegne lyse i band med tilsidesættelse af al appel. Givet i Orvieto den 2. Januar i vort pavedømmes tredje år.

Pave Urbans strenge skrivelse til Jakob Erlandsøn. 4. April 1264¹.

(Trykt efter procesakterne i Script. rer. Dan. V, 609^o12, og efter en afskrift fra pavens kancelli hos Hasse, Schl.-Holst. Regesten und Urkd. II, 118^o20.)

Urban bisp, Guds tjeneres tjener, sender sin ærværdige broder Jakob, ærkebisp af Lund, sin hilsen og apostoliske velsignelse. Den tale er rygtedes vide og er som højmålt rygte også kommen os for øre, at Lundekirken, der fordum plejede at blomstre rigt med åndelige og timelige goders overflod², er i din tid som følge af din ondskab og dit overmod nedsunken i en så elendig tilstand, at den, om ikke det apostoliske sæde snarlig i råd og dåd bringer den hjælp, næppe kan bringes på fode igen. Ti i de åndelige ting er den så godt som helt sammenfalden, og hvad angår dens verdslige midler, da siges indkomsterne deraf, der i

¹) Den af Paludan-Müller i Vidensk. Selsk. Skr., 5. R., IV, 380-3 udgivne oversættelse er benyttet i ret stor udstrækning.

²) *ubertate*, læs *ubertim*.

gamle dage plejede at udgøre 6000 mark sterlinger¹, for tiden næppe at udgøre 100 mark, så at den har lidt en uhyre skade og er fast uopretteligt sunken i grus. Der siges også, at skønt du efter rigens sæd og vedtægt har hyldet kong Kristoffer af Danmark, højlovlig ihukommelse, og har svoret ham troskabsed på Guds legeme og på splinter af det sande kors, hvorpå vor frelser hang, samt på andre helligdomme, — så har du dog til hån for denne hellige ed ikke undset dig for at falde i majestætsforbrydelse, men har vovet at indlade dig i sammensværgelse mod samme konge og knyttet forrædersk bånd med samme konges og riges mægtige fjender, dem du på mange måder har hjulpet med penge². Du har med en for din egen regning samlet hær sendt din broder Anders i forbindelse med Ryboernes fyrste Jærmer til en kongen tilhørende ø i Lunde stift, der kaldes Bornholm, hvor du, som det siges, grunt har ladet omtrent 200 af kongens mænd dræbe, har lagt de tiloversblevne af kongens mænd i skat, og har ladet hans borg der på øen lægge i bund og grund øde³. Ydermere har du ej blot indtaget denne ø med vold⁴ til almindelig forargelse og til skade og tynde for kongens højhed, men som den, der ret praler af sine onde gerninger, blues du ikke ved offentlig at erklære, at alt dette er udført på dit bud. — Der siges også, at skønt du med rigens andre ypperste

¹) Sterlinger er navnet på de engelske penninge, som der ofte regnedes med på grund af denne mønts uforandrede godhed. Der regnedes 12 sterlinger på 1 skilling, og 13 skilling 4 sterlinger på 1 mark. — Foran *valere* indføjes *olim*.

²) *injuste*, læs *juvisti*.

³) Jfr. ovenfor s. 167. Værd at mærke er både her og længere fremme i brevet den nøje overensstemmelse mellem pавens skrivelse og kongens klagepunkter mod ærkebispens (oversatte ovenfor s. 167—9).

⁴) *occupatam eandem insulam*, læs *occupata eadem insula*.

mænd og ædlinge havde valgt vor hjærtenskære søn i Kristus, Danmarks høje konge Erik, Kristoffers søn, har du senere dumdristigt handlet i strid med den huldskab og troskab, du havde svoret ham, har sat dig op mod ham i fjendskab, sagt, at han hverken var eller burde være konge, og nægtet at sætte kongekronen på hans hoved, som det tilkom dig, og som du tidligere havde lovet; ja for at du ret kunde skade og hindre hans ophøjelse og aldeles udelukke ham fra tronfølgen, har du, som det siges for vist, til kongens og rigets store forargelse under bands straf nedlagt forbud imod, at nogen drister sig til at krone ham eller overvære hans kroning. End ikke hermed har du nøjedes, men har lyst band over kong Erik umiddelbart efter at han var kronet af dem der havde magt til at gøre det, samt over dem der kronede ham, og har offentlig ladet dem udråbe for bandsmænd, selv efter at de i denne sag havde indgivet lovlig appel til det apostoliske sæde. Og da nævnte kong Erik og vor højtelskede datter i Kristus, hans moder, Margareta, Danmarks dronning, samt vor ærværdige broder bispen af Slesvig var tagne til fange af deres fjender¹, har du personlig begivet dig til den borg, hvor kongen og bispen ulænkede var satte fast, og der straks i strid med din stillings værdighed foranlediget, at bispen lagdes i jernlænker. — Og nu den ædelige fru Mektilde, enke efter Abel, der i sin tid optrådte som Danmarks konge, hun der for lang tid siden i vor ærværdige broder bispen af Odenses hænder havde nedlagt løfte om bestandig kyskhed — hende har du ikke undset dig for at overliste og forlokke så vidt, at hun har brudt og tilsidesat sit løfte om afholdenhed, som du burde have styrket hendes sjæl i at fastholde, og er indtrådt i ægteskab med den æde-

¹) I slaget på Lohede 28. Juli 1261

lige mand hertugen af Sverige¹, hvad du ikke har iværksat af anden grund end for at ophidse denne hertug mod bemeldte Danmarks konge og rige.

Utallige andre slags forfølgelser imod kongen, dronningen og riget har du hidtil på voldsherskeres vis forsøgt og aflader ikke med at forsøge derpå, hvad det vilde være for vidtløftigt enkeltvis at gå igennem, hvorved du ikke blot, som du vel ved, har pådraget dig kongens, dronningens og rigets vrede, men også den almægtige Guds fortørnelse — og gid sådanne² forfølgelser må komme over dit hoved alene og ikke ende med den nævnte kirkes undergang, ti den må for denne sags skyld døje svar ødelæggelse. — Fremdeles, ret som om det ikke var dig nok at være de jordiske konger til mishag, er du ydermere trådt himlens konge for nær — han der forlener kongerne kongedømmet og herskerne herskermagten —; ti Herrens bøn, som Kristus selv har sat sammen, og det symbol, som de gamle hellige fædres ærværdige og vise myndighed med modneste overlæg og omtanke har sammensanket til de troendes lærdom og undervisning, og som indeholder hele den hellige kirkes trosbekendelse³ — dem har du ikke undset dig for at føje visse forbedringer eller rettere forvanskninger til; og — hvad der er endnu for dømmeligere — du har været ublu nok til at besværge præsterne i dit stift, der just var komne sammen til landemode, at de skulde antage »Fadervor« og »Jeg tror på én Gud« i overensstemmelse med disse rettelser, samt undervise deres sognebørn derom og lære dem

¹) Det var i sommeren 1261, da Birger jarl lå i Sundet med sin flåde, at ærkebisen vandt ham for sin sag og fik stiftet ægteskab mellem ham og Mektilde.

²) *hujus*, læs *hujusmodi*.

³) Der menes uden tvivl det nicæniske symbol, vedtaget på kirkeforsamlingen i Nicæa 325 e. Kr.

samme rettelser. Da imidlertid præsterne på ingen måde vilde gøre dette, og erklærede, at folket vilde falde i kætteri, om de prædikede for de troende anden tro end den, som den hellige almindelige kirke kendes ved, så har du af frygt for at dette skulde komme det apostoliske sæde for øre, aftvunget præsterne en ed på, at de aldrig vilde åbenbare noget menneske dit dumdristige påfund. Har dette sandhed på sig, da hviler der noget nær en mistanke på dig for kættersk vrang-sind¹.

Hvor hørig og lydig du fremdeles har vist og viser dig mod os og det apostoliske sæde, ses tydeligt af din fordømmelige adfærd i sagerne angående Børglum og Århus kirker i sin tid, da disse stod ledige. Ti over den ene af dem, Børglum, indsatte du tværtimod dette sædes bud og bestemmelse som bisp en vis Oluf, der var slemt i vanry for adskillige grove forbrydelser; og til den anden kirke, Århus, indviede — for ikke at sige: forbandede — du uden videre Arnfast, den nævnte kong Eriks åbenbare avindsmand — han siges nemlig at have ryddet kongens fader af vejen ved gift — og det, mens valget af vor ærværdige broder bisp Tyge af Århus endnu henstod svævende ved samme sæde². Hertil kommer den mærkelige foragt og det hånlige hovmod, som du med fordømmelig anmasselse har lagt for dagen overfor vor elskede søn magister Gerhard, det nævnte sædes nuntius i Danmark, samt den afskyelige trods, hvormed du, skønt du ved samme sendebud

¹) Noget nærmere vides ikke om disse beskyldninger mod ærkebisen for kætteri.

²) Medens indvielsen af Oluf lå langt tilbage i tiden (begyndelsen af Kristoffers regering), var det i året 1260, at ærkebisen efter biskop Peder Elafsøns død søgte at trænge Arnfast ind i Århus bispesæde. Men den nævnte bisp Tyge forstod at vinde Romerhoffet helt for sig og sin sag.

i vort navn var stævnet til personlig at møde for vort åsyn, har ladet os vente i år og dag og hårdnakket fremturer i din foragt for at komme til os. — Og skønt dette sendebud — som dine forseelser krævede det — rettelig med apostolisk myndighed har fældet bands dom over dig, har du uden at ænse hans bandlysning ikke taget i betænkning at udøve en biskops embedsgerning og usømmelig påtrænge dig gudstjenesten til fare for din sjæl, til mængdens forargelse og til hån for kirkens tugt.

Disse og mange andre svare og uhyre gerninger forsikrer man, at du både hidtil har øvet og fremdeles øver uafladelig — ting, der, som du ved, nødvendigt kræver at revses med apostolisk ris og tugtes med vel fortjent straf. Da nu vi, som vi er pligtige, ønsker at forebygge den nævnte kirkes endelige ødelæggelse, og så vidt det står til os, opfylde de pligter imod den, som den apostoliske tjenestes åg pålægger os, så kunde vi kræve dig til regnskab for din husførelse ligesom hin bekendte husfoged¹, efter at have lært sagens sande sammenhæng at kende, da det jo dog er i dig, at alle denne kirkes ulykker har deres udspring². Men vi vil dog hellere følge *hans* forbillede, hvis vilje det er, at ingen skal fortages, og påminder, beder og formaner dig derfor, ja byder dig indtrængende og råder dig kærlig som medbroder, at du overvejer din sag i dit hjerte og holder dig hele din skikkelse op for øjnene, samt ikke længere sætter det nævnte sædes overbærenhed med dig på prøve eller oppebier bemeldte kirkes yderligere ødelæggelse, men sørger for kirkens og din egen fred og ro ved frivillig at afstå dens styrelse³ i vore elskede

¹) Jfr. Matt. 18, 21-35.

²) Denne sidste sætning er flyttet lidt tilbage (efter *possemus*).

³) *regimini*, læs *regimina*.

sønners hænder, nemlig prioren af Halmstad i Lunde stift og underprioren for prædikebrødrene i Lund, hvem vi til den ende særlig sender til dig, og som vi ved en anden vor skrivelse giver ret og fuldmagt til at modtage sådan afståelse på vore vegne. Vide må du, at om du sørger for at lyde vort råd og bud i denne sag, da skal du ingenlunde mistvivle om vor og det nævnte sædes medlidenhed, der plejer at komme de lydige og ydmyge i møde med mild velsignelse. Men vælger du at holde den nævnte kirke yderligere fast i sådanne trængsler og på ingen måde tager efter vort råd i denne sag, da kan vi ikke, når vi ikke vil have ord for at gøre din brøde til vor, lægge yderligere skjul på, at vi af omhu for din kirke i åndelig som timelig henseende, fast og bestemt, efter Guds bud, må skride til at undersøge og alvorligt straffe dine forseelser, som retfærdigheden byder. — Givet i Orvieto den 4. April i vort pavedømmes tredje år.

Paveligt formaningsbrev til enkedronning Margareta om at give kardinal Guido, Romersædets legat, en god modtagelse. 11. Juni 1265.

(Trykt efter afskrift i Ny kirkehist. Saml. III, 108-9.)

Clemens bisp, Guds tjeneres tjener, sender sin hjærtenskære datter i Kristus [Margareta], Danmarks høje dronning, sin hilsen og apostoliske velsignelse. Når vi med faderlig kærlighed tilråder dig, hvad der tjener dig til frelse og dit rige til ro og fred, da er det vor tro, at din højhed gerne vil låne øre dertil. Ti ingen klog mand viser *det* fra sig, som båder hans helbred, eller

underkaster sig godvillig smerterne og vrager lægemidlerne. Da nu altså din skønsomhed er i sin fulde kraft, og du, efter hvad man forsikrer, er nidkær og forstandig i alle ting, holder vi det sandelig for givet, at du vil lytte til et heldbringende, godt og gavnligt råd og uden tøven tage efter fornuftige og for dit vel-færd tjenlige påmindelser. Ti alt, hvad der rådes dig fra vor side, er aldeles uden ildesindet bagtanke, dels som følge af rådgiverens person, der er din åndelige fader og ikke plejer at give andet end faderlige råd, dels også som følge af selve rådernes art, der i og for sig findes så retskafne, at der end ikke ved en ondsindet udlægning kan kastes et skær af slethed over dem. Ti vi råder dig ikke til andet end at du skal elske freden, eller rettere, at du, når den uopfordret tilbydes dig, blot ikke skal vise den fra dig og kaste vrage på den. Hvad kan nemlig selv en ondsindet øretuder finde at anmærke herved andet end godt? Hvad er der i disse ord, som kan forvanskes selv ved uredelig udlægning? Indser du mon ikke klogeligt af dig selv, at uden fred er du uden frelse? Tager du mon ikke snildelig i betragtning, at uden fred trues dit rige af opløsning og undergang? — For at nu altså de truende ulykker kan afværges, og alt nag, om der måske findes spirer dertil i dit hjerte, kan stænges ude derfra; for at en skøn fred kan blive dette rige til del, og du i rigere mål påtage dig kærlighedens gerninger, se, derfor har vi med omhu på vore brødres råd udset vor elskede søn Guido, kardinalpræst af den hellige Laurentius in Lucina, et hædret lem af kirken, til som fredens engel, frelsens overbringer og sandhedens herold at drage op til dig og til vor hjærtenskære søn i Kristus Danmarks høje konge, din søn, og har efter for-tjeneste overdraget ham en legats hverv, for at han kan tilvejebringe bedre ro i dette rige. Herved har vi

haft det håb for øje og fattet en fast tro til, at han hos dig som fromhedens datter vil finde de legemlige øren åbne, og at du i de ting, han tilråder dig, gerne vil lukke dit hjertes døre op for ham, der kun tænker på fredens råd og vil berede frelsens lægemidler. Derfor beder vi din højhed og opfordrer dig indtrængende samt pålægger dig til dine synders forladelse, at du modtager bemeldte legat med al hæder og ærbødighed, der skyldes et så anseligt lem af kirken, og sætter din tro og din lid til ham eller rettere til os i ham, i alt, som han med hensyn til disse ting foreslår dig og mener at måtte råde dig til, samt at du ikke undlader at opfordre bemeldte konge, din søn, til det samme med en moders nidkærhed og iver, da han på grund af sine unge år og sin sønlige hengivenhed med rette tager efter dit råd, så at du med bemeldte konge følger dig efter denne legats anordninger, hvorved hvert bitterheds frø, hver smærtens torn og hvert splidagtighedens ugræs kan ryddes aldeles ud af riget og rykkes op med rode. Givet i Perugia den 11. Juni i vort pavedømmes første år¹.

Pavebrev til kardinal Guido om at nøjes med den danske legation. 31. December 1265².

(Trykt efter afskrift i Martene & Durand, *Thesaurus novus anecdotorum* II, 269-70.)

Til vor elskede søn Guido, kardinalpræst af den hellige Laurentius in Lucina, det apostoliske sædes legat.

¹) Dagen efter afgik et tilsvarende, men betydelig vidtløftigere formaningsbrev til den unge kong Erik.

²) Udstedt af pave Clemens IV. Oversat af C. Paludan-Müller i Vidensk. Selsk. Skr. 5. R., Hist.-phil. Afdel., IV, 348.

Det har glædet os af din kærligheds skrivelse at erfare at du og dit følge har det godt, samt høre om Eders lykkelige ankomst til byen Köln, og om hvad I heldigt har udført undervejs; men over den tilføjede ansøgning er vi ikke så ganske lidt forundrede. Ti såsom du altid i deres øjne, der har betragtet dig, har vist dig som en mand af stor beskedenhed, fortrinlig væbnet mod griskhedens¹ fristelser, kan vi ikke noksom undre os over, at du nu higer efter den del af Tyskland, som er overdraget vor elskede søn kardinaldiakon Ottobono af S. Adrian — der, som det siges, nu har begivet sig til England — udover de andre provinser, som vi har tildelt dig, — en lod, du i sin tid var vel fornøjet med, da vi med vore brødres råd delte Tysklands egne mellem dig og ham². Du, den ene af to legater, som hverken i ord eller gerning har det mindste med hinanden at gøre, savner aldeles ret til at brede dig. Så mange og så store lande, ja selv færre, er endda nok for én legat, der søger Guds ære og ikke sin egen, således som dine brødre dømmer om dig, at du gør; og overflod trænger ej til at øges. Vi finder derfor ikke for godt for tiden at bevilge din ansøgning. Dette vil du bære med roligt sind og ikke mene, at der heri sker dig uret, når du blot vil tænke på Paulus, hvis bøn blev afslået, skønt han gentog den tre gange. Det bør du især holde dig for øje, at det hovedsagelig er til Danmarks rige, du er udsendt, og at det på en måde kun er omstændighedernes tvang, hvorefter du har fået andre egne tildelt, der fortrinsvis hører sammen med dette rige, samt at hele Tyskland ikke bør føjes som et tillæg til den danske sag, der lykkelig vil kunne afgøres uden så mange lande. Får den blot et tilbørligt og

¹) *paupertatis*, læs *cupiditatis*.

²) Læs: *provinciis distributis*.

ønskeligt udfald, da er Tyskland ikke i en sådan stilling, at det under de forhåndenværende forhold trænger til en legat. Fremdeles: hvor mange og store kirker der er bragte i virvar ved legaters, jeg vil ikke sige: ophold, men blot: gennemrejse, nødes ikke mindst vi til at erfare, vi, til hvem der indløber klager fra mange egne. Desårsag har vi pådraget os fleres had, og hvor meget vi end gør for at fare læmpeligt frem mod dem i de sager, der angår os, kan vi dog ikke formilde dem, fordi de så at sige dømmer bagvendt og giver os skylden for det tryk, de føler af andre. Du bør derfor slå dig til tåls med det, som du også vilde have nøjedes med, såfremt en anden havde overtaget de lande, du ønsker, og med kærlig iver tage dig af det dig som legat overdragne hverv, idet du stræber at tilvejebringe fred i Danmarks rige og genopretter den helt og fuldt. Ikke mindre bør du i andre sager opfylde dine forsorgspligter, hvortil *Han* vil føje og uafbrudt forøge sin nåde, han, som har fyldt dig med visdoms ånd og i sin hellige kirke ophøjet dig trin for trin. Givet i Perugia den 31. December i vort første år.

Kongens appel til paven fra legatens stævning. 27. Avgust 1266¹.

(Trykt efter afskrift i Script. rer. Dan. V, 607-9.)

I faderens og sønnens og den hellige ånds navn.
Amen. Erik af Guds nåde Danernes og Vendernes

¹) Delvis oversat af Paludan-Müller i Vidensk. Selsk. Skr. 5. R. IV, s. 361-2. Denne oversættelse er her for en stor del benyttet.

konge sender alle, der får nærværende skrivelse at se, sin hilsen i alles frelser. Efter at den ærværdige fader i Kristus hr. Guido, af Guds nåde kardinalpræst af den hellige Lavrentius in Lucina, det apostoliske sædes legat, havde betrådt vort rige og var bleven modtaget i fryd og glæde med sømmelig ærefrygt af os og vore mænd som et hædret lem af den hellige romerske kirke, der skulde genoprette fred og ro i vort rige, navnlig med hensyn til nogle stridigheder, der i længere tid havde stået på mellem os og vort rige på den ene side og ærkebisen af Lund samt bisperne af Roskilde og Odense på den anden, holdt han adskillige gange møde og målstævne med os og med vor elskede moder den frue dronningen. Derfor håbede og troede vi for vist, at den herre legaten vilde gøre sig al mulig flid, som han med Gud og retten kunde, for at skaffe os og vort rige fred, således som han havde fået det overdraget ved flere sendebreve fra den herre paven, der særlig i anledning heraf var rettede til ham, og som gik ud på, at han skulde sørge for at sætte os og vort rige i tryk stand, spærre vore avindsmænd adgang til at øve ond mod os og efter forudskikket advarsel ved kirkens tugt tvinge dem og alle, der med råd, hjælp og gunst stod dem bi mod os, til at afstå fra at volde os overlast, og til at fuldføre dette har vi ofte venskabeligt opfordret ham. Efter nogen tids forløb lod den herre kardinalen os meddele gennem den ærværdige fader hr. Jens af Børglum, Peder ærkedegn og nogle andre mænd, der var afgåede til legaten som vore særlige sendebud i de nævnte sager, — at vi skulde sørge for at vælge et for begge parter trygt sted, der egnede sig til fredsforhandlinger, og at vi skulde give den nævnte ærkebisp og bisperne fuldt lejde til at komme derhen for at tale deres sag og stå til rette. Hertil erklærede vi os rede og villige for den herre legaten gennem disse vore

sendebud. Men medens vi holdt fast ved dette forsæt og overlagde disse ting med vore råder, ændrede den herre legaten sin beslutning og lod os og vor elskede moder den frue dronningen stævne til selv at møde eller ved fyldestgørende fuldmægtig lade møde for os i Slesvig, Fredagen efter den hellige Matthæus apostels dag¹, for at stande til rette for, hvad de nævnte herrer ærkebisen, bisperne og andre havde at klage over os. Desårsag blev vi ikke uden grund underligt tilmode over det pludselige omslag i den herre legatens forsæt, navnlig fordi han lod os stævne til et mindre sikkert og os af mange grunde mistænkeligt sted, nemlig et sådant, hvor vi fordom er blevne tagne til fange og holdt i fangenskab, og hvor også vor elskede moder den frue dronningen er bleven tagen til fange, og som fange ført ud af riget for i længere tid at holdes i forvaring. Sammesteds er også vor elskede farbroder Erik, fordom konge af Danmark, højlovlig ihukommelse, bleven således medhandlet af sine avindsmænd, som adskillige af vort riges ædlinge ikke er uvidende om. Dette sted grænser nemlig så nær op til vore og vort riges mægtigste hovedfjender, at vi hverken i egen person eller ved fuldmagt trygt vil kunne komme did på grund af samme fjenders nærhed og baghold, med mindre vi da samlede en væbnet hærstyrke, hvad vi for tiden ikke kan gøre og heller ikke er forpligtede til, især da de stridende parter bør skånes for unødigt ulejlighed og udgift. Vi har derfor sendt særlige sendebud til den herre legaten, der indtrængende skulde udbede sig af ham, at han lod os anvise et trygt sted, der egnede sig til at lade den nævnte sag nyde fremgang, og hvor vi enten selv eller ved fuldmægtige trygt kunde møde; og på dette sted lovede vi, at vi efter

¹) 24. September.

den herre legatens vilje vilde give de nævnte herrer ærkebisen og bisperne og hvem der ellers vilde klage over os, fuldt lejde til at møde, tale deres sag og stande til rette. Men skønt den herre legaten ved de nævnte sendebud og flere af vort riges bisper blev tilstrækkelig anmodet derom i vort navn, har han dog ikke brudt sig om at gøre det. Både af de førnævnte grunde og for alle andre forslags skyld, der mulig til sin tid og på sit sted monne blive stillede af den herre legaten, føler vi os besværede og forfordelte uden rimelig grund; ti appellerer vi fra sådan og anden tyng, som legaten for den nævnte sags skyld monne stræbe og være til sinds at påføre os og vor elskede moder, vort rige, vort riges tro mænd og vore undersåtter¹, for os og vor ovennævnte moder, der står under vort værgemål, samt for vort riges tro mænd, vore undersåtter og hele vort rige, til det apostoliske sæde ved nærværende skrivelse; og vi har indtrængende krævet og kræver atter »apostle«², idet vi giver os og vort rige samt de førnævnte personer, hver og en, under bemeldte sædes værn. Til vidnesbyrd herom har vi villet bekræfte nærværende brev med vort segl. Så sket i Ribe i den herre legatens nærværelse, i det Herrens år 1266 den 27. Avgust, i nærværelse af de herrer bisperne af Ribe, Viborg og Aarhus med flere både klerke og lægmænd, hvilke bispers segl tilligemed vort segl er hængte for nærværende brev til vidnesbyrd om, at så er sket.

¹) *sub dictis*, læs *subditis*.

²) Hermed menes den kirkelige dommers bevisbrev for, at appellen til den højere instans, paven, er lovligt indgivet. Se ovenfor s. 176.

Guidos hoveddom i ærkebisperstriden.

30. September 1266¹.

(Trykt efter afskrift i *Cronica et Cartularium Monasterii de Dunis* S. 600-605, og med forbedret tekst i *Kirkehist. Saml.* 4. R. IV, 334-42.)

I faderens og sønnens og den hellige ånds navn. Amen. Vi broder Guido af Guds miskundhed kardinalpræst af den hellige Lavrentius in Lucina, det apostoliske sædes legat, udtaler til advarsel for nulevende og til minde for efterslægten:

Vitterligt er det i Danmarks rige og alle nabolande trindt omkring — så vitterligt, at ingen som helst udflugt kan dølge sandheden — at de ærværdige fædre ærkebisp Jakob af Lund og bisp Peder af Roskilde er afsatte fra deres sæder af Danmarks høje konge og hans moder dronningen, samt at magister Saser provst af Lund, Nils Gøtesøn kannik af Roskilde, magister Ro kannik af Ribe og David sogneherre til Rude i Roskilde stift² er satte ud af kald, ejendomme og rettigheder, være sig deres kirkers eller deres egne, af samme konge og dronning. Denne sandhed er særlig os vitterlig, der som dommer har færdedes gennem en stor del af dette rige på embeds vegne og har besøgt både store og små kirker i byerne og andensteds i ærkestiftet, både regelbundne og verdslige præster og dertil almue, og som under ærkebispens og bispens forfald har ført forsæde på landemoder i Lunde og Roskilde domkirker, til hvilke landemoder efter god

¹) Denne dom har historikeren C. Paludan-Müller ikke kendt, da han skrev sine studier over ærkebisperstriden (*Vidensk. Selsk. Skr.* 5. R., hist.-filos. afd., IV, 319 ff.), og dette har ledet ham ind på en mindre rigtig opfattelse af sagens gang.

²) V. Flakkebjærg h., Sorø a.

gammel skik dér i riget alle kirkelige sager i de enkelte stifter plejer at henskydes. Blandt andet har vi her også hørt præster føre lydeligt kæremål og indtrængende kræve deres foresatte tilbage, ligesom vi tidt og mange gange i by og på land har hørt store og små klage højlydt over deres foresattes fravær, fordi det var mange sjæle til skade og kirkernes friheder til ødelæggelse. Tilskyndede af slig højmålt tale har vi holdt mange målstævner med kongen og dronningen, biskopperne og rigets stormænd og ædlinge, både enkeltvis og under ét, om hvorledes bemeldte ærkebisp og bisp med kongens og dronningens fred og gode vilje kunde vende hjem til deres sæder og byer og røgte deres bispekald, samt ligeledes hvordan bemeldte magister Saser provst af Lund, Nils Gøtesøn kannik af Roskilde, magister Ro kannik af Ribe og David sogneherre til Rude i Roskilde stift kunde vende tilbage til deres kald og kirker; ti disse havde alle en velgrundet frygt for at sætte deres fod indenfor kongens lande.

Men da vi efter langvarig ventetid og fulde fem måneders henstand indså, at disse møder var til ingen nytte og ej kunde udvirke den ønskede fredelige afgørelse, slog vi atter ind på rettens vej, da ovennævnte prælater og klerke ved bud og breve — ti de var selv afskårne fra adgang til os — bad os om at lade dem ske deres fulde ret. Tidt og mange gange æskede vi kongen og dronningen til at anvise os et tjenligt og trygt sted indenfor selve riget — ti af ærbødighed for kongens højhed vilde vi ej drage dem udenlands — et sted, hvor vi kunde stævne parterne hen og fælde dom i sagen; men vi kunde aldrig vinde ørenlyd for vore ord¹. Som følge deraf satte vi kongen og dronningen uvægerligt stævne til lovlig tid, med 40 dages frist eller

¹) *super qua*, læs *super qua re*; *exaudire*, læs *exaudiri*.

så, i Slesvig by, der ligger indenfor rigets grænser, for enten selv eller ved lovlig fuldmagt at give tilbørligt svar på tiltale af bemeldte . . ærkebisp og . . bisp¹, der klager over at de har afsat dem fra deres egne sæder, samt af ovennævnte magister Saser provst af Lund, Nils Gøtesøn kannik af Roskilde, magister Rokannik af Ribe og David sogneherre til Rude i Roskilde stift, der ligeså klager over at samme konge og dronning har afsat dem fra deres embeder og sat dem ud af kald, ejendomme og rettigheder, være sig deres kirkers eller deres egne; foruden af andre prælater og klerke fra samme rige, der ligeså siger sig at være satte ud af ejendomme og kald af disse to.

Disse blev altså stævnete, som det tydeligt fremgår af de stævningsmænds svarskrivelse, hvem vi havde overdraget at udføre dette hverv, men inden fristens udløb blev der fra kongens og dronningens side nedlagt påstand for os på, at de var forfordelte ved sådan stævning, af den grund at vi havde ladet dem stævne til et mindre trygt og dem af mange grunde mistænkeligt sted, i hvis nærhed de nemlig var blevne fangne og holdte i fangenskab, og i hvis nærhed kong Erik af Danmark, højlovlig ihukommelse, havde fået en sådan medfart af sine fjender, som det nævnte riges ædlinge noksom vidste besked om; tilmed havde de der i nærheden, dog udenfor riget, deres hovedfjender, for hvis anslag de ej turde møde på dette sted uden netop med væbnet hær og udbud. Men selve byen, de var stævnete til, sagde de sig dog ikke at have mistænkt; den er hertugens og hele landet et hertugdømme, som hertugen selv erkender at have til len af kongen, så han er kongens mand på hertugdømmets vegne, og de har gensidig taget imod hinanden som

¹) Navnene er udeladte i den latinske tekst.

gode venner, og der er fuld og fast fred mellem dem. — Vi svarede dertil, at vi troede ikke at have forfordelt kongen og dronningen i nogen måde, og skulde vi have gjort det, så tilbagekaldte vi det atter; og uagtet det var soleklart at stedet var sikkert nok, så de trygt kunde møde der ved fuldmægtige — ti sagen var af en sådan art, at den egnede sig til at føres ved fuldmægtige, og det sømmede sig ej for kongens højhed selv at møde for retten i sådan sag — og uagtet alle sådanne mænd, der udkræves for at få sandheden frem for domstolen, trygt kunde møde på det valgte sted, såsom der var god fred mellem kongen og hertugen, hertugdømmet og kongeriget, der støder op til hinanden, ja selve hertugdømmet er en del af riget — trods alt dette var vi dog af ærbødighed for kongens højhed rede til at give møde i Ribe by, hvor kongen fuldt ud er herre og frit kan udøve al verdslig retspleje enten selv eller gennem sine domsmænd, og som tillige der i riget går for at være en navnkundigere, større og folkerigere by; blot på det vilkår, at de gav bemeldte ærkebisp og de andre klerke frit lejde for deres personer, såfremt disse selv vilde møde i Ribe og overvære sagens gang, samt meldte os inden fristens udløb, om dette huede kongen og dronningen eller ej, således at vi sagtens kunde være deroppe til fastsat frist, da det jo ej var vor hensigt at ændre denne, men kun stedet. I modsat fald vilde vi på den i stævningen berammede tid og sted gå sålunde frem, som det efter loven burde os at gå frem. Men de fandt ikke for godt at tage mod tilbudet om Ribe by, uden at give anden grund derfor end at Ribe by ikke har mure, og appellerede til det apostoliske sæde uden at sende os bud eller svar i rette tid, hvorvidt det ændrede sted huede kongen og dronningen; hvorimod bemeldte ærkebisp,

bisp og øvrige klerke uvægerligt holdt på, at de selv vilde føre deres sag.

Altså mødte bemeldte ærkebisp og bisp samt de andre nævnte klerke i egen person til fastsat tid og sted i retten for os og æskede lovlig rettergang i deres sag, idet de indgav følgende klage- og bønsskrift: »I Herrens navn. Amen. Til Eder, hr. Guido, kardinalpræst af den hellige Lavrentius in Lucina og det apostoliske sædes legat, retter Jakob ærkebisp af Lund og Sveriges kirkefyrste, Peder bisp af Roskilde, magister Saser provst af Lund, Nils Gøtesøn kannik af Roskilde, magister Ro kannik af Ribe og David sogneherre til Rude i Roskilde stift, følgende bøn: Såsom de af de høje herskaber kong Erik og dronning Margareta af Danmark, hans moder, er afsatte fra kald og embede og satte ud af deres ejendomme og rettigheder, hvad der er så vist og velkendt af alle, at det ej kan dølges ved nogen art udflugter, og er Eder vitterligt som dommer gennem præsternes almindelige og lydelige klage og gennem almuens udsagn samt gennem højtmælt omtale på landemoder, som I højtidelig har holdt i Roskilde og Lunds domkirker i nærvær af bisper, klerke og lægfolk, gudelige¹ og verdslige mænd — foruden at det også er vitterligt i andre nabolande —, beder de Eder i overensstemmelse med det Eder givne apostoliske hverv at genindsætte disse prælater og klerke fuldt og frit i deres kald og tidligere stand, med behørig advarsel til visse indehavere eller varetagere², og med fjernelse af alle hindringer og vanskeligheder, samt genoprette alt, hvad de ved visse folks anslag har mistet, og atter bringe de nævnte kirker på fode. Ydermere

¹) Munke.

²) Nemlig dem, der sad inde med deres embeder og rettigheder eller førte tilsyn med deres beslaglagte gods.

heder de Eder domfælde kongen og dronningen én gang for alle, alt under forbehold af deres ret til i alle måder at lægge til, trække fra eller ændre, samt under forbehold af alle andre kæremål og søgsmål, de monne kunne gøre gældende efter det apostoliske brevs ordlyd — siger, som de tilbyder at forfølge for Eders dom, og hvori stævning er udtagen mod bemeldte herskaber kongen og dronningen.« — Desuden udtalte de, at sagen var så velkendt, at den ej kunde dølges ved nogen art udflugt, og at ovennævnte uddrivelser og unddragelser var os vitterlige som dommer.

Disse udtalelser og anmodninger fremsatte de i retten for os, i nærvær og påhør af magister Peder ærke-
degn af Århus og magister Rane kannik af Roskilde, der havde fuldmagt fra kongen og dronningen i henhold til særskilte og dem til forskellige tider overrakte skrivelser, men kun til at anmode om, at der måtte blive anvist deres herskaber et sikkert sted. Disse fuldmægtige vidnede i alles påhør og erklærede rent ud, at de ej havde stedet mistænkt for hertugens skyld, da der var god fred mellem kongen og hertugen, og de var gode venner, men derimod for de fjenders skyld, som de sagde, at kongen og dronningen havde der i nabolaget, om end udenfor riget, dog uden navns nævnelse trods gentagen opfordring fra vor side. Til disse fuldmægtige sluttede sig andre sendemænd, skikkede til os med brev om kongens og dronningens gode tro; de genopfriskede adskillige af ovennævnte påstande, særlig om at stedet var utrygt af den grund, at kong Erik, højlovlig ihukommelse, var dræbt der i nærheden. Herpå blev der svaret fra modsat hold, at kong Erik ej var bleven dræbt af kong Kristoffers og hans søns, den nuværende konges, fjender eller avindsmænd, og hvis et alfart sted i riget skulde kunne kaldes utrygt for et kongemords skyld, så måtte man have fast alle

slige steder mistænkte, såsom største delen af de konger, der har styret Danmark i gamle dage, er blevne dræbte i en eller anden af rigets stæder, medens kun få er døde en naturlig død. Siden kom andre mænd tilstede i mere højtidelig sendefærd, nemlig bispfen af Ribe, Jens kongens marsk, og andre kongens råder og for- trolige, der medbragte brev om kongens gode tro og ene og alene bad os ændre stedet, som de kaldte mindre trygt. Dertil svarede vi, at efter så mange og så høje sendemænds gentagne vidnesbyrd var det åbenlyst og vitterligt for alle, at stedet var sikkert nok, og når kongen og dronningen havde sendt så mange mænd did med undskyldning, da kunde de lige så vel have sendt dem med fuldmagt, ti lige så trygt som disse var komne did, lige så trygt havde også deres fuldmægtige kunnet komme did: de måtte jo alle vide, at de ej drog derhen gennem fjendeland, men at der stod dem tryg adgang åben til det sted, hvor kongen og dronningen var stævne- de hen. Uagtet nu bemeldte ærkebisp, bisp og øvrige klerke stod fast på deres ovennævnte bøn om snarlig genindsættelse og trængte ind på os fra dag til dag, ventede vi dog lang tid, nemlig seks dage, ud over den fastsatte frist, på at kongen og dronningen skulde give møde ved en fuldmægtig eller lovlig tals- mand — ti det sømmede sig ej for deres høje stand at møde selv for retten i sådan sag —; men da der ingen fuldmægtig eller talsmand mødte for dem, skønt de lige så vel havde kunnet sende sådanne som de overbringere af deres undskyldning, de havde skikket did, navnlig da de ikke var stævne- de personligt, men til at møde enten selv eller ved lovlig fuldmagt — har vi kendt for ret, at de var ulydige mod os, og ej taget hensyn til appel i en så vitterlig sag, som der heller ikke var grund til.

Da det nu er vort faste forsæt nøje at følge vort

apostoliske hvervs ordlyd; da vi er på det rene med sagen selv som noget for alle vitterligt, nemlig ovennævnte afsættelser og unddragelser, og da vi som dommer har vitterlig kundskab om sagen, der iøvrigt er så soleklar, at den ej kan dølges ved nogen art udflugt; fremdeles i betragtning af den store fare ved at vente med genindsættelsen, såsom den ene af de uddrevne bisper, nemlig bisp af Odense, alt nu er død midt under forfølgelsen af sin ret, samt i betragtning af, at prælaternes fravær lægger kirkernes rettigheder øde, svækker deres friheder og truer de undergivnes sjæle med fare — afsiger vi én gang for alle den dom, at de ærværdige fædre herrerne Jakob ærkebisp af Lund, Peder bisp af Roskilde, magister Saser provst af Lund, Nils Gøtesøn kannik af Roskilde, magister Ro kannik af Ribe og David sogneherre til Rude i Roskilde stift skal genindsættes med umindsket ære i deres sæder og kald og ejendomme og rettigheder, hvorfra de var afsatte, forjagne og udstødte af bemeldte konge og dronning, samt atter sættes i besiddelse af alt hvad der ved visse mænds anslag er dem frataget, under behørig advarsel til visse varetagere og indehavere, og kaldes tilbage til de steder, hvorfra de havde måttet vige; og i overensstemmelse med vort apostoliske hverv genindsætter vi dem i alt dette.

Hvad vi derimod ej er fuldt på det rene med — da det ej er så vitterligt som sagen selv — er art og mængde af hvad de har mistet, samt skadens værd, foruden tab og udlæg forårsagede ved bemeldte uddrivelser og unddragelser, hvisårsag vi sætter bemeldte ærkebisp, bisp og øvrige klerke en frist og stævner dem til at møde for os i Lybek by dagen efter den hellige Lukas' evangelistes dag¹, såfremt det ej er hviledag,

¹) 18. Oktober.

og i modsat fald førstkommende dag derefter, som ej er hviledag, for at skride således frem i dissé sager, at retten kan have sin gænge. Vi kundgør også og giver til kende i denne store forsamling af troende mænd og på dette alfare sted, for kongens og dronningens her tilstedeværende sendemænd, at kongen og dronningen, såfremt de ønsker det og mener, at noget af deres eget dér står på spil, inden hin frist må sende mænd for at høre og se erklæringen om størrelsen af ovennævnte ting — vel vidende, at hvad enten de sender bud eller ej, vil vi ikke des mindre skride således frem som det bør os med rette.

Fremdeles, da bemeldte ærkebisp, bisp og klerke ej kan vende tilbage til deres kald, ej heller ærkebisp og bispen røgte deres bispeembede, medmindre de for sig selv og for deres hus får fuldt og frit lejde, og da det er vitterligt, at de af frygt for kongen og dronningen ej tør vende hjem og røgte deres embede, byder, kundgør og fastsætter vi i kraft af vort apostoliske hverv, at bemeldte dronning og konge inden næstfølgende Simons og Judas apostles dag¹ skal give dem lovligt og fyldestgørende lejde og sikkerhed for deres personer, således at ærkebisp kan tilse sit stift og røgte sit embede og bispen ligeså tilse sit stift og røgte sit embede, og at bemeldte ærkebisp, bisp og klerke frit og trygt kan komme og gå hvor de vil i riget. I modsat fald lyser vi med det samme skriftlig² kongen og dronningen i band og lægger almindeligt kirkeligt forbud over deres lande³, hvor som helst de ligger

¹) 9. Oktober.

²) Kirkeforsamlingen i Lyon (1245) havde for at hindre misbrug af bandlysning bl. a. påbudt, at denne skulde ske skriftlig.

³) *terram*, læs *terras*.

indenfor vor sendefærds område¹, og hvis de begiver sig andensteds hen ud af Danmarks rige, lægger vi ligeså disse steder, for så vidt de falder indenfor vor sendefærds område, under kirkeligt forbud. Dog er det vor vilje, at så længe forbudsdommen står ved magt, skal der holdes skriftemål for døende samt barnedåb. Vi byder også, at Tempelherrer, Hospitalsbrødre², Cisterciensere, Prædikebrødre, små brødre og andre fritagne eller særstillede mænd skal være pligtige til at overholde sådant forbud; i modsat fald må de vide, at vi vil straffe dem med de hårdeste straffe. Og de bisper, der ej overholder eller lader overholde sådant forbud i deres stifter, frakender vi med det samme ret til at holde gudstjeneste og udøve deres bispeembede; men vover de i femten dage at holde denne vor kendelse hen, da lyser vi dem med det samme skriftligt i bånd.

Men såsom det, efter hvad vi har bragt i erfaring, i sin tid er blevet tillagt ærkebisp Jakob af Lund og bisp Peder af Roskilde — om af avind, véd vi ikke — at de voldte og lod volde uro og oprør i bemeldte rige, så har vi til overflod foreskrevet dem, at de skulde sige sig fri herfor og selv rense sig ved ed for vort åsyn, samt sværge, at de altid har været og herefter vil være deres herre kong Erik hulde og tro, i ledtog med andre gode mænd, der vil sværge på tro og love, at ærkebisp og bisp har aflagt en sand og ret ed. Og bemeldte ærkebisp og bisp har så aflagt den af os krævede ed efter ovennævnte ordlyd, og med dem har hr. Bonde udvalgt bisp til Slesvig, abbederne af Øm og Ryd klostre af Cistercienserordenen i Århus og Slesvig stifter, samt andre troværdige mænd svoret på tro og

¹) Udenfor dette faldt Estland.

²) Johanniter.

love, at ærkebisen og bispen havde aflagt en ret, sand og lovfast ed.

Til vidnesbyrd og fuld kundskab herom har vi ladet ovenanførte dom skrive og kundgøre af undertegnede Vilhelm notar samt bekræfte med vort segl.

Denne dom er afsagt skriftlig og oplæst i domkirken i Slesvig by den sidste dag i September måned i det Herrens år 1266, den 10. indiktion¹, i den herre pave Clemens IV's andet år, i nærvær af bemeldte Bonde, der kalder sig udvalgt bisp af Slesvig,² abbeder af klostrene Øm og Ryd af Cistercienserordenen i Århus og Slesvig stifter,² provster ved kirkerne i Slesvig og Odense, magistrene Trugils, Simon, Ivar og Jens, kanniker i Slesvig, Nils, der kalder sig kantor ved samme kirke i Slesvig,³ klerk og kongen af Danmarks særlige sendemand, hr. Albert ridder, samme konges sendebud, endvidere i nærvær af magistrene Peder af Orbec⁴, doktor i kirkeretten, Odo af Chéroy⁵, doktor i lægekunsten, kanniker ved den hellige Gélyrs kirke i Cambrai, magistrene Albert, klerk hos den ædelige mand Johan markgreve af Brandenburg, Silvius dommer af Muro i Benevent stift, Egidius af Benevent, kannik af Vratislav⁶, Matthæus kannik ved Vor frue kirke i Vaucelles⁷, den herre pavens underdiakon,

¹) Indiktion er i den julianske kalender et tidsrum af 15 år; med den 10. indiktion menes det 10. år i en sådan femten-årig periode. Inddelingen antages at have sin oprindelse i det romerske skattevæsen og være begyndt 1. September 312.

²) To navne mangler, men i afskriften er plads ladet åben til dem.

³) Et navn mangler.

⁴) I Normandiet.

⁵) I Departementet Yonne.

⁶) Den oprindelige polske form for Breslau.

⁷) Cistercienserkloster i nærheden af Cambrai.

samt en stor mængde gudelige og verdslige klerke, riddere og andre lægmænd.

Og jeg Vilhelm af Alise¹, med den hellige romerske kirkes bemyndigelse offentlig notar, har overværet forskrevne doms oplæsning og har på bemeldte hr. kardinals bud og bemyndigelse skrevet den og givet den dens offentlige form, samt efter opfordring sat mit mærke på den.

Pavebrev til kong Erik om at rette sig efter Guidos formaninger og ikke forhale sagen ved grundløs appel. Efteråret 1266².

(Trykt efter afskrift i Ny kirkehist. Saml. III, 120-3.)

Clemens bisp, Guds tjeneres tjener, sender sin hjærtenskære søn i Kristus [Erik]³, Danmarks høje konge, sin hilsen og apostoliske velsignelse. Hvor god og mild er ikke, hjærtenskære søn, vor moder kirkens ånd mod dig, om du blot forstandigt vil lægge mærke dertil. Ti når den får øje på dine fejl⁴, sætter den dig velvilligt i rette, og angående de sager, hvori du siges at forse dig, påminder den dig med venlig tiltale, for at du kan aflægge den ondskab, som et svart fra dit rige udganget rygte tillægger dig og efter sigende med sandhed skylder dig for, og derimod tage efter dens gavnlige formaninger. Lad derfor dine øjne være opladte

¹) Ved Côte d'Or i Sydfrankrig.

²) Delvis oversat af Pal.-Müller i Vidensk. Selsk. Skr. 5. R. IV, s. 363 ff.

³) Navnene er udeladte i brevet, jfr. ovenfor s. 60.

⁴) *adverteris*, læs *adverterit*.

og dine øren opmærksomme, for at du med sønlig ærefrygt kan modtage din faders vilje, tålmodig høre på hans velvillige tiltale og efter skyldighed hurtigt bringe den til udførelse. Betænk, min søn, betænk og overvej med omhyggelig omtanke i dit hjertes lukke, hvor brændende en kærlighed kirken altid har næret til dine forfædre, højlovlig ihukommelse, og hvor stor ærefrygt mod kirken de altid har udmærket sig ved; hvor stor omhu samme kirke i vore formænds tider har hæget om dig med, og hvor ivrigt den har hjulpet dig og vor hjærtenskære datter i Kristus, [Margareta], Danmarks høje dronning, din moder, i Eders modgang ved at række sin skærmende hånd ud til Eders værn og ved på alle mulige måder at forebygge de Eder truende farer. Eller husker du og din moder virkelig ikke, at pave Alexander, vor formand, salig ihukommelse, da han hørte bulderet af det uvejr, der brød løs i bemeldte rige, og da en svar forfølgelsens storm fór frem mod dig og bemeldte dronning, redebøn rejste sig til Eders hjælp og hertil udså sin elskede søn, magister Gerhard, vor kapellan, der ivrigt hjalp dig og efter ævne holdt sin hånd over dig og din ret? Er det virkelig helt gået dig og din moder af minde, hvordan pave Urban, from ihukommelse, vor formand, der sattes i bemeldte formand Alexanders sted på det apostoliske sæde — hvordan han, den gang du og bemeldte din moder faldt i fjendehånd og lumsk blev fangne af Eders avindsmænd, med alle mulige bestræbelser og med redebøn iver arbejdede for din og din moders frigivelse, anstrengte sig alvorligt og udtænkte alle mulige midler, idet han til den ende styrkede bemeldte kapellans myndighed og opmuntrede hans omsorg, udstødte svare og mangfoldige trusler mod de prælater i bemeldte rige, der sagdes at stå dig imod, og rettede indtrængende bønner og opfordringer til mange fyrster og stor-

mænd trindt om land, idet han påkaldte deres hjælp hertil? Har ikke også vi, trædende i vore formænds fodspor, i fuld velvilje overfor dig, din moder og riget, givet Eder fuldgyldige beviser på vore faderlige følelsers oprigtighed, og har vi ikke i fuldt mål beflittet os på at tage os af dig og dem ved til genoprettelse af din stilling og til hele bemeldte riges fulde og faste genoprejsning så nådigt at udse vor elskede søn Guido, kardinalpræst af den hellige Lavrentius in Lucina, til det apostoliske sædes legat, et anseligt og hædret lem af kirken, uden at vi har taget hensyn til hans kirkes trang i bemeldte kardinals fravær? Hvad er der da, som samme kirke yderligere har kunnet gøre for dig, og som den ikke har gjort for at hjælpe dig i modgang, se mildt til dig i medgang, og intet undlade af hvad der tilkommer den? — Men hvor vidt du følger i bemeldte forfædres berømmelige fodspor og viser dig ærbødig mod kirken, hvor vidt du svarer den med at yde den skyldig gengæld, og hvor vidt du viser dig taknemlig for så megen nåde, det vil din egen samvittighed nok kunne svare dig på, når du lader en retfærdig dom prøve og veje, hvordan det er du har søgt at hædre denne legat eller rettere os og selve kirken i hans person ved at lytte til hans gavnlige formaninger, og i det hele hvad der hidtil er foregået og endnu foregår i bemeldte rige efter hans ankomst. Ti ikke blot tåler du, at kirkens frihed i bemeldte rige trædes under fødder eller rettere tilintetgøres, men, efter hvad der siges, er du endog selv med til at tilintetgøre den og træde den under fod, idet du hjemsøger adskillige prælater og andre kirkens mænd i samme rige så langt fra mindre end sædvanlig, nej tværtimod jo længere jo værre, og fremturer i deres fordom indledte uretmæssige udplyndring. Heller ikke kan det kaldes at vise retfærdighed eller tage efter fredens råd, når du nægter

disse prælater lejde, og ikke giver lov til eller rettere åbenlyst hindrer, at der udses et sted i selve riget til at indlede fredelige forhandlinger med dem. Er det på den måde, du gengælder din moders følelser, er det på den måde, du lønner din faders velgerninger, ved at forfølge deres frihed og krænke dem så føleligt i deres lemmer? Sandelig, hvis du, høje konge, og de, der støtter dette råd, vil åbne Eders øjne for, hvor alvorlig en sag det er at plette dit navn ved et så svart vanry, at du i din ungdoms vår får ord for at være en fjende og en forfølger af kirkernes frihed og kirkens mænd, og hvor farefuld en sag det kan blive, om du i disse sager fremturer yderligere i din formastelse og udsætter dig for de hårde domme, som i slige tilfælde den strenge retfærdighed påbyder, så bandlysningens sværd rammer dig selv og dem, der holder med dig i denne sag, interdiktets dom afskærer bemeldte rige fra delagtighed i de guddommelige ting, og dine lensmænds løsning fra den troskabsed, hvorved de er bundne til dig, bliver følgen af din fortsatte formastelse og dit formastelige overgreb — da vil du handle rådeligere, om du klogeligt forebygger sådant ved ydmygt at lyde bemeldte legat i de førnævnte ting, om du stræber at gøre kirken, prælaterne og bemeldte personer fyldst og søger at udsone dig med dem ad endrægtighedens veje. Ej heller må du lade dem, der under navn af en rigtignok grundløs appel indgiver dig udflugter, lokke dig ind i lovtrækkerkneb. Ti såsom appel er indført som et middel til at lindre undertrykte, men ikke til at undertrykke uskyldige, vil vi ingenlunde yderligere til bemeldte prælators undertrykkelse tage hensyn til dine grundløse appeller. Men såsom vi på den ene side nærer faderlige følelser for dig og derfor gerne vil værne dig mod slige farer, og på den anden side ikke kan svinge bemeldte prælater og personer i deres ret, men,

som det er vor pligt, må stræbe at støtte dem, så opfordrer og formaner vi dig, høje konge, alvorligt og pålægger dig til syndernes forladelse, at du ydmyger dit kongesind for Herren din Gud og sålunde lyder vore og bemeldte kardinals advarsler og råd, sålunde retter dine fejl i bemeldte sager, og sålunde hæger om kirkens frihed og kirkens mænd, at du undgår rettens strenghed, tænker på din sjæls salighed, tager dit rygte i agt og tilvejebringer ro, som det er dit rige til gavn. Ti hvis du lægger vind på at føje dig efter vor vilje i bemeldte og andre sager, der hører Gud til og angår din hæder og tarv, da vil vi hellige dig som vor yndlingssøn en særlig nådes forret, såvidt vi kan gøre det med Gud. I modsat fald skal du agte nøje på, at Herrens hånd ej vil undlade at hævne sine tjeneres forurettelser, efter hvad vi med sandsynlighed kan vente af hans nåde; ikke heller vil vi, hvad vi bestemt har foresat os i kraft af kald og pligt, unddrage bemeldte prælater og øvrige herrer vort embedes hjælp til fuld og hurtig retsforfølgning, navnlig da vi ved, at jo større kærlighed vi nærer overfor dig og dit rige, des mindre bør vi i slige sager spare det vel fortjente tugtens ris¹.

Guido befaler Dominikanerne i Danmark at overholde interdiktet. 10. November 1266.

(Trykt efter original i Suhm, Hist. af Danmark X, 987.)

Broder Guido, af Guds miskundhed kardinalpræst af den hellige Lavrentius in Lucina, det apostoliske

¹) Brevet mangler datering, men er åbenbart foranlediget af kongens ovenfor s. 194 ff. oversatte appelskrivelse af 27. August 1266.

sædes legat, sender alle prædikebrødre i Danmarks rige sin hilsen i Herren. Da vi efter retfærdighedens krav har afsagt forbuds dom over alle Danmarks konges lande¹, og da flere prælater, som vi med smerte erfarer, ikke lader dette overholde i deres domkirker, så påminder og opfordrer vi indtrængende Eders skønsomhed og foreskriver i kraft af den myndighed, vi er forlenede med, at I overholder dette interdikt med al mulig omhu, såsom I ikke bør efterligne onde mennesker i deres oprør og trods, men tværtimod bør give alle et efterdømme på lydighed og hellighed, og det uanset om det af det apostoliske sæde er bevilget Eder, at I ikke er forpligtede til at overholde forbuds dom, så længe domkirken ikke overholder den, ti dette finder ingen anvendelse på en ulydig og trodsig kirke. Givet i Lybek den 10. November i den herre pave Clemens IV's andet paveår.

Pavebrev til Guido om kongens appel og om hans optræden overfor kongen. Foråret 1267.

(Trykt efter afskrift i Ny kirkehist. Saml. III, 123-6. Delvis oversat af Pal.-Müller i Vidensk. Selsk. Skr. 5. R. IV, s. 362.)

Clemens bisp, Guds tjeneres tjener, sender sin elskede søn Guido, kardinalpræst af den hellige Lavrentius in Lucina, det apostoliske sædes legat, sin hilsen og apostoliske velsignelse. Den sag, der føres mellem [Erik]² og [Margareta], Danmarks høje konge og dronning, på den ene side, og vore ærværdige brødre

¹) Dette (mindre) band lyste Guido i Lybek 19. Oktober 1266; jfr. ovenfor s. 206—7.

²) Navnene er som så ofte i pavebreve udeladte, jfr. ovenfor s. 60.

[Jakob], ærkebisp af Lund, bispen af Roskilde og flere prælater og klerke i Danmarks rige på den anden side angående forskellige punkter, har vi ment at burde overdrage dig særskilt ved vor i bestemte udtryk holdte skrivelse; og du er også skreden til udførelse af sådant hverv og har på ærkebispens, bispens samt bemeldte prælaters og klerkes indstændige anmodning stævnet bemeldte konge og dronning til uvægerlig at give møde for dig på nøjere fastsat tid og sted enten personligt eller ved en lovlig fuldmægtig. Men da så bemeldte konge og dronning ikke brød sig om at møde hos dig til given tid og sted enten personlig eller ved en lovlig fuldmægtig, så har ærkebispens, bispen samt bemeldte prælater og klerke blandt andet æsket af dig og indgivet bønsskrift om, at du, såsom de af bemeldte konge og dronning eller deres mænd var afsatte fra deres sæder, kald og embeder og satte ud af deres ejendomme og rettigheder, vil lade¹ dem genindsætte i slige deres sæder, kald, embeder, ejendomme og rettigheder og vil lade alle fjerne — hvem det end er —, som er indehavere eller varetagere af disse, idet du én gang for alle dømmer kongen og dronningen til at udføre sådant. Og da disse ovenomtalte ting var i den grad vitterlige i hine egne, at de ikke kunde skjules ved nogen art udflugt, og du også som dommer havde fået fuld vished derom, så har du til forsvar for bemeldte ærkebisp, bisp, prælater og klerke én gang for alle sat bemeldte konge og dronning i band, der formasteligt nægtede at lyde sådan afgørende dom, og har retmæssigt belagt riget med interdikt, således som vi fuldelig har forstået det af indholdet af de breve, du har skrevet deroppe fra. Nu har imidlertid bemeldte konge og dronning ved en til den ende særskilt udsendt fuldmægtig fremsat for os

¹) *faciens*, læs *facias*.

personlig deres appel, som de erklærer at have indgivet til det apostoliske sæde¹ for den sags skyld, at de er blevne stævnedes til et utrygt sted, hvorfor de har bedt dig om² at vælge et andet, hvad du imidlertid egen-sindigt har nægtet³ dem, den gang du på deres vegne ydmygt blev anmodet derom. Da vi nu ønsker dette rige ro og held, har vi tænkt ved en for begge parter tjenlig ordning at gøre ende på sådan ufred⁴. I den anledning overdrager vi til din skønsomhed ved apostolisk skrivelse, at du på vore vegne indtrængende formaner og opfordrer bemeldte konge og dronning til at tilstede bemeldte ærkebisp, bisp, prælater og klerke at vende tilbage til riget og trygt opholde sig dér, samt dertil give ham sikkert lejde, edelig bekræftet af kongen, dronningen og tyve stormænd i riget udtagne efter dit valg, samt tilsikret dem ved åbent brev, forsynet med kongens, dronningens og bemeldte herrers segl, og endvidere formår dem til atter at genindsætte ærkebisp, bispen og de andre bemeldte mænd i fredelig og rolig besiddelse af deres kirker og alle deres kald, samt at deres gods, såvel urørligt som hvad der endnu findes af rørligt gods og af de deraf oppebårne indtægter. Når sådan sikkerhed er stillet, og genindsættelse har fundet sted, samt bemeldte bands- og forbudsdomme er ophævede, da skal du enten personlig eller ved en eller flere andre omhyggelig undersøge, hvilke ejendomme og indtægter der er gåede i løbet, samt desangående om muligt tilvejebringe et fredeligt forlig mellem parterne. Skulde mulig et sådant forlig ikke kunne komme i stand, da skal du i denne sag

¹) Læs: *ad sedem apostolicam*.

²) Læs: *a te sibi alium petierunt*.

³) Læs: *pro tuæ voluntatis libito negavisti*.

⁴) Læs: *huiusmodi discordiam terminare*.

træffe den afgørelse, der tykkes dig at både såvel rigets som bemeldte ærkebiskops, biskops, prælaters og klerkes tarv og fred. Så skal du og lade ærkebispen, bispen, prælaterne og klerkene give et skriftligt udfærdiget og med ed bekræftet løfte om, at de hverken personlig eller ved andre, i lys eller løn, vil volde bemeldte konge og dronning eller deres mænd nogen overlast med hensyn til deres personer, ejendomme eller rettigheder, ikke forstyrre rigets ro, samt hverken i lys eller løn yde dem, der vil krænke eller forurolige kongen, dronningen eller riget, noget råd, hjælp eller gunst hertil. Men hvis ærkebispen, bispen og de andre ovennævnte herrer ikke vil forlade sig på sådant lejde, da skal du lade sådan genindsættelse blive deres stedfortrædere til del på deres vegne, så og i vort navn tillade ærkebispen og bispen i deres landflygtighed udenfor bemeldte rige at indsætte deres klerke i embede, og ærkebispen at indvie sine lydbisper, om det tilfælde indtræffer. Iøvrigt, når bands og forbuds dommene, som anført, er hævede samt kongens og dronningens klager er hørte¹, skal du skride til værks i sagen i overensstemmelse med den dig tidligere i andre vore breve meddelte fremgangsmåde², således at du tvinger dem, der gør indsigelse herimod, med kirkens tugt og med tilsidesættelse af al appel. Uanset, om det er nogen af dem bevilget af det apostoliske sæde, at de ikke kan bandlyses, afsættes eller sættes under interdikt ved skrivelse fra det nævnte sæde, der ikke indeholder en fuld og udtrykkelig ordret omtale af sådan bevilling; og uanset om der gives nogen anden

¹) Efter *reginæ* indføjes *auditis*.

²) Det følgende er i afskriften forkortet; den fulde ordlyd findes i en den 11. Juni 1265 til Guido udstedt bemyndigelse til at tvinge de genstridige ved kirkens tugt.

af det nævnte sæde udstedt bevilling af hvilket som helst indhold, hvorved nærværende brevets virkning kunde hindres eller forhales. Givet i Viterbo i vort tredje år¹.

Paven kalder Guido tilbage. 8. Maj 1267².

(Trykt efter afskrift i Martene & Durand, Thesaurus novus anecdotorum II, 464.)

Til vor elskede søn Guido, kardinalpræst af den hellige Lavrentius in Lucina. Meget berettes os fra Danmark og ikke lidet fra Tyskland, der ikke uden årsag, nej tværtimod med god grund sætter vort sind i bevægelse. Disse ting gør, som vi kan tænke, et endnu tungere indtryk på dig, der på nært hold er vidne til og uafbrudt søger at dæmpe den vildskab, som du allerede i lang tid har måttet prøve hos disse folk, der sidder såre fast i deres egne vildfarelser, hvad der langt fra tjener dem til både, og hverken tager imod irettesættelse eller frelse. Vær forvissat om, at såsom Gud har givet dig et lærvilligt hjerte fra barndommen af, og såsom du, udgående fra Guds hus og undervist af Herren, selv har undervist flere, og din hånd har befæstet mange vaklende, så anser vi det for at være stoffets fejl og ikke kunstnerens, hvis du ikke har udrettet så meget som du havde tænkt dig, hos dem, til hvem du var udsendt. Det er da gået dig som hin mand, der kæmpede mod vilde dyr og altid havde vilje

¹) Pave Clemens' tredje år begyndte 5. Februar 1267, og ikke længe efter må denne skrivelse sandsynligvis være afsendt.

²) For en stor del tidligere oversat af Pal.-Müller i Vidensk. Selsk. Skr. 5. R., hist.-filos. Afdel. IV, 366.

til at udrette noget til egen gavn¹, men ikke ævnede det i alle tilfælde: han savnede dog ikke et anerkendt arbejdes løn, da han trofast havde forfulgt den sag, han havde påtaget sig at fuldføre, havde gjort hvad han kunde, og intet undladt af hvad der tilkom ham. Vi mener derfor, at det nu er på tide, du udhviler dig fra dine anstrengelser og således vender tilbage til ham, der har udsendt dig. Ti byder vi din forstandighed ved apostolisk skrivelse, at du ikke tøver med at begive dig til os, med iagttagelse af, når det er dig belejligt. Hos os skal du da sammen med dine brødre bære det apostoliske sædes daglige byrder, der som følge af forskellige indløbne sager trykker os således, at vi anser dit ophold ved vort hof for langt nyttigere og mange flere til gavn og udbytte. Givet i Viterbo den 8. Maj i vort tredje år.

**Guidos brev til bispnen af Lybek om
bandlysning over kongen og hans tilhængere.
10. September 1267².**

(Trykt efter afskrift i Script. rer. Dan. V, 406-7.)

Til den ærværdige fader bispnen af Lybek med samt hans kirkefogeder og vikarer sender broder Guido, af Guds miskundhed kardinalpræst af den hellige Lavrentius in Lucina og det apostoliske sædes legat, sin hilsen i Herren. Kirkens mænd bør det at være endrægtige

¹) Teksten synes noget besynderlig på dette sted, men der sigtes rimeligvis til et skriftsted eller anden gudelig læsning.

²) Tidligere oversat af Paludan-Müller i Vidensk. Selsk. Skr. 5. R. IV, 366-8. Denne oversættelse er her benyttet.

i håndhævelse af retten og værn af kirkernes friheder, ikke mindst i disse tider, da verdslig vold og griskhed overalt blusser voldsomt op mod kirkens ret. Såsom nu kongen og dronningen af Danmark aldeles ikke har villet lyde de af os i sin tid retmæssigt fældede¹ domme om genindsættelse af ærkebisen af Lund, bispen af Roskilde og nogle andre klerke og prælater i hans rige, og om det lejde, der bør ydes disse, har vi for lang tid siden lyst dem i band og lagt deres lande, for så vidt de falder indenfor vor sendefærds område², under kirkeligt forbud (interdikt), således som vi havde fået det overdraget af paven ved særskilt brev³. Men da bemeldte konge og dronning ved to dertil sendte fuldmægtige drev på en ganske vist intet-sigende appel ved den herre pavens hof, så har den helligste fader og herre Clemens, af Guds forsyn den fjerde pave af dette navn, sammen med sine brødre hørt både vor dom og hvad de nævnte fuldmægtige havde at sige, og da det var hans ønske at skænke riget ro og held ved en for begge parter gavnlig ordning, har han med sine brødres råd gjort ende på sådan sag, idet han ved sit brev har overdraget os at formane nævnte konge og dronning eftertrykkeligt på hans vegne og formå dem til at tilstede bemeldte ærkebisp, bisp og klerke at vende hjem til riget og trygt opholde sig dér, samt give dem frit lejde herfor, der skulde bekræftes med ed af kongen, dronningen og tyve stormænd der fra riget efter vort valg, samt med åbent brev, der for sikkerheds skyld skulde være be-

¹) *Prælati*, læs *prolati*.

²) Udenfor dette faldt Estland.

³) Dette (mindre) band og interdikt havde Guido lyst i Lybek den 19. Oktober 1266 (se ovenfor s. 214), fordi den af ham den 30. September s. år fældede dom (oversat ovenfor s. 198 ff.) om prælaternes genindsættelse ikke var blevet efterlevet.

seglet af kongen, dronningen og de nævnte mænd¹. Så skulde de og i fred og ro genindsætte bemeldte ærkebisp, bisp og klerke i deres kirker og i alle deres rettigheder og urørligt gods samt hvad der er for hånden af rørligt gods, med samt de deraf oppebårne indtægter. Først når sådan sikkerhed var stillet og genindsættelse foretaget og de nævnte bands- og forbudsdomme ophævede, skulde vi skride til i mindelighed eller ved dom at afgøre de andre punkter, hvorom der var strid mellem kongen og dronningen på den ene side og de nævnte prælater og klerke på den anden. Denne anordning under den herre pavens bulle² har vi for længe siden sendt kongen og dronningen, samt skriftlig og ved pålidelige sendebud formanet dem til hellere at lyde de apostoliske bud end blive fortabte; så og ladet dem vide³, at vi var rede til at give dem afløsning i henhold til det apostoliske sendebrev og til at opfylde med største flid alt hvad der ellers står i dette sendebrev. Men kongen og dronningen har ikke værdiget os noget svar herpå. Da nu straffen bør vokse i samme forhold som ulydigheden stiger, byder og befaler vi Eder ved Eders lydighedspligt og under straf af afsættelse — som det er vor vilje at I umiddelbart skal være ifalden, såfremt I forsømmer at opfylde vort bud, når det er forebragt Eder — at I i alle sogne i Eders stift og stad hver søn- og helligdag ved slukte lys og klokkeringning lader følgende personer erklære offentlig bandlyste, nemlig: bemeldte konge og dronning og deres venner, som er bisperne Tyge af Århus og Jens af Børglum; broder Age provincialprior⁴ i Danmark; Bo fordum provst i Roskilde; prædikebrødrene Peder kaldet

¹) Jfr. ovenfor s. 214 ff.

²) Det pavelige blysegl.

³) Efter *adimplenda* indføjes *dixerimus*.

⁴) Nemlig for prædikebrødrene (Dominikanerne).

Abbed, Nils Hest, Nils kaldet Kåre og Åge kaldet Eldia; Erland, der kalder sig ærkedegne af Lund; Nils kaldet Thorkelsøn og Thord Lundekannik; broder Henrik, prior i Antvorskov af St. Hans' hospitalsorden af Jerusalem, og Jakob, præst i Fleming, broder af samme orden; magister Nils kaldet Jyde; Peder kaldet Åby¹; Peder kaldet Slet; Atte degne; Jon kaldet Fut; Jon prior i Dalum²; Jon fordum provst på Femern; der alle ikke overholder vort interdikt, ja overtaler og forleder andre til ikke at holde det, hvisårsag vi har fældet bandlysningsdom over dem. Alle præster, der tilsidesætter eller opsætter at opfylde Eders bud i så henseende, er det vor vilje at afsætte med det samme fra embede og kald, hvad I særligt og udtrykkeligt skal meddele dem. — Givet i Lybek den 10. September i den herre Clemens IV's tredje år som pave.

Kardinal Guidos dom om skadeserstatning i ærkebisperstriden. 10. September 1267³.

(Trykt i Suhm, Historie af Danmark X, 989. Brevet kendes fra en genpart, der vistnok umiddelbart efter er udstedt af biskop Bonde af Slesvig, provsten og kapitlet i Slesvig, samt Mikkel gardian for de små brødres hus i Slesvig. Repert., Udat. 129.)

I Herrens navn, Amen. Vi broder Guido, af Guds nåde kardinalpræst af den hellige Lavrentius in Lucina,

¹) Ærkedegne i Århus, kongens sendemand hos Guido og ved Romerhoffet.

²) Avgustinernonnekloster ved Odense.

³) Oversat af Pal.-Müller, anf. st. s. 363 ff.

det apostoliske sædes legat, udtaler til alle nulevendes efterretning og til minde for efterslægten:

Efter at vi, i overensstemmelse med vort apostoliske hverv, ved retmæssig kendelse havde genindsat de ærværdige fædre Jakob ærkebisp af Lund og Peder bisp af Roskilde samt flere andre nedenfor nævnte prælater og klerke i Danmarks rige, der var uddrevne af deres sæder og rettigheder af én, der ikke var deres dommer, og uden lovlig rettergang, har vi uvægerlig stævnet hr. Erik, Danmarks høje konge, og fru Margareta, den høje dronning, hans moder, til at møde for os til fastsat tid på fastsat sted personlig eller ved lovlige fuldmægtige for at påhøre værdsættelse af al tabt ejendom, påført skade og tilføjet overlast, hvis beløb ovennævnte ærkebisp, bisp, prælater og klerke agtede at kræve dem for. Men da til fastsat tid og sted ingen fuldmægtige mødte for kongen og dronningen uden alene Peder Åby¹, spurgte vi ham, om han vilde svare for kongen og dronningen og fremlægge sin fuldmagt hertil; men han svarede, at han ikke var mødt for på kongens og dronningens vegne at foretage noget skridt eller give noget svar i bemeldte sager, men kun for at meddele os, at vi ikke skulde blande os i, at bemeldte ting var fratagne ovennævnte bisper, prælater og klerke, og det af tre grunde: for det første, fordi de havde disse ting til len af kongen, hvorfor dommen hørte ham og ikke os til; for det andet, fordi kongen havde appelleret fra os og stod ved sin allerede foretagne appel; for det tredje, fordi disse ting som følge af prælaternes og klerkenes svære forbrydelser allerede var inddragne og tillagte kongens skatkammer. Herom fremlagde han i retten for os et med kongeligt segl udstyret brev, der vidtløftigt indeholdt det anførte. Vi tog da gode og

¹) Ærkedegn i Århus, se s. 222.

kyndige mænd med på råd og kendte for ret, at bemeldte konge og dronning med vidende og vilje var ulydige mod os, samt at vi derefter kunde skride til behandling af sagen imod bemeldte konge og dronning angående tilbagegivelse og værdsættelse af ovennævnte ting med samt godtgørelse for skade og overlast, så snart vi fandt det tjenligt; navnlig da kongen i bemeldte brev ganske åbenlyst tilstod, at disse sager, der er fratagne bemeldte prælater og klerke, er tillagte kongens skatkammer. Derpå ventede vi længe efter bemeldte konge og dronning, at de skulde genindsætte nævnte prælater og klerke i deres rettigheder og embeder, og fyldestgøre dem i ovenomtalte sager, men havde ingen anden frugt ud af vor venten end uærbødighed og ringeagt. Vi hørte så af samme ærkebisp, bisp, prælater og klerke deres regnskab og værdsættelse af de dem fratagne ting og udfandt af deres regnestykke, at det, som bemeldte ærkebisp krævede på sine egne og sin kirkes vegne i erstatning for hine sager, løb op til en sum af 10,818 pund i gode og lødige sterlinger¹ eller 16,227 mark sterlinger, regnet 13 skilling og 4 penninge på hver mark. Roskildebispens krav løb op til en sum af 24,045 pund sterlinger eller 36,067¹/₂ mark, regnet 13 skilling og 4 penninge på hver mark. Lundeprovnsten magister Sasers krav løb op til en sum af 225 pund sterlinger. Roskildekanniken Nils Gøtesøns krav løb op til en sum af 357 pund og 7 skilling sterlinger. Ribekanniken magister Ros krav løb op til en sum af 1000 mark rent sølv. Hvad præsten David, sogneherre til Rude² i Roskilde stift, krævede for sig, løb op til en sum af 20 pund sterlinger. Heri

¹) Sterlinger er engelske penninge. Der regnedes 12 sterlinger på en skilling, og 20 skilling på et pund. Se ovenfor s. 185 note 1.

²) V. Flakkebjærg h., Sorø a.

foretog vi nu et rimeligt fradrag, og tog gode mænd med på råd såvel af bemeldte rige som af andre nabolande, hvorpå vi overdrog ærkebisen at aflægge ed på en sum af 10,500 mark sterlinger eller derunder, regnet 13 skilling og 4 penninge på hver mark, bispen af Roskilde på en sum af 20,500 mark sterlinger eller derunder, af lignende vægt og værd, provsten af Lund på en sum af 320 mark sterlinger eller derunder, af samme vægt og værd, Nils Gøtesøn for en sum af 430 mark sterlinger eller derunder, og samme Nils som fuldmægtig for ovennævnte magister Ro på en sum af 650 mark rent sølv eller derunder; præsten David for en sum af indtil 25 mark sterlinger af samme vægt og værd som ovenfor anført. Og såsom bemeldte ærkebisp, bisp, prælater og klerke vedholdende under ed forsikrer, at værdsættelsen¹ af de dem fratagne ting og indtægter samt af de dem tilføjede tab og krænkelse uden tvivl løb op til sådanne summer og endda højere, så kender vi ved vor dom bemeldte konge og dronning pligtige at godtgøre dem på følgende måde: ærkebisen 10,000, bispen 20,000, provsten 300, Nils Gøtesøn 400, præsten David 20 mark gode og fuldlødige sterlinger, regnet 13 skilling og 4 sterlinger på hver mark, samt til magister Ro eller førnævnte Nils Gøtesøn som hans fuldmægtige, på magister Ros vegne, 600 mark rent sølv. Bortset herfra forbeholdes der disse prælater og klerke ret til søgsmål angående hvad gods der er borttaget, forkommet² eller gået i løbet, og angående indkomster, oppebårne siden den dag, de først i Lybek by gjorde regnskabet op, nemlig anden dagen efter den hellige Lukas' evangelistes dag³ i det Herrens år 1266. Og vi

¹) *et estimationis injuriarum* må rettes til: *estimatio injuriarumque*.

²) Pal.-Müller retter *de predictis* til *deperditis*.

³) 19. Oktober. — *in crastinum*, læs *in crastino*.

bandlyser fra nu af skriftlig¹ bemeldte konge og dronning, medmindre de har fyldestgjort bemeldte ærkebisp, bisp og klerke i førnævnte sager inden nedennævnte forfaldsdage, nemlig inden førstkommende Juledag tredjeparten til hver især, inden næstfølgende Påske den anden tredjedel, og hele resten inden næstfølgende Vor frue himmelfartsdag². Til bekræftelse på alt det ovenstående har vi ladet det skrive og offentliggøre af underskrevne Vilhelm notar, samt udstyre med vort segl. Denne dom er afsagt skriftlig og oplæst i Lybek by af bemeldte hr. kardinal, i overværelse af førnævnte ærkebisp, bisp, prælater og klerke samt herrerne Henrik skolemester, Herman syngemester, Valpod kammermester, Nils præst og magister Alexander, kanniker af Lybek, Jens provst og Morten præst på Rygen i Roskilde stift, Nils kaldet Vind, kannik af Roskilde, magister Addo, læge, kannik ved St. Géry i Cambrai, Johan, magister Milos søn, kannik af Breslau, hr. Johan, præst, kannik af Posen, bemeldte hr. legatens kapellaner, hr. Jens, bemeldte ærkebiskops broder, Henrik, borger i Lybek og flere andre vidner, særlig indbudne og opfordrede dertil, i det Herrens år 1267, den 10. September, i den 11. indiktion³ i den herre pave Clemens IV's tredje år.

Og jeg Vilhelm af Alise, med den hellige Romerkirkes bemyndigelse offentlig notar, har overværet foranførte doms afsigelse og på ovennævnte kardinal Guidos, det apostoliske sædes legats, bud og bemyndigelse skrevet den og givet den dens offentlige form, samt efter opfordring sat mit mærke på den.

¹) Jfr. ovenfor s. 206 note 2.

²) 15. Avgust, »Vor frue dyre«.

³) Om indiktion se ovenfor s. 208 note 1.

Kongens forsonlige skrivelse til legaten i September 1267¹.

(Udateret. Trykt efter afskrift i Script. rer. Dan. V, 809.)

Uagtet vi føler os forurettede ved de svære krænkelse² og overtrædelser, som de herrer ærkebisen af Lund og bisp³ af Roskilde på mangfoldig vis har tilføjet os og vort rige tvært imod Guds vilje og retfærdighedens bud, og som mange mænd i vort rige ikke er uvidende om, ligesom de næppe heller, som vi tror, kan være undgåede Eders klarsyn — ti under Eders ophold i dette vort rige har I haft lejlighed til med egne øren at få sådant at vide og høre af troværdige mænd —; uagtet vi fremdeles føler os forfordelte mod al ret og skel ved den stævning, hvorved I har ladet os stævne til et mindre trygt og os af mange grunde mistænkeligt sted⁴, samt ved den dom, som I siges at have afsagt umiddelbart over os og vort rige⁴, så holder vi os dog den hengivenhed og lydighed for øje, som vore forfædre, for⁴dum Danmarks konger, altid har vist vor ærværdige moder den hellige romerske kirke, hvorfor vi har foresat os at træde i deres fodspor, ære denne vor moder kirken og kirkens mænd i al ydmyghed og hengivenhed, og opbyde vore kræfter til at værne deres rettigheder, så vidt vi kan det med Gud og retten på vor side. Derfor sender vi den ærværdige fader hr. Eskil, bisp af Ribe, over til Eders faderlige højhed med det hverv, at han på vore og vor elskede moder den frue dronningens vegne skal tilbyde

¹) Brevets begyndelse og slutning er udeladte i afskriften.

²) *Foran offensas* indføjes *per*.

³) Slesvig by, se oven for s. 196. 199 ff..

⁴) Oversat ovenfor s. 198 ff.

og give ærkebisen, bispen og deres øvrige embedsbrødre fuldt og gyldigt lejde, som vi retmæssigt er pligtige at yde dem, til at vende tilbage til deres kirker og sæder og drage rundt i deres områder, uagtet det ikke er os, der har udjaget dem eller ladet dem udjage. Sligt fuldgyldigt lejde erklærer vi os også selv rede til at udstede, dog på det vilkår, at ærkebisen og bispen ikke indfører fremmede mænd i vort rige, hvorved og hvoraf vort rige kunde komme i oprør eller lide nogen som helst ulæmpe eller overlast. Samme sikkerhed kræver vi også til gengæld, at ærkebisen og bispen skal stille os og vore. Så bør der og fra vor og deres side udpeges nogle forstandige og skønsomme mænd af vort rige, der med Herren for øje kan undersøge begge parter sag grundigt og så efter Eders råd og forsorg på retfærdig vis kan afgøre disse sager. — Såfremt ærkebisen og bispen nægter at indlade sig på eller indrømme de førnævnte ting, beder vi ydmygt Eders faderlighed, at I nådig vil sige os og vort rige fri for deres fjendskab ved at lade os vederfares ret og skel og tilbagekalde den ovennævnte dom, som I siges at have fældet umiddelbart over os. I modsat fald føler vi os på ny forfordelte af Eder, navnlig fordi vi intet yderligere kan tage os for til at godtgøre vor uskyld, og appellerer derfor for anden gang skriftlig til det apostoliske sæde, idet vi tillige fornyer vor tidligere indgivne appel ved nærværende brevs indhold.

Paven kalder for anden gang Guido tilbage.**25. Oktober 1267¹.**

(Trykt efter afskrift i Martene & Durand, *Thesaurus novus anecdotorum* II, 585.)

Clemens IV til sin elskede søn Guido, kardinalpræst af den hellige Lavrentius in Lucina, det apostoliske sædes legat. Allerede for længere tid siden har vi i tydelige ord tilskrevet dig, at du — hvad der forekom både os selv tjenligt og stemmende med dit eget ønske — på ny skulde søge hvile efter møje, og begive dig til os. Dette har du imidlertid opsat af grunde, der er dig bedre kendte end os. Nu er det så, at vi af øjeblikkets trang og nød tvinges til at udsende en almindelig legat til Tysklands egne og ikke yderligere kan opsætte dette, da dette kongebarn, Konradin, allerede står på tærskelen, idet han ved sit komme til Trident, hvorfra han agter at sætte over til Verona, allerede har samlet skyer til et stort uvejr indenfor Italiens grænser. Derfor byder vi din forstandighed ved apostolisk skrivelse, at du tager din ære i agt og kommer den nye legat i forkøbet, før han indfinder sig, da det er langt hæderligere, at din efterfølger møder dig på hjemvejen, end at du må vige ham pladsen. Givet i Viterbo den 25. Oktober i vort tredje år.

¹) Delvis oversat af Pal.-Müller, anf. st. s. 370.

Strengt pavebrev til prædikebrødrene om overholdelse af interdiktet. 1268(?).

(Trykt efter afskrift i Ny kirkehist. Saml. III, 126-8.)

Clemens bisp, Guds tjeneres tjener, sender provincialprioren og brødrene af prædikebrødrenes orden i Danmarks rige sin hilsen og apostoliske velsignelse. Er det så, at vi føler mishag selv over lægfolks overgreb, der dog på en vis måde undskyldes af deres tilvante uheldige frihed og løshed samt ukendskab til skrifterne, da er det med så meget større grund, at vi harmes over klerkes overtrædelser — det være sig hvem det vil — navnlig da, når det er gudelige mænd¹, der særlig er satte til at bære Guds lydigheds åg, og som af den hellige skrifts alvorsord udfinder, hvad der er Herren til velbehag, dem selv til gavn, og deres næste til held. Nu er det så, at vor elskede søn ministeren² for de små brødres orden i Danmarks rige har tilligemed brødrene ladet os vide, at vor elskede søn Guido, kardinalpræst af den hellige Lavrentius in Lucina, daværende legat for det apostoliske sæde i hine egne, af visse grunde har lagt dette rige under kirkens band. Skønt nu den nævnte minister og hans brødre ærbødigt overholder dette band, ligesom også dine sønner³ efter ordenens lære er pligtige til lydighed, så er der dog overmåde mange kirkens mænd i dette rige, verdslige som regelbundne⁴, der ikke ænser dets overholdelse; ja, I, hvis pligt det var at hjælpe dem af al magt i denne sag, hvor det tilmed drejer sig

¹) o: Munke.

²) o: Provinsforstanderen.

³) Dominikanermunkene.

⁴) o: Præster og munke.

om at bevare kirkens frihed, I forulæmper den nævnte minister og hans brødre på mangfoldig vis, for den sags skyld at de overholder dette band; I forsikrer, at de ikke desmindre vil blive bandlyste som¹ den høje Danekonges fjender, og I hindrer dem egenrådigt i deres prædikener, selv om de er indbudne dertil af sognekirkernes præster; ja I går så vidt, at I har ladet nogle af disse sogneherrer, der havde givet disse brødre adgang til at prædike, fjærne fra deres kirker; og også ellers har I tynget både disse og andre af de nævnte brødres velgørere på forskellig vis. End ikke hermed lader I Eder nøje, men I forsikrer offentlig for folket, at de nævnte brødre ej har ret til at høre de menneskers skriftemål, der vil skrifte deres synder for dem, og at den syndsforladelse, som de tildeler dem², ikke holder stik; og på det at I kan lægge de oftnævnte brødre for had hos den omtalte konge, hos stormændene og hos andre i dette rige, stræber I på fornævnte og mange andre måder at udbrede og prædiker offentligt, at I til en vis grad ikke er pligtige at overholde dette band³. Således ser man da det syn — om I ret vil åbne Eders øjne derfor — at alter rejser sig mod alter, hus styrter over hus til gensidigt fald og ødelæggelse⁴, og stjerne støder mod stjerne på himlen ad de underligste baner, idet nemlig gudelige mænd⁵, hvis fornemste pligt det er i fredens ledebånd at overholde åndens enhed, tørner sammen i gensidige forargelige beskyldninger. Så meget er vist, at denne art af modsigelse sårer vore følelser⁶ og bør gendrives med apostolisk

¹) *et, læs velut.*

²) *impedunt, læs impertiunt.*

³) De to tiggermunkeordener var som indbyrdes medbejlere til konge- og folkeyndest ikke venligt stemte mod hinanden.

⁴) *depersionis, læs dispersionis.*

⁵) Munke.

⁶) *novit, læs nocet.*

kraft og tugt; ti hvis de mænd, der dvæler på beskuelsens tinde, og til hvem de virksomme mennesker ser op for deres overholdelse af kærlighedens bånd, ikke kan holde fred med deres nærmeste, hvor skal da de øvrige verdslige¹ søge sig gode og gavnlige forbilleder på fred og enighed. Kort sagt: Da de nævnte forstandere og brødre overholder dette band for at vise god og gavnlig lydighed, og derfor ikke bør lide nogen ulæmpe eller tilføjes nogen overlast, men langt snarere loves og prises med rette, så skal I aldeles aflade med de førnævnte og hvilke som helst andre forurettelser og plagerier; ellers er det vor agt at fastholde, at hvis et lignende højmålt og på sandhed bygget rygte oftere skulde komme os for øren, da vil vi ingenlunde lægge skjul på, at vi vil skride alvorligt ind mod Eder².

Kong Eriks fuldmagt for sine afsendinge ved pavehoffet til at slutte forlig med Jakob Erlandsøn. 2. April 1269³.

(Trykt efter afskrift i Raynaldi Annales eccles. XIV, 172 f.).

Til den allerhelligste fader og herre⁴, den højhellige Romerkirkes ypperstepræst, sender Erik af

¹) underforstået: præster.

²) Dateringen mangler. — Et andet samtidigt pavebrev indeholder en formaning til det danske folk i anledning af de små brødres klagemål over den overlast, de led, fordi de overholdt interdiktet.

³) Oversat af Pal.-Müller i Vidensk. Selsk. Skr. 5. R. IV, 373 f.

⁴) Da pavestolen på den tid stod ubesat, står pladsen til navnet åben i brevet. Clemens IV var død i November 1268.

Guds nåde Danernes og Vendernes konge samt hertug af Estland, og Margareta dronning, hans moder, i al ydmyghed og lydighed fromme kys på hans helligheds fødder. Vide må Eders hellighed, at vi, såvel i indbyrdes fællesskab som vi fornævnte konge alene, har givet overbringerne af dette brev, vor kansler magister Nils og Peder ærkedegn af Århus, forskellige hverv angående adskillige vore anliggender, og navnlig i alle sager og mellemværender mellem os og nogle prælater og kirkens mænd, nemlig de ærværdige fædre ærkebisp Jakob af Lund, bisp Peder af Roskilde, provst Saser af Lund, magister Ro, kannik af Ribe, og David, sogneherre til Rude kirke i Roskilde stift. Alle disse fuldmagter holder vi for visse og ubrødelige og agter ikke at tilbagekalde noget deraf, men vi giver ydermere bemeldte kansler og ærkedegn én for begge og begge for én fuldmagt til at slutte fred, forlig og overenskomst, med eller uden bøde, efter hvad de finder tjenligt, samt befaling til på vore vegne at indvilge i eller ubetinget underkaste sig Eders anordning, udsagn, afgørelse og voldgift, eller hvilken anden mands, som I ønsker at overdrage bemeldte sager eller en del deraf; så og fuldmagt til ligeledes i vort navn i og angående bemeldte sager at foretage alt, hvad der er hensigtsmæssigt, ifølge vedtægt eller ret, eller som forekommer dem eller den ene af dem tjenligt, selv om dertil udkræves en særlig fuldmagt. Vi lover at ville holde og stadfæste alt hvad de eller en af dem foretager, udfører, opnår eller går ind på i fornævnte sager eller i nogen af dem. Til vidnesbyrd herom har vi ladet nærværende brev bekræfte med vort segl. Givet og foretaget i Nyborg i det Herrens år 1269 den 2. April.

Udtog af forliget i ærkebisperstriden. 1272¹.

I år 1272, da ærkebisp Jakob af Lund opholdt sig ved pavehoffet i Orvieto, erklærede han i en offentlig skrivelse, at han overlod det omstridte kirkeretlige spørgsmål til voldgift af kirkemænd; kunde de ikke enes, skulde sagen indstilles til pavens afgørelse; hvad de verdslige sager angik, skulde både han og kongen udvælge fælles venner til at mægle i striden. Iøvrigt vilde han vende tilbage til ærkesædet i Lund, når kong Erik ved en skrivelse, forsynet såvel med kongens som med tyve andre danske stormænds underskrift, indestod for hans og hans mænds sikkerhed; mod dem, der under hans fravær fra ærkesædet i Lund havde trængt sig ind i præsteembeder, vilde han handle efter billighed. — Til denne overenskomst med ærkebispem af Lund gav kong Erik skriftligt sit samtykke med følgende ordlyd: Vi Erik af Guds nåde Danernes og Vendernes konge, hertug af Estland, samtykker i ovennævnte forlig og lover at holde det. Til vidnesbyrd herom har vi besluttet at sætte vort segl under nærværende brev. Givet i Nykøbing i det Herrens år 1273 på Matthias apostels dag².

¹) Forliget selv er ikke bevaret, men kun et ganske kort udtog deraf, der findes trykt i Raynaldus' fortsættelse af Baronius' store værk *Annales ecclesiast.* (XIV, 179). Efter en bemærkning om, at forliget først kunde komme i stand, da Gregor X langt om længe var valgt til pave efter den lange mellemtid, fortsættes der (se ovenfor):

²) 24. Februar.

Bisp Peder af Roskilde udsoner sig med kongen. 10. Maj 1274¹.

(Trykt efter afskrift i Raynaldi Annales ecoles XIV, 173.)

Til alle Kristi troende, der får nærværende brev at se, sender Peder af Guds nåde bisp af Roskilde sin hilsen i den sande frelser. Vide skal både nærværende og tilkommende, at i det Herrens år 1274 i Maj måned er der tilvejebragt venskabelig mægling og forlig og uvægerlig gjort ende på alle mellemværender, ét og hvert, mellem den berømmelige fyrste vor herre Erik af Guds nåde Danernes og Vendernes konge, samt hans ophøjede moder vor frue dronningen, på den ene side, og os og Roskildekirken på den anden side — mellemværender, der har stået på både ved Romerhoffet og i Danmarks rige lige fra afdøde kong Kristoffers tid, salig ihukommelse, og til nu. Desårsag erklærer vi på vor og vor kirkes vegne bemeldte høje konge og dronning aldeles sagesløse at være i alle og enhver af ovennævnte sager og kæremål, der hidtil har været os imellem, og kundgør dette offentlig ved nærværende brev. Til fuldt og tydeligt vidnesbyrd herom har vi besluttet at sætte vort segl herunder. Givet i Roskilde² i ovennævnte Herrens år på Herrens himmelfarts dag³.

¹) Størsteparten af brevet oversat af Pal.-Müller (anf. sted s. 375 f.).

²) *Rustandis*, læs *Roskildis*.

³) 10. Maj.

Udsnit af den brunsvigske rimkrønike.

Til ære for hertug Albrekt af Brunsvig digtede en brunsvigsk klerk, sandsynligvis knyttet til hoffet, en anselig plattysk rimkrønike (på over 9000 verselinjer), der begynder forfra med Sakserhertugen Widekind og først ender med Albrekts død 1279. Værket synes afsluttet i årene mellem 1279 og 1292. Rimkrøniken har aldeles en verdslig hofdigtnings præg; forfatterens digterflugt er just ikke lige høj alle vegne, og versemålet er meget frit behandlet. For hertug Albrekts historie er krøniken en kilde af stor betydning, der, skønt skrevet til hans forherligelse, ikke lægger synderlig dølgsmål på de uheld, han under sine mange kampe stundom havde¹. For Danmarks historie er det afsnit af krøniken, der handler om hertugens indblanding i dansk politik i årene efter 1261, af betydelig interesse, navnlig da forfatteren andensteds i krøniken påberåber sig danske kilder, som han altså må have kendt, uden at det dog er muligt at afgøre, i hvilket omfang han muligvis har benyttet sådanne. Derimod er der ingen tvivl om, at ukendte brunsvigske kilder har stået til forfatterens rådighed for Albrekts regerings vedkommende. Krøniken er udgiven i Monumenta Germaniæ historica, Deutsche Chroniken und andere Ge-

¹) Med hensyn til hertug Albrekts stilling i nordtysk politik og navnlig hans fjendskab mod Holstenerne må særlig henvises til det ovenfor s. 176 ff. oversatte brev.

schichtsbücher des Mittelalters, II, 430 ff. — Det følgende er et forsøg på en friere, rimet gengivelse af det afsnit af krøniken, der er af interesse for Danmarks historie¹.

Sålunde melder os krønikens ord
om drabelig orlog og ufred stor
i den ædelig hertugs tid:
der yppedes da en svarlig strid
med Holsterlands mænd af Danmarks dronning
med samt hendes søn, den unge konning,
end var han dreng og ikke mand.
Mangen en dyst jeg nævne kan,
før de omsider kom ret i lag
og holdt på Lohede strid og slag².
Danmarks krone lykken
her mon vende ryggen.
Danerdrønning skøn
med sin unge søn
samt mange af folket der fangne blev.
Dronningen sendte da bud og brev
med en bøn så mindelig
til den fyrste af Brunsvig,
af ham hun ventede sig hjælp og bod.
Hun nævnede ham sin ven fuld god
og bad derom så såre:
hun vilde ham til formynder kære
over al Danmarks rige og land,
når blot han med sin stærke hand

¹) Til vejledning ved læsningen bemærkes, at navnet *Brunsvig* flere gange i oversættelsen som i originalen forekommer i slutningen af en verslinje. Det må i så fald udtales med betoningen på sidste stavelse: Brunsvíg.

²) 28. Juli 1261.

vilde hende være et værn og skjold.
Hertug Albrekt af Brunsvig bold,
der gerne for ærespris brød et spær,
samled en stor og mægtig hær
og drog med den til Holsterland,
der hjemsøgt blev med bål og brand
og skånselsløst hærget i hver en kant.
En by, hedder Pløn, han også vandt,
og borgen ham senere faldt i hænde.
Derpå mod Kiel han sig mon vende
og lagdes for byen med sin skare.
Her måtte man se ret åbenbare,
hvad kvindeløn og kamppris god
kan skabe i bryst af mandemod.
Byen lod han i fire ender
storme med mandelige hænder
både til lands og til vands med alle.
Mangen en slyngesten så man falde
på fjendens skjolde fra bulværkets hegn
af skud og pile der faldt en regn,
ret som når boldspil af fruer øves.
Mangen en hjælmpryd så man kløves,
der før var hel og blank,
men nu fra issen sank
og hang på halsen ned,
ja ned på brynjen gled.
Da fyrsten tog i agt,
at han med al sin magt
ved storm ej staden kunde vinde,
en anden udvej han mon finde.
Tønder og vinfade drog han til nytte,
som hans folk havde gjort til bytte:
dem fyldte han med fede vare,

¹⁾ Ordet »bulværk« skal antyde, at værnet om byen var af træ.
Originalen har »phlanken« (plankeværk).

spæk og svovl i mængder svare;
så bragtes de i et skib om bord
for borgerne til rædsel stor.
Til slut det tændtes i lue klar,
da vinden ind imod virket bar,
og blev på bulværket sluppet løs.
Nu mangan borger i staden gøs
og var i hjærtet kun lidet fro:
Vor herres hellige kors de tog
og fik det op på værnet sat.
Da vendte vinden sig overbrat
og atter skibet fra byen drev,
— og borgerne lette om hjærtet blev¹.
Da hertugen nu blev dette vár,
til opbrud fluks han gjorde sig klar,
og drog med 'al sin hær på ny
med ære ind i Pløne by.
Han stadens bulværk af ny fik bygt
og slog sig ned i byen trygt
for byttet med sine mænd at dele.
Billigt og let de kom til det hele,
ti nylig de havde det selv bragt did.
Der havde de fuld hård en tid.
Et fornemt bryllup ved den tid stod:
greve Johan af Holsten god
med ære bortgav sin datter skøn
til Otto af Brandenburg, en søn
af landets markgreve, hed Johan.
Fluks mæglede denne høje mand
et godt og mindeligt forlig
mellem den herre af Brunsvig
og greverne over Holstens land:
Danerdrønning blev fri på stand,
sønner slap senere løs på ny,

¹) Om disse tildragelser jfr. ovenfor s. 29.

og greverne fik igen deres by¹.

Den fyrste på dyd og manddom rig,
hertug Albrekt af Brunsvig,
drog op til Danmarks rige
med ære og pris tillige.
Dronningen rig og mægtig
modtog ham såre prægtigt
med stor kærlighed mangefold.
Dog kunde hun ej den fyrste bold
skaffe over land og rige magt
endnu på den tid, så er mig sagt.
Landet han indtog, men bort måtte fare,
ham fulgte af herrer og mænd en skare
— Senere kom den fyrstelige mand
atter tilbage til Danmarks land.
Dronningen modtog ham værdelig
som forrige gang, foruden svig,
og viste ham venskab i mangen måde.
Sælland gav hun ham over at råde,
Skåne, Låland og Langeland,
Falster, Møen og Fyens land,
Jylland og Femern dertil hun ham lod.
Alle disse lande den herre god
holdt under dronningens magt og vold,
med ære var han en fyrste bold.

På den tid var der i Danmarks rige
en mand, dumdristig og djærv tillige,
ved navn Peder Finsøn, af ædel rod,
ham var hertugens vælde så såre imod.
Han indlod sig dumt på så højt et spil:

¹) Der menes Pløn. — Den unge konge blev givet i markgrevernes varetægt, men iøvrigt kendes enkelthederne ved forliget ikke. Det sluttedes i begyndelsen af år 1262, se ovenfor s. 29 f. 1263 forhandlede hertug Albrekt i Slesvig med markgreverne om kongens frigivelse, og 1264 slap han løs.

Syv høvedsmænd fik han med dertil,
hvem man for spøg monne konger nævne¹;
med dem så plejed han råd og stævne:
Brat vilde de gøre et ynkeligt mord
på fyrsten af Brunsvig, den herre stor,
den stålsatte kæmpe det var deres agt
at styrte med samt hans hele magt.
Det kom, som der siges, fyrsten for øre.
Så snart han sandheden monne høre,
at gribe disse syv konger han bød
og give i galgen dem deres død
med samt den rige danske mand.
På værket fluks da lagde hand
den mand ud af hans tjeneres skare,
hvem han havde budt at tage det vare.
— Den ædelige Daner rig
bad den fyrste mindelig
og besvor ham over måde,
at han dog til sjælebåde
for sig og sine fæller bolde
måtte lade en messe holde.
Den bøn ham fyrsten der tilstod.
Vedottesangstider da han lod
fuldmange messer synge med ære
og offer ved alle dem frembære.
Der bød han for livet at bevare
med hjælp af sine venners skare
titusinde mark, om han blev ilive,
dem vilde han den fyrste give.
Ikke et hår kunde det ham både,
man klynged ham op foruden nåde

¹) I originalen kaldes de »gaugreven«, grever over et mindre distrikt. Ordet må vel svare til ombudsmand, foged el. lign. i Danmark. — Peder Finsøn var drost.

og alle kongerne sammen med ham,
dem til stor skade og skam.
— En liden stund det kun mon vare,
før den ædlings venneskare
dristigt vilde lykken friste
og hertugen Helsingborg fravriste.
De lejred sig for den med deres magt,
da måtte fyrstens riddervagt
på borgen lide fuld stor nød,
ja nær de var ved hungers død
og holdt sig kummerligt i live:
af heste åd de fyrretive.
Fyrsten imidlertid rede står
og havde gerne, som rygtet går,
undsat borgen med svarlig magt,
som han sammen havde bragt.
Det haver jeg hørt sige for sand,
at man ikke ret godt over land
kunde frem til borgen gå,
men kun på skibe ind til den nå.
Børen stod ham også imod,
han bied og håbed, at den blev god,
mange dage, til liden både.
Desårsag ikke frem han nåede
— skønt han lå der fuldt beréd —
hvormegen nød hans mænd så led.
Da sendte han prædikebrødre ud
til Danernes hær at gøre dem bud,
de mæglede og tingede det så,
at Danerne skulde borgen få,
men lade den herre af Brunsvigs mænd
uhindret drage af by igen.

Den priselig herre og fyrste bold,
Brunsvigs trofaste værn og skjold,
der loves af alle så mangelund,

i Danmarks rige en stakket stund
end monne med ære vente,
og derfra bud han sendte
til sin broder, en favr ung mand,
hvem man kaldte hertug Johan.
Han drog derop på fyrstelig vis,
og hertugen med stor ære og pris
med prunk og pragt til ridder ham slog.
Af herskaber mange til festen drog,
både riddere og svende didhen fór.
Sligt skete med bekostning stor,
men dronningen alt udredte fro,
ti det var hendes håb og tro,
at hun, om han vilde, ham skulde tage
til sin herre og ægtemage.
Slet intet indtraf dog af dette,
efter hvad jeg har hørt berette.

Nu vilde den fyrstelige mand
drage tilbage til sit land¹.

Deraf måtte vel dronningen lide
fuld stor sorrig og hjærtekvide,
fordi han vilde fra hende fare.

De høje danske herrers skare
ved bortfarten fattede mod på stand,
og bisperne ud af Danmarks land

• skiltes fra ham med kvide stor.

Med orlov fyrsten af landet fór,
og da han dronningens hof forlod,
til afsked fik den herre god
mange herlige gaver bolde,
som man for store skatte mon holde².

¹) Hertugen forlod Danmark i Juni 1263.

²) Det følgende vedrører ikke Danmarks historie, men er medtaget for fuldstændigheds skyld, navnlig da hertugens påfølgende tilfangetagelse også findes omtalt i danske årbøger.

Til Lyneborg fór han dernæst.
Der bød han ridderskab til fest
og lod til dystridt stævne hen
både fyrster, grever og frie mænd,
til Lyneborg på den grønne vold.
Riddersmænd med spær og skjold
kom for at øve ridderlig id.
Våbensvende kom også did
og mødte på marken i mængde stor.
Fornemme gæster didhen fór:
femhundred riddere og svende dertil.
Der holdtes da et våbenspil,
hvoraf der siden gik ry så vide.
Dystløbspladsen til hver en side
stod prydet med mangan en kamppris bold.
Både ung og gammel did førte skjold
at kæmpe for ry og helte-rang:
manddom eller elskov så såre dem tvang.

Da nu det dystridt færdigt var,
hvis pris rygtet så vide bar,
da var ham hans onde lykke nær.
Af de samme heltes hær
største parten han med sig fik.
Greve Henrik af Anhalt gik
villig i den fyrstes sold;
også kom til ham en herre bold
og mægtig, greve Gunzelin,
som kaldtes herre af Schwerin;
dertil mangan en kæmpe brav,
som gerne sig i tjeneste gav
hos den hertug af Brunsvig.
Det gjorde den fyrste dyderig

Desuden har skildringen af turneringen, der benyttes af hertugen til at hverve krigsmænd til sin tjeneste, et vist værd som kulturbillede.

med bistance af sin søsters mand,
landgreve Henrik af Hessens land,
hans kære svoger og gode ven:
han førte hæren mod Meissen hen,
og forud for hæertoget rygtet fór,
af rov og brand så vide gik ord,
som skaren på sin færd monne volde.
Meissens herrer og fyrster bolde,
markgreverne Albrekt og Diderik,
en drabelig hær da samlet fik,
dermed stævned de så imod
Brunsvigs hertug, den herre god.
Skulde nu løven flygte ræd?
Så var aldrig løvens sæd;
nej, også her blev man klarligt vár,
at løvehjerte i bryst han bar.
Det råd ham indgav hans mandemod,
at han med sin ridderskare god
Meissens fyrster imøde drog.
Før kampen mangan til ridder han slog,
der tilforn var i væbneres tal.
Den herre lød nu sit fyrstekald
og rusted sig til den kommende strid.
Favre ord og tale blid
lod han til mændene trindt om falde.
Nu hørtes i marken basuner gjalde,
og skarerne stævned hverandre imod.
Havde kong Aleksander god
med kong Darius holdt sådan strid
på dette sted i svunden tid,
da vilde så vide gå deraf ord.
Nu skarerne rask til mødes fór
og djærvt hverandre spidsen bød.
»Meissenland« det feltråb lød,
den ene skare i marken førte,

mens i den anden hær man hørte
af tusind tunger det råb og skrig:
»Hjælp os Sankt Georg af Brunsvig!«
Havde han hjulpet bedre der,
en bedre tak havde han været værd.
Til sligt at drøfte er dog ej tid.
Ej forsømt blev sværdets id
i mangel herlig kæmpes hånd:
det løste både ring og bånd
på harnisk og på brynjerand.
Helt ofte blev den brune brand
i kampen farvet blodig rød.
»Meissenland« på ny det lød.
Da vendtes kampen til nederlag
for hertugen af Brunsvigs sag.
Kun lidet fro da blev hans svende,
da sejren sig fra ham mon vende
og veg fra Brunsvigs våbenfølge.
Hvo kan den store kvide dølge,
der ud af sådan sag mon komme?
Uransagelige er Guds domme.
Den helt på tugt og ære rig,
hertug Albrekt af Brunsvig,
blev tagen i den strid til fange
samt af hans ridderhær fuld mange;
kun få det var, der undslap snelt.
Det skete, som det er mig meldt,
på aftenen før Simons og Judas' fest¹;
siden Vor herre på jord var gæst,
tolv hundrede år man regne kan
samt tre og treds, jeg siger forsand.
Hvortil vel bruge taler lange?
Han sad der i et år som fange.

¹) 27. Oktober.

og vogterne med undren priste
al dyd og dannished, han viste.
Derpå han ud af fængslet fór,
hans løsesum var såre stor.
Så red han da til landet hjem,
og da han først var nået frem,
den høje herre from
til Brunsvig stad med ære kom.
Til Blasiuskirken gik på stand
den ædelige fyrstemand;
der ofrede den herre huld
ej kobber, men det røde guld.

Øm klosters krønike.

Et af de livfuldeste og interessanteste skrifter fra Danmarks Middelalder er uden tvivl den i Cistercienser-klostret Øm ved Mossø skrevne klosterkrønike. Dens første halvdel, der ikke er oversat her, handler om klostrets grundlæggelse 1165 i Sminge ved Århus, om hvorledes klostret flyttede derfra til Veng, derfra atter til Kalvø, for sluttelig 1172 at havne i Øm. Hertil er føjet afskrifter af forskellige kongelige og pavelige privilegier og fribreve, samt af forskellige gavebreve på jord, mageskifter og testamenter, navnlig Århusbispen Svens testamente af 1183, hvorved han skænker klostret vidtstrakt jordegods i Djursland, og som vil ses at spille en stor rolle i det følgende. Derpå følger en abbedliste, der giver en kortfattet karakteristik af de 10 første abbeder. Med skildringen af den 11te abbeds liv tager nærværende oversættelse fat.

Som helhed kan dette krønikens første afsnit ikke måle sig i interesse med det her oversatte, der ved sine overmåde malende enkeltskildringer fører os midt ind i Datidens urolige forhold, hvor det ikke var godt at være den svagere part. Under kampene mellem Erik og Abel tynges klostret hårdt af de kongelige hæres gæsteri, og hvor kongen slipper, tager senere Århusbispen fat. Selvfølgelig er striden mellem klostret og bisp Tyge af Århus overmåde ensidigt fremstillet, idet det hele er fortalt fra klostrets synspunkt, men alt i alt giver dog klosterkrøniken et ejendommelig livfuldt og pålideligt billede af den fuldstændige mangel på orden og

retssikkerhed i landet, hvor den kirkelige stormand, der havde magten på sin side og støttedes af kongen, kunde sidde alle kirkelige mæglinger, domme og bandlysninger overhørig. På adskillige steder hæver den unavngivne forfatter sig til virkelig fortællekunst, især i sine fremstillinger af bispens besøg i klostret og hans møder med abbeden, hvor det korte og hvasse ordskifte aldeles bærer livets og virkelighedens præg. Længere hen i krøniken" er det mest dokumenterne i klostrets kirkelige retstrætte med bispem, der gør sig gældende; men det er en selvfølge, at dette stof ikke har samme umiddelbart fængslende karakter som de fortællende afsnit. Desværre bryder krøniken af, just som stridens endelige afgørelse skulde berettes (1267), og om denne vides derfor intet bestemt.

Denne lange klosterkrønike er selvfølgelig ikke en enkelt mands værk. Hele dens første afsnit indtil den nævnte abbedrække danner et hele for sig og er vist snarest forfattet kort efter år 1200. Abbedrækken har sandsynligvis flere forfattere; stykkerne om de seks første abbeder er i håndskriftet skrevne med samme hånd som den foregående krønike; men om den syvende abbed, Gunner (1216—22), senere bisp af Viborg, er der skrevet med en ny hånd, om den ottende og niende abbed atter med en anden hånd. Ved den tiende abbed, Magnus (1233—5) tager atter en ny hånd fat, der ligeså genfindes i stykkerne om den tolvte, trettende og fjortende abbed, hvorimod stykket om den ellefte abbed, Mikkel, atter skyldes en derfra forskellig hånd. Denne sammenhængende skildring af tolvte, trettende og fjortende abbeds styre er uden tvivl forfattet kort efter den ny kirkes indvielse på Allehelgens dag 1257, og i al fald inden abbed Asgots død 1260. Hele resten af krøniken med fremstillingen af striden med Tyge er skrevet med en og samme hånd og skyldes uden tvivl også en og samme forfatter. Hvem denne er, gives der et vink om i en senere i håndskriftet indføjjet abbedrække, hvori det om den syttende abbed, Ture (1263—8), hedder: »Om hans tiltrædelse og valg, hans møje og sorg findes mangt og meget udførligere fremstillet i et andet bind

ved hans flid.« Selv om abbed Ture mulig ikke selv er forfatter af dette parti af krøniken, er han åbenbart den, der har draget omsorg for at få alt nedskrevet og således har inspireret fortælleren. Hermed stemmer også, at forfatteren synes at have en vis kritik overfor Tures forgænger, den noget fremfusende abbed Bo, hvorimod en sådan kritik ikke rettes mod Tures handlinger.

Krøniken er bevaret i originalhåndskrift på Universitetsbiblioteket (*Ex donatione variorum* 4^o, 135). Den er trykt i *Scriptores rerum Danicarum* V, 231-301; denne tekst er lagt til grund for nærværende oversættelse.

— — Den ellefte abbed var hr. Mikkell, hvis sjæl hvile i evig fred. Han var en overmåde forstandig mand, forsynlig i al sin færd, meget afholdt af kong Erik og af andre høje herrer og ædlinge. Ikke blot var han snild som en slange overfor verdslig magts glans og slette menneskers ondskab, men han bevarede tillige duens enfold¹ overfor sine undergivne, og kærlighedens glød mod dem der lød under ham. Han læmpede sig nemlig efter enhvers anlæg og var fuld af overbærenhed overfor de svage blandt brødrene. Han viste den største omhu for at føre de brødre, der forså sig, tilbage på frelsens vej. Han døjede megen besvær for brødrene i verdslige anliggender. Det var ham en større glæde, når den ham betroede hjord øgedes, end om nogen havde skænket ham en stor timelig gave. Selv var han fra ynglingeårene oplært i munkeordenens tugt og overmåde dygtig i verdslige foretagender. I hans værdigheds 11. år, år 1246 efter at Herren blev

¹ Jfr. Matt. 10, 16.

kød, i den 6. time om Fredagen, dagen før den hellige Marias fødselsdag¹, gik han lykkelig bort fra denne syndige verden for at herske sammen med Herren. Han forestod os, som sagt, i 11 år, 2 måneder og 2 uger. Ham tilfaldt da også den første grav i det ny kloster², som endnu ikke var opført, men kun grundstenen dertil var lagt. Hans jordefærd holdtes af hr. Gunner, bisp af Viborg, der, som ovenfor nævnt, var klostrets syvende abbed³.

Da nu abbed Mikkell var død i det år og på den dag efter at Herren blev kød, som ovenfor er nævnt, så blev i det samme år på den hellige Dionisius' dag, nemlig 9. Oktober, Jens abbed; han var den anden af dette navn og forestod klostret i to år og en del af det tredje, nemlig indtil ottende dagen efter apostlene Peder og Pavls dag⁴. Han døjede i sin embedstid megen modgang. Ti stor splid var på den tid udbrudt mellem kong Erik og hans broder hertug Abel. En følge heraf var, at vore heste på Inæs bortførtes af

1) 7. September.

2) I teksten står »capitulum«, et ord, der både bruges om munkesamfundet og om dets bygning, navnlig dets forsamlingssal (kapitelsal). Her menes der dog uden tvivl klosterbygningen som helhed og navnlig kirken, hvor abbeden har fundet sit hvilested.

3) Denne mand er vel kendt som en af Valdemartidens mest fremtrædende personligheder, ikke mindst som kong Valdemars lovkyndige rådgiver. Født 1152 var han først 1208 bleven Cistercienser og havde været abbed i Øm fra 1216 til 1222, da han valgtes til Viborg bisp. I 1246 må han da have været over 90 år gl. I hans lille interessante levnedsbeskrivelse (oversat af Hans Olrik 1892) omtales muligvis abbed Mikkell under navnet Sven som Gunners lærling. — Afsnittet om abbed Mikkell er i håndskriftet skrevet med en anden hånd end det foregående og efterfølgende.

4) 6. Juli. Jens nævnes i bisp Gunners levned som dennes lærling.

Tyske¹. Og da hr. abbed Jens forfulgte disse fremmede, blev han af disse omtalte røvere tagen til fange og ramt af et alvorligt hug i venstre arm. Også meget andet ondt led han både fra hertug Abels og den kongelige hærs side, idet hver mand af de rige efter eget tykke med vold plyndrede klostrets gods. Ja, vor gård i Horsnæs² lagde de fuldstændig øde ved ild. Og også dronningen, ved navn Jutte, der på den tid sad på Skantorpborg³, tog hver dag fra vor gård i Tørning⁴ med magt alt hvad hun vilde. Ja, det gik så vidt, at hun truede broder Oluf Kviter, der var bestyrer af den nævnte ladegård, samt abbed Jens og ofte tilige de andre brødre med, at hun vilde volde dem mén på liv og lemmer, hvis de ikke overlod alt hvad vort var, til hendes forgodtbefindende. Og når vi efter sædvane kom kørende med vort korn fra Djursland til klostret, så lagde denne dronning skjulte baghold mange steder undervejs, for, om lejlighed gaves, svigefuldt at rane dette korn fra os. — På samme tid lagde hertug Abel nonnernes by ved navn Gamle Vissing helt øde ved ild, kirken ene undtagen⁵. Da abbed Jens og vi munke hørte det, frygtede vi, at der kunde times os noget lignende, og spærrede adgangen Asgård⁶ med stammer og store pæle, og alt hvad der var hos os af fartøjer enten søndrede vi, så at de ej kunde udbedres,

¹) Inæs har sikkert ligget Syd for Horsens fjord, hvor en gård i Glud sogn, Bjerger h., bærer navnet Jensgård.

²) Horsens.

³) Skanderborg.

⁴) Tåning S. V. for Skanderborg, S. Ø. for Mossø.

⁵) Vissing lige Vest for Mossø var et Benediktiner-nonnekloster.

⁶) Formodentlig menes der den ret smalle landtange mellem Mossø og Gudensø, der dannede adgangen til klosteret fra Øst. På de andre sider var det omgivet af vand (søerne og Gudenåen).

eller sænkede dem i vandet, at ikke dronningens huskarle skulde bruge dem til mod vor vilje at føre vort gods fra klostret til Skantorpborg; ti selv om vi vilde have stået dem imod, havde vi dog ikke haft mod dertil, vi helt værgeløse og uvæbnede mænd. Desuden bragte vi vore klæder med undtagelse af dem, vi gik i til daglig, og vore fødemidler, hvoraf vi skulde leve i fremtiden, med undtagelse af den smule, hvorved vi kummerligt opholdt livet, over i den ny kirkes tårn for at gemme det der af frygt for fjenden.

Lad mig nu sige noget om Sødtring¹, som jeg ikke kan forbigå, da jeg for en stor del var med til forligene derom, skønt Gud ved, det ofte var mod min vilje på grund af det pinlige derved². Denne ø Sødtring havde vi fra biskop Peder Elafsøn, hvormed det hang således sammen: en del deraf havde han overdraget klostret i sjælegave³, en anden del havde vi erhvervet af ham for rede penge til dens fulde værd; den tredje del havde vi tilbyttet os fra Jens Judesøn for Horningtorp⁴; og således var hele øen på biskop Peder Elafsøns tid vor, sikret os ved selve bispens segl og stadfæstelse, og overgivet os med mange gode mænds breve og vidnesbyrd. Derfor sad også vore brødre der i over fem år før bispens død uden kæremål, og oppebar alle indtægter deraf. — Så døde den nævnte bisp Peder Elafsøn, god ihukommelse⁵, og blev med tilbørlig hæder jordet hos os, hvor han havde valgt sit gravsted.

¹) Nord for indløbet til Randers fjord. Er nu landfast, men var da helt omflydt af vand.

²) Den, der her taler, er den unavngivne forfatter til dette afsnit af Ømbogen. — *Et* efter *multociens* må udgå, og efter *sed* helst indføjes *sicut*, da håndskriftets tekst ellers næppe er forståelig.

³) Egl. »til både for sin sjæl« (»sjælebod«).

⁴) Horndrup i Tåning sogn, S. V. for Skanderborg.

⁵) Ar 1246.

i den ny kirke, foran den hellige ubesmittede jomfru Marias alter. Tre år gik nu hen med splid i kirken om, hvem af alle kannikerne der kunde anses for at være den ypperste; så først opnåede Peder Ugotsøn bispestolen. Han var fra tidligere tid vor fjende og altid uven med brødrene af vort hus. Men vi sætter vor lid til Gud, at han skal vende hans sind til det bedre, og endnu bringe ham til atter at elske os, så at han i fremtiden fuldelig kan råde bod på hvad han hidtil har forset sig imod os¹.

Lige fra sit bispedømmes første stund gav han sig da til at modvirke os, og det første han gjorde til vor skade, var at forstyrre os i besiddelsen af Sødtring og alt hvad vi ejede der. Tvungne af ham overlod vi til slut atter Sødtring til Jens Judesøn for Horningtorp. Og for at der skulde være venskab og fast enighed mellem klostret og bispen, sluttede vi yderligere en overenskomst med ham, hvorved vi — bortset fra alle de udgifter, vi havde haft for denne øs skyld — fyldte 80 mark penninge² i denne biskops pung, for at vi skulde have Horningtorp frit og ikke længer tynges af kæremål fra bispen eller kannikerne angående Sødtring. Dog fik vi siden ingen tak af ham så lidt som senere af hans undergivne, men kun byrder og alskens gæsteri. — For disse og andre tilsvarende grundens skyld, som det er for vidtløftigt at opregne, gik det endelig således, at abbed Jens, denne gode mand, overvunden og dybt nedbøjet, som han var, af langvarig græmmelse — ti han sørgede daglig overmåde — i det Herrens år 1249

¹) Disse linjer synes at måtte være skrevne umiddelbart efter bispevalgets stadfæstelse (1249) og altså lidt inden den følgende beretning om klostrets mellemværende med biskop Peder Ugotsøn.

²) 1 mark penninge = 240 penninge. På grund af møntens slethed regnedes 1 mark penninge kun til $\frac{1}{3}$ i værd af 1 mark sølv.

med nød og næppe opnåede sin afsked, den han i lang tid mangfoldige gange havde æsket.

Da han fratrådte, sattes på hans plads hr. abbed Oluf på den hellige Morten biskops dag¹ i det samme år. Han forestod klostret i samfulde 6 år og 7¹/₂ måned. Han måtte også, ligesom den forrige herre, døje såre megen modgang i sin embedstid. Herom vil jeg i få ord fortælle hvem der lyster at høre, hvad der er kommet mig for øre. — Efter at han var bleven abbed, blev først hans kødelige broder ved navn Sven og hans søster ved navn Margrete begge samtidig på én dag ihjelslagne ved Horsnæs, og abbedens egen naturlige søn, ligeledes af navnet Sven, hvem vi kaldte Pape², led en ynkelig død her hos os ved at drukne. Og alt dette var kun begyndelsen til hans sorg. Snart kom der trangere tider og værre uår, forskyldte ved manges synder, ti den onde fjendes³ had tændte en brand i slette mænds sind, og den splid, som forlængst var opstået mellem hertugen og kongen af Danmark, blussede så højt op, at mænd, der havde fred med kongen, og som han troede vel i det timelige — om end ikke i det åndelige —, at disse mænd af grisk attrå efter det til en brat undergang viede rige æggede hertugen til at prøve på grumt at dræbe sin høje broder kongen, der var huld mod hele riget, elsket af Gud og mennesker, og som aldrig ventede sig noget sådant af sin broder. Og fordi det jo er alle bekendt, på hvad tid han kom af dage og hvad død han fik, har jeg undladt at udmale ugerningen. Imidlertid kan hvo der med omhu vil kende den, gennemgå vore krø-

¹) 11. November.

²) Af *papa* (græsk, = fader). Øgenavnet »pave« hentyder uden tvivl til hans præstelige herkomst.

³) Der menes Djævelen.

niker og »tidebøger«, hvor han vil finde hvad han søger¹.

Da kong Erik var død — han lever nu evigt, rig i Kristus — hæves på tronen Abel eller rettere Babel ved hertugernes og sine medskyldiges gunst. Han udøste straks sin harme over Guds kirker og hellige klostre. Derfor lagde han også mange byrder på vort kloster som på de andre kirker. Navnlig tog denne elendige brodermorder ikke i betænkning at udpine 300 mark penninge af abbed Oluf og os brødre, til gengæld for at vi fik lov at nyde den frihed for vore bryder og landboer, som hans forgængere og forfædre, fader og brødre, fromme Danekonger, fordum havde tilstået os af nåde uden betaling².

Og også den førnævnte bisp Peder Ugotsøn nøjedes ikke med det meget andet ondt, han havde voldt vort kloster, men pinte også med vold 190 mark penninge ud af os for de 3 års gæsteri, som var til rest fra den tid, bispestolen stod ledig. — Og senere kom han til os, som det lod, for at holde eftersyn (visitats), men i virkeligheden, som det snart blev os klart, i øjensynlig svigefuld hensigt. Han blev nemlig hos os, så længe han lystede, og så alle vore bøger i skabet igennem. Mellem disse fik han også øje på nogle bøger, som hans forgænger Peder Elafsøn, god ihukommelse, for en stor del havde overdraget os i sjælegave, medens der var andre af dem, som vi i hans levende live havde købt af ham for sømmelig pris. Da han nu fik syn for

¹) Her menes de i klosteret førte årbogsoptegnelser, der ikke er bevarede.

²) Med frihed menes skattefrihed. Bryde = gårdbestyrer; landbo = fæstebonde. Det var næppe helt sjældent hverken her hjemme eller i udlandet, at kongerne lod sig deres stadfæstelsesbreve på privilegier o. l. betale i klingende mønt; også fra Valdemar Sejrs tid kendes flere eksempler herpå. — I den sidste sætning må læses *ante* for *autem*.

denne gode mands dyder og gaver til os, og så skævt både til os og til den døde mand derfor, bød han, at disse bøger skulde bringes over i bispens hus og forevises ham og hans fæller¹. Først måtte han dog lægge sin hånd på højhellige helgenlevninger og sværge på evangeliebogen, at han straks, så snart de var gennemsete, øjeblikkelig vilde lade dem bringe tilbage til det fælles skab, hvori vi havde vore bøger. Man gjorde da som han bad; men manden var uærlig og gik fra sine egne ord. Han glemte nemlig Herren sin Gud og skaber, så vel som sin svorne ed, og fratog os med vold ud af klostret bøger til mere end 200 mark penninges værd, så han bar sig ej ad som en bisp, men som en kirkerøver. For denne sags skyld, hvori det ej faldt ham ind at vise medynk med os, give Gud ham den gengæld han har fortjent. — Men om dette huses vanry og hele ordenens skændsel, som indtraf i denne abbeds dage, er det ikke min sag at udtale mig, da det er kendt nok af hele verden². — For sådanne årsagers skyld, og på grund af de uretfærdige mænds tale, der havde overhånd over os, og de mangfoldige ulykker, der fra dag til dag tårnede sig op over dette hus, søgte og fik den gode mand abbed Oluf sin afsked.

Efter ham blev hr. Asgot, daværende kældermester i Vitskøl³, hvor han var afholdt af alle, sat som abbed over Øm i det Herrens år 1255 på den hellige Medar-

¹) Der menes det hus, bispens boede i, når han opholdt sig på klostret, og som vel har tilhørt dette, men som dog bispens har haft en vis rådighed over. Jævnfør nedenfor s. 273.

²) Hvad der sigtes til med disse ord, vides ikke; men sammenhængen synes at tale for, at der må menes misligheder og indre skandaler i klostret af meget alvorlig art.

³) Det bekendte Cistercienserkloster ved Limfjorden (nu Bjørnsholm, tæt ved Løgstør), der var moderkloster til Øm.

dus' dag¹. Da han havde siddet i halvandet år, indgav Gud ham, at han skulde flytte abbediet og brødrene over til den ny kirke. Dette værk er også allerede delvis fuldført for vore øjne ved de nævnte gode mænds store arbejde og dygtige omsorg, og det skal fuldendes helt, så snart Gud vil. — Først flyttedes brødrenes sovestue, og han indrettede i den en spisesal til os, hvor maden anrettes i fællesskab til alle brødre. I år 1257 efter at Herren blev kød, på Allehelgens aften ved kvældsmessetid² gik vi så i optog, med kors, lys og røgelsekar forrest i toget, som skik er, og bragte alle helgenlevningerne ud af den gamle kirke og førte dem med al sømmelig hæder over til den ny under munkenes frydeskrig og jubelråb. Nærværende var hr. L³, ærkedegn i Århus, og mange andre ædelbårne mænd, som jeg ikke alle kan huske navn på. — Hvor stor fromhed og velvilje mod sit kloster den herre abbed Asgot ejede, ses af indholdet af følgende brev:

Til alle Kristi troende, der ser dette brev, og særlig til mænd af Cistercienserordenen, sender broder Asgot, kaldet abbed til Øm, sin hilsen i alles frelser. For at ej det, som øves i tiden, skal gange af minde, plejer man at fæstne det ved skriftlige udsagn og gode mænds vidnesbyrd. Vide skal derfor nutid som eftertid, at vi i det Herrens år 1257, da vort kloster flyttedes fra den gamle til den ny kirke, på Allehelgens dag, har overladt vore elskede sønner i Kristus og brødre, samlaget i Øm, en gård i Glappedvet og en anden gård i Hagedvet⁴, som en lægbroder af vort hus ved navn Oluf

¹) 8. Juni. — I teksten står ved en fejlskrift 1250 for 1255.

²) 3: 31. Oktober kl. 6.

³) Navnet står ikke skrevet helt ud i håndskriftet.

⁴) Glatved og Hoed i det østligste Djursland.

Kviter¹ havde købt for egne midler og tidligere med vor forlov tilskødet brødrene, med alt de nævnte gårdes tilbehør i skove, jorder, huse og kvæg, hvoraf der til evigt minde om os og i sjælebod for den nævnte lægbroder årlig skal udredes et måltid for brødrene. Og alle indtægter, som disse ejendomme monne yde, skal bestyres af hvem der til hver tid er abbed, og ved hans forsorg i al evighed komme brødrenes bord til gode. For at nu denne gave kan være fast betrygget, har vi ladet dette brev stadfæste med vort vedhængte segl. Men skulde nogen, kirkelig eller verdslig mand, være sig abbed, kældermeister, lægbroder eller munk, dumdristig med sit vidende og vilje vove at bryde dette vort gavebrev, eller uden brødrelagets samtykke fradrage noget af indtægterne af disse gårde eller udskille dem til anden brug end til brødrenes bord, da være han forbandet og ifalde Guds hævn på dommens dag og få sin lod med Dathan og Abiron, hvem jorden slugte levende². — Givet i det Herrens år 1257, den 1. November, på Allehelgens dag³.

¹) Den samme, der ovenfor s. 252 er nævnt som bestyrer af Tåning ladegård for klostret. — Det var meget almindeligt, at der til klostret foruden de egentlige munke var knyttet et ofte betydeligt antal lægbrødre (»conversi«), der ikke havde aflagt fuldt munkeløfte, men gerne boede i nærheden af klostret, som arvede deres ejendele. De stod under klostrets opsyn, og mange af dem arbejdede i dets tjeneste.

²) Jfr. 4. Mosebog 16. kap.

³) Her følger i håndskriftet et indskudt blad af betydelig yngre oprindelse, hvorpå abbederne indtil 1320 er opregnede, med en kort tilføjelse om hver enkelt. Det er som en senere tilsætning ikke oversat her. Om Asgot siges i denne abbedrække, at han var gavmild og munter i sine dage, og for sit blide sinds skyld lagde han dølgsmål på mangt og meget efter tid og lejlighed. — Herefter tager i håndskriftet en ny hånd fat, der uden afbrydelse har skrevet hele den følgende fremstilling lige til enden. Rimeligvis skyldes det følgende også en anden forfatter end det foregående.

— — Da nu den nævnte biskop Peder Ugotsøn så, at abbeden var en velvillig mand, løftede han så meget des hidsigere sit hovmods horn imod ham, og kom hvert år så mandstærk til abbediet for at kræve tre ugers gæsteri, at det tyktes os alle uudholdeligt. Brødrene holdt derfor råd om dette, gik til ham, og sagde at de ikke kunde bære så store udgifter. Han svarede dem og sagde: »Å hvad, I nyder jo meget mere godt af os, end hvad I kan bruge dertil!« Da vi spurgte, hvori disse goder bestod, sagde han: »Vort sagefald af eders undergivne, hvoraf I årlig har 40 mark penninges indtægt, samt den frivillige skat, der kaldes *giaf*, og hvoraf I hvert år har en indtægt af 14 mark havre; begge disse dele ejer I jo aldeles frit¹.« Men det var en avindsyg løgn af ham, at vi nogensinde havde haft så megen indtægt deraf; ti vi havde slet intet ud af hint sagefald, uden det alene, at vore bryder og landboer kunde sidde i fred for bispens fogeders plagerier. Og, alt i alt, var vi i det højeste pligtige til at udrede 2¹/₂ mark havre af de ejendomme, vi havde erhvervet efter den almindelige kirkeforsamling i Lateranet². Men så meget er vist, at dette havde vi ejt frit fra den dag, huset blev grundlagt, og lige til hin

¹) Sagefald er indtægt af retslige bøder. For helgbrud tilfaldt bøderne bispen. — Ved undergivne (»familia«) eller, som man måske kunde oversætte det, »vornede« betegnede i datiden sådanne bønder, håndværkere o. l., der havde givet sig under en stormands, en prælats eller et klostres værn, betalte en afgift, og til gengæld nød godt af herrens beskyttelse. I karakter helt forskelligt fra det yngre vornedskab medførte dette afhængighedsforhold intet stavnsbånd, personlig tvang o. l. — *Giaf* = gave. Der menes den såkaldte bispegave, en oprindelig frivillig afgift til bispen, der var gået over til en vedtægtsmæssig ydelse. — En mark havre var 480 skæpper.

²) Der menes den, der holdtes af Innocentius III 1215.

dag. Og af ejendomme, der er erhvervede før hint almindelige kirkemøde, kan vi aldrig være forpligtede til at udrede hin afgift. — Imidlertid fremturede den nævnte bisp af al kraft i at afkræve og udpine af os den omspurgte afgift og sagefaldet af vore undergivne, fordi han håbede, at han kunde få mere ud deraf end han havde. Til gengæld lovede han os, at vi for stedse skulde være fri for alt gæsteri. Hvor ofte vi for denne sags skyld blev hjemsøgte, hvor mange stævner vi måtte holde, hvor mange penge vi gav ud i den anledning, inden vi bragtes til at samtykke, er det ikke let at opregne. Omsider gav vi til slut efter mange ædlinges råd vort ja, og indvilgede i en overenskomst på det vilkår, at han fik hvad han krævede, og vi for stedse skulde være fri og frelse for alt bispeligt gæsteri¹.

Efter at denne pagt var sluttet, sad vi i fred og ro i tre år, så længe han var i live. Senere blev han, da hans forseelser mod hans ærkebisp med rette forskyldte det, sat i band af denne samme ærkebisp, og således domfældt gik han alt kødets gang. — Det hændte imidlertid, at hr. Sven, der på den tid forestod Vitskøl, trådte fra, og så gik det således, at samlaget i Vitskøl enigt og enstemmigt valgte vor herre abbed, Asgot, til deres fader og hyrde, skønt mod vor vilje. Han havde da været vor abbed i fem år på elleve dage nær. Han var den fjortende abbed i dette hus. Han blev abbed i Øm i det Herrens år 1255, den 8. Juni, og i det femte år derefter, den 28. Maj, blev han abbed i Vitskøl.

¹) Som A. D. Jørgensen (Aarb. f. nord. Oldk. 1879) gør opmærksom på, er vi her ved et af de punkter, hvor man snarest kan spore den ensidige bedømmelse i skriftet. Denne overenskomst, hvor begge parter gør indrømmelser, har næppe haft det hadefulde præg, forfatteren vil give det udseende af, ja, den har mulig snarest været til gunst for klostret.

Hans eftermand i dette hus blev hr. Jens, den tredje af navnet, med tilnavnet Dover¹. Han valgtes i det Herrens år 1260, den 26. Juni. I hans tid var der stor ufred over hele Danmark, og hver mand gjorde hvad han lystede. Ti kong Erik, kong Kristoffers søn, var endnu kun et lille drengebarn, der hverken forstod at styre sig selv eller andre; og således gik hint ord af profeten i opfyldelse på os, når han siger: »Ve det land, hvis konge er et barn, o. s. v.²«. Men den, der holdt rigets tøjler, var dette barns moder³, og hun lagde på sine rådets ord en sådan tyngelse på os, at hun på vor bekostning i to nætter dvælede hos os med 1600 ryttere foruden de tilhørende løbere og fodfolk — rent bortset fra de klerke og riddere, der for kæremåls skyld søgte hoffet. Fra den dag begyndte som følge heraf vor formue af verdsligt gods at aftage og svinde hen. — På denne abbeds tid stod bispestolen ledig, hvorfor vi sad i fred for bispeanfald, med undtagelse af at vi betalte *gias*⁴ af de ejendomme, vi havde erhvervet efter kirkemødet i Lateranet, som ovenfor er nævnt. — Denne abbeds hu stod mere til at tjene Gud alene end til at føre sit liv i verdens larm. Derfor æskede han ofte afsked og opnåede den også tilsidst. Han trak sig tilbage i det Herrens år 1262, den 7. Januar, det er, Dagen efter Herrens tilsyneladelsesdag⁵.

1) Barnefødt i Dover Nordøst for Mossø, hvad der udtrykkeligt siges på det førnævnte indskudte blad.

2) Jfr. Prædikerens bog 10, 16.

3) Kristoffers enke Margrete. — Det har sikkert været i sommeren 1261, da enkedronningen drog mod hertug Erik Abelsøn og de holstenske grever, at hun har dvælet så mandstærk i klostret.

4) Bispegave, se ovenfor s. 260.

5) Den 6. Januar fejredes i Oldkirken i al fald fra det 3. årh.s begyndelse som dagen for Kristi dåb og Guds ånds tilsyne-

Bo valgtes til den sekstende abbed i løbet af det samme år på hellig abbed Vilhelms dag¹. — Imidlertid var magister Tyge² ved Romerhoffet og skaffede sig der bispedømmet, hvorom han bagefter på sit eget landemode tilstod, at han overfor Romerhoffet havde pådraget sig en gæld på 600 mark rent sølv, hvorfor han bad sine undergivne hjælpe ham hermed. — Han kom så hjem fra Romerhoffet samme år, Bo var bleven abbed, på den hellige jomfru Marias fødselsdag³. Samme år blev en lægbroder ved navn Lage på en gård i Rødsmose⁴ hårdt såret uden grund, og da abbeden klagede til bispen over denne uret, tog bispen straks disse ildgerningsmænd under sit værn og forsvar og gjorde nogle af dem til sine landboer, andre til sine bryder, for at vi ikke skulde få nogen ret over disse ildgerningsmænd. Dette var os et tydeligt tegn på, at han var os gram i hu. Nok en gang gik abbeden til ham, fordi han håbede på en eller anden måde at kunne forsone ham og vende hans sind til større godhed mod vort hus, end hans forgænger havde. Han tiltaler ham sålunde: »Herre fader, I ved, hvorledes den herre bispen, Eders formand, uden skel og grund

komst (*epifania*). Først senere, i Middelalderen, knyttedes den legendariske dyrkelse af de hellige tre konger fast til denne dag, der så tillige opfattedes som den sidste af juledagene.

- 1) Den 16. Juni. Bo (navnet har i krøniken den latiniserede form Boëtius) var ifølge optegnelserne på det førnævnte indskudte blad ikke blot en dygtig håndskriver, men var også maler (af miniaturbilleder i håndskrifterne), og i det hele kunsthærdig i såre mange ting.
- 2) Latiniseret: Tuco, har vel været udtalt: Tuke. — Magistertitlen betyder, at han har taget magistergrad ved et universitet.
- 3) 8. September.
- 4) Rosmos i det østligste Djursland.

tyngede os; men, Gud være lovet, han kom atter til sig selv igen, og indså at det var uden grund han forfulgte os, hvorpå han afstod fra sådan forfølgelse og tyngte, og lod os være i god fred og ro de sidste tre år inden hans dødsdag. Nu er det min bøn til Eder, at I ikke for vor skyld vil handle mod Eders samvittighed, men modtage os i den samme fred, han lod os i. Vide skal I, at om vi sporer velvilje hos Eder, vil vi tjene Eder af alle kræfter, ja ud derover.« Hans svar lød: »Ja, vi kan godt blive gode venner, når vi får hvad vort er.« Abbeden svarede: »Hvad der er Eders, skal ej forholdes Eder, men hvad der ej er Eders, håber vi ikke at I vil kræve af os.« Og han tilføjede: »Skulde Eders vej falde forbi os, da send os bud, for at vi kan skaffe tilveje hvad I behøver, så at vi deraf kan skønne Eders velvillige sindelag.«

Således stod det hen omtrent til den hellige Marias renselsesfest¹. I den tid kunde vi aldrig opnå nogen ret over hvem der gjorde os uret. En Lørdag inden renselsesfesten kom en af hans kanniker ved navn Peder Åby² og sagde: »Førstkommende Mandag kommer min herre bispen og ønsker at tale med Eder; han beder at træffe Eder hjemme.« Således indtraf det også. Vi modtog ham i optog, som det er ordenens skik, og fulgte ham med stor hæder over i kirken til bøn. Da bønnen var læst, gik abbeden hen til ham og spurgte ham, når han vilde træde ind i stuen; det var nemlig frost³. Men han svarede, at der var endnu længe til at han vilde træde indenfor. Abbeden gik så

¹) »Kyndelmisse«, 2. Februar.

²) En af kongens ivrigste tilhængere i ærkebisperstriden; senere ærkedegne og kongens sendemand hos kardinal Guido og ved Romerhoffet; se ovenfor s. 203. 222. 233.

³) Heraf ses, at stuen er det rum, der kan varmes. Der menes antagelig stuen i »bispehuset«, jfr. ovenfor s. 257.

ind for at se om alt var rede, men bispen fulgte ham øjeblikkelig lige i hælene. Det var nu mørkt, og da han kom ind i stuen, og der her ikke var tændt andet lys end en tælleprås, blev han overmåde vred. Herover klagede han også senere til kongen; overhovedet greb han med iver enhver lejlighed til at optræde imod os.

Næste dags morgen kom abbeden ind til ham, og da bispen fik øje på ham, spurgte han ham, om han kunde få lov til at komme tilstede i vort kapitel. Da han svarede ja, trådte de sammen ind i kapitlet¹. Da alle her sad tavse, tog bispen til orde og tiltalte dem således: »Vi er komne hid for at holde visitats, og vi vil derfor vide, om der er nogen, der har noget udestående med nogen, og vil fremdeles høre, om I holder Eders orden vel, og vi vil vide, hvad og hvormeget I giver ved døren til de fattige.« Hertil sagde abbeden: »Herre, om I har noget andet at fremføre, så sig det; ti disse ting hører ikke under Eder. Vore tilsynsmænd er abbedfædrene².« Straks derpå rejste abbeden sig, istemte salmen: »Vor hjælp«³, og gik ud med brødrelandet. — Bispen fulgte lige efter, og lod straks abbeden kalde til sig. Da han var kommen, sagde bispen til ham: »Vi vil tale til brødrelaget.« Abbeden forstod, at han vilde tale om gæsteriet, stævnedes brødrelandet

¹) Kapitlet er munkesamfundet og særlig munkenes fællesforsamling, der træder sammen i kapitelsalen.

²) Cistercienserordenen havde en meget selvstændig organisation og førte selv tilsyn med de enkelte klostre, idet hvert kloster årlig visiteredes af moderklostrets abbed (for Øms vedkommende abbeden i Vitskøl). Årlig samledes desuden et generalkapitel i Citeaux, bestående af alle abbederne (»abbedfædrene«), der havde den øverste lovgivende og dømmende myndighed i ordenens anliggender.

³) Davids 46. salme.

sammen afsides, og sagde til dem: »Jeg er vis på, at bispen vil kræve gæsteri af os. Sig nu alle en og hver, om vi skal give eller nægte ham tre ugers gæsteri. Så meget er vist, at enten vi giver eller nægter ham det, vil vi få den største tyngelse af ham.« Alle svarede, at de vilde hellere dø end indrømme ham det gæsteri, der ikke skyldtes ham. — Vi kom så ind til ham. Harmfuld udbrød han nu ret af ondt lune: »Vi er komne hid for at holde visitats, og vi vil have vort gæsteri; men såsom I endnu ikke er forberedte, vil vi ikke gøre Eder uret, men give Eder henstand til første Søndag i Fasten; da vil vi, om Gud vil, komme her.« Abbeden svarede: »Herre, I véd selv, hvordan hr. Peder, Eders formand, tvang os til at give ham igen, hvad hans var — om det da bør kaldes hans — alene for at vi skulde være fri for sådant gæsteri¹. Men for Eders høje embedes og værdigheds skyld vil vi tjene Eder så vidt, som overhovedet noget abbedi i Danmark, der ej nyder mere godt af bispedømmet end vi, tjener sin bisp, ja vi vil tjene Eder mere endnu, hvis vi får syn for Eders fulde velvilje mod os og vore folk.« Hertil svarede bispen: »Således som I er vante til at tjene de andre bisper, således skal I tjene os.« Abbeden sagde da: »Efter sæd og vedtægt er vi ej forpligtede til at yde nogen noget gæsteri².« Og han lod oplæse for ham et brev af følgende ordlyd:

¹) Der sigtes til den ovenfor s. 261 omtalte overenskomst, hvorved bispen fik sagefaldet og bispegaven fra klosterbønderne mod til gengæld at fritage klostret for alt gæsteri.

²) Denne påstand har næppe været helt overensstemmende med sandheden. Den voldgiftsdom, der senere fældedes i Ømstriden af bisperne af Ribe og Slesvig (se s. 298 f.), viser, at Århusbispen ifølge hævde og vedtægt havde ret til en gæsteriydelse, om end af ret beskedent omfang. — At denne hævde stred mod de privilegier, ordenen havde fået tilstået af paverne (se lige nedenfor), var derimod utvivlsomt.

Alexander biskop, Guds tjeneres tjener, sender sine elskede sønner abbeden i Citeaux, hans medabbeder, og alle brødresamlag af Cistercienserordenen, sin hilsen og apostoliske velsignelse. Vi har af Eders meddelelser erfaret, at I har vist udstrakt gæstfrihed overfor alle — Eders stiftsøvrighed ikke mindre end prælater fra andre kirker med samt deres husstande — og, så ofte de er tagne ind i Eders klostre, kærlig har skaffet dem det nødvendige alt efter Eders formues krav, men at tillige mange af disse prælater pønser på at forvandle denne frivillige gave til en skyld og skat, og forsikrer, at hvad I således af egen drift anvender herpå skyldes dem efter gammel vedtægt, samt desårsag på mangfoldig vis tynger og plager Eder og Eders klostre. Vi låner derfor øre til Eders bønner, og vil i denne sag med faderlig omhu sørge for at I kan få fred. Ti forbyder vi strengt ved nærværende brev, at nogen prælat drister sig til at afkræve Eder Eders frivillige gaver under navn af skyld efter hævd og vedtægt. Intet menneske vove overhovedet at bryde dette vort forbudsbrev eller dumdristigt i nogen måde handle derimod. Skulde nogen driste sig til at prøve herpå, da må han vide, at han ifalder den almægtige Guds og hans hellige apostles, Peders og Povls, vrede. Givet i Neapel den 18. Marts i vort pavedømmes første år¹.

Endvidere et andet fra samme pave som det foregående:

Alexander o. s. v.². Det apostoliske sæde har i sin omsorg ment at burde indrømme Eder, at I ikke kan visiteres eller vises til rette af nogen anden end abbedfædrene eller sådanne munke af Eders orden, der er

¹) 1255. — Den foregående forbudsformular er den i pavebreve gængse, se ovenfor s. 182 f.

²) Hilsenen aldeles som i foregående brev.

satte dertil af disse abbeder. Da nu gæsteriydelserne er således knyttede sammen med visitatsen, at de ikke skyldes prælaterne uden når de visiterer, forbyder vi strengt ved nærværende brev nogen stiftsøvrighed eller anden prælat dumdristigt at kræve eller udpresse sådant gæsteri af Eder, og Eder at yde det. I kraft af samme brev erklærer vi det tillige for dødt og magtesløst at være, om nogen af særlig dumdristighed vover i nogen måde at handle mod dette forbud, ligesom vi erklærer de domme for ugyldige, der mulig i anledning heraf måtte blive afsagte over Eder¹. — — Givet i Neapel den 17. April i vort pavedømmes første år².

Af disse breve havde vi det ene udfærdiget med bulle³, men det andet havde vi endnu ikke uden i afskrift fra Clairvaux.

Herpå tilføjede bispnen disse ord: »Vil I ikke give os det i kraft af gammel vedtægt, så må I da give os det for ejendommene i Djursland, det kan I i hvert fald ikke nægte⁴.« Abbeden svarede: »På disse ejendomme har vi fyldestgørende fribreve med pavers, kongers og ærkebispers stadfæstelse.« Bispnen rejste sig da med disse ord: »Å, hold dog op med Eders skvalder!« — Derpå gik han ind for at spise, og efter middagsmåltid drog han bort.

¹) Herefter følger den samme forbudsformular som i forrige brev (»Intet menneske o. s. fr.«).

²) 1254.

³) Forsynet med det pavelige blysegl (bulle), altså i original-udfærdigelse fra det pavelige kancelli.

⁴) Der sigtes til de ejendomme i det østlige Djursland, som bisp Sven af Århus ved testamente af 27. Avgust 1183 havde skænket klostret. Dette testamente findes andensteds i Ømbogen og indeholder ikke noget som helst forbehold angående bispeligt gæsteri, så Tyges krav om særligt gæsteri af disse ejendomme synes aldeles ugrundet.

Samme dag red abbeden til Djursland i husets¹ anliggender. Inden han endnu var kommen hjem derfra, mødte han to kanniker, der sagde til ham: »Vi har bragt Eder et brev fra bispen, som vi har givet Eders prior i hænde.« Dettets indhold var som følger:

Tyge af Guds nåde bisp af Århus sender de ansete mænd herrerne Jens Lam og provst Iver, kanniker i Århus, sin kærlige hilsen. Vi opfordrer og byder Eder at indfinde Eder personlig i Øm kloster for at påminde og pålægge abbeden og brødresamlaget der på stedet, at de under kirkeretlig straf skal holde sig rede til de tre ugers gæsteri, de skylder os; ti på første Søndag i Fasten skal vi, om Gud vil, komme til dem. Og de skal ikke dække sig under intetsigende udflugters kåbe, ti det er alle vitterligt, at dette kloster er grundlagt af vor ærværdige broder hr. Eskil, vor formand, og rigt udstyret med gaver af hr. Sven, hans eftermand, som for de ejendomme, han overdrog dem i Djursland, betingede sig og sine eftermænd det nævnte gæsteri, hvoraf de hidtil har været i tryk og rolig besiddelse². Skulde de imidlertid lumsk forholde os dette gæsteri, da skal I i vort navn under kirkestraf pålægge dem, at de under deres segl meddeler os de grunde, de har til ikke at føle sig forpligtede til at udrede det. Givet o. s. v.³.

Abbedens svar til bispen.

Til den altid i Kristus ærværdige fader hr. Tyge, af Guds nåde bisp af Århus, sender broder Bo, kaldet abbed til Øm, og det ringe brødrelag sammesteds, deres

¹) Klostrets.

²) Se herom lige ovenfor.

³) Dateringen er ikke medtagen i afskriften, men brevet må være skrevet i begyndelsen af Februar 1263.

hilsen med al den hæder og ærbødighed, som de med ret og ære kan yde. Vi har ved de elskede herrer Jens Lam og provst Iver, kanniker i Århus, modtaget Eders brev, hvorved I byder os at holde os rede til det tre ugers gæsteri, vi skylder Eder. — *Men*, såsom hr. Peder, Eders formand, salig ihukommelse, på stiftsmøde i Århus i sit kapitels og præsteskabs nærvær uden indsigelse af nogen har krævet og fået sit sagesfald og sin bispegave tilbage, der var tilstået og indrømmet os af mange af hans formænd, imod at han lod os være fritagne for gæsteri; og desuden for den store fattigdoms og nøds skyld, der er en følge af de mangfoldige overgreb og udplyndringer, vi har lidt, nødes vi til, skønt ugerne, for øjeblikket at nægte Eder dette gæsteri; især i disse tider, da der ikke findes nogen, der vil stille sig som en mur for Israels hus¹ eller i nogen måde værne Guds kirke, som vor herre Jesus Kristus har beredt og genløst med sit eget blod². — Og når I siger, at vort kloster er grundlagt af den ærværdige hr. Eskil af Århus, Eders formand, og rigt udstyret med gaver af hr. Sven, hans eftermand, da skal vi sandelig være de sidste til at nægte, at det forholder sig således. Men af de ejendomme, han overdrog os i Djursland, betingede han sig ikke, som I siger, det omtalte gæsteri³ for sig og sine eftermænd; nej, han efterlod os dem helt og fuldt ud af sit arvegods i sjælegave med velvilligt samtykke af gode mænd i Danmark. Det er fremdeles ingen tomme udflugters kåbe, vi i denne sag søger dække under, men vi støtter

¹) Jfr. Ezechiel 13, 5.

²) Der sigtes åbenbart til den store kirkestrid mellem kongen og ærkebispem, hvor Tyge med stor iver stillede sig ved kongens side, medens klostrets sympatier var med ærkebispem.

³) I teksten må *ad* foran *predictas* udgå, skønt ordet findes i håndskriftet.

os til denne hr. Svens testamente, til pavelige legaters stadfæstelse, og til to kongers og lige så mange ærkebispers fribreve. Af disse grunde er vi ingenlunde forpligtede til at udrede det omtalte gæsteri. — Desårsag sætter vi vor fulde lid og tro til Eders faderlighed, idet vi for den højheds skyld, Gud har givet Eder, bønfaller Eder kærligt om ej på uretfærdig vis efter vore fjenders råd at plage os fattige uværdige tjenere af Kristus og den hellige jomfru, at ikke de ejendomme, der ved disse ærværdige fædres fromhed lovligt er tilfaldet os ved testamente, skal blive os til mindre gavn end rimeligt og sømmeligt er, og *Eder*, hvad Gud forbyde, en fristelse til synd, især da vi af al magt håber og ønsker, at vi næst Gud og den hellige jomfru ellers i Eder må have en tro beskytter af vort hus¹.

Nok en gang og atter tredje gang sendte bispemanden os brev af samme indhold som det foregående; men da vi ikke kunde få nogen afskrift af disse to følgende breve², vilde abbeden ikke give ham skriftligt svar, men sendte ham besked tilbage i ordret overensstemmelse med sit forrige svar. — Og da nu den frist, der var sat os, var udløben, sendte bispemanden straks den følgende dag sine kokke forud med den besked, at de skulde lave mad til ham³. Da de så kom, sagde de til

¹) Brevets datering er ikke medtaget i afskriften, men det må være udstedt kort efter bispemandens første brev (midten af Februar el. lign.).

²) De har da åbenbart ligesom bispemandens første brev ikke været henvendt direkte til abbeden eller klostret, men til bispemandens sendemænd. Mulig ligger der heri en hån mod klostret.

³) Sammenhængen i det følgende viser bestemt, at dette ikke gik for sig første Søndag i Fasten, men allerede Onsdagen forinden, »Askeonsdag«. Af den ovenfor nævnte voldgiftsdom i striden ses det også, at ifølge gammel hævde plejede Århusbispemanden just på denne dag, ved Fastens begyndelse, at indfinde sig på gæsteri i klostret med et mindre følge.

herbergsmesteren, at han skulde anvise dem det fornødne. Men det var forud betydet denne, at han, om de kom, ikke skulde give dem noget, og han svarede dem derfor: »Gå til abbeden og gør hvad han siger Eder.« De gik så til abbeden og sagde til ham: »Giv os hvad vi behøver til at lave mad til vores herre!« Han svarede dem: »Gå til Eders herre og sig ham: Hvis I vil komme som vore gæster, skal alt fornødent gives Eder; men kommer I for at kræve det som gæsteriskat eller skyld, da vil I slet intet få anvist.« De vendte så tilbage og fortalte ham alle disse ordskifter. Da han havde hørt det, sagde han til dem: »Vend tilbage igen, og vil de ej give Eder det fornødne, så tag det med vold!« — Bispem var da til stævne i Gammel Vor¹. Det var en meget streng frost, så man kom hurtigst frem ved at gå eller ride tværs over det vand, der hedder Mossø. De vendte nu tilbage og tiltalte abbeden aldeles som forrige gang, og han svarede dem følgelig overensstemmende med hvad ovenfor er omtalt. De siger så: »Vil I ikke give os det, tager vi det med vold, ti vores herre kommer straks og er her lige ved hånden!« Abbeden svarede: »Tager I det med vold, så tager I dermed en ulykke for jer selv!«

Mens de endnu stod og talte, kom bispem ridende mandstærk med væbnet følge². Da abbeden så ham komme, ilede han ham imøde for at hilse ham, skønt ej af et oprigtigt hjærte. Da han var stegen af hesten, så han hvast hen på abbeden og sagde: »Er vor mad til rede?« Abbeden svarede: »Ja, det er den vel nok, men ikke her!« Harmfuld strakte så bispem sin hånd

¹) Vor kloster Syd for Mossø.

²) Åbenbart må man efter fremstillingen tænke sig bispem ride fra Vor tværs over den tilfrosne Mossø.

ud mod det store hus, der kaldes bispehuset¹, og spurgte: »Er det ikke vort hus?» Abbeden svarede: »Vore munke siger, at det er deres og ikke Eders hus.« Og straks derpå oplæste han sin appelskrivelse, som han i forvejen havde affattet². Efter at have hørt den trådte bispem i sin harme et trin op til huset og sagde: »Vi må have hvad vi har behov.« Derpå gik han hen til døren ind til kapellet og brød den foroven³. — Da munkene hørte, at han brød døren, mumlede de til hverandre indbyrdes, at når han vilde byde os vold, vilde de sætte hårdt imod hårdt. Det hørte en klerk fra Ribe, som var gæst der på klostret, ved navn Jens Piper; han løb straks til bispem og sagde, at munkene vilde tage sig selv til rette. Just som han sagde dette, rørtes den store klokke, ti brødrenes første måltidsstund var ude, og den anden stod for. Da bispem nu på én gang hørte disse ord og klokkens lyd, blev han bange for at der var fare på færde, gik straks ned af loftet⁴, og bød, at hestene skulde føres frem. — Der var nu hos ham en ædelbåren og klog mand ved navn Ebbe Ugotsøn; han gik til abbeden og sagde: »Således kan I ikke bære jer ad!« Abbeden vendte sig til sit huses ældste og sagde kort: »Hvad tykkes Eder at vi skal gøre?» De sagde: »Vil han give sit åbne brev på, at han får det som gæstegave og ikke som

¹) Det hus på klostret, som bispem plejede at tage ind i. Jfr. ovenfor s. 257.

²) Heri appellerede han sin sag til pavens kendelse. Jfr. nedenfor s. 281, hvor Bos anden appelskrivelse findes oversat.

³) Mulig har munkene gemt deres fødevarer på dette sted. — løvrigt ventede man snarere på dette sted ordet *kælder* (cellarium) end *kapel* (capella), men det sidste findes i håndskriftet.

⁴) Sandsynligvis på bispehuset, hvis beboelsesrum uden tvivl efter middelalderlig skik har været i første stokværk (»højeloft«).

skyld, så giv ham hvad han har behov. Ti anderledes kan det ikke være, fordi der er appelleret. Kommer han først herind som den der kræver sin skyld, så vil han mene at have god hævd derpå og holde fast derved¹. Dog havde det været bedre, om der ej var appelleret.« — Da hr. Ebbe meldte bispnen dette, svor denne på, at han aldrig vilde give dem brev på den mad, der skyldtes ham, hvorpå han ilsomt steg til hest og red bort.

Næste dag, Torsdag, klagede bispnen på Åbo syssels ting — det holdtes nemlig om Torsdagen på grund af fastetiden — og sagde, at han var bleven jagen af klostret med stokke og knipler². Ydermere sagde han, at vi havde rørt klokken for at kalde munkene, lægbrødrene og alle klostrets undergivne sammen for at fordrive ham. Ligeledes sagde han, at vi skjulte mange af kongens fjender, hvoriblandt han navnlig anførte bisp Arnfast. Og siden jeg nu har nævnt ham, så lad mig fortælle et og andet om ham.

Dengang da Arhussædet stod ledigt, var der tolv kanniker, der foretog valget, men de seks stemte på én, de seks andre på en anden³, hvorefter der fulgte langvarig splid og strid mellem dem, så at valget og afgørelsen tilfaldt ærkebisp Jakob⁴. Denne var da dreven af riget for den fejdes skyld, der herskede mellem ham og kong Kristoffer, fordi han ikke vilde finde sig i, at hans kirke led overløst. Den nævnte ærkebisp valgte så en fremragende og vellærd mand af ædel

¹) *proscriptione*, læs *præscriptione* (således håndskriftet).

²) Åbo syssel omfattede alle herrederne mellem Gudenåen og havet. Fra gammel tid var Jylland delt i 13 sysler, hvorefter tre i Sønderjylland, ti i Nørrejylland.

³) *alios*, læs *alias*, *sex alias*. I håndskriftet står kun: *sex elegerunt alios sex*, men dette synes ingen rigtig mening at give.

⁴) I henhold til den kanoniske rets regler.

byrd, den herre abbeden af Ryd kloster, ved navn Arnfast, og indviede ham til bisp af Århus¹. Denne Arnfast vovede dog ikke at iklæde sig den nævnte kirkes gods og eje, fordi han var valgt og indviet mod dronningens vilje², men vendte tilbage til sit førnævnte abbedi, hvor han opholdt sig lige til sin dødsdag. For hans skyld gæstede i samme år den herre kongens marsk Jens Kalf os syv gange med mindst 300 heste for at forsøge, om han ikke kunde fange denne bisp Arnfast, og han svor, at om han så fandt ham for højaltret, vilde han tage ham der. Men denne gode mand havde i virkeligheden ikke sat sin fod i dette hus, siden han var bleven viet til bisp.

Lad os nu vende tilbage til det forrige. Da den nævnte uge var gået, indfandt abbeden sig på tinge for at rense sig og sine fra den nævnte falske beskyldning. Morgendagen derefter kom en ridder ved navn Jens Kanne, der var en god ven af klostret, til abbediet, og bad abbeden, at han den næste dag, Tamperlørdag³, vilde drage til Århus med ham, hvor han selv med andre af klostrets venner vilde mægle godt forlig mellem abbeden og bispen. — Da de kom til byen, kunde

¹) Ryd var et berømt Cistercienserabbedi i Sønderjylland, nær Flensborg fjord (nu Lyksborg). — Fortællingen må åbenbart forstås således, at da stemmerne stod lige og valget ikke blev fuldført i rette tid, benyttede ærkebisen sin ret til at afgøre striden. Den mand, han pånødte kapitlet, var en af hans ivrige tilhængere, på hvem der tilmed hvilede stærk mistanke for mord på Kristoffer I. Imidlertid har kapitlet ikke villet modtage Arnfast som bisp, men valgt Tyge, der erhvervede sig pavelig stadfæstelse (efter Ømbogens påstand ved bestikelse) og tog bispestolen i besiddelse (1262). Han viste sig snart som ærkebisp Jakobs farligste modstander.

²) c: mod enkedronning Margretes vilje.

³) Lørdagen efter Tamperdag. Tamperdag, »*dies quattuor temporum*«, de fire tiders dag, er Onsdagen efter 1. Søndag i Fasten.

de kun med nød og næppe ved indtrængende bønner bevæge bispen til at ville forhandle med abbeden. Der var nu mange ædlinge samlede dér, og langt om længe trådte bispen da ind i det kapel i den hellige Clemens' kirke¹, hvor de opholdt sig, og gav sig til at gentage de nævnte kæremål. Abbeden sagde, at dette ikke var sandt. Bispen svor en ed på, at det var sandt. Alle troede nu bispen for edens skyld, og ret som for at håne abbeden gav de sig til at spørge ham, hvor det kunde være at han havde håret sig således ad. Da svor abbeden også til svar, og sagde, at han havde aldrig set bisp Arnfast, siden han var bleven bisp; ikke heller var der klemtet med klokken for at volde bisp Tyge nogen overlast. Og han trak stolaen² frem under kåben, lagde den om sin hals, og gav sig til at forbande og bandlyse den, der først havde sagt dette om ham, hvis han var faret med løgn, og sig selv, hvis han eller hans folk havde gjort det, som bispen sigtede dem for. Når abbeden bar sig således ad, var det af den grund, at hvis en sådan løgn var kommen dronningen for øre, vilde hun mindst have lagt abbediet øde. Nu lagde de tilstedeværende ædlinge sig imellem og sagde, at det på ingen måde gik an, at to kirker lå sådan i strid med hinanden; og de bad bispen om ikke at tynde os, hvis han ikke havde ret. Men han udbrød fnysende og tænderskærende: »Hører I da ikke, at han bandlyser mig i min egen kirke?« De svarede: »Han bandlyste jo ikke Eder, men den der havde løjet ham på.« Af hensyn til den store skare, der stod hos, dulgte han så sin vrede og sagde: »Lad abbeden komme imorgen ved Dover kirke og vise os sine fri-

¹) Domkirken i Århus.

²) Det lange broderede bånd, der var et væsentligt led af den katolske messedragt. Det lagdes om nakken og faldt ned med to lange båndender fortil.

breve; vi vil se, hvad der står i dem.« Hertil svarede alle: »Lad så være.«

Abbeden rejste nu hjem, holdt råd med sine folk, samlede de bedste fribreve og den herre bisp Svens testamente, from ihukommelse, og drog til den nævnte kirke sammen med sit huses ældste; desuden sendte han i forvejen de raskeste svende did fra alle værkstederne, hvoraf der på den tid var en stor mængde¹. Endvidere bød han alle bryder og landboer, der var bofaste der i sognet, at de med våben i hænde skulde skynde sig til den nævnte kirke for at kunne gøre modstand, hvis mulig bispen skulde øve vold mod os. Bispen på sin side havde stævnet alle de sorte abbeder² og alle provster og priorer i sit stift derhen, for at de skulde føre kæremål over os.

Da vor abbed var kommen tilstede, bød bispen ham læse sine fribreve op. Han lod da det store fribrev læse i alles påhør. Alle undrede sig over, at vi var værnede af så mange og så store stadfæstede friheder. Da bispen havde hørt det, huede det ham såre ilde, at vi havde sådanne breve og friheder at skyde os ind under. Han vilde ikke høre mere læst op, men afbrød: »I har kirker under Eder, dem tager vi tilbage!« Straks fremtog abbeden den herre pavens stadfæstelsesbrev på Veng kirke³ og oplæste det. Atter stansede bispen ham, for at ikke flere fribreve skulde blive læste højt, og sagde: »Alle Eders breve er ikke

¹) Der må menes de til klostret knyttede håndværkere af forskellige fag.

²) Benediktinerabbeder. Benediktinerne bar sort kutte, Cistercienserne grå. Mellem de to ordener var der fra gammel tid indbyrdes nag og fjendskab.

³) I Veng, N. f. Skanderborg, havde brødrsamlaget været på Valdemar I's tid; herfra flyttede det en kort tid til Kalvø (i Skanderborg sø), og 1172 til Øm.

en bønne værd!« Og han brød løs: »Hvem har valgt dig til abbed, hvem har stadfæstet dit valg, og hvem har indsat dig mod min vilje?« Han svarede ham: »Abbedfaderen har ladet alt dette blive mig til del, ti det er ham, der har højhedsretten over mig og mit hus.« Bispnen svarer: »Vi bandlyser dig, fordi du kalder dig abbed, vi bandlyser dit brødrelag, fordi det nævner dig abbed, og vi bandlyser alle dem, der siger dig abbed at være!«¹. Abbeden rejste sig nu og sagde: »Lige så let som I har bandlyst mine undergivne, lige så let giver jeg dem afløsning; de være i vor herre Jesu Kristi navn, nærværende som fraværende, løste af dette band!« Da rejste nogle sig, tog af venskab abbeden til side, og sagde til ham: »Du kan ikke bære din biskops vrede, og det sømmer sig hverken dig eller andre at stå deres bisp imod. Gå hen til ham og byd ham bod, så vil I blive gode venner.« Men han svarede dem: »Nej, jeg har aldrig krænket ham i nogen måde uden derved, at jeg hverken kan eller vil give ham så meget som han vil have.« Dermed skiltes de to parter den dag.

Straks i den følgende uge lod han alle vore bryder og landboer stævne, således at de, der boede i Djursland, skulde møde i Virklang², de, der boede på Slogs hede eller i Låsby sogn³, skulde møde i Grenå, og de, der var bofaste i Tørning eller Inæs eller Asnæs⁴, skulde møde i Randers. De vovede ikke at sidde hjemme, men kom hver til det sted, hvorhen han var

¹) Bispnen har åbenbart ment at have ret til at gøre dette, fordi abbeden ikke, som kirkeretten krævede, havde fået bispelig stadfæstelse på sit valg.

²) Virklund, Syd for Silkeborg.

³) Låsby ligger Øst for Silkeborg, Nordvest for Veng.

⁴) Tåning Sydvest for Skanderborg; se ovenfor s. 252. Om Inæs se ovenfor s. 251 f. Asnæs er uden tvivl Assens i Bjerge h., Vejle a. (ved Kattegat, mellem Horsens og Vejle fjord).

stævnet. Her fik de så følgende besked af bispens fogeder: »Hver især af Eder skal vende hjem til sit og være under interdikt, fordi I hidtil har tjent munkene i Øm, og siger I jer ikke snart fra deres tjeneste, vil vi uden tvivl bandlyse Eder alle!« — De kom så grædende og hylende styrtnende til abbediet og klagede deres nød. Abbeden beroligede dem med venlige ord og sagde: »Vær stille, ti tålmod er onskabs overmand!« Men de nævnte fogeder stævnede dem atter og atter, satte dem under interdikt, og udpressede penge af dem så længe, at næsten alle bryder vilde skilles fra vor tjeneste¹.

Abbeden kunde nu ikke længere finde sig i en sådan uret, men tilkaldte herrerne bisp Nils af Viborg, den herre kongens kansler, samt Jens Kalf, samme konges marsk, og flere andre, og klagede til dem over den overlast, han led. Disse gik så til den oftnævnte bisp og sagde til ham, at han ej således uden grund med vilje burde forfølge et sådant kloster. Han gav

¹) Interdikt er udelukkelse fra kirkens nådemidler samt prædiken og kirkelig jordfæstelse, medens band er udstødelse af selve kirkesamfundet. — I et klageskrift, som abbed Ture 1267 lod oplæse på synode i Lybek for den pavelige legat Guido, beskrives de bispelige fogeders adfærd endnu nøjere. Det ses heraf, at når klosterbønderne var stævnete til at møde for fogeden (i et fjernt liggende sted af stiftet), anklagedes de for en eller anden forseelse, og en bestemt dag fastsattes, da de skulde værne sig med tylvtered af deres naboer. Men da disse ligeså var stævnete samme dag hver til sin kant af bispedømmet for på samme vis at rense sig ved tylvtered for ganske tilsvarende beskyldninger, blev følgen, at ingen af dem kunde finde medesmænd, og således kunde de ikke aflægge den krævede renselsesed, men hjemfaldt til bispens vilkårlige dom. Der stilledes dem da valget mellem at sige sig løs fra klostrets tjeneste eller betale bispens så stor en pengesum, han krævede, hvorhos de tilmed blev bandsatte.

dem følgende svar: »Giver de mig ikke mit gæsteri, vil jeg fare tifold værre frem imod dem!« De siger så: »For vore bønners skyld må I give deres undergivne afløsning af hensyn til, at de på Herrens opstandelsesdag kan nyde den hellige nadver.« Påsken var nemlig nu for hånden. Og de tilføjede: »Sæt abbeden en stævnedag, hvor vi også kan være til stede, og hvad I med rette kræver af ham, det skal han give Eder. Vil han ikke give det, da vil vi være hans fjender så vel som I. Vi tror nemlig ikke, at I vil voldføre ham.« Han svarede dem: »Jeg kan ikke nægte Eder noget, lad det ske som I ønsker det.«

Da nu stævnedagen var kommen, samlede abbeden sine venner på den ene side, og bispens sine på den anden. Da de så mødtes på et og samme sted, søgte abbeden ivrigt at komme til at oplæse sine fribreve og skrivelser, men bispens tillod ham det ikke. »Det er Eder alle vitterligt,« sagde han, »at alle vore formænd i Århus stift hvert år i fastetiden har plejet at gæste Øm kloster i tre uger, idet munkene af den grund, til gengæld for dette gæsteri, havde de ejendomme oppe i Djursland, de hidtil dersteds har været i fri besiddelse af. Vide skal I da nu, at hvis de ikke giver os tre ugers gæsteri for hvert år, bispestolen stod ledig, tillige med en bøde, samt for indeværende år, så vil vi overtage de nævnte ejendomme og fra nu af lægge beslag på dem.« Atter fremstod abbeden for at oplæse fribrevet om disse ejendomme. Dette fribrev er afskrevet langt tilbage i dette bind under overskriften »Svens testamente«¹. Men bispens erklærede, at han ikke vilde have breve i steden for den mad, som hans var. »Vi ved nok,« sagde han, »at I har dygtige skrivere,

¹) Dette bisp Svens testamente af 1183 findes i den del af Øm-bogen, der ikke er oversat her.

I kan skrive breve just sådan som I vil have dem.«
Da appellerede abbeden i sin store vande for anden gang.

Abbedens appelskrivelse.

Til alle, der monne få nærværende skrivelse at se, sender brødrene Asgot af Vitskøl, M af Holmekloster¹ og Nils af Tvis², kaldede abbeder af Cistercienserordenen i Danmark, deres hilsen, med ønske om at de må have overflod af kærlighedens rigdom. Vitterligt skal det være alle og enhver, at vi personlig har givet møde i anledning af den tvist, der hersker mellem hr. Tyge, bisp af Århus, og det hus af Cistercienserordenen, som hedder Øm og ligger i det nævnte stift, idet den herre abbeden i det nævnte hus, Bo, for den uafvendelige trængsels skyld, der truede hans hus, har set sig nødsaget til i nærvær af de høje herrer i Danmarks rige, hvis navne står skrevne her nederunder, at appellere fra den nævnte Århusbiskops dom til det hellige apostoliske sæde. Denne hans appelskrivelse, som vi har hørt og set, lød som følger:

»I den hellige og udelelige treenigheds, faderens, sønnens og den hellige ånds, navn, Amen. Fra Eder, ærværdige fader hr. Tyge, bisp af Århus, appellerer jeg broder Bo, kaldet, skønt uværdig, til abbed i Øm, til det apostoliske sæde³, fordi jeg føler mig selv, mit kloster og mit brødresamlag tyngede uretfærdigt af Eder. Ti under henvisning til nogle ejendomme i Djursland, der i sin tid er overladte vort kloster af Eders ærværdige formand, hr. Sven, men alene til sjælebod for ham

¹) Det nuværende Brahetrolleborg i Sydfyn. Kun abbedens forbogstav findes i håndskriftet.

²) Kloster ved Holstebro, stiftet af Buris Henriksøn o. 1160.

³) Ordene »ad sedem apostolicam appello« mangler i teksten.

selv, og er givne os slet og ret, uden nogen som helst vilkår, stræber I at påbyrde os det til visitats knyttede gæsteri, som vi ingenlunde skylder Eder¹, fordi vi efter den særlige ret, der er tilstået os af det apostoliske sæde, aldeles ikke er forpligtede til at lade os visitere af Eder; og I søger også at pålægge os og uretfærdigt udpresse af os andre ydelser og tjenester, vi ikke skylder Eder, samt at tynge vore undergivne med uretmæssige afgifter og bøder. — Yderligere årsag har vi deri, at I, efter at vor appel fra Eders dom til det apostoliske sæde var lovligt udfærdiget, og således på en tid, da sagen endnu henstod uafgjort og der følgelig intet nyt burde foretages i den, med magt har opbrudt døren til et af vore huse, liggende indenfor klostrets hegn. Endvidere har I inden den stævnedag, der var antaget og aftalt af hr. Nils, bisp i Viborg, kansler hos Danmarks høje konge, og flere andre store herrer i riget, til at mægle fred og enighed mellem os, stævnet vore undergivne for Eder, sat dem under forbud (interdikt), og presset penge ud af dem. Fremdeles for den sags skyld, at uagtet sagen var appelleret og således endnu henstod uafgjort, er jeg, abbed af det nævnte kloster, uden at have vist opsætsighed eller have tilstået eller være bleven overbevist om nogen brøde, bleven lyst i band af Eder, ene og alene fordi jeg efter vor ordens vedtægt i mine breve kalder mig abbed, ligesom I har lagt mit brødresamlag under samme dom, fordi de i henhold til ordenens nævnte vedtægt kalder mig abbed, og har mindsket for ikke at sige aldeles udslettet og frataget os vore friheder og forrettigheder, der er indrømmede os og hele Cistercienserordenen ved det apostoliske sædes fribreve, og

¹) »*sibi debitas*« må rettes til »*vobis debitas*«, skønt håndskriftet har *sibi*.

som uafbrudt har været overholdte og således har vundet lovlig hævd — alt sammen til ikke ringe skade og tynges for os. — For hver især af disse tyngende byrders skyld, og for alle andre lignende, som I, ærværdige fader hr. Tyge, bisp af Århus, har truet os med, har påført os, eller vil påføre os; for de over os fældede domme, for hver en dom, der er afsagt over mig, mit brødresamlag, eller mine ovennævnte undergivne, efter at lovlig appel var foretaget fra min side til det apostoliske sæde, samt for hver en dom, der mulig i fremtiden monne blive fældet over os — appellerer jeg for anden gang med denne min skrivelse til det apostoliske sæde i mit og mit klostres, hele brødresamlagets, og alle mine undergivnes navn, samt i alle de kirkers navn, der er mig underlagte, idet jeg stiller mig og mit kloster, mit brødresamlag, alle mine undergivne, de førnævnte kirker, samt alt gods, der hører under os, være sig rørligt eller urørligt, under det nævnte sædes værn. Tillige kræver jeg indtrængende »apostle« af Eder, og nægter I mig dem, appellerer jeg atter for denne retskrænkelse til det apostoliske sæde¹. Dog forpligter jeg mig ikke til at bevise alt det ovenfor anførte, men kun så meget, som skønnes at være tilstrækkeligt til at begrunde min klage.«

Efter at han således indtrængende har forlangt »apostle« til godtgørelse af sandheden, men aldeles ikke har kunnet opnå dem, bekræfter vi nærværende appelskrivelse i følgende tilstedeværende herrers navn og under deres og vort segl, nemlig: hr. Nils, bisp af Viborg, kansler hos den høje Danekonge, Magnus

¹) »Apostle« kaldes de af de kirkelige dommere udstedte vittighedsattester om appellens lovformelige udstedelse, der skulde ledsage enhver appelskrivelse til Romerhoffet. Se ovenfor s. 176. 197.

Bardeson, Peder Gunneson, Jens Kande, Nils Bæger, Jens Kød, Knud Kabbe, Kristjern Bentsøn, Løke ærke-
degne i Århus, Movrits viceærke-
degne i Ribe, Povl Pæn,
Magnus Deg. Givet i det Herrens år 1263 i Århus
stiftskirke, den 10. Maj.

Efter denne appelskrivelse begyndte den oftnævnte
biskop at fare endnu værre frem mod os, hvad der
overmåde klart vil fremgå af det følgende.

*Abbedernes brev til ærkebiskop Jakob, som da var ud-
jaget af Danmark og opholdt sig i Sverige, fordi han
ikke i sit ærkestift kunde finde sig i kirkernes forurettelse.*

Til den højt ærede og højærværdige hr. Jakob,
ærkebiskop af Lund, Sveriges kirkefyrste, sender brødrene
A af Herrisvad¹, E² af Esrom, Asgot af
Vitskøl, Jakob af Sorø, Nils af Tvis, M af Holme-
kloster, Jens af Løgum³, M af Ryd, kaldede ab-
beder af Cistercienserordenen, deres hilsen i al mulig
ærefrygt og ærbødighed med fromme bønner. Råd
søges hos vismand, hjælp hos magthaver. Da nu Eders
højhed udmærker sig ved begge gaver, visdom så vel
som magt, håber vi højlig, at vore kirkers rettigheder
kan blive værnede. Som I med egne øren af trovær-
dige folks fortælling har hørt og erfaret som aldeles
pålideligt, har magister Tyge, der optræder som biskop
af Århus, tilsidesat det apostoliske sædes fribreve og
friheder, der er tilståede vor orden, plager og tynger
abbeden og brødrsamlaget i Øm med forskellige uret-
mæssige pålæg og bøder, og med at kræve gæsteri, der

¹) I det nordvestlige Skåne.

²) Sandsynligvis Esbern, der nævnes i et brev af 1271.

³) I Sønderjylland.

ej skyldes ham, — trænger med væbnet følge ind i selve klosteret til stor spot og skam for huset, opbryder døre indenfor det nævnte klostets hegn, bandlyser abbeden og munkene, og udslynger, efter at de lovligt har indgivet deres appel, interdiktets og bandets stråle mod deres undergivne. Ti beder vi ydmygt og fromt Eders hellighed, at I ved kirkens tugt afholder den nævnte magister fra hans fjendtligheder mod de nævnte munke, og skriver for dem til det hellige apostoliske sæde og kardinalerne, på det at de kan være villige til at værne dem på alle de ovennævnte punkter¹.«

I den et stykke ovenfor omtalte fastetid havde bispem under bands straf forbudt alle præster i sit stift at holde tjeneste i vore kirker, idet han håbede, at vi desårsag vilde opgive dem, så at han ligefrem for den sags skyld kunde fratage os dem. Derfor vovede ingen præst i vore kirker at meddele nogen kirkens sakramenter. Drevne af nøden gjorde vi derfor, skønt ugerne, hvad vi kunde².

Bispens brev til abbeden.

Tyge af Guds nåde bisp af Århus sender broder Bo, der optræder som abbed i Øm, og brødræslaget dersteds sin hilsen i Herren. Da det er længe siden, at vi under straf af det band, vi i sin tid forkyndte, udtrykkeligt har forbudt Eders brødre, munkene, på nogen måde at holde tjeneste i sognekirkerne på landet i vort stift; da de, u lydige mod vort bud, ikke des mindre både har holdt og holder gudstjeneste i de

¹) Brevets datering mangler i afskriften.

²) Disse ord betyder åbenbart, at munkene selv holdt gudstjeneste i sognekirkerne, hvad de ingen ret havde til. I anledning heraf har så bispem tilskrevet dem det følgende brev.

nævnte kirker, og således slutter sig sammen i foragt for nøgлемagten og formastelse mod Gud, burde der nu efter loven skrides hårdere ind imod dem. Men da vi i denne sag ønsker at mildne lovens strenghed ved langmodighed, byder vi Eder under straf af det i sin tid forkyndte band, at I inden femten dage efter nærværende brevs udstedelse kalder de nævnte munkebrødre hjem til deres kloster, eller også inden den nævnte frist møder hos os for at påvise, at I efter et særligt fribrev kan handle således, ti efter den kanoniske lov er det ingenlunde tilstedeligt. Vi byder Eder også under den nævnte straf inden den nævnte femten dages frist at betale os den bøde, som I har vedtaget til os for den uhørte hån, spot og spe, der er bleven os til del i Eders kloster, og som skulde været betalt forleden Fredag inden Kristi himmelfartsdag. Ellers vil vi fra det øjeblik af ganske sikkert gå således frem imod Eder, som rettens gang kræver det¹.

Ingen må nu tro, at abbeden nogensinde havde vedtaget eller indrømmet ham en bøde; men mæglerne havde inden den stævnedag, der faldt på den nævnte Fredag, sagt, at hvis bispens vilde holde fred og enighed med abbeden, vilde denne gerne tjene ham. Men hverken vilde bispens selv have fred, ikke heller opnåede han abbedens tjeneste².

1) Brevets datering mangler i afskriften; det er åbenbart skrevet i forsommeren 1263.

2) Trods forfatterens benægtelse er det vel ikke usandsynligt, at abbeden på det ny forligsmøde, der fandt sted nogen tid efter mødet ved Dover kirke, virkelig har måttet »fæste bøder« til bispens og muligvis til gengæld har opnået andre fordele; ellers vilde bispens næppe have omtalt dette punkt i så rene ord. A. D. Jørgensen formoder, at forligsmødet er blevet holdt d. 23. Marts; det ses nemlig af bispens brev, at bøden var forfalden Fredagen d. 4. Maj, og 6 ugers frist var

Abbedernes brev til paven.

Til den højhellige fader og herre Urban, af Guds nåde den hellige romerske kirkes ypperstepræst, sender brødrene A af Herrisvad, E af Esrom, Nils af Tvis, Asgot af Vitskøl, M af Holme, kaldede abbeder, og deres øvrige medabbeder af Cisterciensordenen i Danmarks rige, deres fromme bønner og kys på hans helligheds fødder. Vel er det så, at alle med god grund kan ty til Eders helligheds nåde og udtømmelige medlidenheds ånd, men dog har de ulykkelige og undertrykte en særlig ret til at tage deres tilflugt til Eder, ret som for at søge trøst ved deres moders barm. Derfor skylder også hele vor orden Eder og Eders højhellige formænd bøn og tak til evig tid, fordi I har værnet den mod uretfærdige mænds undertrykkelse med alle de fribreve og friheder, I hidtil har skænket den og skærmet den med. Imidlertid kan nåden næppe strække sit værn så vidt, at jo ondskaben altid kan søge og finde en lejlighed til at gøre ondt, hvorfor vi ser os nødsagede til at meddele og berette Eders hellighed den nød, som vor i Kristus højtelskede medabbed Bo af Øm i Århus stift er stedt i. På en lige så ynkelig som mærkværdig måde plages han nemlig af hr. Tyge, der kaldes bisp ved den nævnte kirke, så vel ved forskellige trusler, voldshandlinger og udpresninger, hvorved denne stræber at udpine uretmæssigt og uvant gæsteri af ham, samt mangfoldige bøder, alt imod Eders hellige sædes fribreve — som også ved afsæt-

den sædvanlige i sådanne tilfælde. — Er der blevet mæglet forlig på dette møde, så er det i al fald ikke blevet holdt, og overhovedet var jo ved abbedens appel sagen unddraget den almindelige rettergang og overgivet til en særlig kirkelig proces.

telsesdomme og bandstråler, udslyngede mod abbeden selv, hans brødresamlag, og deres undergivne, aldeles uretfærdigt og uforskyldt og på trods af lovligt indgivet appel. Derfor beder vi med ydmyg andagt indtrængende Eders hellighed, at når I med Eders fromheds øje ser det så øjensynlige og uudholdelige tryk, der hviler på den oftnævnte abbed og hans kloster, at I da velvilligt vil tage Eder af ham på en sådan måde, at han mærker Eders skærmende hånd og nåde til gavn for sig selv, og at Eders myndigheds bud, bevilling og befaling ikke længer skal kunne ringeagtes så hånligt og frækt af den nævnte bisp eller nogen anden. Givet i det Herrens år 1263 på lille St. Hansdag¹.

Derefter tænkte abbeden ved sig selv på en udvej, da han vel indså sin egen svaghed, ringhed og uformuenhed til at gøre modstand i en så stor sag som denne, navnlig fordi den oftnævnte bisp havde frit spil med kongen, eller rettere, for at sige hvad sandt er, drev gæk med denne unge dreng, som han jo endnu var, og aldeles holdt ham i sin hånd. Men ærkebisp, der skulde været hans egentlige dommer, var, som ovenfor omtalt, udjaget af riget for kirkens sags skyld. Derfor frygtede den nævnte bisp hverken Gud eller mennesker, ti han var selv sin egen dommer. Abbeden tog nu en enkelt munk med sig, drog til Tvis, og bad

¹) 6. Maj. — Herefter følger i håndskriftet et aldeles tilsvarende brev fra de samme abbeder til kardinalerne, der her overspringes. Endvidere et brev fra de samme abbeder til ordenens fire overabbeder med bøn om at tale Øm klostets sag ved pavehoffet. Dette brev gentager væsentlig de samme klagepunkter, der findes i abbedernes breve til ærkebisp og paven; enkelte punkter er også tagne af selve abbed Bos appelskrivelse. Da brevet således intet nyt bringer, er også det forbigået i nærværende oversættelse.

abbeden dersteds om at rejse med ham til Vitskøl for at forhandle om en stor og vanskelig sag. Da de var komne til Vitskøl, begyndte vor abbed at åbenbare og afsløre sin hensigt: indtrængende at bede om sin afsked. Da abbeden af Tvis hørte dette, blev han overmåde harmfuld, fordi det var for den sags skyld, at han havde ført ham did; han krævede at få lov til at vende hjem igen, og lod sig kun med nød holde tilbage ved stærke bønner. Abbeden af Vitskøl sagde, at det ikke var sømmeligt, at han der på stedet modtog hans ansøgning om afsked; »men skal det endelig ske,« sagde han, »så vend tilbage til det kapitel, hvor du har antaget abbednavn.« Men han trængte hårdnakket ind på dem, og svor, at om de ikke vilde modtage hans afskedsansøgning, så lagde han seglet for fødderne af dem¹. Abbeden i hint hus kaldte så abbeden og munken fra vort hus til sig, og spurgte dem i løn, hvem de anså for skikket til dette byrdefulde hverv. De svarede: »Der er her hos Eder en velbyrdig og forstandig mand, vel kendt af alle høje herrer i Danmarks rige, nemlig hr. Ture, Eders formand, der i . . år har forestået dette hus og senere har forestået Esrom i . . år², og som har styret både dette og hint hus vel og med hæder.« Han siger så: »Skal vi tage ham med os med det samme eller ikke?« Dertil svarede vor abbed: »Det er bedst, at I med det samme tager ham med Eder, for at I, om han mulig gør modstand mod at tage denne byrde på sig, kan vinde ham derfor med opmuntrende ord, hvad der bedst er lejlighed til, når han er undervejs med Eder.« Således gik det også.

I det Herrens år 1263 på den hellige Barnabas

1) Klostrets signet, hvormed dets skrivelser forsegledes, var i den fungerende abbets hænder.

2) Tallene mangler i håndskriftet.

apostels aften¹ fratrådte med lyst og glæde broder Bo, den sekstende abbed. På samme apostels dag² valgtes hr. Ture, fordum abbed i Vitskøl, senere i Esrom, der nu påtog sig det byrdefulde hverv at styre Øm kloster. Han var den syttende abbed³.

Denne gode mand gav sig til med omhu at undersøge og opspore årsagen til den strid og fejde, der fandt sted mellem den nævnte bisp og det hus, der nu var hans. Hans munke fortæller ham så sagens sammenhæng i ordnet tidsfølge. Da de var færdige med deres beretning, tænkte abbeden ved sig selv på udvej til at vinde bispens velvilje. Hvad der nu blev sagt og gjort fra begge parter side, og hvor mange stævner der holdtes for den sags skyld, kan ikke fortælles i enkeltheder eller med lethed udredes. Men da abbeden forstod, at bispens hjærte var forhærdet, at han fra dag til dag overvældede os med den ene ondskab værre end den anden, og at han ikke selv ved egen anstrengelse kunde sejre, genoptog han den tidligere udstedte appel. Og fordi bispen daglig fornyede alt ondt mod os, fornyede også abbeden den til den herre paven bestemte skrivelse. Den lød således:

¹) 10. Juni.

²) 11. Juni.

³) I det ovenfor nævnte indskudte stykke oplyses det, at han var abbed i henved fem år; om hans tiltrædelse og valg, møje og sorg, findes mangt og meget udførligere fremstillet ved hans flid i et andet bind«. Med disse ord må der sikkert sigtes til nærværende skrift, hvoraf således en del må antages forfattet af Ture eller i al fald på hans tilskyndelse. — Man skønner, at det har været tanken ved Tures valg at erstatte den heftige og vilsindede Bo med en ældre, besindig og højt anset mand, der snarere kunde tænkes at føre striden til en heldig ende.

De danske abbeders andet brev til paven.

Til den højhellige fader og herre Urban, af Guds nåde den hellige romerske kirkes ypperstepræst, sender brødrene Esbern af Esrom, Jens af Løgum, M af Ryd, kaldede abbeder i Danmark af Cistercienserordenen, deres indtrængende fromme bønner med kys på hans helligheds fødder. Uagtet vor egen modgangs og stadige plageriers mangfoldighed næppe lader os tid til at trække vejret for ulykker, føler vi os dog tilskyndede til at bebyrde Eders helligheds øren med de ynkelige og i vort land indtil vore dage uhørte klagemål fra den i Kristus elskede Ture, vor medabbed af Øm i Århus stift, og fra brødrelandet sammesteds, for hvem det gør os ondt af hjertet. Sagen er, at bispnen i den nævnte by, skønt han på grund af den mod ham viste nåde har en særlig pligt til at vise ærbødig ærefrygt mod det apostoliske sæde¹, tværtimod synes med særlig ondskab at mindske Eders myndighed og vise hån mod godheden. Ti de til Eders medlidenhed og hjælp foretagne appeller nægter han at forebringe², og Eders fribreves værn gør han til intet. Og foruden de plagerier, som den førnævnte abbed har omtalt i sin øjensynligt med god grund udstedte appelskrivelse, har den nævnte herre bisp udtænkt nye påfund, og stævner ved sine breve abbeden selv, hans munke eller deres lægbrødre til ting eller retsmøde, lægger deres undergivne under kirkeligt forbud og band, fordi de forholder ham tiende, men lader ikke des mindre sine provster

¹) Tyge var udnævnt umiddelbart af paven; om hans valg se ovenfor s. 263.

²) Der sigtes uden tvivl til bispens nægtelse af attester for lovæssigt foretagen appel, de såkaldte »apostle«, jfr. ovenfor s. 283 (Bos appelskrivelse). — »*Appellationibus factis*« må rettes til »*Appellationes factas*«.

og fogeder ved uafliedelige stævninger jage og drive de således domfældte fra det ene ting til det andet, og giver dem den besked, at de kun kan opnå afløsning og fred på den ene måde, at de på en dag og frist, han opgiver dem, opsiger munkene deres tjeneste; endvidere stævner han på lignende vis lægbrødre til sig, og idømmer dem for en eller anden brøde eller forseelse en pengebøde, aldeles som de andre lægmænd, der står under hans egen dom. Og uagtet Eders fromhed i sin omhu for troen har fastsat, at hvo der lægger voldsom hånd på en munk eller lægbroder, som umiddelbar følge af sådan gerning er sat i band, og at præsterne i kirkerne offentlig ved tændte lys skal erklære dem for bandsatte, så udlover den nævnte herre bisp til folk, der ellers fortjente dom¹, at de straks skal få bod og afløsning af ham, hvis det er mænd hørende under det nævnte hus, som de har udplyndret eller slået; ret som om dette ikke var et tillæg til overtrædelsen, men snarere et tydeligt bevis på from anger og tilbørlig bod. Således var der — for at nævne et enkelt tilfælde — en munk og præst af det ovennævnte hus ved navn Skjalme, hvem han på den hellige Markus paves dag² — der faldt på en Søndag — på kirkegården ved Rødsmose kirke³ — der lige fra først af vides at have været skænket det nævnte hus som sikkert eje — lod tage til fange og føre bort af sine huskarles væbnede flok, og han holder ham endnu i fængsel og varetægt. Ved dette overfald røvede og fratog han os også to heste, og senere i samme uge to andre, og den lægbroder der var sat til at vogte dem, lod han give

¹) Der bør læses *alias dignis sententia* for *alias digne sententias*, da den sidste læsemåde, der findes i håndskriftet, ingen mening synes at give.

²) 7. Oktober.

³) Nu Rosmos i det sydøstlige Djursland.

en svær dragt prygl. — Han udelukker også ved dom fra de troendes fællesskab¹ alle dem, der hører de nævnte munkes messer, så og dem, der tillader munkene at høre messer i deres kirker. Ved alle disse og lignende daglig fornyede plagerier synes han at arbejde på at lægge det oftnævnte hus i bund og grund øde; og han vil i løbet af kort tid nå sit mål, hvis ikke Eders nådes fromme værn træder til, den som løser de undertrykte af bånd, udfrier de uskyldige, giver dem der lider uret, en retfærdig støtte, og altid i alle måder yder en gavnlig hjælp. Givet i det Herrens år 1263 på de hellige 11,000 jomfruers dag².

*Den herre pавens brev til de i vor sag udnævnte
dommere.*

Urban bisp, Guds tjeneres tjener, sender sine elskede sønner abbederne af Ringsted og af Næstved³ sin hilsen og apostoliske velsignelse. Stort skår lider den præstelige anstand hos vor ærværdige broder Tyge, bisp af Århus, der siges at forfølge gudelige mænd⁴ uden skyld, dem han snarere burde optræde således imod, at de istemte lovsange og ikke klagemål over ham. Nu er det så, at vore elskede

¹) Der menes den hellige nadver.

²) 21. Oktober. — Herefter følger i håndskriftet en af abbeden og brødrelaget i Øm til hr. Lars og broder Bo (den tidligere abbed) udstedt fuldmagt til at føre klostrets sag ved Romerhoffet, dateret 28. Januar 1264. Da dens ordlyd er af mindre interesse, overspringes den her. — Derpå følger i håndskriftet de forskellige pavebreve, som klostret opnåede at få udstedt, og hvoraf de vigtigste er oversatte i det følgende.

³) Navnene mangler i håndskriftet efter det pavelige kancellis sæd, jfr. ovenfor s. 60. — Brevet er stilet til de to Benediktinerabbeder i Ringsted og Næstved.

⁴) Der menes munke.

sønner abbed Ture og brødrelaget i Øm kloster i Århus stift har fremført vægtige klager for os over at denne bisp tynger og plager dem med uretmæssige bøder; og hænder det, at de sætter sig imod ham i sådan sag, afsiger han af egen magtfuldkommenhed mod lov og ret bands dom over dem, der hjælper dem ved deres arbejde og dyrker deres jorder. Derfor giver vi denne bisp ved vort brev til kende, at han skal op-høre med sådant bødekrav og uretmæsigt plageri af de førnævnte andre¹. I modsat fald overdrager vi ved apostolisk skrivelse til Eders afgørelse — ti vi står her overfor et overgreb, der ikke kan tilstedes nogen præst — om I, såfremt den nævnte bisp nægter at opfylde vort bud, i vort navn og med udelukkelse af al appel vil tvinge ham til at aflade fra sådant stivsind, som ret og billigt er. Uanset om det er bevilget samme bisp af det apostoliske sæde, at han ikke ved breve fra det nævnte sæde kan sættes under interdikt, afsættes, bandlyses eller drages til ansvar udenfor sit stift, medmindre de nævnte breve ord til andet indeholder en fuld og udtrykkelig omtale af en sådan bevilling. Givet i Orvieto den 22. Maj i vort pavedømmes tredje år, i det Herrens år 1264².

¹) Klostrets undergivne, fæstebønder o. l. Jfr. ovenfor s. 278 f.

²) Efter denne pavelige fuldmagt til de to Benediktinerabbeder til at optræde som dommere i sagen følger i håndskriftet et andet pavebrev, der beskikker domprovsten og ærkedegnen i Slesvig til ved kirkens tugt at værne klostret og dets ejendomme mod rov, vold og ødelæggelse, men strengt forbyder dem at blande sig i selve sagens påkendelse. De udnævnes altså til en art værger for klostret. — Derpå følger et andet pavebrev til de to Benediktinerabbeder, hvori afgørelsen af gæsterispørgsmålet, navnlig m. h. t. klostrets påberåbelse af de pavebreve, der fritager Cistercienserordenen for gæsteri, og bispens tilsidesættelse af disse, overlades til dem som

Om Bjørn munk.

I samme uge som munkene var tyede til Romerhoffet¹, pålagde den herre abbed Ture herre Bjørn munk og lægbrødrene Herman og Henrik at drage til Vendland med heste og andre varer for at købe

dommere. Begge disse pavebreve, der ligesom ovenstående er daterede 22. Maj 1264, overspringes her. — Derpå følger i håndskriftet pavens brev til bisp Tyge selv, af samme dato; dets ordlyd er i alt væsentligt ganske overensstemmende med det første pavebrev til de to abbeder, hvorfor det ikke oversættes her. — Det næste brev i håndskriftet er en den 7. Juli dateret formaningsskrivelse fra kardinal Johannes til dommerne om at stræbe efter at vise fuld retfærdighed; det ses af dette brev, at til de to Benediktinerabbeder er som tredje dommer føjet Prædikebrødrenes (Dominikanernes) provincialprior i Danmark. Grunden hertil kan med en vis sandsynlighed antages at have været den, at klostrets sagførere har henledet opmærksomheden på, at de to Benediktinerabbeder på grund af det nedarvede nag mellem de »sorte« og de »grå« brødre (jfr. ovenfor s. 277) næppe kunde anses for uvildige dommere, og desuden stod under Tyge, der midlertidigt varetog bispen af Roskildes embede. Imidlertid gavnede den tredje dommers udnævnelse ikke klostret det mindste. — Det følgende brev i håndskriftet er en skrivelse til de samme tre dommere, dateret den 6. Juni, fra kardinal Guido — den samme, der året efter sendtes til Danmark som pavelig legat i den store ærkebispestrid. I dette brev taler Guido, der selv hørte til Cistercienserordenen, indtrængende klostrets sag hos dommerne. — Endelig følger i håndskriftet et brev fra selve overabbeden, abbed Filip af Clairvaux, til enkedronning Margrete, hvori han under påberåbelse af den særstilling, Clairvaux altid har indtaget i hendes gunst, anmoder hende om at tage sig af klostrets sag. — Efter alle disse breve, der for så vidt har mindre betydning, som hele denne pavelige indblanding løb ud i sandet, og som derfor ikke er medtagne i nærværende oversættelse, tager den direkte fortælling fat påny.

¹) c: havde appelleret deres sag til paven.

korn¹. Der var nemlig på den tid stor hungersnød og dyrtid på korn i hele Danmarks rige. Da de nu var komne til Horsnæs for at skaffe sig fragt og skibsløjlighed for deres varer, kom den nævnte biskops huskarle eller rettere Djævelens håndlangere over dem midt i nattens stilhed, mens andre sov, gik løs på dem, tog de nævnte heste og alle varer, de havde med sig, bandt munken med reb, snærede med en lænke hans nøgne fødder sammen under hestens bug, førte ham fangen bort, og holdt ham i nitten uger i fængsel og vare-tægt, idet de behandlede ham som en dødsdømt misdæder. Så meget er vist, at han fik aldrig sin fulde helse igen, selv efter at han var sluppen ud, ej heller genvandt han sin førlighed på ben og fødder. Og af de lægbrødre, der var med ham i Horsnæs, blev den ene ved navn Henrik overmandet af de nævnte huskarle, der ved første anfald, så snart de havde sat deres fødder på det loft, hvor de vidste at klostermændene lå og sov, styrtede løs på ham og masede ham sådan med knæene, at hans indvolde brast, hvad der, som han selv erklærede, blev årsag til hans død få dage efter. Den anden lægbroder ved navn Herman udplyndrede de og lod ham næsten nøgen tilbage, da de drog bort. Da nu rygtet herom kom de andre for øre, der sad hjemme, blev der en sørgen, klagen og hysten af alle, så stor, at den ikke kan skildres i få ord, ikke blot for de mistede sagers skyld, men også over den mishandling, mændene havde lidt, og som alle var yderst skrækslagne over. — For ikke at trætte læseren med langtrukken fortælling kan langt fra alt det onde optegnes, som denne gode biskop har gjort os. — Og

¹) Disse »varer« ses i det ovennævnte klageskrift at have bestået af: tre heste, klæder, kobberpenninge og »sterlinge« (engelske sølvpenninge).

efter at den førnævnte Bjørn munk var sluppen ud af fangehullet, da var der ingen, være sig verdslig eller klostermand, af dem der havde kendt ham fra tidligere tid, der kunde holde sine tårer tilbage over det ynkelige udseende, han havde fået ved den sult og al mulig anden legemlig mishandling, han havde døjet. — Dog skal det ikke glemmes, at bisp Tyges sagførere ved falske foregivender opnåede pavebreve på, at han, en enkelt bisp, skulde forestå to bispedømmer, nemlig Århus og Roskilde¹. Og fordi vore dommere, der var indsatte for os af det apostoliske sæde, stod under hans myndighed, vilde de hellere rive øjnene ud på sig selv end øve nogen ret mod os². Således blev de breve, vi havde opnået af Romerhoffet, os til ingen nytte.

Efter munkenes hjemkomst fra Rom holdtes der så på vore venners råd et stævne med bispnen, hvor det forlig blev sluttet, der her følger³.

¹) Bisp Peder af Roskilde, der var Jakob Erlandsøns svorne tilhænger, var nemlig landflygtig fra sit stift, og Tyge har altså i hans fravær opnået at få den midlertidige styrelse af stiftet overdraget. Jfr. brevet ovenfor s. 180.

²) Der sigtes til de ovenfor nævnte Benediktinerabbeder af Ringsted og Næstved, hvortil senere var føjet Prædikebrødrenes provincialprior. Jfr. ovenfor s. 293 ff.

³) Som det af forligsbrevet vil ses, mener klostret nu at måtte gå ind på at modtage Ribe- og Slesvigbispernes mægling, skønt disse som udpræget kongeligsindede mænd ikke på forhånd kunde antages at være synderlig venlig stemte mod klostret. Som det var at vente, godkender de to bisper da også Tyges krav på at have en hævdvunden ret til en gæsteriydelse; men i virkeligheden begrænser forliget denne i så høj grad, at det trods alt nærmest må siges at være til klostrets fordel; ti Tyges krav gik jo langt videre end til det forholdsvis beskedne gæsteri i fastetiden, som de to forligsmæglere erklærer for at være gammel hævvd. Men om abbed Bos principielle afvisning af alt gæsteri er der ganske vist ikke tale.

Fortilget mellem bispen og abbeden.

Bisperne Esger af Ribe og Nils af Slesvig sender alle, der i nutid som fremtid får nærværende skrivelse for øje, deres hilsen i alles frelser. Vide skal alle, nulevende så vel som efterslægten, at under vor mægling har den gudelige mand¹ ved navn Ture, abbed af Øm, lovet vor ærværdige broder hr. Tyge, bisp af Århus, det gæsteri, som hans formænd, bisperne af Århus, vides at have haft i det nævnte kloster efter hævde og vedtægt. Skulde der, hvad Gud forbyde, heraf rejse sig tvivlsmaal om, hvad det har været vedtægt at yde bispen i gæsteri i fasten, så kundgør vi for alle og enhver, at vi i sin tid, da vi beklædte mere underordnede hverv og var hos vor ærværdige broder hr. Peder Elafsøn, bisp af Århus, har set følgende vedtægt håndhævet: Når han kom til klostret Askeonsdag, sendte han hele sit følge bort på nær fire klerke og højst fem lægmænd, og således dvælede han i klostret med et formindsket og ringe antal mænd, stundom i tre uger, stundom i kortere tid. Dette er noget, som vi både har vidst og véd, og vi har selv personlig tre gange i fasten været med ham i Øm kloster. Vi véd også som noget, vi selv har været tilstede ved og set, at så ofte den ovennævnte bisp skulde holde ting med riddere eller almue, forlod han klostret og drog til vands eller til lands hen til andre steder langt derfra, på det at ikke det nævnte kloster skulde tynges af tilrejsende gæster. Endvidere véd og kundgør vi, at dette samme kloster vides frit at have nydt af biskop Peder Elafsøn den indtægt, som kaldes »biskopsgiaf«², og sage-

¹) o: munk.

²) Bispegave, jfr. ovenfor s. 260.

faldet i sager angående helgbrud¹, af sine undergivne, være sig landboer eller bryder, overalt inden Århus stifts grænser. Alle disse friheder har vor ærværdige broder hr. Tyge, bisp af Århus, i nærvær af os to og såre mange andre gode mænd, lovet at lade den nævnte abbed og hans brødresamlag beholde i frit og uforstyrret eje, og han har aflagt en korporlig ed i vor hånd på, at der ikke for fremtiden skulde høres den mindste klage herover fra den herre abbeden eller brødresamlaget sammesteds. Skulde der rejse sig tvivlsmaal udenfor ovennævnte sager, har samme bisp ligeledes lovet med ed, at han vil gøre og mage det således for klostret, som vi efter vort skøn og vilje måtte anse det for rigtigt. Så sket i Århus by i den hellige Clemens' kirke i mange troværdige mænds nærværelse. Givet i det Herrens år 1264 dagen efter den hellige jomfru Katarinas dag².

Dette blev nu vel lovet i ord, men ingenlunde udført i gerning. Ti næste faste kom bispnen til klostret, men ikke således som han havde lovet; nej han kom med hundrede beredne mænd og talrige fodfolk og sendte ikke en bort fra sig, og var således selv den første til at bryde pagten. Tilmed plagedes vore undergivne af hans fogeder på vanlig vis, ti deraf havde disse stor fordel. Derfor tyktes det den herre abbeden og os alle ilde at have sluttet et sådant forlig. — Efter kort tids forløb bredte det rygte sig og nåede også til vore øren, at en kardinal af vor orden skulde sendes som legat til Danmark fra det apostoliske sæde; og vi jubede af glæde, fordi vi håbede, at vi af og ved ham

¹) Overtrædelse af kirkens bestemmelser om helligdagsfreden; jfr. ovenfor s. 260.

²) 26. November.

skulde opnå bod for al den uret, der var tilføjet os af bispen og andre. Da han var kommen, indgav vi følgende klage til ham over den uret, vi havde lidt¹.

Kardinalens sendebrev til bispen.

Til den ærværdige fader i Kristus Tyge, af Guds nåde bisp af Århus, sender broder Guido, af Guds nåde kardinalpræst af den hellige Lavrentius in Lucina, det apostoliske sædes legat, sin hilsen i Herren. Når Gud har viet Eder til sin salvede, og udvalgt Eder til bispeværdigheden, er det hans mening, at I skal hade ondskaben og elske retfærdigheden. Netop derfor, fordi I ved at vrage hin og vælge denne kan øge Eders gode gerningers lod, bør I fæste tiltro til *de* mænds råd og modtage *deres* advarsel, der ikke søger at tjene egennytten, men Eders hæder — mænd, som navnlig påvirker Eders sind i sådanne sager, hvor Eders retskaffenhed mest kan vise sig, og som ivrigt stræber at holde Eder fjærnt fra alt, der let med god grund kunde formørke Eders bispeværdigheds glans. Nu er det så, at det ved vore elskede sønners fremstilling — nemlig abbederne af Øm og flere andre klostre i Danmark af Cistercienserordenen — er kommet os for øre, at abbeden og brødrelaget i dette kloster, Øm, tynges ufor-

¹) Klagebrevet er udstedt af samtlige Cistercienserabbeder i Danmark. Da det kun indeholder lidet eller intet nyt ud over de ovenfor meddelte klagemål, overspringes det her. Skulde man nævne noget klagepunkt, der ikke kan siges direkte at være berørt ovenfor, er det følgende: »Endvidere har han ikke skånet det nævnte huses ladegårde for lignende voldgæstning« — Guido kom ved nytårstid 1266 til Lybek, men drog først i April videre til Danmark. Uden tvivl har han lige i begyndelsen af sit ophold modtaget abbedernes klageskrivelse, og har snart efter tilskrevet Tyge det følgende brev.

tjent på mangfoldig vis under Eders hænders tryk, uagtet I burde hæge om dem med from gavmildhed, på det at I ikke skal få ord for på én gang at krænke retfærdigheden og fromheden, dem det burde Eder at værne med nidkær iver. De siger nemlig, at I lægger hånd på det førnævnte kloster, dets ladegårde og andre ejendomme, ja endog — gid det ej var sandt — på klostermændene selv, og således så at sige støder til den hældende mur og det faldefærdige hegn¹, at I forstyrrer deres rolige liv i Herren, strækker griske hænder ud efter deres ejendomme, og både selv og ved Eders mænd tilføjer dem mangfoldig overlast så vel på deres egne personer som ved hvad I fratager dem eller rettere udpresser af dem af deres ejendom. For nu — bortset fra de utallige andre plager, I tilføjer dem — her på stedet at anføre nogle af dem, skønt overmåde få i forhold til den mængde, der forbigås i tavshed, — så læg mærke til hvad her skrives.

Tre ugers gæsteri udpresser I årlig af dem for Eder selv med en stor følgeskare til hest. Dørene i deres huse byder og lader I bryde med vold. Riddere og hærmænd har I flere gange opfordret til, om de så lejlighed dertil, at tage munkene selv til fange, og prygle dem, ja endog udplyndre dem, til trods for deres friheder; ti, som I forsikrede, var der overdraget Eder magt til at give sådanne overtrædere afløsning. Fremdeles lægger I dem for had hos kongemagten og riget, uagtet de nævnte brødre ingensinde i nogen måde har lagt råd op mod kronen. Også stævner I til Eders tingmøder abbeden, munkene og lægbrødrene i det førnævnte kloster, så ofte I finder for godt; desuden aflader I ikke fra uden al ret at bandlyse deres landboer, undergivne folk og bryder, hvis de ikke på en bestemt

¹) Jfr. Salme 62, 4.

dag giver møde for Eder; og lægbrødrene, der tjener dem på ladegårdene, undser I jer ikke for ligesom de verdslige øvrigheder at idømme pengebøder for en eller anden forseelse, eller rettere uden grund, da I ikke har nogen retslig myndighed over dem. Ja, vor elskede søn, den nævnte abbed af Øm, siges I endog at have lagt under bands dom, med den mærkelige begrundelse, at han i sine breve kalder sig abbed; ligeledes har I lagt brødrelaget under samme dom af den grund at de havde givet en manddraber, der angrede inden sit livs sidste stund, hæderlig begravelse¹. Og — hvad der forekommer og føles endnu utåleligere — I ikke blot ringeagter de fribreve, der er givne dem og deres orden af det apostoliske sæde, men I stræber endog — hvad der lyder utroligt — at lægge det nævnte kloster øde ved disse og andre plagerier, I tilføjer dem. Heller ikke kan jeg forbigå hin — jeg ved ikke om jeg skal sige: latterlige, eller snarere: sørgelige — dom af Eder — hvis det da overhovedet kan kaldes en dom —, hvorved I forstøder² enhver, der nogensinde hører munkene holde messe udenfor klostret, medens I gør et forsøg på at vise munkene til rette efter Eders tykke eller rettere Eders vilkårlige lune ved overmodigt og pralende at sige, at I³ skulde nok få lov til at vise dem til rette for deres opførsel, ja endog føre tilsyn med deres huse. Ydermere er der en præsteviet munk blandt dem ved navn Skjalme, som I har slæbt ud af kirkegården, hvorved I ikke blot har krænket den ærefrygt, der skyldes de hellige steder, men også tilsidesat Eders bispelige værdighed. En anden munk ved navn Bjørn har I slæbt ud af en af deres gårde, og broder Tyge, læg-

¹) Denne sag kendes slet ikke fra det foregående.

²) ȝ: bandlyser.

³) *verbis*, læs: *vobis*. Håndskriftet har: *verbis*.

broder, har I ladet tage til fange af Eders huskarle, hvorved disse ej har undladt at lægge voldshånd på dem samt derpå har ranet penge, en stor mængde varer, og fire heste fra dem. Disse ting lægger vi lige i øjeblikket frem for Eder, og desforuden høres der frasagn om lignende, ja værre ting. Vej derfor alt det foregående på fornuftens vægt, ransag Eder selv i disse ting, lad Eders omtanke fatte og skelne, om det er sandt, og lad prøvens og dommens rettesnor afgøre i Eders hjærte, om det er sådanne ting, man bør høre om bisperne. Vel bør vor medlidenheds strømme tilflyde alle, og byde dem venlig hjælp og værn, men dog ydes der fornemmelig *dem* tegn på vor kærlighed, som vi er forbundne og forenede med i fælles guds frygts endrægtighed¹. For ikke at blive delagtige i andres brøde, er det ret og billigt, at vi ej lader de overtrædelser helt uoplyste, som med tilbørlig værdighed forebringes os; ti skønt vi gerne vil hædre Eder, så vidt vi kan forsvare det for Gud og Eders egen ære, vil vi dog ikke tilføje andre nogen skade ved at undlade at advare eller rettere lægge bånd på deres avindsmænd. Derfor er det vor indtrængende bøn til Eders omsorg, vort strenge bud og vort med rent sind for Eders hæderlige navns skyld givne råd, at I søger at bøde på svunden uret og skade, som er overgået det førnævnte kloster og dets mænd, og for fremtiden afstår fra at tilføje dem sådant, således at den nævnte abbed og hans brødrsamslag herefterdags ingen grund har til klage mod eder, og at vi med rette kan få glæde deraf, idet nemlig Eders varsomheds omsorg giver efter for forstandige påmindelser, bøder på fejlene,

¹) Hermed menes: som hører til samme munkeorden som vi. »Guds frygt« bruges ikke sjælden i Middelalderen som enslydigt med munkeliv; gudelig = munk.

og retter hvad skævt er. Givet i Roskilde den 21. Maj, i den herre pave Clemens' andet regeringsår¹.

Dette brev agtede bispen ikke højere end det bare møg, som det vil fremgå af det følgende.

Dronningens brev til abbeden og brødrelandet.

Margareta af Guds nåde Danernes og Vendernes dronning sender de gudelige mænd² abbeden og brødrelandet i Øm sin hilsen i Herren. Vi har netop nu fået at vide, at I har vist den os elskelige ærværdige fader hr. Tyge, bisp af Århus, stort uvenskab ved uhøfligt at nægte ham hans gæsteri, som han af mange årsager og efter gammel hævd og vedtægt fra hans forgængeres tid havde ret til at nyde årligt. Derfor råder og byder vi Eder at vise ærbødighed for den nævnte herres langmodighed, yde ham den lydighed, der skyldes ham, søge hans nåde jo før jo heller, og give ham fuld og ret bod, så sandt som I elsker den kongelige højheds nåde; ti vi hverken vil eller kan lade krænkelse af ham gå ustraffet hen³.

End ikke hermed nøjedes den nævnte bisp, men undså sig ikke engang ved at lyve for kongen; ti han anklagede os for kongen for mange forbrydelser. Derfor henvendte den herre abbeden sig for anden gang til

¹) 1266.

²) 3: munkene.

³) Dette brev, som i håndskriftet er udateret, har Tyge muligvis udvirket hos dronningen som svar på legatens formanings-skrivelse. Snarere må det dog antages at være ældre, fra år 1264 eller så.

kardinalen for at klage over den overlast vi led, ligesom forrige gang. Det brev, han opnåede af ham, lyder så.¹

Bispen vilde på ingen måde imødekomme den anselige mands bøn, hvorfor den herre abbeden blev nødt til atter at henvende sig til den nævnte legat, der på den tid var i Ribe. Da legaten hørte om bispens hjertes hårdhed, stævnedes han ham til at give møde for ham i Ribe; anden gang stævnedes han ham til at give møde i Slesvig; tredje gang til at fremstille sig i Lybek for at stå til rette i disse og mange andre sager². Men bispen lod hånt om alt dette, og hverken gav han selv møde, ikke heller sendte han nogen stedfortræder for sig med behørig fuldmagt, men bispens stedfortrædere blev altid ved første forhør svar skyldige, og vendte næsten alle bandlyste hjem for deres overtrædelsers skyld. Uagtet nu bispen skulde været domfældt for sin formastelses skyld, så opsatte legaten det dog i sit hjertes store enfold; ti han var den velvillig-

¹) Da Guidos følgende truselsbrev, ligesom det forrige udstedt i Roskilde, ikke indeholder noget positivt stof ud over det tidligere meddelte, oversættes det ikke her. — Guido, der havde fuldt op at gøre med den store ærkebisperstrid, har åbenbart ikke ønsket også at tage Øm klostres sag op til retslig påkendelse — han var uden tvivl en mæglende og fredelig sindet natur — og har derfor nøjedes med at skrive formanings- og truselsbreve til Tyge. Først da han var nær ved at forlade landet, har han stævnet Tyge for sig, jfr. nedenfor.

²) I Avgust 1266 var legaten i Ribe; herfra stævnedes han de stridende parter i ærkebisperstriden til at møde i Slesvig den 24. September; da ingen mødte på kongens vegne, fældede legaten dom i sagen, og da intet blev gjort for at efterkomme dommen, bandlyste han fra Lybek kongen og hans moder i Oktober. Se ovenfor s. 194 ff.. Fra Lybek rejste legaten videre for at ordne forskellige forhold i Tyskland, og vendte først i Avgust 1267 tilbage til Lybek.

ste sjæl mod alle, og vilde ikke domfælde nogen uden af hård nød. Imidlertid bandlyste han dog offentlig på synoden i Lybek den oftnævnte bisp, og desforuden Danmarks konge og mange andre mænd i Danmarks rige, der ikke vilde tillade den herre ærkebisp Jakob at være i sit eget stift eller i Danmarks rige¹. Og når han handlede således, var det med allerstørste grund, hvad der dog ikke kan fremstilles på dette sted for den store vidtløftigheds skyld. Men abbeden blev en del urolig, da der heller ikke her skete ham ret og fyldest, hvorfor han, for at vor forurettelse skulde blive åbenbar for al verden, på samme synode i Lybek, i kardinalens nærvær og alles påhør, Danskes og Tyskes, Frisers og Venders, der alle var forsamlede dér på ét sted, lod oplæse et blad med følgende ordlyd².

Da klageskriftet var oplæst, forbandede alle, der hørte og forstod det, en sådan bisp. — Straks den næste dag drog kardinalen bort fra Lybek by; og abbeden fulgte i hans fodspor til Bremen, men blev her angreben af en hæftig sygdom; men den munk, han

¹) Dette (mindre) band lyste legaten den 19. Oktober 1266; jfr. ovenfor s. 214.

²) Dette klageskrift, der i sin helhed kun bringer lidet nyt ud over det fra det foregående kendte, er ikke medtaget her i oversættelsen. Alene om bispens voldsfærd overfor Tyge lægbroder får vi her lidt fyldigere besked: »På en anden af abbediets gårde lod han Tyge lægbroder prygle og tage til fange, lod husets døre opbryde, og en kiste tømme med klostrets penge og alle hans klæder; andre lægbrødre, der opholdt sig sammesteds, led af bispens mænd stor overlast med prygl, også fratog de dem en hest, og tog alle plovjern og andre redskaber på gården med sig.« — Endvidere ses det, at bispen »truer abbeden og brødrelaget med, at han efter legatens bortrejse skal give sin frådende harme frit løb«.

havde med i sit følge, blev syg i byen Stade, og blev der til abbedens tilbagekomst. Men abbeden overdrog for sin legemssvagheds skyld hr. Jakob, ærkebisp af Lund, sin sag at fremme. Denne fulgte med den herre legaten til Magdeborg, både for sin egen og den nævnte abbets sag, og hjembragte os følgende brev¹.

Da bispnen hørte dette, gav han sig til at fnyse og rase; og havde han ikke raset før, så kom han nu frådende og tænderskærende til kongen, og klagede over, at aldrig havde nogen bisp måttet lide en så uhyre uret, som den, han havde døjet af abbeden og munkene i Øm. Endvidere optrådte bispnen med en ganske særlig klage mod abbeden, hvem han beskyldte for at have æreskændet kongen for kardinallegaten. Derved forledte bispnen kongen til så stor harme, at han truede os med at lægge alle vore ejendomme øde for os, hvis vi ej snart gav bispnen bod for den uret, han efter sin egen forsikring havde lidt af os. Abbeden truedes tilmed af kongen med fangenskab. Derfor bad abbeden alle sine medabbeder i Danmark, at de vilde sige ham fri for en sådan

¹) I dette brev, dateret Magdeborg den 30. November 1266, overdrager legaten til bisp Bonde af Slesvig at tage sig af klostrets sag. Åbenbart har han ønsket at skubbe denne sag fra sig; nogen virkelig udsigt til, at bisp Bonde skulde kunne føre sagen til en heldig afslutning, når legaten i denne sag som i ærkebispstriden følte sin afmagt overfor de danske kirkeforhold, har der næppe været. — Dette brev er ikke medtaget her i oversættelsen, så lidt som den følgende skrivelse i håndskriftet: et brev fra bisp Bonde af 3. Februar 1267, hvori denne byder Prædikebrødrenes prior i Århus at stævne bisp Tyge til at give møde for ham i Flensborg den 12. Marts for at forsvare sig mod abbedens beskyldninger.

løgnagtig beskyldning. De skrev så følgende brev til kongen¹.

Da kongen havde hørt dette brev, og i den nærmest følgende tid havde fået gengivet nedenstående brev, der blev læst én gang på Hjelmlev herreds ting², tjente disse to breve kun til ydermere at ægge kongens og hans mænds ondskab mod os.

Den herre hertug Eriks brev

(Hertug Erik er søn af Abel, fordum Danernes konge. Kong Erik er søn af kong Kristoffer).

Erik af Guds nåde hertug af Jylland sender alle, der får nærværende skrivelse at se, sin hilsen i alles frelser. Vide skal I, at vi har taget Øm kloster og alle dette klostres undergivne samt alle deres ejendomme under vort særlige værn. Vi byder alle og enhver, der for vor skyld vil gøre eller undlade noget, at de i ingen måde drister sig til at øve vold mod dette kloster eller nogen af dette klostres undergivne af hensyn til os, da det er vor sag at støtte enker, umyndige, forældreløse og klostermænd i deres ret. Til vidnesbyrd herom har vi ladet vort segl hænge under nærværende brev. Givet i det Herrens år 1267 den 22. Februar³.

¹) I dette brev, som ikke er medtaget her i oversættelsen, erklærer abbederne den ovennævnte beskyldning for usand, og beder kongen formane Århusbispens til at afstå fra sine plagerier; i modsat fald må kongen ikke tage dem det ilde op, at de forfølger sagen for deres kirkelige dommer (c: legaten) eller den af ham indsatte dommer (bisp Bonde af Slesvig).

²) Uden tvivl klostrets værning.

³) Det kan næppe forbigå, at hertug Erik, der ikke indtog nogen synderlig venlig stilling til kongen, tager Øm kloster

Abbeden flygtede imidlertid af frygt for kongen lønlig bort, natten til korsmesse om vår¹; ti åbenlyst kunde han ikke drage bort; og indtil tiden om Alle helgens dag dvælede han i en art landflygtighed snart i Ryd, snart i Løgum, stundom også i Slesvig hos vor ærværdige fader hr. Jakob, ærkebisp af Lund, der også selv var landflygtig, som det et godt stykke ovenfor er fortalt. Medens abbeden opholdt sig der, stræbte han af al kraft og evne at bevæge den i vor sag indsatte dommer, hvis hverv havde sit udspring fra den herre kardinalens person, til at skaffe os ret og fyldest. Og da denne ved omhyggelig undersøgelse var bleven klar over de krænkelser, vi havde lidt, optog han i følge fromheds tilskyndelse den ham af den herre kardinalen pålagte lydighedspligt på følgende vis.

*Den herre bisp Bonde af Slesvigs rettergang mod
bisp Tyge af Århus.*

Vi Bonde, af Guds nåde bisp af Slesvig, har modtaget et gyldigt og uimodsigeligt hverv af vor fader, den ærværdige Guido, af Guds nåde kardinalpræst af den hellige Lavrentius in Lucina, det apostoliske sædes

under sit værn. Muligvis har bisp Bonde af Slesvig opmuntret ham til dette skridt. Ejendommelig er dog hans begrundelse, der synes at støtte sig til Jyske lovs fortale (jfr. A. D. Jørgensen, Valdemar Sejr s. 161): »Dette er kongens embed og høvdings, som er i landet, at overholde domme og gøre ret og frelse den, der ved vold tvinges, så som er enke og værgeløst barn og pilgrim og udenlands mænd og fattige mænd, dem går tiest vold over« Hertugen optræder da her som en af Danmarks »høvdinge«, hvem det påhviler at holde orden og fred i landet. Denne hans optræden har kongen sikkert opfattet som et indgreb i hans egne rettigheder.

¹) 3. Marts.

legat, der har overdraget os det med disse ord: »Vi Guido o.s.fr.« (Vend bladet, og du vil finde det ord til andet)¹. Vi har derfor udført dette, som sig hør og bør, med lovlige stævninger, idet vi i tre kundgørelser velvillig, efter ret og skik, har opfordret bisp Tyge af Århus til at give møde enten selv eller ved en fuldmægtig for at svare på de mod ham rettede sigtelser. Efter den første stævning sendte han en uskikket stedfortræder, nemlig en bandlyst mand, der ikke var berettiget til at stande for retten, således som der blev nedlagt påstand om imod ham, og som det blev godtgjort os ved gode vidner. Men efter de andre stævninger, da vi af nåde, skønt egentlig mod den strenge ret, ventede ham, kom han hverken selv eller sendte nogen i sit sted. — Den første stævnings ordlyd var denne: »Bonde af Guds nåde bisp af Slesvig sender prioren for Prædikebrødrene i Århus o.s.fr.« (vend bladet)². Og da denne prior ikke vovede at stævne ham, oplæstes det for Århusbispens selv af broder Jens af den nævnte orden³.

Den sidste stævnedags rettergang var følgende: Lørdagen inden Kristi himmelfarts dag var fastsat som stævnedag, da under forsæde af os Bonde, af Guds nåde bisp af Slesvig, indsat til enedommer af den ærværdige fader hr. Guido, af Guds nåde kardinal-

¹) Der henvises her til det ovenfor s. 307, note 1, omtalte, men ikke oversatte brev fra legaten til bisp Bonde, dateret 30. November 1266.

²) Her sigtes til det ovenfor s. 307, note 1, omtalte, men ikke her oversatte brev fra bisp Bonde til den nævnte prior, dateret 3. Februar 1267.

³) Herefter følger et stykke, hvori det meddeles, at anden stævning foretoges af abbed Jens af Løgum, tredje ved prioren i Tvis. Disse gentagne stævninger frembyder ikke særskilt interesse, og da tilmed overalt kun begyndelserne af stævningsbrevene er anførte i dommen, er de ikke medtagne i nærværende oversættelse.

dinalpræst til den hellige Lavrentius in Lucina, det apostoliske sædes legat, i den sag, der føres mellem vor ærværdige broder hr. Tyge, bisp af Århus, på den ene side, og den gudelige mand¹ abbed Ture af Øm og brødrelaget sammesteds på den anden side — da altså under vort forsæde den nævnte herre abbed og hr. Bent, den nævnte herre biskops kapellan, der optræder som hans fuldmægtig, skulde møde for retten i Flensborg for at høre nogle vidneudsagn, aflagte mod den nævnte Bent, gående ud på, at han ikke kunde være fuldmægtig, såsom han var bandlyst og som sådan ikke berettiget til at stande for retten, og for at forfølge sagen videre således som den lovlig skulde forfølges. Til omtalte tid og sted gav abbeden på sin side selv møde for os i retten, medens den nævnte fuldmægtig på sin side trodsig holdt sig borte. Vi plejede så råd med udvalgte mænd, og lod vidnernes udsagn offentliggøre, og efter disses fremsættelse og offentliggørelse i overensstemmelse med rettens krav har vi fundet, at lovmæssige vidner på ret- og lovmæssig vis har aflagt vidnesbyrd til gunst for den herre abbedens sag i overensstemmelse med hans nedlagte påstand. Da så var sket, erklærede vi i et brev Århusherrens part for ulydig mod retten, og idømte følgelig denne part at udrede de udgifter, modparten havde haft af retstrætten, men fastsatte dog ikke des mindre de to parter, nemlig Århusherrens og den herre abbedens, en frist, nemlig dagen efter den hellige Jakobs dag², til at forfølge sagen yderligere for retten i Slesvig, således som den lovmæssig skulde forfølges. »Og hvis Århusherrens part også da er ulydig mod retten, vil vi, skønt nødig, udtale bands dom over ham og mod ham.

¹) o: munk.

²) 26. Juli.

Så sket i Flensborg i det Herrens år 1267 den 25. Maj¹.«

De vidneudsagn, den herre abbeden dér gav møde med, og som blev lovmæssig forkyndte og offentliggjorte, var disse: »Broder Bjørn, munk og præst af Øm kloster, har under ed vidnet, at Bent præst af Biærke² egenhændig har taget to af deres heste, en grå og en sort, ud af deres stod tæt ved deres ladegård på Dover mark, som hedder Svegestorp³, Tirsdag i påskeugen. — Broder Jens, munk og præst af Øm, har under ed vidnet, at Bent o. s. fr.«⁴. — Disse vidnesbyrd blev af lagte i Slesvig i det Herrens år 1267, Lørdagen før tredje Søndag efter Påske, i de små brødres kirke⁵. Disse vidner har vi omhyggelig udspurgt i overensstemmelse med alt, hvad der efter kanoniske anordninger kan og bør ransages, i nærvær af den ærværdige mand hr. Esger, bisp af Ribe, for at vi i denne sag kunde søge råd hos ham, så vidt han kunde give dem.

Og nu, da alt dette er fuldbyrdet lovmæssigt efter rettens gænge, forfølger samme herre abbed sin ret, og kræver indtrængende af os, at vi skal lade bands dom udgå over den ulydige og oprørske mand, der trodsigt ringeagter alle vore stævninger, nådige som lovmæssige, og at vi, så vidt det står til os, efter dommens af sigelse ved kirkens tugt skal sørge for dens strenge overholdelse. Hans ansøgnings ordlyd er denne:

»I nærvær af Eder, ærværdige fader, hr. Bonde,

¹) De sidste ord, der er satte mellem anførselstegn, er åbenbart et ordret udsnit af bisp Bondes brev til Tyge, hvori denne erklæres ulydig mod retten (*»contumax«*).

²) Formodentlig Østbirk S. for Mossø (Vor herred, Århus amt).

³) Svejstrup i Dover sogn ligger en lille mil Ø. for Øm, N. for Mossø.

⁴) De to vidneudsagn er ordret enslydende.

⁵) Franciskanernes kirke.

af Guds nåde bisp af Slesvig, indsat til dommer af den ærværdige fader hr. Guido, af Guds nåde kardinalpræst af den hellige Lavrentius in Lucina, det apostoliske sædes legat, kræver jeg broder Ture, kaldet abbed til Øm af Cistercienserordenen i Århus stift, på hele mit brødrelags vegne, i henhold til gårdsdagens rettergang, at de udgifter, jeg under hele retstrætten har haft, godtgøres mig af bispen af Århus; og fordi han ikke har givet møde den dag i dag, men trodsig har siddet denne og andre stævnedage overhørig, hvor han som lovmæssig stævnet burde være mødt, er det min ydmyge bøn, *at* han som ulydig mod retten må lægges under bands dom, *at* I i samme dom vil byde alle strengt at overholde den afsagte kendelse, og *at* I udsteder et brev derom, hvorved denne rettergang kan foreviges, med vedhængt segl, til bestandig kundskab om denne sag.«

Såsom vi nu med rette bør låne øre og sind til retfærdige bønner, og ingenlunde drister os til at stå imod et så retfærdigt krav, der tilmed støttes af lovens strengthed — ti kendes for ret:

Vi Bonde af Guds nåde bisp af Slesvig, indsat til enedommer af vor ærværdige fader Guido, af Guds nåde kardinalpræst af den hellige Lavrentius in Lucina, det apostoliske sædes legat, i den sag, der føres mellem den herre bisp Tyge af Århus på den ene side, og den herre abbeden af Øm og hans brødrelag på den anden side, agter ikke persons anseelse, men elsker i guds frygt lov og ret højere, som det åbenlyst fremgår af hele rettergangen, der er ført mellem dem, og som ovenfor er fremstillet. Ti bandlyser vi i kraft af den myndighed, vi ejer, ved nærværende skrivelse denne herre bisp Tyge af Århus for ulydighed mod retten, og vi byder i kraft af samme myndighed alle og enhver strengt at sky ham. Ligeledes idømmer vi ham de omkostninger,

som modparten, nemlig den herre abbeden og hans brødrsamlag, har haft under hele retstrætten, i overensstemmelse med hvad disse mænd sværger dem at være, og hvad vi efter udvalgte mænds råd bag efter ansætter dem til. Til vidnesbyrd herom og om dommens ret- og lovmæssige afsigelse i den hellige Peders kirke i Slesvig¹ har vi ladet den forevige ved til vort eget segl at føje vore ærværdige fædres, nemlig: Jakob, ærkebisp af Lund, og Peder, bisp af Roskilde, samt adskillige kapellaner, de personlig har udsendt, — disse har personlig været tilstede ved adskillige af de ovennævnte retshandeler — samt ved vore ærværdige brødreres segl, nemlig herrerne magister Saser, provst af Lund, Troels ærkedegn, hr. Peder Foka, hr. Esbern skatmester, hr. Godemand, hr. Nils Djankersøn, Peder bisp², Broder og Simon, kanniker, og talrige andre troværdige mænd — alt til evigt vidnesbyrd om denne sag, som lov og ret kræver. Så sket i den hellige Peders kirke i Slesvig i det Herrens år 1267 den 3. Avgust³.

Hvermand kan skønne, hvor stor møje og hvor svære udgifter vi havde af at forskaffe os de ovenfor gengivne breve; men den oftnævnte bisp Tyge agtede dem ikke højere end digt, løgn og opspind. Så stor tillid havde han til kongen og kongens moder dronningen, som var de alverdens herrer. Ja, hvad mere er, han satte langt mere sin lid til dem end til

¹) Domkirken i Slesvig.

²) »Bisp« må vist her opfattes som et tilnavn.

³) Herefter følger i håndskriftet et af kardinal Guido den 2. Septbr. 1267 i Lybek udstedt stadfæstelsesbrev på denne dom. Det overspringes her.

verdens skaber, hvad der tydeligt skønnes deraf, at han hverken frygtede bispenses eller kardinalernes eller selv den herre pavens bandlysning, men sagde, at han havde appelleret til højere dommere, nemlig kongen og hans moder dronningen¹, hvem han i den grad æggede mod os, at de truede os med plyndring af alle vore ejendele, og sagde, at de vilde drive alle munke og lægbrødre ud. De truede også abbeden og adskillige af vore ældste med fangenskab, hvorfor hverken abbeden eller nogen anden vovede at gå åbenlyst udenfor klostrets hegn uden sikkert lejde. Ti hvo der viste sig derudenfor, blev gennempryglet, nogle blev også udplyndrede, andre sårede, kort sagt, de blev i et og alt hjemsøgte af så mange og store plager, at ingen vovede at blive i vor tjeneste. Der var også nogle af lægbrødrene, der på Djævelens tilskyndelse tyvagtig fravendte klostret dets ejendele eller rettere Jesu Kristi arvegods, undveg derfra, og vendte tilbage til verden. Mange var der også, der for penninge solgte deres kvæg og heste samt korn og alt løsøre på lade-gårdene, for at de, om de blev drevne derfra og måtte flygte, dog kunde tage noget med sig, hvorved de kunde skaffe sig det fornødne til livets ophold. Derfor havnede vi omsider i så stor fattigdom, at vi hverken kunde finde føde eller klæder. Mange måtte således dagevis gå rundt på bare fødder uden sko; ja nogle gik endog uden hoser; adskillige sad også uden kutter i spisesalen, når de holdt måltid med brødrelaget. Disse og såre mange andre brud på ordenen fandt ikke sted på grund af nogen overtroisk overdrivelse fra vor

¹) Her foreligger dog vistnok en forsætlig forvanskning af bispens udtalelser. Såfremt bispens overhovedet har talt om at appellere til en højere domstol, ligger det nærmest at formode, at han ved disse ord har tænkt på Guds dom.

side¹, men havde alene sin grund i vor fattigdom. Og så stor var splittelsen bleven, at næppe halvdelen af brødrelandet dvælede hjemme. Mange værksteder stod tomme for mandskab, eller savnede brødrenes ledelse². Kun få var der, som ikke tænkte på flugt. Seks gange — om jeg ikke husker fejl — i dagene mellem Påske og den hellige Andreas' dag³ fæstedes der os fra kongens side en frist, inden hvilken vi enten skulde yde bispen tre ugers gæsteri for hvert år, han havde måttet undvære sit gæsteri, foruden en bøde, eller også være hjemfaldne til kronens hævn. Vel fik vi altid ved møder og ved venners hjælp trukket timen ud en stund endnu, fordi vi håbede at der kunde blive os en from hjælp fra oven til del ved en eller anden Kristi ven; men ak, for vore synders skyld var der i al den tid ingen, være sig rig eller fattig⁴, der kunde eller turde stå frem for os, støtte os, eller lægge et godt ord ind for os. Ak Gud, hvor ofte kom der ikke bud med den melding: »Nu er den og den her, nu er den og den her, nu er Eders fjender her lige på tærskelen!« Ak og ve, hvor ofte har vi ikke gemt i jorden vore fribreve, vore kalke, kirkens prydelser, og andet af klostrets fornemste løsøre, for at det ikke skulde slæbes bort med vold; og hvor ofte har vi ikke atter gravet dem op igen, for at de ikke skulde rådne og ruste i jordens skød; det er ikke let at sige. Til slut blev en afgørende frist fæstet abbeden fra den herre kongens

1) Der menes: overdreven religiøs selvplage. Ordene synes noget skruede, hvad der vistnok har sin grund i, at den latinske tekst lægger an på bogstavrim på dette sted.

2) Her må vel sigtes til de forskellige håndværk, der dreves i ly af klostret.

3) 30. November.

4) Læs: *neque dives neque pauper*. Ordene *neque dives* mangler i håndskriftet.

side, der bød ham fremstille sig personlig for hans åsyn, og sendte ham sit brev på, at han trygt kunde komme og drage bort igen; men undlod han at møde, vilde kongen gøre, hvad der var hans ret¹.

¹) Her ender altså pludselig klosterkrøniken på det mest spændende sted. Vi ved således intet om stridens endelige udgang. Det må dog bestemt formodes, at klostret har måttet godkende bispens ret til gæsteri, men i hvor stort omfang, er ikke godt at sige. En afgørelse af, hvad hævd og vedtægt krævede, forefandtes jo i det af de to bisper mæglede forlig (se ovenfor s. 298); men om klostret denne gang er sluppet så billigt, kan være tvivlsomt. Muligt er det jo også, at klostret har fået gæsteriet afløst ved en pengeydelse el. lign. I hvert fald må stridens afslutning være hidført temmelig snart efter det tidspunkt, hvor krøniken slutter; det ses nemlig af den ovenfor nævnte senere tilføjede abbedrække, at Ture var abbed i knap fem år, og således må være fratrådt før Juni 1268, rimeligvis som et offer fra klostrets side for at opnå forlig. 1270 optræder kong Erik i hvert fald som klostrets værneherr i et brev om en gård i Pugerup (Yding sogn, Vor herred, Århus amt).

Retskilder.

Kong Abels forordning.

Under Abels navn er bevaret en forordning, der synes at måtte henføres til år 1251, og som er den ældste bevarede danske rigslov (i modsætning til de for de tre store »lande« Jylland, Sælland og Skåne gældende landslove). Man sporer i denne lov en tydelig stræben efter at hævde en stærk kongemagt og skabe en sikker retsorden i landet; mod alskens voldsforbrydelser og hærværk samt mod ombudsmændenes myndighedsmisbrug udstedes strenge bestemmelser; det gamle ledingsvæsen, der åbenbart var i forfald, søges opretholdt, idet dog bøderne for ledingsbrud nedsættes; plovskatten bibeholdes, men som det synes, stærkt forringet; ordenen i stormandsbroderskabet, eller som det i forordningen kaldes, »hoffet« eller »hovmandslaget«, søges opretholdt, o. s. fr.

Fra en enkelt forskers side (Ludvig Holberg, Kong Valdemars lov) er den antagelse blevet fremsat, at denne forordning skulde være givet af kong Valdemar 1241; men dette har ikke vundet tilslutning hos de andre historieforskere. — Forordningen er trykt i Aarsberetn. for Geheimearkivet V, 9-12, hvor også en gammel dansk oversættelse findes.

§ 1. Den herre kongen og hr. Kristoffer, den herre ærkebisp og alle bisper og grever løse alle de mænd fra deres troskabsed, som de vides at have taget af noget skipæn¹.

§ 2. Hvo der har tilskødet anden mand sit gods, være, så længe han bliver siddende på det, pligtig at udrede fuld *inne*².

§ 3. Hvo der taber sin *mandhelig*³, fyldestgøre den skadelidte, og bøde til ombudsmanden 3 mark penninge; men vorder han uhørsom, da skal han fremdeles hver femte dag straffes med 3 marks bøde.

§ 4. Ingen ombudsmand må modtage nogen bøde af overtræderen, uden at denne i forvejen har fyldestgjort den skadelidte.

§ 5. Om nogen ikke på Filips og Jakobs dag⁴ eller dagen før eller dagen efter udreder plovpemminge, nemlig én øre penninge af hver plov, på det at mønten kan holdes i uforringet stand, da miste han en okse for hver plov, og løse sig med 2 øre.

§ 6. Om nogen overbevises om ledingsbrud, da tabe han ej sin jord, men straffes med tre marks bøde, hvis blot hans jord er under plov; men er den ej længer under plov, udrede han intet⁵.

¹) Landet var inddelt i *skipæn*, der hvert skulde stille et skib i leding. Fra denne almindelige værnepligt var kun de særskilt privilegerede *hærmænd* eller *herremænd* undtagne, der var i kongens eller nogen af de ovennævnte herrers tjeneste. Ovenstående § vanskeliggør åbenbart overgangen fra almindelig ledingsbonde til hærmand eller herremand. Ifølge Jyske lov havde kongen ret til at tage mænd i alle skipæn, men denne ret synes bortfalden ved nærværende bestemmelse.

²) Ved *inne* forstås kørsel og anden hjælp ved offentlige arbejders udførelse.

³) Borgerlig ære og ret.

⁴) 1. Maj.

⁵) Dette svarer til Jyske lovs bestemmelser.

§ 7. Lovbog skal gives og overholdes, og hvo der handler herimod, skal straffes af kongen¹.

§ 8. Når ombudsmænd overtager len, da skal de sværge på Guds hellige evangelier, at de vil holde den herre kongen deres tro både i udøvelsen af hans domsmagt og udførelsen af hans love, og dømme retfærdigt efter indsigt og evne, ikke modtage gaver for at øve ret og skel, ikke indføre nye tynger, og afholde sig fra myndighedsmisbrug, så at de ikke under påskud af det embede, de beklæder, udpresser noget af deres undergivne.

§ 9. Om nogen hovmand dræber anden hovmand uden årsag, da være han pligtig til at udrede tredobbelt mandebod og tre gange 40 mark, således at de første 40 mark tilfalder den dræbtes arvinger, de næste kongen, de sidste hovmandslaget. Men hvis han afhugger fod, hånd eller andet lem, da bøde han efter skadens størrelse, og være desuden pligtig til at udrede tre gange 40 mark, som ovenfor fremsat².

§ 10. Om nogen overbevises om majestætsforbrydelse, da have han sin hovedlod forbrudt, både af rørligt og urørligt gods, og miste sin hals³.

§ 11. Om nogen hovmand anklager en anden for kongen, men bliver overbevist om sin klages uholdbarhed, da holde han den med urette sagsøgte mand skadesløs, og bøde desforuden tre gange 40 mark, de første 40 mark til anklagede, de næste til kongen, de sidste

¹) Denne § er dunkel. Muligvis har Abel ønsket at udvide Jyske lov (»lovbogen«) til at gælde det hele land, hvad den vistnok også oprindeligt var bestemt til.

²) §§ 9 og 11 ses udelukkende at handle om det stormandsbroderskab, som det af kongens tjenestemænd dannede lag (med et mindre godt udtryk »Vederlaget«) efterhånden havde udviklet sig til.

³) *Hovedlod* betyder her en mands samlede ejendom, både af jord og løsøre. Sædvanlig betød det kun løsøre.

til hovmandslaget. Men nægter han sin skyld overfor kongen, da værge han sig med tolv frænder ud af hof-fet¹. — Fremdeles skal hver biskop med fire forstandige mænd af sit stift råde over de hovmandslaget tilfaldende 40 mark, og anvende dem til fælles bedste eller til almisse. — Men overfor en privat anklager skal han rense sig med syvende hånd af sine frænder².

§ 12. Alle fribreve, de i gammel tid udstedte såvel som de ny og de der i fremtiden bliver lovformelig udstedte, skal herefterdags uvægerlig overholdes.

§ 13. Om nogen sidder tre af kongen udstedte advarselsbreve overhørig, da skal kongen fyldestgøre den skadelidte, og give ham tre mark for hvert brev til at godtgøre ham hans skade med, samt lade overtræderens hovedlod inddrage, og straffe ham efter sit eget tykke. — Hvilken af to stridende parter der taber sin sag, fyldestgøre den vindende med tre mark, og kongen med lige så meget, dog kun hvis han er hovmand; bønderne er ikke pligtige hertil.

§ 14. Den herre kongen skal forestå riget i fremtiden³.

§ 15. Ingen må der ydes *redskud*⁴ til uden kongen og dronningen, når de kommer, samt deres børn. Hvo der udsendes på den herre kongens vegne, ham skal ombudsmanden sørge for med befordring. Om nogen

¹) o: aflægge han ed på sin uskyldighed sammen med 12 slægtninge, der er medlemmer af »laget«.

²) o: ved sammen med 6 slægtninge, altså selv syvende, at sværge på sin uskyldighed. Det ses, at når det er kongen der er klageren, kræves der det dobbelte antal mededsmænd.

³) Denne i noget svævende udtryk holdte § går vel snarest ud på at styrke kongens magt; mulig står den i forbindelse med Abels højtidelige ed på at være uskyldig i kong Eriks død.

⁴) Redskud er den offentlige befordring for kongen og hans slægt.

fører forspand til redskud udenfor herredet, da være han at regne lig med en tyv.

§ 16. Uretmæssige tynger skal ophæves, nemlig: en okse eller en mark penninge af hver plov, skovhugst fra kongens side i andres skove, svins oldendrift i kongens skove. Ingen må i så- eller høsttiden tvinges til at arbejde på volde eller grave for riddersmænd, ej heller for kongen, uden at den hårde nød kræver det.

§ 17. Hvo der tager en kvinde med vold, han skal miste sin hals og bøde kvinden 40 mark, og hans hovedlod tilfalde kongen.

§ 18. Åbenbare røvere skal hænges som tyve, og deres hovedlod tilfalde kongen.

§ 19. Hvo som med vold går ind i anden mands hus og røver hans kvæg eller anden hans ejendom, han skal, om der tilføjes ham nogen skade, ej have bod derfor.

§ 20. Hvo der giver pant eller borgen for anden mands død, der ej er domfældt paa tinge, straffes med 40 mark penninge, og hver af hans følgesvende med 3 mark¹.

§ 21. Om nogen skibbruden mand kærer på nogen bonde om at han har taget ham hans gods fra, da værge bonden sig med herredsnævn, som en forstandig og uvildig mand skal udnævne på tinge. Men om ombudsmand sigter anden mand for at have taget skibbruden mands gods, og denne ej selv er tilstede, da værge han sig med tolv frænders ed.

§ 22. Om nogen bonde tager anden mands hustru og har hende hos sig i hor, og overbevises herom, da

¹) Meningen hermed synes tvivlsom. Enten er det meningen at straffe den der overfor tredjemand forpligter sig til at slå en anden mand ihjel, eller, hvad der dog er mindre sandsynligt, at den, der har slået sagesløs mand ihjel og derfor må stille sikkerhed, straffes på ovennævnte måde.

skal han fyldestgøre klageren med sin hovedlod hel og holden, og hans hals være i den herre kongens vold.

§ 23. *Forband* må ej finde sted¹.

§ 24. En *skipæn* skal bestå af 48 *havne*².

Københavns ældste stadsret. 13. Marts 1254.

Denne stadsret, der er udstedt af Jakob Erlandsøn som Roskildebisp, er mindre en lovebog end en mellem bisp og borgerne indgået aftale om gensidige forpligtelser og rettigheder, om afgifterne til bisp, retsbødernes deling, forskellige kommunale anliggender m. v., samt bestemmelser tilsigtende at sikre borgerne eneretten til handelen i byen. Den er trykt mange steder, sidst i O. Nielsen, *Kjøbenhavns Diplomatarium I*, 16-21 (efter original). Her findes der også en oversættelse, der i nogen grad er benyttet.

Hvis hver mand selv fældede dom i sin egen sag efter eget skøn og tykke, da vilde den tøjlesløse griskhed, der er moder til al trætte og æmnet til al strid, og som ikke kender til at nøjes med sine egne grænser, styrte retfærdigheden fra dens plads og aldeles opsluge andres ret. Ti har vi, Jakob, af Guds nåde bisp af Roskilde, villet afskære alt æmne til strid om

¹) Herved forstås, at kongen stansede de i havnene liggende skibe for at kræve afgift af dem.

²) Om skipæn se ovenfor s. 120 note 1. Hver *havn* stillede én mand af skibets besætning.

ret, vedtægt og lov, der hidtil er overholdt og i fremtiden monne blive overholdt mellem os og vore efterfølgere — hvem det nu til hver tid er — på den ene side, og Købmannehavns borgerskab på den anden side; og på det at alt hvad der havde været tvivlsomt og tåget, skal stå tydeligt og klart for alle, har vi med disse samme borgeres råd og samtykke besluttet at fastsætte følgende vedtægt, og til evigt minde stadfæste den ved nærværende værnebrev.

§ 1. Hvo som inden byens mure og grave forser sig således, at han skal give 40 mark i bøde, han skylder først den herre bispen 40 mark, dernæst for samme sag andre 40 mark til bispen og byen i fællesskab, således at halvdelen deraf skal tilfalde bispen og halvdelen byen. På samme vis har vi fastsat, at det i alle tre marks sager skal overholdes, at de første tre mark skyldes bispen, de næste tre bispen og byen. Men i 9 ørtugs sager skal borgerskabet tillige med fogeden indkræve bøderne, og give bispen halvdelen af dem og byen den anden halvdel. Alt hvad der således indkommer til borgerskabet, skal anvendes til byens bedste, nemlig til at bygge grave, plankeværker og broer¹.

§ 2. Hvis den herre bispen, når hans embedssysler kræver det, i egen person vil sætte over til Skåne, da være det borgernes pligt at stille ham et skib med tolv mand ombord på egen bekostning. Har

¹) 40 marks bøder krævedes ifølge landskabslovene for meget store forseelser, drab o. l.; 3 marks bøder for mindre forseelser. 9 ørtugs bøder er ikke almindelige i landskabslovene; der er her åbenbart tale om bøder for overtrædelse af visse kommunale vedtægter, ikke af den almindelige sællandske lov. 1 mark = 8 øre; 1 øre = 3 ørtug; 1 ørtug = 10 eller 12 penninge. — Ved plankeværker må menes palissadeværket uden om byen (der endnu i 13. årh. ej havde stenmure); ved broer menes snarest gadernes træbrolægning.

han sit eget skib, da være det de nævnte borgeres pligt at sætte ham derover og tilbage igen med de fornødne søfolk, der hører til et sådant skib, og på egen bekostning.

§ 3. Hver og en af borgerne er pligtig til én gang om året at give den skat, som almindeligt kaldes *midsommergæld*, undtagen de som den herre bispens af særlig nåde har fritaget. — Hvo der driver værtshus med ølsalg, give årlig to øre i skat, som hedder *ølgæld*, nemlig en om vinteren og en om sommeren. — Hvo som bor på den herre bispens grund, skal i *jordskyld* give 12 penninge. — Hvo der for at fange sild bruger fiskergarn, skal give bispens en ol for vinterfiske. — Hver af borgerne er pligtig til årlig at give to penninge i *tyvestud*¹, for at bispens foged kan være forpligtet til indtil den første tingdag at holde hvem der er grebet i tyveri eller anden brøde, i forvaring hos sig.

§ 4. Ingen gæst² være det forundt at købe ny huder eller lammeskind eller udskære klæde eller lærred, uden så meget som kan holdes under armen, eller falbyde på torvet varer på sin skammel, på det at ikke nogen af disse ting skal være borgerne til forkøb. Om nogen prøver på at gøre noget af dette, bøde han tre mark, hvoraf bispens skal oppebære det halve, men den anden halvdel skal borgerskabet modtage til den ovennævnte brug. Ti, som ovenfor omtalt, modtages der ikke to gange tre mark for sådanne overtrædelser³.

¹) Stud = stød, støtte, understøttelse; ordet brugtes om flere skatter i datiden.

²) Fremmed købmand.

³) Dette er egentlig ikke omtalt i det foregående, men hænger åbenbart sammen med, at der her er tale om overtrædelse af en kommunal vedtægt og ikke en forbrydelse mod landets love. Men rimeligvis er *mark* både i l. 4 f. n. og i l. 1 f. n. fejlskrift for *øre*, hvorved bøden bliver identisk med den ovenfor i § 1 omtalte 9 ørtugs bøde.

§ 5. Ej heller være det nogen af gæsterne forundt til forkøb for borgerne at købe korn på torvet i skæppevis eller flæsk, men kun borgerne alene. Handler nogen herimod, da skal borgerne og bispens foged tage bemeldte korn til sig til deres eget brug, men anden bøde skal i dette tilfælde ikke kræves.

§ 6. Ingen af Købmannehavns indbyggere skal være pligtig til at drage i nogen slags ledning, til søs, til hest, eller hærlædt, uden for at forsvare bispens ejendomme, om der sker noget angreb på dem, dog kun så nær byen, at de på samme dag kan komme frem og tilbage. Til at forsvare disse af alle deres kræfter og evner skal de under tab af deres boslod alle være lige forpligtede.

§ 7. Om der indenfor byens indemærker vederfares nogen af borgerne eller kannikerne eller nogen udaf deres husstande eller af købmændene eller af bispens tjenere nogen ulov eller anden overlast, da skal alle borgere ile til for at hjælpe den der lider overlast. Hvo der ej gør så, bøde med tabet af sin boslod. Og om der sker overtrædelser af denne art, da skal straffen ansættes efter brødens og forurettelsens størrelse med borgernes samtykke, og den skal ansættes af tre borgere og tre af bispens mænd, der først har svoret på at ville afgive et retfærdigt skøn; kan disse ej enes efter omhyggelig at have undersøgt alle sagens omstændigheder, skal bispen tages med på råd, og da skal det forblive ved flertallets dom.

§ 8. Om nogen ved klokkens lyd¹ unddrager sig og ej iler til, da skal skønnet over brødens og bødens størrelse gå for sig på den førnævnte måde².

¹) Nemlig når borgerne kaldes sammen ved klokkeringning i tilfælde af fjendefare, ildebrand o. l.

²) Jfr. § 7.

§ 9. Om i fredstid ved nogen mands forsømmelse eller vanrøgt gravene forringes eller plankerne¹ falder, da skal han inden tre dage tage fat på at istandsætte dem og bringe dem i deres forrige stand. Er der fare for fejde, skal alt sættes i stand på selv samme dag. Gør han det ej, da skal borgerskabet gøre det, og tage hvad der kan findes i hans hus, som pant, og siden skal ydermere en bøde ansættes på den ovennævnte måde efter brødens og forseelsens størrelse².

§ 10. Ligeledes fastsættes, at om nogen ikke efter skyldighed anlægger veje eller andet der forekommer borgerskabet³ gavnligt, da skal fogeden og borgerne pante ham efter den herre bispens fuldmagt, og senere skal straf og bøde ansættes efter brødens art.

§ 11. Ingen af borgerne må tvinges til at låne nogen mand i eller udenfor staden varer eller andre af sine ejendele. — Om nogen låner nogen noget af sin ejendom til en vis frist, da skal han i to borgeres påhør offentlig erklære, at når den fastsatte frist — af hvad grund det nu end er — ikke bliver overholdt, da skal skyldneren eller hans arvinger stande til rette, og helt og fuldt svare til denne gæld i staden, og når en sådan erklæring har fundet sted efter borgeres vidnesbyrd, da skal borgerne, når indløsningsfristen er udløben, have fri rådighed til at sætte skyldneren fast.

§ 12. Ingen må driste sig til at forsegle noget brev med byens segl, uden det først er blevet omhyggelig undersøgt af to kanniker og nogle andre af borgerne, der har svoret at vogte seglet tro.

§ 13. Borgerskabet har lovet både på egne og

¹) I det byen omgivende plankeværk.

²) Jfr. § 7.

³) Den yngre stadsret af 1294 har på dette sted i stedet for »borgerskabet» (*communitas*) ordene: »foged og rådmænd».

på arvingers vegne, og har stadfæstet det med ed, at for fremtiden skal det ikke være nogen forundt at pantsætte, give, sælge, bortbytte eller i nogen måde afhænde sin grund til nogen stormand eller riddersmand eller herremand¹, uden at bispens samtykke er erhvervet, og vedkommende grund lovmæssigt har været tilbudt denne. Måtte også nogen afhænde sin grund, tvungen af en eller anden nød, være sig fangenskab eller fattigdom eller anden tilfældig årsag, da være det ham ingenlunde forundt at gøre dette, uden den først lovmæssigt er tilbudt bispem; og drister nogen sig til at handle anderledes, da skal det ej anses for at have nogen gyldighed eller opnå betryggende stadfæstelse, hvor meget det end ellers skærmes af loven². Dog skal han³ ej sælge for dyrt til bispem, men efter en almindelig værdsættelse af grunde og bygninger.

§ 14. Ingen udenfor byen kan påtage sig værgeomål for nogen i byen af nogen som helst grund uden den herre bispens særlige forlov, hvad enten det er for en enke, en forældreløs, eller en myndling.

§ 15. Borgerne har også lovet, at ingen af dem som er grundejere i staden, skal for nogen grundejendoms skyld have stemme eller magt til i nogen måde at hindre byens fælles bedste, at nemlig grave eller veje lægges som det synes gavnligt, når der blot bydes ham fuld erstatning. Kort sagt, om borgerskabet til byens nytte kræver af en af borgerne huse, træ, sten,

¹) I teksten står egentlig: »mand af herrer, der almindelig kaldes herremænd«. Således opfatter samtiden ordet herremænd (*homines dominorum*) som = mænd, der tjener en eller anden herre (konge, hertug, bisp, greve o. l.) som hans krigere.

²) Der må vistnok sigtes til den almindelige landskabslov.

³) Efter *vendere* må tilføjes *debet*, jfr. den yngre stadsret af 1294 § 22.

jern, kalk eller lign., da skal ingen vove at sige imod, under straf af at miste hvad der forlangtes, og endda dobbelt så meget.

§ 16. Ingen kan — hvad for en sag der end påkræver det — stævnes for bispnen eller for nogen anden dommer længere end til Roskilde uden bispens særlige forlov.

§ 17. Visse slette vedtægter, der, som vi erfarer, har slået rod og uretmæssig vundet hævd, har vi i vor tid fundet det rimeligt at give afkald på, idet vi for fremtiden sætter dem ud af kraft. De er disse: 1 øre penninge, der har plejet at indkomme som *ølgæld* i Skanør, og det *dagsværk*¹, der krævedes som skyldighed, samt også dette, at borgernes skibe ikke frit kunde sætte over til Skanør². Også er det vor vilje — for a ikke de nævnte borgere af vore efterfølgere skal lide noget skår i hvad der var indrømmet dem — at deres kvægs græsgang frit kan udstrækkes lige til Rasbæk³. Ligeledes har vi ment at burde eftergive disse borgere den skat, der hedder *græsgæld*⁴.

For at nu alt det ovennævnte urokket af alle kan overholdes for eftertiden, har vi udstedt disse borgere nærværende brev, og til vidnesbyrd bekræftet det med vort segl og bysens segl. Givet i Købmannenhavn i det Herrens år 1254, den 13. Marts. Nærværende var hr. Sven af Lund, hr. Peder Unnesøn, hr. Jakob Tygesøn, Peder præst, kaldet Rød, Roskildekanniker, samt de

¹) Hovarbejde.

²) Her holdtes som bekendt det store sildemarked hvert efterår.

³) Rasbæk, Rørsøens afløb ud i Sundet, var grænsen for Serridslev bymark. Beliggenheden af denne landsby, på hvis bymark København uden tvivl var anlagt, kendes ikke med bestemthed. Rasbæk løb ud i Sundet i nærheden af Svane-møllen, mellem Østerbro og Hellerup.

⁴) Afgift af græsning på Serridslev bymark, hvoraf Roskildekirken ejede største parten.

herrer Anders Erlandsøn¹, Peder Gammel, og Eskil Krake, lægmænd, og mange andre både klerke og lægmænd.

Roskilde stadsret. 15. Juni 1268.

Efter indledningsordene er denne stadsret udstedt af borgerskabet selv og stadfæstet af kong Erik under ovennævnte dato. Den er en virkelig lovbog, der ikke blot, som Københavns, indeholder bestemmelser om kommunale anliggender, skatter, handelsforhold, og i det hele forholdet mellem borgerskabet og dets herre (her i Roskilde: kongen), men også rummer vigtige strafferetsbestemmelser, som navnlig er mærkelige ved den meget begunstigede særstilling, der ved rettergangen gives de svorne gildebrødre. Endelig giver den nøjere bestemmelser om bytingets og landstingets indbyrdes forhold. — Roskilde byret udvidedes efterhånden ved kongebreve til at gælde i de fleste sællandske købstæder; den bevarede Holbæk stadsret viser på mange punkter en ordret overensstemmelse med den. — Originalen har været på Latin, men desuden er en gammel dansk oversættelse bevaret, der i nogen grad er benyttet ved nærværende oversættelse. Begge tekster er trykte i Rosenvinge, Gl. danske Love V, 172-83.

I faderens og sønnens og den hellige ånds navn.
Den højeste konge til hæder, og til varig fred og en-

¹) Ærkebispens broder.

drægtighed såvel for borgerne af Roskilde by som for de mænd, der til denne by fra tid til anden selv kommer rejsende i deres nødvendige anliggender, er disse lovbud, her følger, blevne udstedte og offentliggjorte af os Roskildeborgere; og den ophøjede konge Erik den anden¹, søn af Kristoffer, fordum Danmarks konge, højlovlig ihukommelse, har efter rådslagning med sine tro klerke så vel som med kyndige lægmænd samt efter andre ædlinges råd lovfæstet dem og givet dem sit fulde og udtrykkelige samtykke.

§ 1. Vi fastsætter da, at hvo som helst udefra kommende der slår nogen ihjel i byen eller indenfor dens vedtagne skel², han skal skyldig være at bøde for kongens ret 40 mark, og til staden lige så meget, om han vorder greben på fersk gerning, medmindre han har handlet så i nødværge. Men om han ikke vorder greben på fersk gerning, og nægter det, da skal han rense sig med ni gange tolv mands ed³. Men om det hænder, at nogen udefra kommende slås ihjel, da skal drabsmanden bøde ligervis til borgerne, eller rense sig ligervis, om han ikke er svoren gildebroder. Men er han i svoret gilde, da skal han, om han nægter, rense sig med tre gange tolv mands ed. Men om borger slår borger ihjel, da skal han betale 12 mark penninge, hvad man almindeligt kalder *thegngæld*⁴, for kongens ret, og staden lige så meget; ellers skal han ligervis

¹) Kongerækken må kun være regnet fra Valdemarernes tid, ti forud for disse er der jo flere konger af dette navn.

²) I Holbæk stadsret: »inden fredskorset«. Dette var nemlig oprejst ved bymarkens grænse.

³) Han skal altså få 108 mand til at sværge sig fri for skyld. Det meget høje tal på de mededsmænd der kræves, er ejendommeligt for bylovens strængthed i forhold til landskabsloven.

⁴) Omtrent = mandebod. Ordet synes forskrevet i den latinske tekst.

rense sig med tre¹ gange tolv mands ed, om han ikke er svoren gildebroder; men er han svoren gildebroder, rense han sig med tolv mands ed².

§ 2. Fremdeles fastsætter vi, at hvo som helst der nogen jomfru eller kvinde røver og dem vold gør, han skal bøde med hovedet, såfremt den kongelige majestæt så tykkes, om han vorder greben på fersk gerning. Men om han ikke er greben på fersk gerning, og hverken tilstår eller bliver overbevist, da værge han sig med tre gange tolv mands ed; men er han svoren gildebroder, da rense han sig med tolv mands ed.

§ 3. Fremdeles fastsætter vi, at hvo som helst der gør hærværk inden staden, han skal give ham der skaden får, 40 mark, kongen 40 mark, og staden lige så meget. Men er han borger, og nægter, rense han sig med tre gange tolv mands ed, eller, om han er i svoret gilde, værge han sig med tolv lovfaste mænd; men er han ej borger, da værge han sig efter landets love³. Fremdeles, hvo som helst med vold indgår i anden mands gård med færre mænd end man kan gøre hærværk med⁴, han skal bøde denne mand 9 mark, og lige så meget til kongen, og lige så meget til staden. Derudover skal voldsmanden bøde den der skaden får, efter hvad der kan kendes at han har forbrudt mod ham, eller også værge sig med to gange tolv mands ed; men er han svoren gildebroder, da rense han sig med tolv mands ed.

§ 4. Fremdeles fastsætter vi, at hvo som helst der

1) Ordet *ter* mangler i den latinske tekst.

2) Som det vil ses, er bestemmelserne om forholdet mellem bymændene og de fremmede langt strængere end om forholdet mellem bymændene indbyrdes. Åbenbart har i det førstnævnte forhold faren for ufred været langt større.

3) Sællandske lov.

4) Med nyere hånd er tilføjet: »fem mand«.

sårer nogen på torvet, så at blod flyder, han bøde den der skaden får, 40 mark, kongen 40 mark, og staden lige så mange. Men om nogen på tinge ligervis krænker en anden, da give han en lignende bøde som ovenfor nævnt. Men om nogen vorder skyldt for sådan sag, og nægter den, da skal han, om han er borger og ej svoren gildebroder, rense sig med tre gange tolv mands ed; men er han borger og svoren gildebroder, rense han sig med tolv mands ed; men er han ej borger, da værge han sig efter landets love¹.

Om nogen på tinge eller på torv kræver borgen og forvaring af ham på at han skal stande til rette, og om anklagede ejer jord eller grund af tre marks værd inden byen, da kan den jord være fuld borgen for ham, og fogeden skal ikke kræve anden forvaring af ham.

§ 5. Det siger vi og skal holdes, at fogeden ikke skal stævne nogen borger for retten fra begyndelsen af tiden for Herrens komme² til ottendedagen efter Hellig tre konger — den tid, der almindelig kaldes *Julehelg*; fremdeles fra anden Søndag før Faste til første Søndag efter Påske — den tid, der almindelig kaldes *Fastehelg*; fremdeles fra St. Olafs dag til St. Mikkels dag³ — den tid, der almindelig kaldes *Høsthelg* —; endelig ikke fra den stund af, da kongen udbyder leding fra det nævnte sted.

§ 6. Fremdeles forordner vi, at hvo som helst af borgerne, der ikke på behørig vis får færdig gjort bro eller gang⁴ foran sin gård inden en dag, som fogeden

¹) Herefter følger i den danske tekst og i Holbæk stadsret nogle tilsvarende bestemmelser om kindheste, blot at bøderne ikke er 40, men 3 mark.

²) Adventstiden, de fire uger før Jul.

³) 29. Juli—29. September.

⁴) Ved *bro* menes uden tvivl den i datiden almindelige træbrolægning; ved *gang* menes gade, passage.

og borgerne har ham forelagt, skal betale 9 ørtug penninge, som skiftes skal mellem fogeden og borgerne.

§ 7. Samme straf underligge hver som helst der lægger sit møg eller mødding på menigt stræde, og ikke får bortført den inden den tid, der forelægges ham af fogeden og borgerne.

§ 8. Fremdeles forordner vi, at hvis det hænder at der kommer brand i nogen mands hus, og klokken vorder rørt, da skal han betale 9 ørtug penninge, som deles skal mellem fogeden og borgerne.

§ 9. Fremdeles forordner vi, at fogeden skal have 7 penninge i *skud* af hver borger hvert år, nemlig 2 i *græsgæld*, 1 i *midsommergæld*, 2 i *tyveskud*, 1 i *juleskud* og 1 i *påskeskud*¹. Hvo som helst der sådan skyld ikke til fastsat tid udreder, ham kan fogeden stævne på tre ting, og bliver lovlig dom afsagt over samme stivnakke, da skal han betale nævnte skud, han blev sagsøgt for, og bøde fogeden 3 mark; men har han været borte på den tid, dommen mod ham faldt, og kommer igen siden til doms, og nægter beskyldningen, da rense han sig med tolv mands ed.

§ 10. Fremdeles forordner vi, at hvo som helst der andensteds fra kommer til Roskilde stad og vil øve købmandsskab dér som en købmand, han skal først betale borgerskabet fire ørtug sølv; men prøver han at drive sin næring uden dette, bøde han staden 3 mark.

§ 11. Også forordner vi, at hvo som helst der dør i staden og ej har nærværende lovlige arvinger, hans efterladte ejendele, der almindelig kaldes *Danefæ*²,

¹) Skud er = skat. Om de forskellige arter af skatter jfr. ovenfor s. 325 og 329, hvor der dog ikke er tale om Jule- og Påskeskud. Til gengæld er der her ikke tale om ølgæld og fiskerifgift, som i København.

²) Danefæ = død mands gods.

skal i år og dag¹ anbringes i en borgers gemme i troelig forvaring, at intet mindskes eller bortkommer. Og om der ikke inden førnævnte frist møder nogen, der kan godtgøre sig rette arvinger at være, da skal kongens foged uden indsigelse tage de ommeldte ejendele.

§ 12. Fremdeles har vi fastsat, at hvo som helst, være sig Roskildeborgere eller udenbys mand andensteds fra kommende, der har sag mod nogen borger, han skal stævne ham til bysens ting, på det at der ved borgernes retmæssige dom kan ske klageren fyldestgørende ret efter bysens love og vedtægter. Og ej skal nogen Roskildeborgere stævnes til almindeligt landsting eller for den herre kongen ud af landet eller andensteds hen, medmindre borgerne først paa bytinget nægter at give den der kærer over ham, fyldest for hans krav².

§ 13. Fremdeles vil vi have det strengelig overholdt, at når nogen køber nogen ting der falholdes, i rette torvetid på menigt torv, til hvilket køb vidne ej skal æskes³, og en anden bagefter kommer og siger, at den tilhører ham og uretmæssig er fravendt ham, være sig ved tyveri eller på anden vis, da kan køberen efter to lovfaste mænds ed hævde sig retten til denne ting på lovmæssig vis⁴.

§ 14. Fremdeles forordner vi, at om nogen anklages af en anden, og fældes i en sag hvori han skal straffes med pengebøder, da skal først sagvolderen, siden staden, og til slut fogeden fyldestgøres, såfremt

¹) 3: et år og 6 uger.

²) De af udgiveren foreslåede rettelser på dette sted samt i de følgende §§ er i det hele fulgte. — Med *landet* menes Sælland.

³) I den latinske tekst tilføjes forklarende ved ordet »vidne«: »som almindelig kaldes *vin*«.

Læs: *juste vindicare*.

den skyldiges midler strækker helt og fuldt til; men strækker den skyldiges ejendele ej til til fuldt ud at udrede alle bøder, da skal der fradrages så meget af hver tredjedel, at alle tre parter får lige andel i bøden, så langt som de nævnte midler strækker til.

§ 15. Fremdeles forbyder vi udtrykkelig på den herre kongens vegne alle i Roskilde by boende bagere, at de djærves med ondskab at hindre nogen mand, der vil øve bagers embede der i byen, uanset en slags hævdvunden vane eller, som det rettere bør kaldes, uvane, hvorefter ingen ny tilkommende, han være sig nok så kyndig og tro, kan øve nævnte embede der i byen, uden han giver til deres gilde $3\frac{1}{2}$ mark i sællandsk mønt. — Lige så fuldt er det vor vilje og forordning, at hver der af ny tiltager sig nævnte embede, efter gammel vedtægt ikke tør undlade at fyldestgøre den herre kongens foged med $\frac{1}{2}$ mark penninge. — Også tilføjer vi, at den nævnte uvane med afgift er aflagt ved dom af den herre kongen, og aldrig nogen tid tør bruges af de nævnte bagere, alle og enhver, nærværende som kommende — så sandt som de vil undgå den herre kongens vrede og ovennævnte bøde.

§ 16. Fremdeles, på det at staden i alle stykker kan styres fredeligt, forordner vi, at når noget i staden skal skikkes af ny, da skal det skikkes endrægtelig med fogedens og borgernes råd og samtykke. Også bestemmer vi, at om der handles anderledes med nogen som helst embeder eller ting, som staden tilhører, da skal det holdes for ugyldigt og ugjort.

§ 17. Ti skal alle vide, nærværende som kommende, at hr. Erik den anden, den ovennævnte høje konge af Danmark, hvis levetid Gud forlænge og holde sin hånd over, snildelig har agtet på Roskilde bys tarv, både på dens tro borgeres og på de udenbys mænds, der besøger denne stad, og ud af sin medfødte godhed

nådig har lånt øre til vore bønner, og med sit vedhængte segl stadfæstet ovenstående bestemmelser, alle som en, til evindelig gyldighed, i det Herrens år 1268, i Juni måned, i den 11. indiktion, den 15. Juni, i vort 11. kongear¹.

Ribe ret. 26. Juni 1269.

Den til Jyllands betydeligste købstad givne stadsret er efter dens egen opgivelse udstedt på Danehof i Nyborg, og har altså et meget officielt præg. Originalen er bevaret, og på denne ses kongens stadfæstelse tilføjet allersidst med en anden hånd, hvad der viser, at den må være forelagt ham hel og holden til stadfæstelse. Den er altså ligesom Roskilde stadsret hovedsagelig affattet af borgerskabet selv, eller rettere af dets ledende mænd, og disse har i betydelig udstrækning taget Lybeks stadsret til forbillede. Den går langt mere i det enkelte end Roskilde stadsret, og navnlig de strafferetlige bestemmelser i den er vel kendte for deres strenghed, der endog blev til et ordsprog. — Den synes efterhånden at være bleven almindelig gældende i et stort tal jyske og fynske byer; en bevaret stadsret fra Horsens viser ordret overensstemmelse med den på de fleste punkter. Originalen, der findes på Store kongelige bibliotek, er på Latin; desuden findes en gammeldansk oversættelse, der i betydelig udstrækning her er benyttet. Af pladshensyn er ikke alle artiklerne medtagne. Begge tekster er trykte i Rosenvinge, Gl. danske Love V, 216-55. Facsimile findes i Danmarks Riges Historie, II.

¹) Må være regnet fra hans hylding 1257 under Kristoffers regering. — Om indiktion se ovenfor s. 208, note 1.

År 1269 efter at Herren blev kød, den 26. Juni, er af den høje hr. Erik, Danernes konge, søn af den herre kong Kristoffer, i den nævnte herre og konges 12. regeringsår, følgende love og forordninger givne til borgerne af Ribe, og bekræftede med den herre kongens segl, på et i Nyborg afholdt møde, hvor rigens stormænd samtykkede deri.

§ 1. Hvo som inden vor bys markeskel uden årsag slår en mand ihjæl, og overbevises herom, han skal have sin hals forbrudt; om han flyer, da være han fredløs, og hans frænder bøde intet for ham¹.

§ 3. Hvo der nogen kvinde voldtager, og bliver overbevist derom ved vidnesbyrd af de tolv nærmeste naboer ved det sted, hvor den vold skete, han skal have sin hals forbrudt².

§ 5. Gør nogen mand anden mand sår med dødgivende våben, og overbevises derom ved vidnesbyrd af otte gode mænd, som har deres hjem i byen, da er det ret, at hans hånd skal afhugges, medmindre han kan sig venlig forlige med dem han forbrød sig mod, ved fogedens og rådmændenes mellemkomst.

§ 6. Haver nogen borger været udenfor byen i sin syssel, og bærer våben på sig længere end til sit

¹) § 2 indeholder reglerne for det tilfælde, at drabsmanden ikke er greben på fersk gerning. Der skal i så fald nedsættes et nævn af tolv naboer til at påkende sagen. Er deres dom ej enstemmig, da skal flertallets afstemning gælde. Nægter nogen at deltage i dette nævn, er han ifalden en bøde af ikke mindre end 40 mark, halvt til fogeden og halvt til byen.

²) § 4 handler om voldgæstning i anden mands hus. Lider voldsmanden nogen skade, kan han ingen bøder få derfor; men handler han ilde med husbonden, og der er otte borgeres eller andre gode mænds vidnesbyrd derfor, da skal voldsmanden bøde 40 mark til husbonden og 40 mark til fogeden og byen. I de senere bestemmelser er straffen skærpet til at voldsmanden mister sin hånd.

hjem, da skal han, om han pågribes med disse, bøde $\frac{1}{2}$ mark penninge til fogeden, og lige så mange til byen. Men er det en gæst, da skal han, så snart han er kommen til sit herberge, lægge sine våben fra sig under sin husbondes varetægt; bærer han dem senere på sig, da bøde han fogeden $\frac{1}{2}$ mark penninge, og staden lige så meget, eller også skal han rense sig ved sin egen helligdomsed¹, og sværge på at han ikke vidste det var forbudt. Fremdeles bør hver husbond sige sin gæst, at det er forbudt at bære våben i byen. Gør han det ej, bøde han byen $\frac{1}{2}$ mark penninge, og fogeden lige så meget. Men er gæsten advaret, og ikke desmindre bærer dem, da skal hans hånd gennemstikkes med samme våben, være sig kniv eller sværd eller spyd.

§ 7. Ingen af vore borgere, hvad heller han er i sin velmagt eller ligger på sit yderste, skal give i sjælegave eller sælge til kirke eller kloster, til biskop eller ridder, noget urørligt gods liggende i vor stad; vil nogen give sådant gods for sin sjæl, da skal han sælge det til sine medborgere for penninge, og give disse i sjælegave til kirke eller kloster. Hvo der bryder herimod, bøde staden 6 mark penninge, og fogeden 6 mark, og end skal det urørlige gods alligevel sælges til borgere i staden.

§ 8. Bryder nogen mod de samme stykker, som staden haver budet at holdes, da skal rådmændene dømme derover, og af hvad bøde der kommer ud af sådan sag, skal byen have halvdelen og fogeden halvdelen.

§ 9. Hvo der med vilje og overlæg slår anden mand med stav eller stang, han skal, om den slagne undgår døden, miste sin hånd. Men vorder han ej

¹) Ed på helgenlevninger.

greben på fersk gerning, og nægter sagen, da skal han, om han kan, væрге sig med ed af tolv naboer til åstedet¹.

§ 10. Om nogen stævnes til at dømme om sår, og ej giver møde, da straffes han med 3 marks bøde. Lige så med hensyn til ran.

§ 11. Vorder der pludselig kiv eller ufred mellem to på gade eller stræde eller måske ved drikkelag, og de griber til knipler eller stænger at gøre hinanden gensidig skade med, og det ved vidnesbyrd af to gode mænd, som var nærværende, kan godtgøres, at det ej skete med vilje og overlæg, men i en art hidsighed, da skal den der skaden gjorde, bøde til den der skaden led, 6 mark penninge, til staden 6 mark penninge, og til fogeden 6 mark penninge. Men kan det godtgøres ved gode mænds vidnesbyrd, at der fra tidligere tid var gammel avind mellem dem, og den ene lægger sig paa lur efter den anden og gør ham skade, da skal han, om den anden slipper derfra med livet, bøde 40 mark penninge til ham der skaden led, og byen og fogeden 40 mark; men dør den anden deraf, da skal han have sin hals forbrudt.

§ 12. Om nogen uden årsag slår anden mand kindhest, eller volder ham hån og overlaster på gade og stræde eller hvor i byen han just var, da skal han, om det kan godtgøres ved vidnesbyrd af to gode mænd, der var nærværende derved, bøde 3 mark til den der skaden led, 1 mark til fogeden, 1 mark til byen.

§ 13. Kives nogen tilhobe med skældsord, og den ene kalder den anden tyv eller røver, falskner, meneder, morder, skalk², horesøn, eller løgner, ham til skam og vanhæder, og ej kan godtgøre at det er så,

¹) Åstedet er det sted hvor forbrydelsen blev øvet.

²) *peccator* må læses for *leccator*.

da skal han bøde 1 mark til ham, hvem han sådan skændsel tillagde, fogeden 1 mark, og byen 1 mark.

§ 14. Kives nogen kvinder tilhobe med skældsord, da er det en sat ret, at de skal bære sten om halsen op og ned ad byens gader.

§ 15. Drager nogen sit sværd eller sin kniv af skeden, at gøre en anden skade dermed, eller han jager dem svarlig med dem, og bliver han anholdt og overbevist herom ved vidnesbyrd af to gode mænd, der har deres hjem i staden, da skal han bøde 3 mark til den der skaden led, 3 mark til fogeden, og 3 mark til byen. — Har nogen vilje til at gøre anden mand sår med sin kniv, da skal hans hånd gennemstikkes med samme kniv.

§ 16. Hvo der i vor stad bliver overbevist om en drabelig sag, der gælder hans hals, og flyer bort, han skal være fredløs, hvor han end kommer hen og bliver pågreben. — Vorder nogen udstødt af staden, og afsværger sit borgerskab, og så atter kommer igen uden rådmændenes forlov, da skal han have sin hals forbrudt.

§ 17. Om nogen tager ægtehustru her af staden, skønt han har en ægtehustru andensteds, som han har ladet sidde, og vorder overbevist herom, da skal han skilles fra den sidste hustru, og ingen del have i hendes gods, men uddrives af staden, og for sådant skalkeri bøde sin halve formue til fogeden og staden. — Om nogen lokker nogen mands ægtehustru, og fanger af hans gods, og rømmer bort med hende af byen, da skal han, om han gribes med hende, have sin hals forbrudt.

§ 18. Bærer nogen ulødigt sølv frem ved salg, og møntmesteren siger det falsk at være, men den anden siger, at han fik det så i købmandsskab for sine varer, da skal han være nærmere til lov end

møntmesteren¹. Men om nogen med vidende og vilje frembærer falske penge, og vorder dermed befunden, skal han miste sit hoved. Men gribes nogen bonde med falske penge, ham uafvidende, da bøde han byen 1 mark og fogeden 1 mark. Hvo der bliver grebet ved *sted og stabel*², have sin hals forbrudt.

§ 19. Om nogen befindes med forfalsket honning, da skal han, om han er udenbys købmand, rense sig med ed af sine skibsfolk. Men er det en borger, da skal han årsage og rense sig med tolv hans næste naboer på begge sider ved ham. Og om renselsen slår fejl for denne eller hin, da skal han have sin hals forbrudt, og den honning skal brændes og gå op i luer, og det samme skal man gøre ved det voks, der forfalsket er, og hver anden falsk ting, der bør lægges øde.

§ 20. Haver nogen en falsk skæppe, og befindes dermed, da skal han bøde til byen 1 mark penninge og til fogeden 1 mark penninge, og bunden i skæppen skal slås ud, og skæppen selv hænges op på bysejs torv. I lige måde med falske pund, falsk alen og falsk vægt. — Ingen skal laste nogen skæppe eller reb eller alen, uden han kan gribe dem ved udmåling af varer. — Men om nogen har to sådanne, nemlig en større, som han tager ind med, og en mindre, som han måler ud med, da skal han, om han gribes med sådanne, dømmes som en tyv.

§ 21. Gribes nogen med falsk mål på vin, mjød, eller øl, da bøde han fogeden 1 mark penninge og byen 1 mark penninge. Og om han har en ret måde,

¹) Der menes, at han skal være nærmere til (ved ed) at godtgøre sin uskyldighed end møntmesteren skal være til at fælde ham ved sine beskyldninger.

²) Ambolt og den dertil hørende blok. Der må naturligvis underforstås: i færd med at lave falske penge.

men ikke tapper den fuld, betale han fogeden 1 øre penninge og staden 1 øre penninge¹.

§ 24. Vorder nogen greben i tyveri af sager til $\frac{1}{2}$ mark penninges værd, da skal han dømmes til at hænges; men må tyvekosternes værd ansættes lavere, da skal et tyvsmærke sættes på ham, og vorder han derefter greben i tyveri, hvad enten det stjålnes værd er mindre eller større, da skal han hænges.

§ 25. Skylder nogen mand anden mand for tyveri, men intet kan gribe hos ham², da skal den anden rense sig med tolv sine næste naboer på begge sider, og så være kvit og fri. — Om det tilkommer nogen kvinde at fænges for tyveri, da skal hun for sin kvindelige æres skyld sættes levende i jord.

§ 26. Sker det så, at nogen dræber sig selv, hvad Gud forbyde, eller nogen halshugges med lov og dom, da skal deres arvinger have al deres arv ubeskåret. Men bliver nogen hængt for tyveri, da skal byen have det halve af tyvens hovedlod, og fogeden den anden halvdel.

§ 27. Gribes nogen med anden mands ægtehustru i hor, da er det bysens ret, at hun skal trække ham op og ned ad byens gader ved det samme lem, hvor-med han gjorde synden med hende. — Sker det så, at nogen ægtemand griber en horkarl i seng med sin hustru, og dræber enten ham eller dem begge, efter at have taget vidner med sig, da skal han hverken bøde eller give erstatning derfor. — Om nogen jomfru mod sine forældres vilje selv åbenlyst tager sig en mand, da skal hun miste hele sin formue og ejendom.

§ 28. Loves og gives der et løfte for rådmændene,

¹) § 22 om falske vidner og § 23 om røveri er her sprungne over.

²) 0: ingen tyvekoster kan påvise hos ham.

eller for dem der nys er skikkede til rådet, da skal det løfte stå fast og holdes; og hvis rådmændene, for hvem løftet er aflagt, fremganger for de andre rådmænd og bærer vidne om, at dette løfte er sandt og virkelig sålunde er aflagt, da skal det løfte stå fast og holdes både af dem som det da hører, og af dem som har det tidligere hørt.

§ 29. Hvert år skal rådmændene omskiftes, således at fire af de forrige rådmænd skal blive det år frem i embedet, men fratræde det næste år¹.

§ 31. Hvo som taler imod hvad rådmændene og fogeden skikker, og ej vil lade sig nøje dermed, han skal have forbrudt 3 mark til staden og 3 mark til fogeden, og siden skal han alligevel lade sig nøje med hvad der tilforn er skikket af dem.

§ 32. Hvilke stykker rådmændene og fogeden vorder overens om, det skal holdes og stå fast uden nogen borgers eller anden mands indsigelse.

§ 33. Gør nogen ulyd på tinge, eller siger sit ærende frem dér uden rådmændenes og fogedens forlov, da bøde han fogeden og staden 1 øre penninge².

§ 35. Er der nogen rådmand, der røber rådsens hemmelighed — man kalder en sådan for *rådsrøver* — eller sælger bysens ret for penge, og vorder overbevist herom, da skal han udstødes af rådet, og aldrig mere blive rådmand³.

¹) *Destinandi*, læs: *destituendi*. — § 30, der her overspringes, handler om at forseelser mod rådmændene straffes med dobbelt så store bøder som mod andre borgere.

²) § 34, der her overspringes, handler om straf for dem der¹ nægter at betale deres bøder.

³) De følgende §§ overspringes her. De handler om de tilfælde, at en mands husdyr el. bygninger kommer til at gøre anden mand skade eller volde hans død, samt om forskellige tilfælde af skadeserstatning.

§ 43. Vil nogen vidne og bevise hvad sandt er, i nogen drabelig sag, da skal han have hus og hjem inden stadens værn; har han det ej, da kan han ej vidne¹.

§ 49. Vil nogen sælge sit gods, arv og eje, da skal han det først falbyde til sine egne nærmeste frænder på første, andet og tredje ting, med to gode mænd, der har deres hjem i staden, til vidner; vil de købe det, da skal de købe det til samme pris, som fremmede vilde byde derfor; men vil de det ej, da skal den anden have lov til at sælge det til hvem han vil, efter stadens ret².

§ 54. Strejfer nogen mand ved nattetid om i byens gader, og bliver pågrebet af nogen, men byder den der ham pågriber, penge, og denne desårsag ej fører den anden for dommeren og rådmændene, da skal den der ham pågreb, give fogeden 6 mark og staden 6 mark.

§ 57. Om nogen vil bygge svinesti eller hemmelighed³, må han ej bygge den nærmere ved gaden end 5 fod, og nærmere ved sin nabo end 3 fod; og fra kirkegården skal afstanden være 7 fod eller til nød 6⁴.

Disse foranskrevne love og bestemmelser tilstår vi Erik, af Guds nåde Danernes og Vendernes konge, de nævnte borgere af Ribe, og stadfæster dem ved nærværende brevs indhold, idet vi til vidnesbyrd herom

¹) De følgende §§, der her overspringes, handler om, at ingen kan gaa fra hvad han har bekendt paa almindeligt ting, samt om erstatning for bortkommet eller forringet lån og pant.

²) De følgende §§ giver regler for fæste- og lejeforhold m. m.

³) Retirade.

⁴) De følgende §§ handler om ejendomsoverdragelser og om gæld m. m.

udsteder dem dette brev under vort segl. — Givet i førnævnte år på førnævnte dag og sted.

Skrå for hellig Knuds gilde i Malmø. 7. September 1256.

Vi står her overfor den ældste bestemt daterede danske gildeskrå, der af § 42 ses at være given i Skanør den 7. September 1256 af 18 »oldinge« (oldermænd, medlemmer af gildets styrelse). Den viser ordret overensstemmelse med en skrå for et Knudsgilde i Storehedinge, men røber også slægtskab med andre skråer fra 13. årh., således navnlig med en skrå fra et hellig Eriks gilde i Kallehave (1266), og noget fjernere lighed med en skrå fra hellig Knuds gilde i Odense (c. 1245). Knudsgildet i Malmø var uden tvivl et af de anseeligste af alle datidens gilder; under forandrede former har det holdt sig til nutiden, og består den dag i dag. Skråen er trykt i Nyrop, Danmarks Gilde- og Lavsskraaer I, 33-44. En noget beslægtet, men henved 100 år yngre dansk skrå fra samme gilde (Nyrop s. 88 ff.) samt den danske skrå fra Odense (Nyrop s. 18 ff.) er benyttede ved oversættelsen.

Dette er hellig Knud af Ringsteds¹ gildes skrå, som skønsomme oldinge fordom har udfundet til gavn for brødrenes gilde, hvor de har fastsat den til at holdes i lyst og i nød.

¹) Knud hertug, i modsætning til hellig Knud af Odense, Knud konge.

§ 1. Om nogen mand som ikke er i gildet, ihjel-slår gildebroder, og brødre er nærværende, da hævne de ham, om de kan; men hvis de ikke kan, da må de mage det så, at drabsmanden skaffer sikkerhed for 40 mark for sig i bøde til den dræbtes arvinger — hvad man almindeligvis kalder *tak*¹. Af disse 40 mark forbeholdes 3 mark alle brødrene som oprejsning; og ingen broder må æde eller drikke med drabsmanden, eller være i skib med ham, eller have noget samkvem med ham, førend han har bødet til arvingerne og brødrene efter lovens bydende, hvis han ikke for hver gang han gør det, vil give alle brødrene 3 mark. Men hvis drabsmanden ikke kan stille sikkerhed (tak) for sig, da skal tilnævnte mænd af gildet føre ham for kongens dom.

§ 2. Om gildebroder ihjelslår gildebroder, og brødre er nærværende, da hjælpe de ham af dødsens våde, som de bedst kan. Dræber han ham af nød, da bøde han arvingerne 40 mark og gildebrødrene 3 mark. Men er det så, at han af stor dårskab og lovløshed dræber ham for gammel og langvarig avinds skyld, da skal han udstødes af alle brødres lag med et ondt navn, som hedder *niding*.

§ 3. Om gildebroder slår nogen mand ihjel, som ikke er gildebroder, eller nogen mægtig mand², og han kan ej frelse sig selv for sin vanmagts skyld, da skal de brødre som nærværende er, hjælpe ham af livsens våde, hvorlunde de kan; og om han er nær havet, da skal de få ham skib med årer og øsekar, og stål til at slå ild af flint, og økse, og siden sørge han for sig selv, som han kan bedst. Har han en hest behov, da

¹) Dette ord betegner kavtion, borgen; der menes selvfølgelig frændernes kavtion for at bøderne betales.

Der menes snarest: øvrighedsperson.

skal de få ham den, og følge ham til skovs, men ej ind i skoven, og han skal have hesten frit én dag og nat derefter; har han den længere behov, må han leje den; om hesten kommer ej igen, da skal han selv betale den, om han har formue dertil; formår han det ej, da må gildebrødrene betale hestens værd. — Om så er, at de ej kunde hjælpe ham i sådan måde, og der kræves sikkerhed for 40 mark af ham — hvad man almindeligvis kalder *tak* — da skal de nærværende brødre gå i borgen for ham; selv skal han udrede det, om han har formue dertil; kan han det ej, og hvis han af nød har begået drabet, da skal alle gildebrødre udrede det for ham. — Om det så hænder, at manddraberen flyr som en skalk eller af dødsens rædsel, og sætter sine gildebrødre i nød og våde, da skal han udelukkes af gildet med det navn, man almindeligvis kalder *niding*, og alle gildebrødre skal frelse sig, som var med ham. — Om nogen gildebroder er dette overhørig, og som en skalk og for stor rædsels skyld ej vil frelse sin broder af dødsens våde, og vorder fældet med vidnesbyrd, da skal han udrede til alle brødre 3 mark, eller rense sig med seks brødres svorne ed, eller udstødes af broderskabet som *niding*. — Om nogen vorder så genstridig, at han til fastsat frist ej bidrager til sin broders løsning så meget som han er skyldig, bøde han brødrene 3 øre.

§ 4. Om gildebroder kærer sin broder for øvrighed, i hvad sted det kan være, og får deraf skade og skam, med megen møde, da skal han, hvis han er fældet med vidnesbyrd, bøde hin 6 mark, og alle gildebrødrene $\frac{1}{2}$ pund honning, eller rense sig med seks brødres ed¹.

¹) Ved pund må efter hele sammenhængen forstås skippund. Jfr. ovenfor s. 140.

§ 5. Om gildebroder skader sin broder ved smiger for øvrighed, eller går i skib med sørøvere og således beflitter sig på at rane fra sin gildebroder, da skal han, om han er fældet ved sikre kendetegn, udstødes af broderskabet og være alle brødres *niding*.

§ 6. Om gildebroder ej hjælper sin gildebroder i lov¹, eller han bærer vidne imod ham, og gør ham skade i så måde på hans gods, da skal han, om han er fældet ved vidnesbyrd, bøde hin 3 mark og brødrene 3 øre.

§ 7. Om gildebroder stævner sin gildebroder for konge eller biskop eller på tinge uden oldermændenes eller gildebrødrenes samtykke, og gør ham skade på hans gods, da skal han fyldestgøre ham med 3 mark og brødrene med 3 øre.

§ 8. Om gildebroder finder sin broder i fængsel, da skal han udløse ham med 3 mark²; selv skal han udrede dem, om han har dem; hvis ikke, skal alle gildebrødre udrede dem for ham. — Vil han ej, og bliver fældet ved vidnesbyrd, da skal han udrede de samme 3 mark til brødrene, eller værgе sig med seks brødres ed. — Vil nogen ej bidrage til sin broders udløsning, bøde han 3 øre.

§ 9. Om gildebroder finder sin broder i havsnød, da skal han give ham livsens hjælp, udkaste af sit gods indtil 3 marks værd eller 1 pund³, og tage ham ombord i sit skib; den skibbrudne skal selv gengælde ham det, om han kan; hvis ej, skal alle gildebrødre udrede erstatningen.

§ 10. Om gildebroder finder sin gildebroder i fængsel eller ellers nogensteds i nød, og vil ej hjælpe

¹) o: retsligt bevis, fornemmelig ved mededsmænds ed.

²) o: bidrage indtil 3 mark til hans løsning.

³) Åbenbart menes der skippund.

ham, da skal han, om han fældes med vidnesbyrd, være udenfor gildet som niding, eller også sværge med seks brødre, at han havde vilje at hjælpe ham, men ej kunde.

§ 11. Om oldermand udnævner nogle gildebrødre til at rede til gilde, og nogen af dem forsømmer at berede det eller vanskøtter det, da betale han brødrene 3 øre, og rede atter til gilde; og hvis de gildebrødre der er udnævnte til gilde at gøre, har modtaget honning, da skal den være i gildebrødrenes værge, efter at den er modtaget.

§ 12. Om nogen, efter at kedlen er hængt over ilden, sniger sig bort, inden gildet er begyndt, uden oldermandens forlov, da betale han så meget som om han havde drukket med.

§ 13. Om gildebroder trætter med sin broder med uskellige ord i gildehuset, da skal han, om han fældes ved de to nærmest siddende mænds vidnesbyrd, udrede gildebrødrene 3 øre; hvo som i hidsighed svarer igen på samme måde, betale det halve.

§ 14. Hvo som giver sin gildebroder hånsord, være sig i gildet eller andensteds, og kalder ham niding eller tyv eller med andre ord — hvilke det nu er — skælder ham så ringe, at han ej kan lignedes ved andre mænd i nogen måde, da bøde han hin 3 mark og brødrene $\frac{1}{2}$ pund (skippund) honning, eller rense sig med seks brødre. — Om gildebroder river sin gildebroder i hår eller slår ham med næve, bøde han ham 3 mark og brødrene 12 øre. — Om så hænder, at nogen slår sin gildebroder med kæp eller kølle, da bøde han ham 9 mark; vorder han af de slag såret på noget lem, eller blod flyder, bøde han ham ydermere 12 mark og brødrene 3 mark.

§ 15. Om gildebroder vorder vanhædret af nogen der ej er i gildet, i ord eller dåd, og ej vil hævne sig

med brødres hjælp, da være han udenfor gildet, og om han uden gildebrødres samtykke søger lov¹ eller bøde, skal han, om han fældes med vidnesbyrd, udstødes af broderskabet, eller udrede $\frac{1}{2}$ mark sølv.

§ 16. Om nogen gildebroder for at skade sin broder bærer økse eller sværd eller andet våben i gildehuset, og det bliver fundet dér, bøde han gildebrødrene 3 øre, fordi alle våben er forbudne i gildehuset.

§ 17. Om nogen brødre vorder usåttes om noget, da skal gildebrødrene holde møde og mægle, om de måske kunde forlige dem med deres dom. Kan de ej, da være han udenfor gildet, som vragede alle gildebrødres lov og dom.

§ 18. Om nogen ej giver møde i forsamlingen, — hvad man kalder *mot*², — betale han 1 øre.

§ 19. Om nogen bryder voksllys, give han $\frac{1}{2}$ øre; og om nogen slukker voksllys, udrede han det samme. — Om nogen med eller mod sin vilje bryder skål, købe han en anden, og give 6 penninge; og om nogen taber skål af hånd, om den end ej brydes, betale han 6 penninge.

§ 20. Om nogen gildebroder sidder og sover i gildet, betale han 1 øre. Om nogen sætter sig i gildehus og glemmer at gå hjem, bøde han 2 øre. Om nogen spyer enten der eller på hjemvejen, inden han er kommen hjem, da skal han, om han fældes ved vidnesbyrd, bøde 3 øre.

§ 21. Om nogen gildebroder vorder syg, da skal brødrene se til ham, og om han har det behov, våge over ham. Om nogen af dem som hertil var tilnævnte, nægter at komme, betale han 1 øre. De som

¹) o: ret til at bevise sin sags rigtighed (med ed).

²) o: møde.

våger, skal bære den døde til graven, og alle brødre skal følge liget til kirke, og hver især skal ofre 1 penning, der tilfalder skriveren¹, i messen for sin broders sjæl, inden liget jordes, eller også give 1 øre. Om nogen går sin vej, før han er jordet, udrede han det samme.

§ 22. Om nogen kaster vrag på at iagttage eller holde loven, som den skreven er, være han udenfor gildet, og give 3 øre; men vil han siden for at vinde broderskab igen forliges med brødrene, love han at holde loven, og udrede 6 øre.

§ 23. Om nogen falder for drukkenskabs skyld i selve gildehuset eller inden han når sin egen gård, betale han 1 øre.

§ 24. Om nogen gildebroder har begået manddrab, og har gjort arvingerne lovmæssig fyldest, og så vil igen komme til dette gildes samfund², give han alle gildebrødrene 3 mark, og skal så atter optages i dette gilde med den dræbtes frænders samtykke. — Om nogen af nød har begået manddrab, da tage han imod *stud*³ af alle brødre, nemlig 3 mark af hver broder.

§ 25. Den gildebroder, for hvem den forreste del af huset brænder, nemlig køkkenen eller stue, eller også laden med samt kornet i den gård hvori han boer, ham skal brødre give *stud*⁴, nemlig 3 penninge.

§ 26. Om nogen bonde vil optages i hellig Knuds gilde, da skal han formå en af borgerne og brødrene

¹) En beslægtet skrå har her: »til skråherren«. Både med skriver og med skråherre menes der den til gildet knyttede præst, der skriver gildets dokumenter og holder dets messer.

²) Mellem *ipsius* og *communione*m må indføjes: *convivii*.

³) *stud* = stød, understøttelse (i penge). Ordet bruges også om skatter.

⁴) Jfr. ovenfor note 3.

i dette gilde til at svare for sig eller fuldgøre for sig til alle gildebrødrene for alle punkter i nærværende skrå.

§ 27. Om nogen støder en anden gildebroder fra hans sæde og med vold tager hans plads, give han 1 ørtug.

§ 28. Om nogen gildebroder vorder ved tavlebord eller tærningspil¹ såret eller uhæderligt slagen, da skal han, om han fældes ved vidnesbyrd, give brødrene en halv mark, eller rense sig med sjette hånd². — Om nogen gildebroder går nøgen bort fra tavlebord³, da udrede han, når han er fældet ved vidnesbyrd, 3 øre for den forargelse og skam, han volder alle gildebrødrene, eller rense sig med seks brødres ed.

§ 29. Om nogen af gildebrødrene gør støj eller ulyd i oldermændens eller skråherrens⁴ tale, udrede han 1 ørtug penninge.

§ 30. Om nogen af gildebrødrene har ærinde på tinge, da følge alle brødrene ham, og hvo som ej kommer, betale 1 ørtug sølv, om han fældes ved én mands sikre vidnesbyrd; hvis ej, rense han sig med ed.

§ 31. Om nogen gør ulyd uden visse skel, og døver så brødrene med sit råb, betale han uden al modsigelse brødrene 1 mark⁵.

§ 32. Om nogen broder har anden broders hjælp behov til at fare til næste sted, og denne ej vil hjælpe ham hverken gående eller ridende, udrede han 2 øre til brødrene.

§ 33. Om nogen af brødrene vorder stævnet for kongen eller bispen, da skal oldermænd holde møde

¹⁾ *alias*, læs: *aleas*.

²⁾ ɔ: sværge selv sjette på sin sagesløshed.

³⁾ Nemlig efter at have spillet alle sine klæder bort.

⁴⁾ Om skråherren jfr. ovenfor s. 352, note 1.

⁵⁾ *Mark* er uden tvivl fejlskrift for *ore*.

med brødrene og udvælge tolv af broderskabet, hvem han vil, som farer med ham på fælles bekostning og skal hjælpe ham, så vidt de kan. Om de som til er nævnte siger imod, da skal hver af dem betale $\frac{1}{2}$ mark sølv, uden han igenholdes af bryllups højtid eller sygdom eller anden lovlig sag; og i samme stund skal en anden nævnes i hans sted, som bort skal fare med den nævnte broder.

§ 34. Om nogen broder, trængt af nød, hævner sin uret, og han har hjælp behov i staden for at værne liv og lemmer, da skal tolv brødre med ham tilnævnes at være, dag og nat, til hans værn, og følge ham med våben fra hans herberge til torvet og fra torvet til herberget, sålænge som det behøves, at ikke vor broder skal blive til spot og skam for brødrene.

§ 35. Om nogen broder vorder greben og taber sin frihed, da skal han tage imod *stud*¹, som er 3 penninge, af alle gildebrødrene i dette bispedømme.

§ 36. Også den vedtægt har gildets oldermænd gjort, at om nogen broder får sit gods inddraget på kongens vegne eller en anden høvdings, og vorder fangen, hvilke brødre i eller udenfor riget han tyer til, da skal de hjælpe ham hver med 5 penninge.

§ 37. Om nogen broder lider skibbrud, og ej beholder så meget som en marks værd af sit gods, da skal han, når ed er svoret og vidnesbyrd aflagt, få af hver broder inden dette bispedømmes grænser 3 penninge.

§ 38. Om nogen svoren broder lider nogen overlast af en der ej er svoren, så meget at han kan det ej tåle, og han har ej ævne eller mod til at værgе sig, da melde han det til de brødre han kan, og, om så påkræves, da skal klokken røres; hvilken broder det

¹) Jfr. ovenfor s. 352, note 3.

hører og glemmer at hjælpe sin broder, han skal, om der er vidner på sådan ondskab, få et ondt navn, som hedder *niding*, og sættes udenfor broderskab.

§ 39. Om nogen broder gør hor med sin svorne broders hustru, og der er en medbroder, der iøvrigt med sit vidnesbyrd stadfæster, at han har set ham komme og gå, da skal han for sådan synds skyld sættes udenfor brødres samfund som udskud og niding. — Men om broder kommer i vanry derfor uden dog at fældes med vidner, da skal han rense sig med tolv brødres ed, og så skal han betale sit gilde¹. — Om broder griber sin broder i seng med sin hustru på hordoms vegne, og iøvrigt har to brødre som vidner derpå, da gives ham fuld lov til at dræbe ham, hvis de to brødre er tilstede at aflægge vidnesbyrd; ti den, der er grebet i hor med tolv brødres ed², rammes ifølge straffelovens bydende med dødsstraf. — Men om han ene griber ham ene med sin hustru, og har ej anden mands vidnesbyrd derpå, og dræber sin broder, da, på det at ingen af brødrene skal tænke, at han måske det gjorde for noget lønligt råds skyld, så at han dræbte sin broder ménløs, skal han underligge såvel brødres hån som Guds hævn.

§ 40. Om nogen voldtager sin svorne broders hustru, datter, søster eller frænke, da skal han sættes udenfor broderskabet, dog ej uden to vidner³.

§ 41. Også denne vedtægt og lov gav oldermænd, der kaldes *oldinge*, i Skanør, at bagere ej må

¹) o: sin plads i gildet.

²) o: den, hvem 12 brødre sværger skyldig i hor (i overensstemmelse med de to øjenvidners udsagn).

³) Nemlig på gerningen.

optages i hellig Knuds gilde, og om de er optagne, ingenlunde blive deri¹.

§ 42. Tidsbestemmelse. Disse lovbud blev vedtagne og sammenstillede i Skanør af atten oldermænd, der kaldes *oldinge*, af hellig Knuds gilde, i det Herrens år 1256, den 7. September².

¹) Bagerne var ilde ansete, fordi de i særlig grad havde ry for uredelighed.

²) Hertil er der føjet nogle bestemmelser, der angives at være givne af ærkebisen af Lund sammen med brødre såvel af Knudsgildet som af det ældre gilde »Herlagh« (herrelag? andensteds kaldes det *Hezlagh*, s: *edslag*) for at stanse spliden mellem de to gilder, og som skulde gælde for begge gilder. Af disse handler § 43 og 44 om straf for at gøre sin gildebroder forkøb eller bryde en aftale med ham om salg af rørligt eller urørligt gods, medens § 45 byder: »Om nogen gildebroder ringer eller lader ringe med gildets fælles klokke til skade for sin broder, hvad Gud forbyde, og han fanger deraf skade på sin egen person eller på sit folk eller på sit gods, da skal han fuldelig oprette ham al hans skade, og bøde til alle gildebrødre 1 pund (skippund) honning, eller vises ud af gildet som alle gildebrødres niding. — Ingen skal djærves at røre klokken her uden oldermændens eller skriverens forlov, uden det var for ilds våde eller lignende sager. Djærves nogen at prøve derpå, bøde han til alle gildebrødre $\frac{1}{2}$ pund (skippund) honning.«

Oldbreve 1241—74 af mere privatretlig karakter.

Paveligt forbud mod at kræve tiende af Esrom klosters godser. 28. Marts 1244.

(Trykt efter afskrift i Cod. Esrom., udgivet af O. Nielsen, s. 36.)

Innocentius, bisp, Guds tjeneres tjener, sender sine elskede sønner abbeden og brødrelaget i Esrom, af Cistercienserordenen, i Roskilde stift, sin hilsen og apostoliske velsignelse. I har tilkendegivet os, at uagtet det er Eder indrømmet af det apostoliske sæde, at ingen tør afkræve eller afpresse Eder tiende af Eders haver, abildgårde, enge, græsgange, lunde, saltværker, møller og fiskevande, enten de er erhvervede før eller efter kirkemødet¹, og uagtet det samme sæde ikke mindre har pålagt vore ærværdige brødre ærkebisperne, bisperne, og de andre høje kirkens herrer i Danmarks rige, at de skal lade Eder og andre af Eders orden i samme rige være fritagne for at yde denne slags tiende — at der trods alt dette dog findes nogle høje kirkens herrer og klerke i Lunde ærkestift, der påstår, at denne indrømmelse ikke kan strækkes så vidt, at den gælder for hvad I har erhvervet efter dens udstedelse, og derfor plager Eder med mangefold tyngende for den sags skyld. Da det nu er vor mening, at den nævnte

¹) Nemlig i Lateranet 1215.

indrømmelse også bør udstrækkes til det senere erhvervede gods, forbyder vi i kraft af nærværende skrivelse, at nogen plager Eder i denne sag under sådant påskud. Intet menneske tør i nogen måde krænke dette vort forbudsbrev eller frækt vove at handle derimod. Drister nogen sig til at forsøge herpå, må han vide, at han ifalder Guds og hans hellige apostles, Peders og Pavls, vrede. Givet i Lateranet den 28. Marts i vort pavedømmes første år.

Mageskifte mellem Jon Jonsøn Litle og Esrom kloster. 18. November 1248.

(Trykt efter afskrift i Cod. Esrom. udg. af O. Nielsen s. 124-6.)

I faderens og sønnens og den hellige ånds navn. Amen. Alle Kristi troende, der får nærværende brev at se, bringer Jon, søn af Jon Rejmodssøn, sin timelige og evige hilsen i Herren¹. Eftersom man til evigt minde om udført gerning plejer at forevige de dødeliges id ved troværdige skrifter, er det vort ønske ved nærværende brevs vidnesbyrd at bringe til alle mands kundskab — være sig nulevende eller efterkommere — at al jord som vi har haft i Viderløslille², nemlig jord på 19 øre og 1 ørtug i skyld, og som vitterlig er tilfalden os som ret arv efter vor moder Cecilies død³,

¹) Jon (Litle) var en højt anset sællandsk stormand og en ivrig kongetro mand, Erik Klippings og hans søns fornemste rådgiver. Han døde først langt hen i Erik Menveds kongetid (1307). Om faderens, Jon Rejmodssøns, død på havet handler en bekendt vise (Danm. gl. Folkeviser VI, 373 ff.)

²) L. Værløse v. for Furesø.

³) Cecilie var datter af den bekendte stormand Ebbe Sunesøn.

from ihukommelse, al den jord mageskifter vi ved nærværende brev efter moden overvejelse på gode mænds råd for det nedenfor anførte gods med de os elskelige mænd den ærværdige J¹⁾, abbed, samt prioren og kældermesteren i Esrom kloster i Roskilde stift, med huse og tofter, agre, enge, skove, moser, damme og fiskevande, samt 3 indhegnede fiskedrætter, der alt sammen hører til den nævnte jord. Vi overgiver dem som det nævnte klosters fuldmægtige ved lovmæssigt skøde fuld herreret over og korporlig besiddelse af den nævnte jord med al dens tilbehør, at indehave med ubestridelig og fuldgyldig ret. Vi har også givet det nævnte kloster og dets styrere, abbeder, priorer, underpriorer og kældermestre, der til hver tid monne findes der, i mit og mine arvingers navn — både dem vi for tiden har, og dem som Gud senere monne ville skænke os — fuld rådighed og fri bestemmelsesret til efter eget skøn at besidde, beholde, sælge, mageskifte, eller på anden måde afhænde den²⁾. Vi tilsiger også på tro og love for os selv og for vore arvinger — nuværende som fremtidige, alle og enhver — fast overholdelse og iagttagelse af hver enkelt af de ovenfor nævnte bestemmelser, og at vi ingensinde ved nogen kunst eller list selv eller gennem andre vil handle imod dem. Fremdeles bekendtgør og godkender vi, at vi i steden for den førnævnte jord på vor morbroders, hr. Peder Ebbesøns, og andre gode og forstandige frænders og venners råd har modtaget af de nævnte mænd — abbeden, prioren og de andre brødre i det nævnte kloster — jord i Langerud på 1 mark og 2 ørtug i skyld,

¹⁾ Navnet er ikke udfyldt i afskriften.

²⁾ Dette benyttede klostret sig også senere af, se det nedenfor s. 383 f. oversatte brev.

og i Horetorp jord på 1 mark i skyld¹, med alt løsøre og tilbehør sammesteds, med huse og tofter, agre, enge, skove, og alt hvad der hører til de nævnte jordstykker, samt en gård i Købmannehavn² med huse og grund i Vor Frue sogn. Alt dette tilstår vi os at være lovmæssig tilskødet efter Danernes vedtægt, så at det af os og vore efterkommere med fuldgyltig ret kan besiddes, beholdes, sælges, mageskiftes, eller på anden måde afhændes, efter vor og vore efterkommeres vilje. På det at nu den tøjlesløse havesyge, der er fredens stadige fjende, moder til alle trætter, og ophav til al splid, for fremtiden kan holde sig aldeles i ro med hensyn til den nævnte aftale mellem os og vore arvinger på den ene side, og de mænd der til given tid er abbeder og priorer i det nævnte kloster, på den anden side, så giver vi udtrykkeligt afkald på hvert forbehold af underfundig eller anden art, der nogen sinde kunde falde os eller vore arvinger ind, og på al støtte af kirkelig og borgerlig ret samt af al vedtægt, der i Danmarks rige plejer at overholdes som lov. Hertil føjer vi endnu, at om nogen sætter troen til side og uden årsag vover at tynde det nævnte kloster tværtimod denne bestemmelse, være sig for retten eller ikke, være sig for hvilken som helst kirkelig eller verdslig dommer, — da tilsiger vi på tro og love det nævnte kloster vort værn i alle måder. Til kundgørelse heraf har vi sat vort segl på nærværende brev, og vil også sørge for at få vor herres, den høje Danernes og Ven-

¹) Langerud = Langerød, øst for Fredensborg. Horetorp = Ordrup ved Charlottenlund. — Ved jord på 1 mark sølv i skyld forstodes så meget jord, hvori der kunde sås 1 mark korn, og som derfor udredede 1 mark sølv i ledingsafgift. Oprindelig gaves sandsynligvis et lignende beløb i landgilde 1 mark korn = 3 øre = 24 ørtug = 288 skæpper.

²) København.

dernes konges, segl sat derpå. Tillige beder vi hr. Peder Ebbeson, vor kærester morbroder, og marsken hr. Harald, at de i henhold til vort ønske vil sætte deres segl på nærværende brev. Dette er foretaget og skødet først i Esrom kloster i disse vidners nærvær: hr. Peder Ebbeson, vor kærester morbroder, Peder Akeson, Thorbern Jonsen, Absalon prior, og kældermesteren det nævnte kloster, dernæst i Slangetorp på »Trigge herreds« ting¹, for det tredje på landsting ved Ringsted, i det Herrens år 1248 den 18. November.

Erik Plovpenningss stadfæstelsesbrev for Esrom kloster på besiddelsen af Huseby og Skederud. 1249².

(Trykt efter afskrift i Codex Esrom. udg. af O. Nielsen s. 180 f.)

Erik af Guds nåde Danernes og Venderne konges sender alle og enhver der søger landsting og herredsting, og i det hele alle Kristi troende der får dette brev at se — det være sig nærværende eller tilkommende — sin nådige hilsen. Da det jo for de på Kristus Jesus troende er et værk af gudelig fromhed og taknemlighed, medlidende at hjælpe sådanne der er nedbøjede og tyngede af uforskyldt overlast og uret,

¹) Slangetorp er Slangstrup, nordøst for Frederikssund. — Trigge herredsting = Tre herreders ting, nemlig Strø, Hjørunde og Lyng herreder i Nordsjælland. »Trigge« er gammeldags ejeform af tre.

²) Sammenlign A. D. Jørgensen, Valdemar Sejrs s. 202-6, hvor selve det nedenfor omtalte testamente og et stadfæstelsesbrev af Valdemar den unge er oversatte.

så véd vi i sandhed og tror fast på, at det er en end større fortjeneste at stå sådanne mænd bi i deres trængsel, der har sagt farvel til verdens ære, har fulgt i Jesu Kristi, Guds søns, spor, og valgt det gudelige liv¹. Da nu vore elskede brødre af Cistercienserordenen, munkene i Esrom, har klaget til os og indtrængende påvist, at de på den ejendom de har i Huseby og Skederud², plages med uforskyldt tyngelse og nye rænker, gør vi det vitterligt for alle der får dette brev at se, hvordan og hvorledes den nævnte ejendom er kommen i de førnævnte brødres hænder, så sandfærdigt og tydeligt som vi har kunnet forstå det ud af breve, der er udstedte af vor høje fader, højlovlig ihukommelse, kong Valdemar den anden, og vor broder, højlovlig ihukommelse, kong Valdemar den tredje, og den ærværdige bisp af Roskilde Peder den ældre, og selve den afdøde Nils kaldet Grevesøn, og andre ædlinge her fra landet — breve der på ret virksom og lovfast vis er bekræftede ved vedhængte segl. Det forholder sig nemlig så, at Nils med tilnavnet Grevesøn, da han for at vinde det evige liv stod i begreb med at tiltræde en pilegrimsfærd til Jerusalem, for sin sjæls frelse fromt og kærligt overlod den nævnte ejendom til brødrene i Esrom, dels som gave, dels som ret køb. For at nu ikke hvad der er foretaget af så forstandige og ansete mænd, skal kunne svækkes ved onde mænds indgreb og rænkespil, bekræfter vi nærværende brev med vort segl, og byder derved bestemt udtrykkeligt alle og enhver under tab af vor nåde, at ingen må vove at volde de oftnævnte brødre nogen skade på den nævnte ejendom. Givet i Roskilde i det Herrens år 1249.

¹) Munkelivet.

²) Husby og Skjerød (Skjerede), nord for Arresø.

Pavelig tilladelse til at forene to præstekald.**1. September 1251.**

(Trykt efter afskrift i Ny kirkehist. Saml. III, 95 f.)

Innocentius, bisp, Guds tjeneres tjener, sender sin ærværdige broder Peder bisp af Århus sin hilsen og apostoliske velsignelse. I en ansøgning, indgiven til os fra vor elskede søn Torkel af »Gerwiltie«¹, underdiakon i dit stift, udtales, at i Danmarks rige er de kirkelige embeder så ringe og usle, at en enkelt mand efter hint lands sæd næppe kan få passende underhold af to af dem. Vi låner derfor øre til denne underdiakons bønner, og giver dig i kraft af nærværende skrivelse fuld frihed til at gøre undtagelse med ham, således som du synes at det næst Gud kan gavne hans sjæls frelse, så at han foruden de med sjælesorg forbundne embeder, han har inde, der, som han forsikrer, ikke overstiger² 40 skilling Sterlings værd årlig, frit kan modtage et andet kirkeligt embede, der er forbundet med lignende sjælesorg, såfremt det tilbydes ham på kanonisk vis, og gerne kan³ beholde det jævnsides de førnævnte, uanset det almindelige kirkemødes beslutning⁴. — Givet i Milano den 1. September i vort pavedømmes 9. år.

¹) Navnet er åbenbart forskrevet. Måske menes der Gjerrild i Djurslands nordøstlige del.

²) *excedentium*, læs: *excedentia*.

³) Efter *retinere* indføjes *possit*.

⁴) Som nemlig forbød at forene flere kirkelige embeder. En slutningssætning om, at det forudsættes, at intet af embederne vanskøttes, er stærkt forkortet i afskriften og udelades her.

Kristoffers bønskrift til paven om grundlæggelse af et nonnekloster i Roskilde. Udateret (o. 1255).

(Trykt efter original i Thorkelin, Dipl. Arnemagn. I, 204 f.)

Til den helligste fader og herre Alexander, af Guds nåde det højhellige romerske sædes ypperstepræst, sender Kristoffer, af samme nåde Danernes og Vendernes konge, fromme kys på hans helligheds fødder. Såsom den ædelbårne og fromme fru Ingerd, forðum grevinde af Regenstein, af prisværdig vandel og rygte, og som hverken har børn eller forældre, brødre eller søstre¹, til Guds og hans moders, den berømmelige jomfrus, ære ønsker at anvende de hende af Gud betroede midler til i Roskilde stift i vort rige at grundlægge et kloster af de fattige søstres orden, der fra første færd er stiftet af den hellige Franciscus, så retter vi sammen med hende så indtrængende en bøn som vi formår, til Eders hellighed, at I vil agte på den sjælegavn, der sikkert ventes at ville blive følgen heraf, og med det apostoliske sædes vante godhed nådig vil vise dette fromme forehavende gunst og velvilje, så at I, under hvem, som vi har erfaret, denne sag umiddelbart og i særlig grad hører, giver hende bemyndigelse til at grundlægge et kloster af ovennævnte orden, navnlig da klostre af denne regel ikke findes i vort rige så lidt som i Sveriges og Norges riger, og mange fornemme kvinder, som det er vor tro, i overensstemmelse med den højbyrdige frues forbillede ønsker at tjene den himmelske brudgom i denne orden fremfor i nogen anden. Dette værk er det vort fromme ønske, om

¹) Ingerd var datter af den bekendte stormand Jakob Sunesøn, broder til bisperne Peder og Anders Sunesøn.

Gud vil, at stå bi med råd og dåd, og vi vil til sikkerhed udstede dette brev åbent for alle tilfældes skyld.

Ingerd af Regensteins grundlæggende gavebrev til nonneklostret i Roskilde. 1. August 1256.

(Trykt efter original i Thorkelin, Dipl. Arnemagn. I, 208 f.)

I faderens og sønnens og den hellige ånds navn. Amen. Jeg Ingerd, fordum grevinde af Regenstein, datter af hr. Jakob Sunesøn, i alle måder ved fuld sjælskraft og ved godt helbred, har, ihukommende de menneskelige kårs skrøbelighed, der jo vides at være bundne til uundgåelig død, selv om timen for bemeldte død slet ikke kendes, villet sørge for min sjæls frelse. og såsom jeg blandt alle mine hjærtens ønsker særlig attrår, at jeg dog måtte være værdig til at plante den af den hellige Franciscus fra første færd oprettede orden af søstre — det vil sige sådanne der har lov til at have indtægter — i Roskilde by i Danmarks rige, så har jeg i nærvær af den ærværdige fader hr. Jakob, ærkebisp af Lund, Sveriges kirkefyrste, i nærværende skrivelse ladet optegne alt hvad jeg på Guds nådes tilskyndelse af de mig af Gud betroede midler har besluttet at anvende og henlægge til bemeldte søstre og deres kloster til evig brug i fremtiden, og jeg overgiver det til efterverdenen, ikke blot som noget der skal læses, men som noget der for hvert punkt som findes deri, skal tilegnes af dem hvem det påhviler at udføre det, under fare for deres sjæls frelse. Jeg overdrager altså disse søstre og deres kloster nedennævnte byer med al ret og indtægt af dem, fuldt ud, til besid-

delse fra nu af og for stedse, nemlig: Horlef med to møller og alt andet tilliggende, der årlig reder 100 mark penninge, endvidere Lille Linde med tilliggende, som reder 40 mark penninge, Jatneslev med tilliggende, som reder 40 mark penninge, Aggetorp med tilliggende, som reder 20 mark penninge, Ljutstorp med tilliggende, som reder 15 mark penninge, Ammetorp med tilliggende, som reder 20 mark penninge, Tårnbylille med tilliggende, som reder 40 mark penninge, Volby med tilliggende, som reder 30 mark penninge¹, Barnetorp med tilliggende, som reder 20 mark penninge, Skede med tilliggende, som reder 60 mark penninge, og et stod sammesteds, som giver 30 mark penninge, Anstorp, Svalmstorp og Aetorp, som reder 19 mark penninge². Summen af alle disse indkomster er 120 mark rent sølv årligt, heri ikke indbefattet de tilfældig forefaldende indtægter. Og til fuldbyrder af denne min gave og min sidste vilje vælger og indsætter jeg den ærværdige fader hr. Peder, bisp af Roskilde. For nu at udelukke enhver tvivl, og ikke give nogen lejlighed til at spinde rænker i denne sag, har jeg ladet nærværende skrivelses ord bekræfte med segl af ovennævnte ærværdige fader, hr. Jakob, ærkebisp af Lund, Sveriges kirkefyrste, samt forsegle med mit eget segl. Givet i Lund i det Herrens år 1256 den 1. Avgust.

¹) Næsten alle disse landsbyer ligger i Bjeverskov herred, Præstø amt (syd for Køge). Horlef er Hårlev; Jatneslev hedder nu Endeslev; Aggetorp, Ljutstorp og Ammetorp: Aggerup, Lystrup og Ammerup; Volby er vistnok Valby, nu Juellinge i Stævn's h. (grænser op til Bjeverskov h.).

²) De fleste af disse landsbyer ligger tæt ved hverandre i Midtsælland (Ringsted herred); Skede, Anstorp, Svalmstorp og Aetorp hedder nu Ske, Avnstrup, Svalmstrup og Atterup(?); dog ligger Barnetorp (Bjerup) i V. Flakkebjerg herred.

Pavebreve angående grevinde Ingerd af Regensteins grundlæggelse af et Franciskanernonnekloster i Roskilde. 3.—17. Januar 1257.

(Trykte efter originaler i Thorkelin, Dipl. Arnemagn. I, s. 210-8.)

Alexander bisp, Guds tjeneres tjener, sender sin ærværdige broder Jakob, ærkebisp af Lund, sin hilsen og apostoliske velsignelse. Fra vore elskede døtre i Kristus abbedissen og samlaget i den hellige Franciscus' kloster i Roskilde af den hellige Damianus' orden er der blevet rettet en ydmyg bøn til os om at vi, såsom det ofte indtræffer at ejendomme og godser, der bør tilflyde bemeldte kloster fra søstrene sammesteds i kraft af arv eller medgift eller testamente eller almisse eller på anden vis, forholdes det, og det er svært for dem at tage deres tilflugt til os i hver enkelt sag og gøre deres ret gældende for forskellige dommere — at vi desårsag nådigt og barmhjærtigt vil tage os af dem i sådan sag. Derfor byder vi ved apostolisk skrivelse din broderlighed, at du, så ofte du anmodes af bemeldte abbedisse og samlag, skaffer dig sandheden at vide, og lader deres godser tilbagegive dem, men tøjler hver der gør indsigelse, ved kirkens tugt, med udelukkelse af al appel. Givet i Lateranet den 3. Januar i vort pavedømmes tredje år.

Alexander o. s. fr. sender sin elskede søn provincialministeren¹ i Danmark sin hilsen o. s. fr. I kraft af nærværende skrivelse byder vi dig, at du, så ofte du

¹) Jfr. ovenfor s. 230, note 2.

anmodes af vore elskede døtre i Kristus abbedissen og og samlaget i den hellige Franciscus' kloster i Roskilde af den hellige Damianus' orden, uden nogen vanskelighed overlader dem to dertil beskikkede brødre til at holde gudstjeneste for dem, høre deres skriftemål, give dem kirkens sakramenter, og fremsætte Guds ord for folket, som til den tid og til andre tider samles dér, samt for andre hæderfulde og rimelige årsagers skyld. Givet i Lateranet den 4. Januar i vort pavedømmes tredje år.

Alexander o. s. fr. sender sin ærværdige broder bispem af Roskilde sin hilsen o. s. fr. Fra vor elskede datter i Kristus den ædelbårne kvinde Ingerd, enke efter greven af Regenstein, er der rettet en ydmyg bøn til os om at vi, såsom hun for den ganske særlige fromme hengivenheds skyld, hun føler for den hellige Damianus' orden, ønsker for sine egne midler at bygge et kloster af denne orden til ære for den hellige Franciscus i dit stift og udstyre det med gods, — at vi vil drage omsorg for at give hende lov hertil. Vi vil da i denne sag overlade det til dig, og byder ved apostolisk skrivelse din broderlighed, at du indrømmer samme ædelbårne kvinde hendes ønske, om det forekommer dig at være gavnligt og ikke gør indgreb i andres ret. Givet i Lateranet den 5. Januar i vort pavedømmes tredje år.

Alexander o. s. fr. sender sine elskede døtre i Kristus abbedissen o. s. fr. sin hilsen o. s. fr. For at ikke nogen af Eder skal kunne udsætte sig for sjælefare,

selv om de har anlæg til at skeje ud, samtykker vi i Eders fromheds bønner, og giver i kraft af nærværende skrivelse lov til, at den præsteviede broder af de små brødres orden, der er Eder beskikket til skriftefader, i overensstemmelse med kirkelig skik kan give *dem* af Eder afløsning, der for at have lagt hånd på hverandre indbyrdes er ifaldne eller ifalder bands dom, — når blót de der har lidt uret, får fyldestgørende oprejsning. Givet i Lateranet den 13. Januar i vort pavedømmes tredje år.

Alexander o. s. fr. sender sine elskede døtre i Kristus abbedissen o. s. fr. sin hilsen o. s. fr. Ved helgenernes fortjeneste får Kristi troende uden tvivl del i herlige glæder, idet de med vel fortjent from hyldet hædrer ham i dem; ti al deres ære og gode gerningers løn er Kristus selv. Da vi nu ønsker at give de troende folk adgang¹ til at erhverve sig evige glæder, så eftergiver vi nådigt ud af den almægtige Guds barmhjertighed og i tillid til hans hellige apostles Peders og Pavls myndighed hvert år hundrede dage af de pålagte bodsøvelser for hver og en af Kristi troende, som viser sand anger og skrifter deres synder, når de med fromhed og ærefrygt besøger Eders kirke på dens indvielsesdag, på årsdagen for dens indvielse, og på den hellige Claras fest samt otte efterfølgende dage; og dem der også besøger samme kirke på de hellige bekenderes, Franciscus' og Antonius' dage. — samme kirkes fornemste og fejrede helgener — dem eftergiver vi for hvert år 100 dage². Givet i Lateranet den 13. Januar i vort pavedømmes tredje år.

¹) *eam*, læs: *viam*.

²) Tallet er tilføjet med andet blæk.

Alexander o. s. fr. sender sine elskede døtre i Kristus abbedissen o. s. fr. sin hilsen o. s. fr. Vi låner øre til Eders fromheds bønner, og tilstår Eder i kraft af nærværende skrivelse, at I frit kan kræve, anmode om og beholde de ejendomme og andet rørligt og urørligt gods, der vilde være tilfaldet Eders søstres frie personer¹ — de som har forladt verdens tant, taget deres tilflugt til Eders kloster, og dér aflægger deres bekendelse — i kraft af arveret eller anden gyldig hjemmel, hvis de var forblevne i verden, og som de frit vilde have kunnet bortgive til andre — alene med undtagelse af len². — — Givet i Lateranet den 13. Januar i vort pavedømmes tredje år.

Alexander o. s. fr. sender sine elskede døtre o. s. fr. sin hilsen o. s. fr. Da det er vort ønske med faderlig omhu for fremtiden at tage os af Eders fattigdom, som I frivillig for Guds skyld har taget Eder på, og af Eders ro, tilstår vi Eder i kraft af nærværende brev, at I aldeles ikke er forpligtede til gæsteri af det apostoliske sædes legater eller nuntier, eller til nogen som helst afgifter eller bidrag eller pengehjælp, og at I aldeles ikke kan tvinges til at betale disse ved skrivelser fra det nævnte sædes legater, rektorer³, og nuntier, hvilket indhold de end er af, og hvilken bemyndigelse de end indeholder. Ti vi erklærer for døde og magtes-

¹) Læs: *liberis personis*.

²) Herefter følger den sædvanlige forbandelsesformular mod dem der bryder disse bestemmelser; se ovenfor s. 182. 267. 358.

³) Hermed menes pavelige sendemænd, der især havde til opgave at indkræve Peterspengene.

løse at være alle de interdikts-, afsættelses- og bandsdomme, der mulig af den grund i fremtiden måtte blive fældede over Eder eller nogen af Eder eller Eders kloster¹. — — Givet i Lateranet den 13. Januar i vort pavedømmes tredje år.

Alexander o. s. fr. sender sin elskede datter i Kristus den højborne kvinde Ingerd, enke efter Konrad, fordum greve af Regenstein, i Roskilde stift, sin hilsen o. s. fr. Din fromme hengivenhed har gjort dig fortjent til at vi gerne omfatter dig med særlig nåde og gunst. Vi låner derfor øre til dine fromme bønner, og tilstår dig i kraft af nærværende skrivelse, at du, selv om du mulig indtræder i den hellige Damianus' orden, kan nyde de dig tilkommende ydelser og indtægter indenfor ordenen, aldeles som om du var forbleven ude i verden¹. — — Givet i Lateranet den 17. Januar i vort pavedømmes tredje år².

Alexander o. s. fr. sender sin ærværdige broder ærkebispem af Lund sin hilsen o. s. fr. Vor elskede datter i Kristus, den højborne kvinde Ingerd, enke efter afdøde Konrad af Regenstein, har ladet os tilkendegive, at hun nærer det faste forsæt på egen bekostning at grundlægge og udstyre et kloster af den hellige Damianus' orden til Guds ære og sjælenes frelse. Derfor har

¹) Her følger den sædvanlige forbandelsesformel, jfr. ovenfor s. 182. 267. 358.

²) Samme dag afgik et pavebrev til kong Kristoffer, hvori Ingerds stiftelse anbefales til kongens velvilje.

hun ydmygt anmodet os om, at vi ud af det apostoliske sædes velvilje vil drage omsorg for, at samme ædelbårne kvinde, hvis hun til fuldbyrkelse af sådant værk er stedt i det tilfælde at sælge eller at have solgt bort af sine egne godser, ikke af sine frænder eller af andre kan hindres eller forulæmpes heri. For at da udførelsen af et så fromt forsæt ikke skal kunne spærres ved nogen slå eller bom, byder vi ved apostolisk skrivelse din broderlighed, at du, hvis du er vis på, at nogen — klerke eller lægmænd — med urette forulæmper bemeldte højbårne kvinde på alle ovennævnte punkter, i så fald efter forudskikket advarsel, med ophævelse af al appel, ved kirkens tugt tvinger dem til aldeles at afstå fra sådan forulæmpelse. Givet i Lateranet den 17. Januar i vort pavedømmes tredje år.

Skifte mellem grevinde Ingerd af Regenstein og hendes arvinger. 8. Juli 1257.

(Trykt efter original i Thorkelin, Dipl. Arnemagn. I, 217 ff.)

Kristoffer, af Guds nåde Danernes og Vendernes konge, sender alle der får nærværende brev at se, sin hilsen i Herren. Vi bekendtgør herved for Eder, at fru Ingerd, enke efter hr. Konrad, fordum greve af Regenstein, på den ene side, og Jens Jensøn, søskendebarn af bemeldte frue, samt hr. Anders Skænkson, bemeldte Jens' søsters, Cecilies, ægteemand, på den anden side, har givet møde i vort nærvær og indbyrdes truffet følgende aftale: at nemlig bemeldte fru Ingerd skulde tilskøde bemeldte hr. Anders og Jens nedennævnte ejendomme: Horlef med to møller sammesteds, Amme-

torp, Tårnbylille, i Tårnbymagle jord på $7\frac{1}{2}$ ørtug i skyld, Ljutstorp, Lille Linde¹, samt tredjedelen af Tubald² på Møn, med alt tilbehør, rørligt og urørligt, der på disse steder hører hende til, og hermed skulde disse være stillede tilfreds med hensyn til den arvelod, der kunde tilfalde dem af bemeldte frues godser. Dette skøde har straks fundet sted, dog på det tilføjede vilkår, at de nævnte godser ikke desmindre skulde forblive i bemeldte fru Ingerds besiddelse i fulde tre år, regnede fra næstfølgende Mikkelsdag, og at hun skulde oppebære alle indtægter i bemeldte tre år ubeskårne, i egen person, såfremt hun lever, men hvis der skulde vederfares hende noget menneskeligt, da skal de oppebæres af dem, hvem hun har givet eller testamenteret bemeldte indkomster. — Og førømtalte hr. Anders og Jens har givet deres fulde samtykke til, at oftnævnte fru Ingerd kan sælge, give, testamentere, eller på hvilken som helst måde afhænde alt sit øvrige gods, rørligt og urørligt, til hvem som helst hun ønsker. Iøvrigt har oftnævnte hr. Anders og Jens fuldstændig frasagt sig al ret, der mulig måtte tilfalde dem eller synes at tilfalde dem med hensyn til at kræve tilbage eller overhovedet i nogen som helst måde gøre fordring på de af bemeldte frue i tidligere tid retmæssigt og efter lands lov og ret afhændede godser eller ejendomme. — Samtlige sine andre ejendomme, rørlige som urørlige, med alt deres tilbehør, nemlig: Skede med mølle og dam, Alundelille, Svalmstorp, Anstorp³, Aggartorp, Aggar-

¹) Alle disse steder ligger Syd for Køge, i Bjeverskov herred, Præstø amt, se ovenfor s. 366. — Ørtug er $\frac{1}{24}$ mark og bestod af 10 penninge. Ved en ørtug jord i skyld forstodes så megen jord, som der gaves en ørtug i ledingsafgift af; jfr. ovenfor s. 360 note 1.

²) Nu Tøvelde.

³) Ske, Allindelille, Svalmstrup og Avnstrup i Ringsted herred i Midsølland.

mark, Tokkemark¹, Jatneslev, Aggetorp med en fiskedam som hedder »Valbut«, Valdby², Barnetorp³, Lillehedinge⁴, Svenstorp og Grøneholt⁵ med et stod, samt to tredjedele af Tubald⁶ på Møn, har hun givet til at grundlægge og udstyre et nonnekloster af den hellige Damianus' orden — af sådanne søstre der har ret til at have indtægter — der ønskes anlagt i Roskilde stift til Guds, den hellige Franciscus', og den hellige Claras ære; og hun har skødet dem i vore hænder eller overdraget dem ved skøde til os, der optrådte på nævnte klosters vegne; dog på det vilkår, at efter råd og anordning af den ærværdige fader bispen af Roskilde, til hvis forsorg vi har overladt bemeldte godser, kan nogle af disse, om nødvendigt er, afhændes til betaling af samme frues gæld. — Også blev følgende vilkår aftalt mellem dem indbyrdes, at hvis bemeldte frue vil sælge noget af sit urørlige gods med undtagelse af Svenstorp, Hedingelille og Tubald, hvorpå bemeldte hr. Anders og Jens allerede har givet afkald, da skal førnævnte frue lade dem det meddele, seks måneder inden hun sælger det til nogen anden. — Så sket i København i den hellige jomfrus kirke den 8. Juli i det Herrens år 1257. Til vitterlighed om foranstående har vi egenhændig underskrevet og ladet vort segl hænge ved⁷. Vi Margareta, Danernes og Vendernes dronning, har været tilstede ved foranstående, har egenhændig underskrevet, og ladet vort segl hænge ved. Vi Jakob, ærke-

¹) Disse stednavne findes nu ikke mere.

²) Endeslev, Aggerup og Valby (nu Juellinge) i Bjeverskov og Stevns herreder, Præstø amt.

³) Bjerup i V. Flakkebjærg herred, Sorø amt.

⁴) I Stevns herred, Præstø amt.

⁵) Svenstrup og Grønholt i Ramsø herred, Kbh.s amt.

⁶) Tøvelde.

⁷) Kongeseglet findes neden under brevet.

bisp af Lund, har været tilstede o. s. fr. (som ovenstående). Vi Nils, bisp af Viborg, hr. Kristoffers, Danernes høje konges, kansler, har efter anmodning fra bemeldte fru Ingerds side egenhændig underskrevet og ladet vort segl hænge ved. Vi Peder bisp af Roskilde har været tilstede o. s. fr. (som ovenfor). Vi Valdemar hertug af Jylland har været tilstede o. s. fr. Vi Ernst greve¹ har været o. s. fr. Vi Ingerd enke efter Konrad, fordum greve af Regenstein, har egenhændig underskrevet og ladet vort segl hænge ved. Jeg Anders Skænkson har egenhændig o. s. fr. (som foregående). Jeg Jens, søn af hr. Jens, har egenhændig o. s. fr. Jeg Cecilie, hr. Anders Skænksons hustru, har egenhændig underskrevet dette mig forelagte brev, og ladet mit segl hænge ved².

Ingerds, grev Konrad af Regensteins enkes, testamente. 1257.

(Trykt efter original i Erslev, Testamenter fra Danm.s Middelalder, s. 8-s.)

Da menneskets liv er utrygt og kort, er det for vor sjæls frelse nødvendigt, at vi går sålunde frem i det timelige, at vi ikke ved vor nydelse af de jordiske goder mister de evige, men langt hellere ved prisværdig handel erhverver de evige sammen med de timelige. — I faderens, sønnens og den hellige ånds navn, i det

¹) Grev Ernst af Gleichen var en frænde af kongehuset.

²) Den sidste sætning (»Jeg Cecilie o. s. fr.«) er i originalen tilføjet med en anden håndskrift og med forskelligt blæk. Ved de foregående navne er ordene *har underskrevet*, på Latin *subscripsi*, i originalen angivet ved et dobbelt S, der åbenbart er tilføjet af hver især af underskriverne.

Herrens år 1257. Jeg Ingerd, enke efter grev Konrad af Regenstein, efterlader nærværende brev og skrivelse, hvori ordningen af mit testamente eller min sidste vilje står indført, til at læses af alle der får det at se, og indsætter hr. Peder, bisp af Roskilde, til fuldbyrder af mit testamente, således at han uden nogen modsigelse skal lade dets indhold komme til udførelse¹. Vide skal da alle, nulevende så vel som efterkommere, at jeg har forpligtet mig til på Byrdinge klostres vegne² at betale prædikebrødrene 24 mark penninge; endvidere til samme prædikebrødre 14 mark penninge til at indløse mit kors³. Fremdeles har jeg forpligtet mig til at betale broder Filip af de små brødres orden 40 mark penninge; endvidere 2 mark til møntmesteren og 1 mark for gården⁴. Desforuden har jeg givet min kapellan hr. Povl 16 mark penninge; endvidere til Nils Værresøn 12 mark penninge; til Konrad diakon 4 mark rent sølv og 12 mark penninge til en hest samt 16 mark penninge til klæder; til Steffen 20 mark penninge; til Ludolf 10 mark penninge; til Bosse 10 mark penninge; til Nils Liden 10 mark penninge; til Jens kok 6 mark penninge; til Mereke 4 mark penninge og 10 mark penninge til en hest; til Bonde 4 mark penninge; til Ingerd 20 mark penninge; til Jens Steffensøn 5 mark penninge⁵. Fremdeles til

¹) *mancipandam* må være fejlskrift for *mancipandum*. — I et omtrent samtidigt brev indsætter Ingerd bisp Peder til sin formynder.

²) Børringe Benediktinerkloster i det sydlige Skåne.

³) Hermed menes: at tage korset i hendes sted ved en valfart til det hellige land.

⁴) Hvad for en gård der her menes, kan ikke ses. Den lave pris viser, at der kun menes selve bygningerne.

⁵) Alle disse personer må uden tvivl have været i Ingerds tjeneste, de fleste af dem vel som »svende«. Mærkeligt nok forekommer kun én kvinde (Ingerd), der rigtignok også får en særlig stor gave.

prædikebrødrene i Roskilde 20 mark penninge; til broder Astrad 5 mark rent sølv og 20 mark penninge; til broder Salomon 5 mark, og til gardianen¹ i Roskilde 5 mark penninge. Desuden giver jeg de små brødre i Roskilde, som jeg vælger mit lejested hos, mit sølvskrin både til klostrets bygning og til deres eget brug; ligeså en sølvæske, hvori Herrens legeme gemmes, samt min største salmebog og det bedste af udstyret i mit kapel. Hele² mit øvrige kapel-udstyr har jeg skænket nonnerne af den hellige Claras orden², hvem jeg også har givet et guldkors og et paternosterbånd³ af guld og et billede af den hellige Franciscus. Endvidere til de samme alt hvad der hører til køkken, bagers og bryggers, samt tillige alle mine hynder. Til den hellige Lucius' kirke⁴ giver jeg et sølvæble⁵. Fremdeles til prædikebrødrene i Roskilde en sølvdrage⁶ og en æske. Fremdeles til den lille skoledreng Torbern 1 mark penninge, og til hver af de andre smådreng, der tjener i min gård, $\frac{1}{2}$ mark penninge. — Iøvrigt har jeg solgt Svenstorp⁷ for 100 mark rent sølv; af denne sum har jeg betalt til Tyskland 60 mark rent sølv, samt givet 10 mark rent sølv til at bringe nonner hid fra den hellige Claras kloster⁸. Resten deraf skal — så er min vilje — deles mellem dem, hvem jeg ovenfor i den foregående tekst har tiltænkt rent sølv. Til at udrede ovennævnte penninge giver jeg anvisning

1) Klosterforstanderen hos Franciskanerne.

2) i Roskilde.

3) En såkaldet »rosenkrans« af perler (her altså guldperler) til at tælle dagens bønner på.

4) Domkirken i Roskilde.

5) Vel snarest en dåse, der kunde anvendes til relikviagemme o. l.

6) Dennes brug kan ikke bestemmt skønnes.

7) Svenstrup i Borup sogn, Ramsø herred, Kbh.s amt

8) Der menes vel moderklostret i Assisi.

på mit vilde stod i Svenstorp, men bliver der flere penninge at udrede, da skal de betales ud af mine ejendele, efter hvad der tykkes den herre bispen hensigtsmæssigt. Foruden det førnævnte har jeg forpligtet mig til at betale for min gård 6 mark penninge, og for en anden gård 2 mark penninge¹. Den stue, som jeg for mine egne penge har ladet opføre på den nævnte gård, har jeg skænket til den hellige Claras kloster². — Vidner på denne min anordning eller vilje er dekanen i Roskilde hr. Peder Ødensøn, Tuve foged, hr. Mikkell, broder Astrad og andre »små brødre«, Steffen, Konrad, Mereke, hele min husstand, og mange andre. Til vidnesbyrd herom har jeg ladet nærværende brev bekræfte med mit segl. Givet i Roskilde.

Paveligt forbud mod besøg i Roskilde nonnekloster. 20. Juli 1257.

(Trykt efter original i Thorkelin, Dipl. Arnemagn. I, 220 f.)

Alexander bisp, Guds tjeneres tjener, sender sine elskede døtre i Kristus priorinden og samlaget af nonner i den hellige Marias kloster af Cistercienserordenen i Roskilde sin hilsen og apostoliske velsignelse. Et af Eder til os oversendt bønsskrift indeholdt, at adskillige højborne kvinder af verdslig stand i hine egne hyppig med deres husstand besøgte Eders kloster, og drister sig til i strid med Eders ordens bestemte regler at

¹) Der menes åbenbart blot selve bygningerne, der har været af træ og derfor ikke vurderes videre højt.

²) Ved stue forstås en særskilt bygning med opholdsrum og skorsten.

trænge ind i det og i længere tid opholde sig der, hvorved klostret selv ofte lider stort afbræk, og den hellige beskuelsens fred derinde i ikke ringe grad forstyrres. Derfor rettedes der fra Eders side den ydmyge bøn til os, at vi med faderlig omhu vilde tage os af dette forhold. Vi vil desårsag med rette føje Eders ønsker, og forbyder udtrykkeligt under trusel af det store band, at sådanne eller andre verdslige personer drister sig til at øve sligt uden det apostoliske sædes tilladelse ved særskilt bestemmelse¹. — — Givet i Viterbo den 20. Juli i vort pavedømmes tredje år.

Pavebrev om visitation af det nystiftede nonnekloster i Roskilde. 5. Februar 1258².

(Trykt efter original i Thorkelin, Dipl. Arnemagn. I, 231 f.)

Alexander o. s. fr. sender sin elskede søn ministeren for de små brødres orden i Danmark, Norge, Sverige og Riga sin hilsen og apostoliske velsignelse. Da du i ord og gerning stræber at vise dig ivrig i de ting der kan fremme sjælenes salighed, og vi derfor nærer fuld tillid i Herren til din omsigt, har vi i kraft af nærværende brev ment at burde overlade dig fuld højhedsret og visitatspligt i nonneklostret i Roskilde af den hellige Damianus' orden, således at du enten selv eller ved andre brødre af din orden, hvem du finder skikket hertil, kan udøve tilsyn, vise dem til rette, og på-

¹) Her følger den sædvanlige forbandelsesformel, se ovenfor s. 182. 267. 358.

²) En pavebulle af 21. Januar 1258 giver klostret ret til under interdikt at holde gudstjeneste for lukkede døre.

lægge dem bod, idet du kan lægge bånd på hver som gør indsigelse, ved kirkens tugt, med tilsidesættelse af al appel. Givet i Viterbo den 5. Februar i vort pave-dømmes fjerde år¹.

**Ærkebisp Jakob tilstår aflad til dem der hjælper det nyoprettede nonnekloster i Roskilde.
15. September 1258.**

(Trykt efter original i Thorkelin, Dipl. Arnemagn. I, s. 235.)

Jakob af Guds nåde ærkebisp af Lund, Sveriges kirkefyrste, sender alle inden for Lunds ærkestift sin hilsen i alles frelser. Såsom vi alle, som apostelen siger, skal stå for Kristi domstol for at få vor løn i overensstemmelse med hvordan vi har handlet i kødet, det være sig nu godt eller ondt² — så bør vi komme denne yderste høstens dag i forkøbet med barmhjertigheds gerninger, og med henblik på det evige så en sådan sæd her på jorden, som vi med Guds hjælp skal høste mange fold igen af i himlen, idet det er vort faste og trygge håb, at den, der sår lidet, vil også høste lidet, men den, der sår i velsignelse, vil også af velsignelserne høste evigt liv³. Såsom nu de os i Kristus elskelige nonner af den hellige Damianus' orden i Roskilde til deres kirke og deres klosterbygninger samt

¹) Den 28. Februar udsendtes en anden pavebulle af vidtløftigere indhold, der underlagde klostret general- og provincialministerens jurisdiktion, men gav disse fuldmagt til at indsætte kapellaner, der i deres fravær kunde modtage nonnernes skriftemål o. s. fr. Abbedissevalget skulde være frit.

²) 2. Kor. 5, 10.

³) Jfr. Galat. 6, 8.

også til underhold i deres knappe levevis — de har jo for Kristi skyld besluttet sig til at bære en såre streng tugt — trænger til at hjælpes med almisser af de troende, hvem de stræber at gengælde disse ved at stå dem bi med deres bønner, beder og opfordrer vi Eder alle i Herren, og pålægger Eder til eftergivelse af Eders synder, at I giver dem fromme almisser og taknemlig kærligheds hjælp, så at ved Eders understøttelse sådant værk kan fuldbyrdes, og der ellers kan rådes bod på deres trang, og I ved disse og andre gode gerninger, som I ved Herrens indgivelse udfører, hjælpne af deres bønner kan nå den evige saligheds glæder. Ti ud af den almægtige Guds barmhjertighed og i tillid til de hellige apostle Peders og Pavls myndighed eftergiver vi nådigt alle i sandhed angrende og skriftende, der rækker dem en hjælpende hånd til fuldbyrdelse af nævnte værk og til lettelse af deres trang, 40 dage af den dem pålagte bod. Givet i Lund i det Herrens år 1258 den 15. September.

Pavelig tilladelse til prædikebrødrene til at tage ind hos præster der holder friller. 18. Marts 1261.

(Trykt efter afskrift i Ny kirkehist. Saml. III, 106 f.)

Alexander bisp, Guds tjeneres tjener, sender sine elskede sønner brødrene af prædikeordenen i Danmark, Norge, Sverige og Estland sin hilsen og apostoliske velsignelse. Da vi har syn for at nød bryder alle love, låner vi øre til Eders fromheds bønner, og tilstår Eder i kraft af nærværende skrivelse, at hvis det hænder Eder at komme ind i huset hos sådanne klerke, der

for frillehold er underlagte bands dom, så kan I frit bo hos sådanne klerke, uden at bandet af den grund skal ramme Eder¹. — — Givet i Lateranet den 18. Juli i vort pavedømmes syvende år.

.

Kongebrev til Stege bys borgere om brug af de omliggende græsgange. 14. Maj 1268.

(Trykt efter senere afskrifter i Suhm, Historie af Danmark X,⁹⁹³.)

Erik af Guds nåde Danernes og Vendernes konge sender alle der får dette brev at se, sin hilsen i Herren. Vide må I, at vi har tilstået ansøgerne om nærværende brev, vore borgere i Stege, at de kan nyde vore skove og omliggende græsgange til brug for deres heste og kvæg lige så frit, som de vides at have gjort på vor elskede farfaders, kong Valdemars tid. Vi forbyder derfor, at nogen af vore fogeder — hvem der nu end til given tid er der på stedet — hindrer bemeldte borgere i at nyde sådan nåde, som vi nu har indrømmet dem, så sandt som de vil undfly kongens hævn. Givet i Næstved i det Herrens år 1268 den 14. Maj, med Mads drost som vidne.

¹) Herefter følger den i pavebreve sædvanlige forbandelse mod den der ikke retter sig efter det i brevet indeholdte bud. Jfr. ovenfor s. 182. 267. 358.

Mageskifte mellem kong Erik Klipping og Esrom kloster. 29. Oktober 1271.

(Trykt efter afskrift i Cod. Esrom. udg. af O. Nielsen s. 97 f.)

Erik af Guds nåde Danernes og Venderne kong bringer alle Kristi troende der får nærværende brev at se, sin hilsen i alles frelser. Vi ønsker at bringe til de nulevendes kundskab og gøre det åbenbart for efterkommerne, at vi med vore tro mænds råd har foretaget mageskifte angående nogle ejendomme, således som det nedenfor angives, med de os elskelige gudelige mænd¹ hr. Esbern, abbed i Esrom, af Cistercienserordenen, i Roskilde stift, og hele brødrelaget sammesteds. Overdraget fra dem ved retmæssigt skøde har vi fået alle ejendomme, som de i lang tid retmæssigt har besiddet i Viderløslille², med tofter og agre, enge, græsgange, skove, damme og rørskeer, tillige med alle andre jorder, dyrkede og udyrkede, der tilhører dem sammesteds, med alt tilbehør af rørligt og urørligt gods, at besidde med fuldgyldig ret. I steden for disse har vi såvel til erstatning for de førnævnte ejendomme som til bod og frelse for vor sjæl tilskødet dem vor mølle, der ligger op til deres kloster, og som hedder Sote, med dens tofte, *dam* og *damsbånd*³, samt hele åen med samt dens bredder, som kaldes *flodsmål*⁴, tillige med hele den mose mellem nævnte mølle og deres kloster, der tidligere hørte under os, samt med

¹) Munke.

²) L. Værløse, Vest for Furesøen. — Om klostrets besiddelser her jfr. Jon Jonsøns ovenfor s. 358 ff. oversatte brev.

³) Damsbånd = dæmning.

⁴) Flodseng; her brugt om åbredderne, for så vidt de nogen tid overskylles af åens vand.

alle veje, der fører til den nævnte mølle fra gammel tid; og desforuden har vi fundet for godt at overlade dem til fri brug for stedse en særlig vej på 6 alens bredde, der fører fra deres kloster over vor jord til den almindelige landevej, ved foden af den bakke der hedder Sotebjærg. Denne vej har vi ladet dem overgive ved hr. Jon Litle af vort råd som særlig befuldmægtiget i denne sag, dog under den forudsætning, at de ikke til skade for vor mølle længere nede ad åen af ond vilje holder vandet tilbage ved hjælp af denne deres mølle. Også består der ved dette mageskifte sådant vilkår mellem os og dem, at ingen af vore fogeder må tvinge nogen af vore bønder, der er vante til at få deres korn malet dér, til at søge nogen anden mølle; ikke heller må de mellem den nævnte mølle og vor mølle længere nede, der hedder Holerø¹, opføre nogen bygning eller dæmning, eller ved selve Holerø mølle forhøje eller hæve *hovedstokken* eller dæmningen til nogen skade eller besvær for den øvre mølle eller klostret. For at nu ikke det nævnte mageskifte, der er sluttet mellem os og dem og så gyldigt stadfæstet, herefterdags skal kunne tages tilbage af os eller nogen af vore efterfølgere, har vi givet dem nærværende brev under vort segl til vidnesbyrd og fuld vitterlighed i denne sag. Givet og foretaget i Søborg i det Herrens år 1271 den 29. Oktober. Nærværende ved handlingen var den ærværdige fader Jens, af Guds nåde bisp i Børglum; Otto greve af Ravensberg; junker Erik, broder til kongen af Sverige; Absalon Andersøn; Jon Litle; Uffe Nilssøn, vor drost; Oluf Haraldsøn; junker Erik, søn af hertug Knud; Jens, provst over Falster, vor notar; Erik Lundekannik, vor kapellan, og Povl Hvid, vor da-

¹) Hulerød ved åens udløb i Kattegat.

værende foged i Søborg, med mange andre troværdige mænd, klerke som lægfolk.

Magister Nils Torkelsøns, Lundekanniks, testamente. 16. Avgust 1274.

(Trykt efter afskrift i Erslev, Testamenter fra Danm.s Middelalder,
s. 21 f.)

I faderens og sønnens og den hellige ånds navn. Amen. Jeg Nils Torkelsøn, kaldet magister¹, Lundekannik, i besiddelse af min fulde sjælskraft og karsk på legemet, gør mit testamente på følgende måde: For det første skænker jeg til det hellige land² 20 mark penninge, til Lundekirkens byggefond 6 mark penninge, til Lundekannikernes fælles bord 20 mark penninge af det rørlige gods, jeg ejer i Åby udover det »hold«, som jeg er pligtig til at udrede Lundekannikerne af godset dersteds³. Til underhold af en præst, der dag og nat, søgne- som helligdage, skal indfinde sig hyppigt i koret, giver og skøder jeg ved nærværende brev al den jord i Sakstorp⁴, som i sin tid er tilfalden mig som ret arv efter min elskede morbroder hr. Tyge Kristjærnsøn, og halvdelen af den jord sammesteds, som jeg har fået fra hr. Torkel Bille, således at den nævnte præst hver uge skal holde tre messer for afdøde, idet han nemlig den ene dag holder messe for

¹) Han har åbenbart taget magistergraden ved et universitet.

²) c: til valfart til det hellige land.

³) Åby i Villands el. N. Åsbo herred i Skåne. — Ved »hold«, også på gl. Dansk *virning* el. *halsfæ*, forstås gods, der var deponeret i et bo og derfor atter skulde tilsvares.

⁴) Sallerup i Frosta el. Harjager herred, Skåne.

min sjæl; den følgende dag for min elskede fader hr. Torkel, kaldet Bille, hans sjæl, og for mine morbrødres, Tyges og Ebbes, sjæle; den tredje dag for min elskede moders, fru Benediktes sjæl og for mine søstre fruene Margretes, Cecilies og Johannes sjæle, og det ved den hellige Maria Magdalenes og den hellige Nils' alter i krypten, om det så behager Lundekapitlet. Og før begyndelsen af hver messe — så er det min vilje og bestemmelse — skal den nævnte præst kærligt og ydmygt bede de omkring stående hver især at sige sit fadervor for de sjæle, han skal holde messe for. Det er også min vilje, at den nævnte præst på de andre tre ugedage skal holde messe for den hellige Maria, den hellige Mikkkel, den hellige Maria Magdalene, den hellige Nils, den hellige Katarina, den hellige Margareta, når der frembyder sig lejlighed for ham dertil. — — Med hensyn til landgilden af den øvrige jord, jeg har i Saks-torp, da er det min vilje, at der for den hvert år i Lundekirkens kor skal holdes årtid for mig og min fader og min moder, således, at der ved hver årtid ofres en halv mark penninge, som jeg ønsker skal deles mellem kannikerne og vikarerne¹, der er tilstede ved vågenætterne² og messen, således som den herre dekanen og kapitlet finder det billigt. Endvidere er det min vilje, at der heraf til kannikernes gaveuddeling på min årtids dag på mine vegne gives $\frac{1}{2}$ mark penninge, nemlig til fattige skolarer 2 øre penninge og til andre fattige 2 øre penninge. Er der så noget tilovers af det nævnte landgilde, da ønsker jeg, at der derfor skal anskaffes messerede til dette alter. — Endvidere

¹) Præster ved katedralkirkerne, der holdt messe i kannikernes sted (deraf navnet).

²) Vigilien, nattegudstjenesten inden selve højtidsdagen.

giver jeg Alle helgens kirken¹ 1 mark penninge, den hellige Peders kirke hos nonnerne¹ 1 mark penninge, prædikebrødrenes kirke¹ 1 mark penninge, de små brødrers kirke¹ 1 mark penninge; til udsmykning af det hellige kors, som er i krypten, 4 mark penninge; til hver præst, der forretter tjeneste i Lunde bys sogne, 1 øre penninge; til Dalby² kirke 2 mark penninge, til Tumetorp kirke 2 mark penninge, til Brysetorp kirke 1 mark penninge, til Væmundeleu kirke 1 mark penninge, til Sakstorp kirke 1 mark penninge, til Halmstad kirke i Halland 1 mark penninge og til præsten $\frac{1}{2}$ mark³

Givet i Lyon i det Herrens år 1274 på dagen efter den hellige jomfrus himmelfart.

Tillæg:

Nogle uddrag af Lunde-nekrologiet.

Ved Lunds domkapitel var der som ved andre bispesæder indrettet et kalendarisk ordnet »nekrologium« eller dødebog, indeholdende en række navne på sådanne personer, hvis dødsdag Lunde kirken ønskede at mindes ved sjæle-

¹⁾ I Lund.

²⁾ Syddøst for Lund.

³⁾ Testamentet kendes kun fra en afskrift i Lunde bogen; afskriveren har ikke kunnet læse resten og har derfor sprunget den over, men dog anført slutordene. — Tumetorp er Tommerup kloster i Skåne; Brysetorp er Brösarp i Albo herred, Skåne; Væmundeleu er Vemmerløf i Jerrestads herred, Skåne. Om Sakstorp se ovenfor s. 385, note 4.

messer, ofte tillige med tilføjelse af deres gaver til kirken. Disse gave- og dødebøger er udgivne af C. Weeke, og efter denne udgave er de få her som prøve medtagne notitser oversatte.

23. April¹. I det Herrens år 1259 døde Nils præst, kannik hersteds, der til kirkens byggefond gav 5 mark penninge og til kannikernes bord fire boller af rent sølv, vejende 3 mark.

År² efter Herrens byrd 1260 den 21. Maj døde magister Knud, kannik hersteds, søn af Peder og Anna af Hunebjerg³, en mand af fast og djærvt sind, vel forfaren ikke blot i tænkekunst og naturvidenskab, men også i begge retter, den kanoniske så vel som den borgerlige. Læg mærke til hans gavmildheds forskellige gaver, som han har bestemt til uddeling blandt flere, så vel den herre ærkebisp som den herre dekanen af Lund og andre af hans medkanniker, samt iøvrigt også til hans frænder og nærstående mænd og til dem, der ved hans død hørte til hans husstand, alt til from erindring om hans navn. Til Lundekirkens byggefond gav han 4 mark penninge, til Lundekannikernes samfund 6 mark penninge, til vikarerne $\frac{1}{2}$ mark, således som det omtales i hans testamente; og hans gård i Hunebjerg, liggende på Vestsiden af åen, som løber der forbi, med samt alt dens tilbehør,

¹) Weeke s. 97.

²) Weeke s. 129.

³) I Frosta herred, Skåne.

rørligt som urørligt, testamenterede han til sådan brug, at der af dens indtægter først skulde gives de fattige 2 øre penninge, og det øvrige deles lige mellem Lundekannikerne og de små brødre¹, således at der til gengæld hos begge parter hvert år holdtes årtid² for ham.

1. Juni (c. 1250)³. Døde Nils Tysk, præst, kannik hersteds, der gav kirken til belysning 3 fjerdinge⁴ i Stangby⁵ og en halv mark korn og to okser, værdsatte for 12 øre sølv, og tre køer, værdsatte for 12 øre sølv, på det vilkår, at den, som har nævnte gård⁶, hvert år skal give 2 øre i offer til hans årtid. Desuden hører træhusene til Lundekirken og hælvten i de af ris flettede huse⁷; af hø skal den bryde, der til given tid er på gården, hvis han drager bort, udrede så meget, at der er nok til dyrenes foder. Bliver der penninge tilovers fra indkøbet af olje⁸, da skal de forbeholdes til istandsættelse af den nævnte gårds huse, om de trænger dertil; ellers skal de ved hans årtid anvendes til opmuntring for de faste kanniker.

¹) Franciskanerne.

²) Sjølemesse.

³) Weeke s. 139.

⁴) Nemlig af et bol.

⁵) I Torna herred, Skåne.

⁶) Nemlig under sin bestyrelse.

⁷) Den anden halvpart har sandsynligvis tilhørt bryden (gårdbestyreren).

⁸) Til kirkens belysning.

15. December¹. År efter Herrens byrd 1252 døde, from ihukommelse, Uffe, den sjette ærkebisp her på stedet. Blandt hans gavmildheds mange gaver skal nævnes et stykke jord i Sandby², værd 2 mark penninge i årlig indtægt, hvoraf den ene ved hans årtid anvendes til offer og til fordeling blandt kannikerne, der holder vågenat og messe, medens den anden tilflyder kirkens byggefond. Endvidere til en større hvælving i kirken 100 mark penninge, til vinduer i kirken³ 200 mark penninge, til en prædikestol 13 mark guld, endvidere et sølvskrin til helgenlevninger af en vægt af 8 mark rent sølv. 24 præbender⁴ indstiftede han i levende live. To korkåber fra sit kapel skænkede han med samt *casula*, *dalmatica* og *subtile*⁵.

22. December⁶. I det Herrens år 1268 døde hr. Mads, præst og kannik hersteds. Han efterlod til minde om sig for det første til Lundekirkens byggefond to fjerdinge jord i Hør⁷, der kaldes *bondebøl*, med alt rørligt og urørligt gods, aldeles slet og ret⁸. Endvidere efterlod han tre fjerdinge jord sammesteds til Lunde-

¹) Weeke s. 311.

²) I Torna herred, Skåne.

³) Glasmalerier.

⁴) Med præbender menes de med kannikedømmerne forbundne indtægter.

⁵) Forskellige til messedragten hørende liturgiske klædningsstykker; *casula* er messehagelen, *dalmatica* den hvide messeskjorte, og *subtile* betegner den til underdiakonens dragt hørende kjortel.

⁶) Weeke s. 317 f.

⁷) I Torna h., Skåne.

⁸) o: uden forbehold.

kapitlet, med alt rørligt og urørligt gods, dog på det vilkår, at indtægterne deraf deles i tre dele, hvoraf den ene tilfalder kannikernes bord, den anden går til deling mellem kannikerne og vikarerne, der holder vågenat og sjælemesse ved hans årtid, dog at ofret ved messen først skal fradrages denne del; men den tredje del skal komme de fattige til gode gennem den mand, der til given tid er byggefondens forvalter. Til denne mand har han i det hele taget for fremtiden overladt ordningen af det nævnte gods. Endvidere efterlod han Lundekapitlet et sølvkar og en masurbolle¹ foret med sølv. Til kannikernes bord efterlod han alt, hvad han havde i fællig med sin bryde i Valdkærle², tillige med en gård, hvoraf han var forpligtet til at gøre tjeneste til kannikernes bord.

¹) Bolle af masur, stærkt plettet og året træ (rodtræ).

²) I Torna herred i Skåne.

Navne- og sagregister.

- »Abbedfædrene« 265. 267. 278.
 Abbedvalg 261 ff. 278. 282. 290.
 Abel, dansk Konge, 4 ff. 22. 25 ff.
 33 f. 36. 39 f. 42 ff. 46 ff. 50.
 53 f. 70. 72 ff. 82 f. 85 f. 168.
 171. 179. 186. 248. 251 f. 255 f.
 308. 318 ff.
 Abel Abelsøn, dansk kongeæt-
 ting, 166.
 Abildgårde 357.
 Absalon, prior i Esromkloster, 361.
 Absalon, provincialprior for præ-
 dikebrødrene i Danmark, 55.
 96. 124.
 Absalon Anderssøn, dansk stor-
 mand, 384.
 Addo se Odo.
 Adolf IV, greve af Holsten, 26.
 42. 99. 101.
 Adventstiden 333.
 Aetorp i Østsælland 366.
 Aflad 20. 231. 369. 380 f.
 Afløsning fra band 119. 122 ff.
 144. 175. 221. 278. 280. 292.
 301. 369.
 Agder i Norge 95.
 Agerbrugsredskaber 306.
 Aggarmark på Sælland 373 f.
 Aggartorp på Sælland 373.
 Aggetorp (Aggerup) i Østsælland
 366. 374.
- Agmund Krøkedans, norsk stor-
 mand, 86. 92. 94. 103. 107.
 Agnes, datter af Erik Plovpen-
 ning, 17. 19. 180.
 Agnes af Brandenburg, Erik Klip-
 pings dronning, 18. 22 f. 31.
 St. Agnes' kloster i Roskilde, 17.
 19. 180.
 Albert, markgreve af Branden-
 borg, 21.
 Albert, dansk ridder, 208.
 Albert, magister, brandenborgsk
 klerk, 208.
 Albert af Stade, krønikeskriver,
 25. 29. 33.
 Albert, se også Albrecht.
 Albert se Krantz.
 Albrecht, hertug af Brunsvig,
 15 ff. 29 f. 76 f. 108. 176.
 236 ff.
 Albrecht II, hertug af Saksen,
 102. 176.
 Albrecht, markgreve af Meissen,
 16. 30. 245.
 Alexander den store af Make-
 donien 245.
 Alexander IV, pave, 10. 76 ff. 118.
 155. 161. 165. 210. 267. 364.
 367 ff. 378 f. 381.
 Alexander, konge i Holmgård.
 (Novgorod), 88.

- Alexander, magister, lybsk kan-
nik, 226.
Alise i Sydfrankrig 209. 226.
Allinde se Alunde.
Almisser 40. 265. 321. 367. 381.
386. 389. 391.
Almisseuddelere 65.
Alperne 102.
Als 76. 173.
Alterprydelse 71. 316. 377.
Allundelille i Midsælland 373.
386.
Amilius, provst, 115. 146.
Ammetorp (Ammerup) i Øst-
sælland 366. 372 f.
Anagni i Italien 80. 164 f.
Anders Erlandsøn, skånsk stor-
mand, 125. 167. 185. 330.
Anders Skænk eller Skænksøn,
sællandsk stormand, 19. 21.
372 ff.
Andreas, konge af Sursdale (Rus-
land), 88.
Andreas Plyt, norsk stormand, 108.
Anhalt i Nordtyskland 244.
Anna af Hunebjerg, skånsk
adelsfrue, 388.
Anstorp i Midsælland 366. 373.
»Apostle« (attester for indgiven
appel) 176. 197. 283. 291.
Apostoliske sæde se Pavehoffet
og Romerhoffet; jfr. Appel.
Appel til kongen 134. 315; til
paven 63 f. 72. 113. 123. 126.
128. 134 f. 144. 152 f. 156 f.
160. 163. 165. 167. 173 ff. 184.
186. 194 ff. 204. 212. 216 f. 220.
223. 228. 273 f. 281 ff. 288. 290 ff.
294. 315. 372. 380.
Apulien 84.
Aragonien 100.
Arenæs i Halland 93.
Arnbjørn Pose, norsk stormand,
82.
Arne, bisp af Bergen, 88.
Arnfast, abbed af Ryd, 188. 207 f.
274 ff.
Arreskov i Sydfyn 6. 18.
Arvesager 334. 343. 367. 370.
372 ff. 385. Jfr. Danefæ.
Asgot, abbed i Øm, og senere i
Vitskøl, 249. 257 ff. 281. 284.
287. 289 f.
Asgot, magister, kannik i Ros-
kilde, 7.
Asgård ved Øm kloster 252.
Askatin, Håkon Håkonsøns hof-
kapellan, 84. 103.
Askel, bisp af Stavanger, 88.
Askeonsdag 271.
Aslak Gus, norsk stormand, 89 f.
92.
Asnæs (Assens) i Bjerger herred,
Vejle amt, 278.
Asser, præst i Holbæk, 129.
Assisi i Italien 377.
Astrad, Franciskanermunk i Ros-
kilde, 377 ff.
Atte, kannik i Roskilde, 171.
Atte degn (muligvis = foregå-
ende) 222.
Atterup se Aetorp.
Auvergne i Frankrige 58. 62.
Avgustinerklostre 137. 222.
Avnstrup se Anstorp.

Bagere og bagerlav 336. 355 f.
Bagers 377.
Baldringe i Skåne 120.
Bandlysning 18 f. 30. 56. 61. 63.
66 ff. 72. 117 ff. 125. 128. 130 f.
134. 139. 141. 144 f. 148. 153.
155 f. 163. 165. 167 ff. 170 ff.
175. 180. 182. 184. 186. 189.
206 f. 212. 214 ff. 220 ff. 226.
230 f. 276. 278 f. 282. 285 f.

288. 291 f. 294. 301 f. 305 f. 310 ff. 315. 369. 371. 379. 382.
- Bang se Peder Skjalmsøn.
- Bardefjord i Halland 92.
- Barmstadt i Bremen stift 77.
- Barnetorp (Bjerup) i Vestsælland 366. 374.
- Basuner 245.
- Belejring 238 f. 242.
- Benedikt, pavelig nuntius, 21.
- Benedikt Birgersøn, svensk kongætling, 109.
- Benedikte Kristjensdatter, skånsk adelsfrue, 386.
- Benediktinermunke 2. 137. 252. 277. 293 ff. 297. 376.
- Benevent i Syditalien 208.
- Bent, kapellan hos bisp Tyge af Århus, 311 f.
- Bent, notar, 119.
- Berengaria, Valdemar Sejrs dronning, 34.
- Bergen i Norge 82. 84 f. 86. 88 ff. 94 f. 99 f. 105 ff.
- Bernburg i Anhalt (Nordtyskland) 29.
- Bernhard, greve af Bernburg, 29.
- Bigami 341.
- Bille, se Thorkel og Nils Thorkelsøn.
- Birger jarl, hertug af Sverige, 8. 11. 14. 18. 26. 85 ff. 95. 99 ff. 104 f. 107 ff. 125 f. 143. 147. 187.
- Bispegave 260 ff. 266. 270. 298.
- Bispegods 8. 60 ff. 71. 77. 185. Jfr. Kirkegods.
- Bispehuset i Øm kloster 257. 264. 273.
- Bispetiende 57. 113. 123. 139. 291. Jfr. Tiende.
- Bispevalg 7. 17. 23. 119. 144. 171 f. 188. 254. 263. 274 f. 291.
- Bjarne Mosessøn, norsk stormand, 83 ff.
- Bjerup se Barnetorp.
- Bjærke (Østbirk S. for Mossø) 312.
- Bjørn, munk i Øm, 295 ff. 302. 312.
- Blekinge 27. 101.
- Bo, abbed i Øm, 250. 263 ff. 269 ff. 293. 297.
- Bo, dekan i Lund, 154.
- Bo, provst i Roskilde, 221.
- Bo, dansk prædikebrøder, 121.
- Bod 122. 128. 131. 136. 292. 369. 380 f. Jfr. Afløsning og Skriftemål.
- Bogskabe 256 f.
- Bokvold se Ditlev.
- Bol 389 f.
- Boldensel i Nordtyskland 178.
- Boleslaus, konge af Bøhmen, 46.
- Boller af sølv 388. 391.
- Bonde, bisp af Slesvig, 18 f. 207 f.
- Bonde, grevinde Ingerds svend, 376.
- Bondebol 390.
- Bondeoprør 10 f.
- Borgar Agmundsøn, norsk stormand, 103.
- Borges bygning og besætning 120. 136. 141 f. 147 f. 150. 185.
- Borgerskab 327. 334. 336 ff. 341.
- Bornholm 13. 167. 185.
- Bortvelt se Gebhard.
- Borvin, fyrste af Rostock, 119.
- Bose se Thorlaug Bose.
- Boslod 326. Jfr. Hovedlod.
- Bosse, grevinde Ingerds svend, 376.
- Bost se Tyge Bost.
- Brahettrolleborg se Holme kloster.
- Brandallarm 326. 334. 356.
- Brandenburg 13. 16 ff. 21. 29. 31. 208. 239.

- Bremen 26 f. 42. 47. 70. 77. 306.
 Breslau 208. 226.
 Broder, kannik i Slesvig, 314.
 Bro og brolægning i byerne 324. 333.
 Brunsvig 15 ff. 29. 76 f. 108. 176. 236 ff. — Brunsvigske rimkrønike 236 ff.
 Bryder (gårdbestyrere) 256. 260. 263. 277 f. 299. 301. 389. 391.
 Bryggers 377.
 Bryllup 106 f. 239. 354.
 Brysetorp (Brøsarpe) i Skåne 387.
 Bulle (paveligt blysegl) 221. 268.
 Buris Henriksøn, dansk kongesætling, 281.
 Byggefonde, kirkernes, 57. 385. 388. 390 f.
 Byggematerialier 328 f. 389. Jfr. Huse.
 Bymarker 329. 331. 338.
 Bymure 201. 238 f. 324.
 Byrdinge kloster i Skåne 376.
 Byting 130. 330. 335. 344 f.
 Bæger se Nils Bæger.
 Bøder, retslige, 120. 123. 127. 129. 141 f. 148 f. 151. 260 f. 280. 282. 286 f. 292. 294. 302. 316. 318 ff. 323 ff. 331 ff. 338 ff. 347 ff. Jfr. Sagefald.
 Bøger 256 f. 377.
 Bøhmen 34. 46. 48.
 Bønder (modsat købstadborgere) 352.
 Børglum i Vendsyssel 14. 19. 56. 168. 188. 195. 221. 384.
 Børringe se Byrdinge.
 Bård Grosøn, norsk stormand, 86. 92.
 Cambrai i Flandern (Nordfrankrige) 208. 226.
 Casula, del af messedragten, 390.
 Cecilie Ebbesdatter, sællandsk adelsfrue, 358.
 Cecilie Jensdatter, sællandsk adelsfrue, 372. 375.
 Cecilie Thorkelsdatter (Bille), skånsk adelsfrue, 386.
 Châlons-sur-Marne i Midtfrankrige 208.
 Chéroy i Midtfrankrige 208.
 Cisterciensermunke 19. 48. 129. 207 f. 248. 251. 257 f. 265. 267. 275. 277. 281 f. 284. 287. 291. 294 f. 300. 313. 357. 362. 378. 383.
 Citeaux, kloster i Østfrankrige, 265. 267.
 Clairvaux, kloster i Østfrankrige, 6. 268. 295.
 Clarisserindernes nonneorden 14. 364 f. 367 ff. 377 ff.
 Clemens IV, pave, 18. 20 f. 190. 208 f. 220. 222. 226. 229 f. 232.
 Colbaz kloster i Pommern 5.
 Conversi, se Lægbrødre.
 Dagmar se Margrete.
 Dagsværk (hovarbejde) 329.
 Dalby i Skåne 387.
 Daldorp (Dallerup) i Midtjylland 55.
 Dalmatica, del af messedragten, 390.
 Dalum kloster ved Odense 222.
 Damianus' nonneorden se Clarisserinder.
 Damme 359. 373 f. 383.
 Damsbånd (dæmninger) 383 f.
 Danefæ 127. 135. 142. 149. 151. 334.
 Danehof 128. 337. Jfr. Rigmøde.
 Danevirke 43. 166.
 Danske, se Peder Danske.

- Darius, Perserkonge, 245.
 David, sognepræst til Rude i Vestsælland, 198 ff. 224 f. 233.
 Deg se Magnus Deg.
 Dekaner 63. 154 f. 158 ff. 378. 386. 388.
 Detmar, lybsk krønikeskriver, 25.
 Diakoner og underdiakoner 78 f. 363. 376. 390.
 Didrik, markgreve af Meissen, 245.
 Ditlev af Bokvold, dansk stormand, 71.
 Djankersøn se Nils.
 Djursland 248. 252. 268 ff. 278. 280 f. 363.
 Dominikanere se Prædikebrødre.
 Domkapitler 54 f. 63. 72. 154 ff. 173. 270. 274 f. 385 ff. 388 ff. Jfr. Kannikesamlag.
 Doms mænd, kongens, 120. 149. 201. 320; jfr. Fogeder og Ombudsmænd; pavens 294 f. 297. 308 ff.
 Domsret, kongens og kirkens, 120. 122. 129. 131. 134. 136. 138 ff. 144 ff. 148 ff. 152. 163. 168. 288. 292. 294. 302. 320. 380.
 Dover ved Mossø i Midtjylland 262. 276 f. 286. 312. Jfr. Jens Dover.
 Drabssager se Manddrab.
 Drage af sølv 377.
 Drageskibe 96 f. 103. Jfr. Skihe.
 Drikkekar 351. 388. 391.
 Drikkelag 139. 340. 350 ff.
 Dros se Jens Dros.
 Droster 21 f. 102. 121. 127. 241. 384.
 Dronning se Jon Dronning.
 Duggal, konge af Syderøerne, 88.
 Dystridt 244.
 Dæmninger se Damsbånd.
 Dødebog 387.
 Døendes skriftemaal se Skriftemål.
 Dødsstraf 129. 338. 340 ff.
 Dåb 67. 155. 163. 183. 207.
 Dåser 377.
 Ebbe Kristjernsøn, skånsk stormand, 386.
 Ebbe Sunesøn, sællandsk stormand, 11. 358.
 Ebbe Ugotsøn, jysk stormand, 273 f.
 Edsbevis 8. 112. 279. 321. 331 ff. 339 f. 342 f. 348 ff. 353 ff.
 Edslag 356. Jfr. Gilder.
 Egidius af Benevent, kannik af Breslau, 208.
 Ejder, å i Halland, 92.
 Ejderen 166.
 Ejdersted i Nordfrisland (Sønderjylland) 9.
 Ejnar, ærkebisp af Trondhjem, 90. 95. 97 ff. 102 f. 106.
 Ekerøerne i Gøtelvens udløb 87 f. 90 f. 93. 97.
 Ekspropriation 328 f.
 Eldia se Åge.
 Elven (Gøtelv) 83. 85. 87. 89 f. 93. 99 f. 102 f. 107.
 Endelave 76.
 Endeslev se Jætneslev.
 Engel se Jon.
 Engern, landskab i Nordtyskland, 176.
 England 100. 109. 193.
 Epifaniedag 262 f.
 Eretorp i Halland 126.
 Erik Abelsøn, hertug af Sønderjylland, 15 f. 22. 29 f. 104. 109. 166. 181. 262. 308 f.
 Erik Birgersøn, svensk junker, 109. 384.
 Erik Eriksøn, hertug af Sønderjylland, 30 f.

- Erik Knudsen, svensk konge, 80.
 Erik Knudsen, dansk junker, 384.
 Erik Kristoffersen (Klipning), dansk konge, 10. 12 f. 15 ff. 29 ff. 42. 102. 109. 167. 170. 178 f. 182 f. 186. 188. 191 f. 194. 198 ff. 209 ff. 214 ff. 223 f. 227 f. 232 ff. 237. 239 f. 262. 288. 306 ff. 316 f. 330 f. 336. 338. 345. 358. 382 f.
 Erik III (Læspe), konge af Sverige, 5. 6. 8. 85.
 Erik Menved, dansk konge, 358.
 Erik Valdemarsen (Plovpenning), dansk konge, 2 ff. 11. 17. 20. 25 ff. 32 ff. 42 ff. 53. 57 ff. 69. 79. 82 f. 86. 102. 108. 131 f. 171. 179 f. 196. 200. 203. 248. 250 f. 255 f. 321. 360 f.
 Erik Lundekannik, Erik Klipping's kapellan, 384.
 Eriksgilder 346.
 Erland, ærkedegn, senere ærkebisp af Lund, 23. 222.
 Erling Alfson, norsk stormand, 107.
 Ernst, greve af Gleichen, dansk stormand, 70. 75. 103. 126 f. 375.
 Esbern, abbed af Esrom, 284. 287. 291. 383.
 Esbern Snare, dansk stormand, 3. 16.
 Esbern Vognsen, skånsk stormand, 127.
 Esbern, skatmester, 314.
 Esger, bisp af Ribe, 6. 19. 22. 70. 197. 204. 227. 297 f. 312.
 Eskil, ærkebisp af Lund, 111. 113.
 Eskil, bisp af Slesvig, 4. 8. 56. 60. 62.
 Eskil, bisp af Århus, 269 f.
 Eskil Krake, dansk stormand, 330.
 Esrom kloster 2. 284. 287. 289 ff. 357 ff. 383.
 Essenbæk kloster i Jylland 2. — Essenbækkårbogen 2. 4 f. 10 f. 16 f. 19. 21 ff.
 Estland 21. 57 f. 207. 220. 233 f. 381.
 Estrup se Astorp.
 Evangeliebøger 257.
 »Extravagantes«, navn på en samling kanoniske retsregler, 130.
 Fadervor 386. Jfr. Paternosterbånd.
 Falskneri 341 f.
 Falster 9. 41. 168. 240. 384.
 »Familia« 260.
 Fasteheg 271. 274. 280. 297 f.
 Feltråb 245 f.
 Femern 6. 222. 240.
 Fenring ved Bergen 91.
 Filip, abbed af Clairvaux, 295.
 Filip, dansk Franciskanermunk, 376.
 Finland 79.
 Fiskedamme 374.
 Fiskedrætter 359.
 Fiskeri 325. 334. Jfr. Tørfisk.
 Fiskevande 357. 359.
 Fjelkinge se Flikinge.
 Fjerdingsbol 389 f.
 Fjælum i Halland 125 f. 143.
 Fleming ved Horsens 222.
 Flensborg 73. 307. 311 f.
 Flikinge i Skåne 141.
 Flodsmål (flodseng) 383.
 Flortorp, se Mads Flortorp.
 Flæsk 140. 326.
 Fogeder, kongens, 73. 136. 139. 148. 241. 333 ff. 338 ff. 378. 382. 384 f.; ærkebispens 111; Roskildebispens 324 ff.; Århus-

- bispens 260. 279. 292. 299. Jfr. Ombudsmænd.
 Foka se Peder.
 Folden, den ydre del af Kristianiafjord, 86. 94. 97.
 Folke jarl, svensk stormand, 88.
 Folkungerne, svensk kongeæt, 8. 85.
 Forband 323.
 Forkøb 325 f. 356.
 Forlovsbreve (kavtioner) 164.
 Forstrand se Strand.
 Franciskanere se Små brødre.
 Frankrige 8. 21. 100.
 Frederik I, tysk kejser, 83.
 Frederik II, tysk kejser, 8. 21. 83 f.
 Fredløshed 338. 341.
 Fredsbrud se Helgbrud.
 Fredskors (ved markeskel) 331.
 Fredslet i Sønderjylland 166.
 Fribreve 70 ff. 83. 124. 134. 153. 248. 256. 266 ff. 271. 276 f. 280. 282. 284. 286 f. 291. 294. 302. 316. 321.
 Frillehold, præsters, 381 f.
 Friserne og Frisland (Nordfrisland) i Sønderjylland 7 ff. 28. 39 f. 47 f. 86. 306.
 Frisland i Holland 10.
 Fut se Jon Fut.
 Fyn 240. 337.
 Fæstebønder se Landboer.
 Fæstemål se Giftermål.
 Fødevarer 140. 296. 315. Jfr. Korn, Kvæg og Handelsvarer.
 Gader i byerne 333 f. 341. 343. 345. Jfr. Vejanlæg.
 Galen se Håkon Galen.
 Gammel se Peder Gammel.
 Gardianer, klosterforstandere hos Franciskanerne, 76. 377.
 »Gaugrever« 241.
 Gaut af Mel, norsk stormand, 87.
 Gebhard af Bortvelt, nordtysk stormand, 178.
 Gedekær i Halland 92.
 Generalkapitel, Cistercienserordenens, 265.
 Gerhard I, greve af Holsten, 26. 29. 42. 166 f. 170. 177 ff.
 Gerhard, magister, pavelig nuntius, 15. 167. 169. 188. 210.
 Gerhard, ærkebisp af Bremen, 26. 42. 47.
 »Gerwiltie« (Gjerrild i Djursland?) 363.
 Giae (bispegave) 260. 262.
 Giftermål 95 f. 102 ff. 343.
 Giftermålstilladelse 79 f.
 Gilder (broderskaber) 139. 330 ff. 346 ff. — Gildehuse 350 ff.
 Giske i Norge 86. 88.
 Gislebjærg gård i Skåne 12.
 Gissur Thorvaldsøn, islandsk skjald, 98.
 Gjerrild se »Gerwiltie«.
 Glappedvet (Glatved) i Djursland 258.
 Glasmalerier 390.
 Gleichen i Thüringen 70. 75. 103. 375.
 Glob se Jens Glob.
 Glumsten i Halland 92.
 Godemand, kannik i Slesvig (?), 314.
 Gratians dekret, samling af kanoniske retsregler, 130.
 Grave udenom byer 324. 327 f.
 Gregor IX, pave, 4.
 Gregor X, pave, 21 ff. 109. 234.
 Grenå 278.
 Grevesøn se Nils Grevesøn.
 Grækenland 23.
 Græsgange 329. 357. 382 f.
 Græsgæld 329. 334.

- Græsk-katolske kirke 22 f.
 Grøneholt (Grønholt) i Midtsæl-
 land 374.
 Grønsund 82.
 Gudelige mænd (= munke) 114.
 129. 202. 230 f. 293. 298. 303 f.
 311. 362. 383. — Gudelige
 steder (= klostre) 136.
 Gudenå 252. 274.
 Guido, kardinal, pavelig legat,
 18 f. 22. 30. 190 ff. 211. 213 ff.
 222 ff. 264. 279. 295. 300. 305 ff.
 309 f. 313 f.
 Guldbergsejd ved Gøtelve 88 ff.
 Gunnar kongsfrænde, norsk stor-
 mand, 86.
 Gunner, bisp af Ribe, 56.
 Gunner, bisp af Viborg, 8. 56.
 249. 251.
 Gunzelin, greve af Schwerin, 26.
 244.
 Gus se Aslak Gus.
 Güstrow i Meklenborg 119.
 Gældsforhold 327.
 »Gælkær« 13. 75. 111. 121. 127.
 135. 139 f. 171.
 Gæster (= fremmede købmænd)
 325 f. 331 ff. 339.
 Gæsteri 12. 94. 136 f. 248. 254.
 256. 260 ff. 265 ff. 280. 282. 284.
 287. 294. 297 f. 301. 304. 316 f.
 370. 378 f.
 Gøtelv se Elven.
 Gøtesøn se Niels Gøtesøn.
 Gås se Povl Gås.
 Hagen Palnesøn, dansk stor-
 mand, 129.
 Hagedvet (Hoed) i Djursland 258.
 Hagenskov borg i Vestfyn 12 f.
 Halland 8. 10. 21. 83. 85. 87. 89 f.
 92 ff. 125. 149. 154. 160. 387.
 Halmstad 190. 387.
 »Halsfæ« 385.
 Hamar i Norge 88. 102.
 Hamborg 25 f. 28 ff. 70.
 Handel og handelsvarer 74 f. 94.
 238 f. 295 f. 303. 323. 325 f. 330.
 335. 341 f. Jfr. Fødevarer.
 Harald, dansk marsk, 361.
 Harald Stangarfylja, norsk stor-
 mand, 84.
 Hardanger i Norge 97.
 Harpestreng se Henrik H.
 Harrie se Kar.
 Hasten, sællandsk præst 66.
 Haver 357.
 Havn (København) 6. 11. 156.
 Jfr. Købmannehavn.
 Havne, underafdelinger af Ski-
 pæn, 323.
 Havneafgift 323.
 Hedinge se Lille- og Storehedinge.
 Helene, hertuginde af Saksen,
 176.
 Helgbrud 72. 77 f. 112. 149. 151.
 169. 260. 299.
 Helge Røde, norsk præst, 94.
 Helgenbilleder 50 f. 377.
 Helgenlevninger (»helligdomme«)
 71. 128. 131. 185. 257 f. 339.
 377. 390.
 Helligdomsed 339.
 Helsingborg 6. 16. 21. 141. 242.
 Helsingør 140.
 Hemmelighed (retirade) 345.
 Henrik III, konge af England,
 109.
 Henrik, greve af Anhalt, 244.
 Henrik, greve af Schwerin, 26.
 Henrik, landgreve af Hessen, 245.
 Henrik »uden land«, markgreve
 af Brandenburg, 31.
 Henrik, borger i Lybek, 226.
 Henrik, lægbroder i Øm kloster,
 295 f.
 Henrik, prior i Antvorskov, 222.

- Henrik skolemester, lybsk kannik, 226.
- Henrik af Barmstadt, nordtysk ridder, 77.
- Henrik Harpestreng, læge og kannik i Roskilde, 4.
- Henrik af Meklenborg (Mekkelborg), dansk stormand, 13. 171.
- Henrik af Richow, nordtysk stormand, 178.
- Henrik Æmeltorp, nordtysk ridder, 9 f. 142. 168.
- Herberger i byerne 339. 354.
- Herbergsmestre (i klostre) 272.
- »Herlag« (i Malmø) 356.
- Herman af Kerkwerder, ridder, 28 f. 39. 45.
- Herman, lægbroder i Øm, 295 f.
- Herman syngemester, lybsk kannik, 226.
- Hermdesund ved Båhuslen 86.
- Herredsnævn 322.
- Herredsting 308. 322. 361.
- Herremænd 124. 127. 137. 141. 148 f. 319. 328. Jfr. Hærmænd og Tjenesteed.
- Herrevadsbro i Vestmanland (Sverige) 85.
- Herrisvad kloster i Skåne 284. 287.
- Hessen i Tyskland 245.
- Hestbø i Norge 86. 92.
- Heste 251. 292. 295 f. 303. 306. 312. 315. 347 f. 366. 374. 376. 382. Jfr. Nils Hest.
- »Hezlag« i Malmø 356.
- Hiddesacker i Nordtyskland 178.
- Hirdstyrere i Norge 107.
- Hjelslev herred i Midtjylland 308.
- Hjørlande herred i Nordsælland 361.
- Hoed se Hagedvet.
- Hoffet se Hovmændslaget.
- Hofhold 137.
- Holbæk på Sælland 21. 129. 330 f. 333.
- »Hold« (deponeret gods) 385.
- Holerø i Nordsælland 384.
- Holme kloster i Sydfyn 4. 281. 284. 287.
- Holmger Folkesøn, svensk stormand, 88.
- Holmgård (Novgorod) 88.
- Holsten og Holsterne 9. 12 f. 22. 26 ff. 29 f. 42. 47. 50. 70. 100. 115. 146. 166 f. 170. 172. 177 ff. 236 ff. 262. Jfr. Tyskerne.
- Holstenske rimkrønike 33.
- Honning 342. 348. 350. 356.
- Hor 322 f. 341. 343. 355.
- Horetorp (Ordrup) i Nordsælland 360.
- Horlef i Østsælland 366. 372.
- Horningtorp (Horndrup) ved Skanderborg 253 f.
- Horsnæs (Horsens) 103. 252. 255. 296. 337.
- Hospitalsbrødre (Johanniter) 207. 222.
- Hostiegemmer 51. 377.
- Hovarbejde se Dagsværk.
- Hovedlod 320 ff. 343. Jfr. Boslod.
- Hovedstok 384.
- Hovmænd og Hovmændslaget 318. 320 f.
- Huder 325.
- Hulerød se Holerø.
- Hunebjerg i Skåne 387.
- Huse 182 f. 273. 296. 306. 328. 352. 359 f. 376. 378. 389. Jfr. Klosterbygninger.
- Huseby i Nordsælland 361 f.
- Huskarle, dronningens, 353; Århusbispens 292. 296. 303.
- Husmænd se Kådkarle.
- Husumbro i Nordfrisland (Sønderjylland) 8.
- Hven i Øresund 123. 139.

- Hvid se Povl Hvid.
 Hvidbjærg i Thy 14.
 Hvitting se Jens H.
 Hvælvinger i kirker 390.
 Hynder 377.
 Hærmænd 120. 124. 301. 319.
 Jfr. Herremænd.
 Hærstævne 135. Jfr. Rigsmøde.
 Hærværk 332.
 Hø 140. 389.
 Høgested i Skåne 120.
 Højloft 273.
 Højhedsret over klostre 278. 379;
 over kirker se Kaldsret.
 Hør i Skåne 390.
 Høsthelg 333.
 »Høvdinger« 309.
 Håkon Håkonsøn, konge af Norge,
 11. 17. 81 ff. 120. 147.
 Håkon Håkonsøn (den unge), ud-
 valgt konge af Norge, 86. 88.
 93 ff. 97. 100.
 Håkon, bisp af Oslo, 88. 103 ff.
 Håkon Galen, norsk jarl, 88.
 Hålogaland i Norge 95.
 Håndværk 277. 316.
 Hårlev se Horlef.
- gang 336.
 Illuge, jysk præst, 55.
 Indbo 53. 256 f. 306. 315 f. 320.
 350 f. 377.
 Indiktion 208. 226.
 Ingeborg, Erik Plovpenningss
 datter, norsk dronning, 17. 102 ff.
 Ingeborg, Esbern Snares datter,
 sællandsk adelsfrue, 3. 16. 19.
 Ingerd, grevinde af Regenstein,
 datter af Jakob Sunesøn, 14.
 364 ff. 371 ff.
 Ingerd, i tjeneste hos grevinde
 Ingerd af Regenstein, 376.
 »Inne« 319.
- Innocentius III, pave, 130. 132.
 260.
 Innocentius IV, pave, 4 f. 8. 10.
 57 ff. 71. 357. 363.
 Interdikt 13. 16. 18 f. 61. 63 f. 67 f.
 72. 117 f. 120. 122 f. 128. 154 ff.
 163. 182 f. 206 f. 212. 214 ff.
 220 ff. 232. 279. 282. 285. 291 ff.
 371.
 Inæs ved Horsens 251 f. 278.
 Island 81.
 Italien 229.
 Italiensk ledingsskik 141. 169.
 Iver, bisp af Odense, 56.
 Iver, kannik i Slesvig, 208.
 Iver, provst i Århus, 269 f.
 Iver Tagesøn, dansk stormand, 16.
- Jakob Erlandsøn, ærkebisp af
 Lund, 6 f. 9 ff. 23. 30. 65 ff. 71 f.
 75. 77. 90 f. 97 f. 101. 110 ff.
 154 f. 157. 159 ff. 172 ff. 180.
 182 ff. 195 f. 198 ff. 215 ff. 220 f.
 223 ff. 233 f. 261. 270. 274 f.
 284 f. 288. 297. 306 f. 309. 314.
 323. 356. 365 ff. 371. 374 f. 380.
 Jakob Skogby, Franciskaner-
 munk, 71.
 Jakob Sunesøn, sællandsk stor-
 mand, 5. 14. 364 f.
 Jakob Tygesøn, kannik i Ros-
 kilde, 329.
 Jakob, abbed i Sorø, 284.
 Jakob, notar, 119.
 Jakob, præst i Fleming, af Jo-
 hanniterordenen, 222.
 Jarimar se Jærmer.
 Jarler, ærkebisp af Upsala, 79.
 Jatneslev i Østsølland 366. 374.
 Jens Dover, abbed i Øm, 262.
 Jens Dros, Lundekannik, senere
 ærkebisp, 110. 119. 121.
 Jens Erlandsøn, dansk stormand,
 226. Jfr. Jon E.

- Jens Glob, jysk ridder, 14.
 Jens Hvitting, dansk drost, 22.
 Jens Jenssøn, sællandsk stormand, 372 ff.
 Jens Judesøn, jysk stormand, 253 f.
 Jens Kalf, dansk marsk, 204, 275, 279.
 Jens Kande, jysk ridder, 275, 284.
 Jens Kød, jysk stormand, 284.
 Jens Lam, kannik i Århus, 269 f.
 Jens af Malend, degn, 55.
 Jens Piper, klerk fra Ribe, 273.
 Jens Steffensøn, i tjeneste hos grevinde Ingerd af Regenstein, 376.
 Jens Stikil, magister, 130, 142.
 Jens, abbed i Løgum, 284, 291, 310.
 Jens, abbed i Øm, 251 f. 254 f.
 Jens, bisp af Børglum, 19, 56, 195, 221, 384.
 Jens, bisp af Slesvig, 4.
 Jens, kannik i Slesvig, 208.
 Jens, kok hos grevinde Ingerd af Regenstein, 376.
 Jens, munk i Øm, 312.
 Jens, møntmester i Roskilde, 132.
 Jens, provst på Falster, 384.
 Jens, provst på Rygen, 226.
 Jens, prædikebroder i Århus, 310.
 Jens, ærkedegn (?), 64.
 Jernved i Sønderjylland 166.
 Jerusalem 3, 21, 222, 362. Jfr. Pilegrimsfærd.
 Johan I, greve af Holsten, 26 f. 29 f. 42, 47, 70, 100 f. 115, 146, 166 f. 170, 172, 177 ff. 239.
 Johan, greve af Meklenborg, 73.
 Johan, hertug af Brunsvig, 176, 243.
 Johan I, hertug af Saksen, 176.
 Johan I, markgreve af Brandenburg, 13, 17 f. 208, 239.
 Johan, marsk, nordtysk stormand, 178.
 Johan, kannik af Breslau, 226.
 Johan, præst, kannik af Posen, 226.
 Johanne Thorkelsdatter (Bille), skånsk adelsfrue, 386.
 Johannes af Piacenza, pavelig nuntius, 56.
 Johannes, romersk kardinal, 295.
 Johanniter 207, 222.
 Jon, konge af Syderøerne, 88.
 Jon Dronning, norsk stormand, 92.
 Jon Engel, svensk stormand, 88.
 Jon Erlandsøn, dansk stormand, 101. Jfr. Jens E.
 Jon Fut, dansk klerk, 222.
 Jon Jonsøn Little, dansk stormand, 15, 358, 383 f.
 Jon Lodinsøn, norsk stormand, 92.
 Jon, prior i Dalum, 222.
 Jon, provst på Femern, 222.
 Jon Rejmodson, dansk stormand, 358.
 Jordefærd (kirkelig) 128, 155, 169 f. 175, 251, 253, 279, 302, 352.
 Jordskyld 325.
 Jorsalfærd se Jerusalem og Pilegrimsfærd.
 Judesøn se Jens Judesøn.
 Juellinge se Volby.
 Julehelg 333. Juleskud 334.
 Juris Stigsøn, dansk stormand, 5.
 Jutta, Erik Plovpenning's dronning, 53, 102, 252 f.
 Jutta, Erik Plovpenning's datter, 19.
 Jyde se Nils.
 Jylland 13, 99, 240, 274, 337. Se iøvrigt Sønderjylland.
 Jyske krøniske 2 f. 12, 15, 17 f. 22 f. 53.

- Jyske lov 309. 318 ff.
 Jæderen paa Norges Vestkyst 101.
 Jærmer, fyrste af Rygen, 12 ff.
 70. 98 f. 101 f. 119. 164. 167.
 169 f. 181. 185.
 Jærtegn 10. 37 f. 44 f. 49 ff.
 Jørgen af Hiddesacker, nordtysk
 stormand, 178.
- K**abbe se Knud Kabbe.
 Kaj, kannik i Roskilde, 171.
 Kakale se Thord Kakale.
 Kaldsret til kirker 119. 127. 136.
 139 ff. 142. 144. 151. 168. 173.
 285. 363.
 Kalf se Jens Kalf.
 Kalke (alterkalke) 130. 316.
 Kallehave i Sydsælland 346.
 Kallundborg 16. 19.
 Kalvø ved Skanderborg 248. 277.
 Kammermestre 39. 75. 226.
 Kande se Jens Kande.
 Kanniker og kannikesamlag 114.
 151. 198. 230. 254. 274 f. 326 f.
 385 ff. 388 ff. Jfr. Domkapitler
 og Præbender. — Kannikers
 valg 54 f. 119. 144. 151.
 Kanonisk ret 111. 122 f. 130.
 132 ff. 144. 274 f. 278. 285 f.
 312. 363. 388. Jfr. Kirkeret.
 Kansler se Peder Kansler.
 Kanslere 19. 58. 84. 124. 127.
 233. 279. 282 f. 375.
 Kantorer 208. 226.
 Kapellaner 84. 103. 119. 311 f.
 376. 380. 384.
 Kapeller og kapeludstyr 273. 276.
 377. 390. Jfr. Alterprydelser.
 Kapitel se Domkapitler og Kan-
 nikesamlag.
 Kapitelsale i klostre 251. 265.
 Kar i Skåne 141.
 Karl, notar hos hertug Abel, 55.
- Karl Kneiva, svensk stormand,
 88.
 Karl Ulfson, svensk stormand, 88.
 Kavtion 333. 347 f.
 Kedler 350.
 Kerkwerder se Herman K.
 Kiel i Holsten 29. 39. 172. 238 f.
 Kindheste 333. 340.
 Kirkebygninger 142. 390. Jfr.
 Byggefonde.
 Kirkegods 15. 120. 131 ff. 139 f.
 153. 185. 205 ff. 224 ff. 275. Jfr.
 Bispegods.
 Kirkegårde 128. 135. 139. 141.
 292. 302. 345.
 Kirkelov, skånske, 111 ff. 122.
 125. 132 f. 142.
 Kirkemøder, i Lateranet år 1215
 260 ff. 357; i Lybek 1266 og
 1267 279. 306; i Lyon 1245 5.
 61. 68. 72. 163. 165. 206. 363;
 i Lyon 1274 23; i Odense 1245
 5. 56. 134; i Vejle 1256 11.
 114 ff. 141. 145 f. 155. 168. 174.
 Jfr. Landemoder.
 Kirkeran 10. 12. 15. 50 ff. 56. 71.
 257.
 Kirkeret 61. 68. 72. 80. 111 ff. 120.
 122 f. 125 ff. 130 ff. 144 ff. 153.
 208. 234. 269. Jfr. Kanonisk
 ret.
 Kirketiende 57 f. Jfr. Tiende og
 Bispetiende.
 Kirketugt 68. 165. 189. 195. 217.
 285. 294. 372. 380. Jfr. Bod.
 Kirkevåg på Ørkenøerne 109.
 Kisserup i Midtsælland 11.
 Kister 53. 306.
 Kjeld, klerk hos bisp Nils af
 Viborg, 124.
 Klokkeringning 64. 68. 155. 163.
 221. 273 f. 276. 326. 354. 356.
 Klosterbygninger 137. 251. 257 f.
 273. 282. 285. 301.

- Klæde 325.
 Klædedragt 36. 135. 161. 276. 296. 306. 315. 376. Jfr. Messe-
 dragt og Munkekutte.
 Kneiva se Karl Kneiva.
 Knud Håkonsøn jarl, norsk stor-
 mand, 86. 88. 106 f.
 Knud Kabbe, jysk stormand, 284.
 Knud, magister, Lundekannik,
 388.
 Knud Valdemarsøn, hertug af
 Blekinge, 6. 27. 384.
 Knud den hellige og Knud La-
 vard, danske helgener, 346.
 Knudsgilder 346 ff.
 Kogger (handelsskibe) 74. 82.
 101 f. 142. — Koggeafgift 142.
 Kkke 271. 376.
 Kolding 4. 10. — Koldinghus
 20. 30.
 Kommunale vedtægter 323 ff.
 330 ff. Jfr. Stadsretter.
 Koncilium se Kirkemøde.
 Kongebreve 113. 133. 135 f. 168.
 223. 330. 382.
 Kongevalg og kongekroning 7 ff.
 13. 28 f. 34. 41. 49. 82. 86. 97.
 102. 106 f. 139. 167. 170. 172.
 186.
 Konghelle ved Gøtelven 94 f.
 Konrad IV, tysk konge, 84.
 Konrad (Konradin), søn af fore-
 gående, 21. 229.
 Konrad af Boldensel, nordtysk
 stormand, 178.
 Konrad, greve af Regenstein,
 371 f. 375.
 Korkåber 390.
 Korn 140. 296. 315. 326. 352. 384.
 389.
 Kors se Krucifikser og Freds-
 kors.
 Korsmesse 309.
 Korstog 8. 52. 57. 376.
- Krake se Eskil Krake.
 Krantz, Albert, lybsk historie-
 skriver, 14.
 Kristine, datter af kong Håkon
 Håkonsøn af Norge, 95 f.
 Kristjern Bentsøn, jysk stormand,
 284.
 Kristoffer I, dansk konge, 5 f.
 9 ff. 21. 27 ff. 31 ff. 38. 40 ff.
 49 f. 76. 79 f. 86. 88 ff. 93. 96 ff.
 110 f. 114 ff. 156. 158 ff. 167 f.
 170. 172 f. 185 f. 188. 203. 235.
 262. 270. 274 f. 308. 319. 331.
 337 f. 364. 371 f. 375.
 Kronens rettigheder 8. 74 f. 119 f.
 124. 137 ff. 140 ff. 168. 309.
 318 ff.
 Krongods 76.
 Krucifikser 51. 258. 377. 387.
 Kryptkirker 386 f.
 Krøkedans se Agmund K.
 Kurfyrster 102.
 Kviter se Oluf Kviter.
 Kvæg 315. 322. 329. 382. 389.
 Kværsæde 127. 137. 148. 150.
 Kyndelmisse 264.
 Kyskhedsløfte 186 f.
 Kældermestre i klostre 257. 259.
 359. 361.
 Kætteri 169. 187 f.
 Købmandskab og købmænd 325 f.
 334. 341.
 Købmannehavn (København) 11 f.
 14. 60. 62. 65. 71. 78. 97. 101.
 142. 165. 170. 181. 323 ff. 360.
 374. Jfr. Havn.
 Købstæders ret og retsstilling
 120 f. 139. 142. 148 f. 152. 323 ff.
 Jfr. Stadsretter.
 Kød se Jens Kød.
 Køkkener 352. 377.
 »Kølleloven« 11.
 Køl ved Rhinen 7. 28. 39.
 193.

- Kådkarle (husmænd, indsiddere) 10 f.
 Kåre se Nils Kåre.
- L**adegårde 252. 259. 300 ff. 306. 312. 315.
 Lader 352.
 Lage se Lave.
 Laksevåg ved Bergen 106.
 Lam se Jens Lam.
 Landboer (fæstebønder) 139 f. 148. 256. 260. 263. 277 f. 294. 299. 301.
 Landemoder 11. 56. 114 ff. 138. 145. 169. 174. 187. 198. 202. 263. 270. Jfr. Kirkemoder.
 Landgilde 170. 360. 366. 386.
 Landslove (modsat rigslove) 218. 324 f. 328. 331 ff. Jfr. Jyske, Skånske og Sællandske lov.
 Landsting 113. 122. 124 f. 139 f. 330. 335. 361.
 Langeland 240.
 Langerud (Langerød) i Nord-sælland 359 f.
 Lars, munk i Øm, 293.
 Lateranet i Rom 78. 260. 262. 357 f. 367 ff. 382.
 Lave Gudmundsøn, dansk stormand, 7 f. 27 f. 39. 43 ff. 70.
 Lave, lægbroder i Øm, 263.
 Leding 86 f. 91. 95. 101. 119 ff. 124. 127. 137 f. 141 f. 145. 148 ff. 152. 168 ff. 318 f. 326. 333. — Ledingsafgift 360. 373. — Ledingsbøder 127. 319. — Ledingsfrihed 120. 127. 141.
 Legater, pavelige, 18 f. 82. 106. 190 ff. 229. 271. 295. 299 f. 370.
 Lejde 195. 197. 201. 206. 212. 216 f. 220. 228.
 Lejre på Sælland 11.
- Lendermænd i Norge 91. 101. 107.
 Len, Lensfane, Lenshylding 10. 177 f. 200. 212. 223. 370. — Len = Ombudsmands embede, 320.
 Levende begravet 343.
 Liden se Nils L. og Tyge L.
 Lifland 69.
 Ligfølge 352.
 Lilleborg på Bornholm 167.
 Lillehedinge i Østsælland 374.
 Linde, lille, i Østsælland, 366. 373.
 Lindholm ved Gøtelve 87 f. 90.
 Litle se Jon Litle.
 Linkøping i Sverige 79.
 Liturgiske klædningsstykker se Messedragt.
 Ljutstorp i Østsælland 366. 373.
 Lodin Gunnesøn, norsk stormand, 94.
 Lodin Staur, norsk stormand, 103.
 Lofthuse 273. 296.
 Lohede i Sydslesvig 15. 29. 104. 167. 237.
 Lov = retsligt bevis 341 f. 349. 351.
 Lovbog 320. Jfr. Skrå.
 Lovgivning 120. 146 f. 318 ff. Jfr. Kinkelove, Landslove, Rigslove, Stadsretter.
 Ludde (Løddeå) i Skåne 141.
 Ludolf, grevinde Ingerds svend, 376.
 Ludvig den hellige, fransk konge, 8. 21.
 Lumme i Skåne 123. 140.
 Lund i Skåne 6 f. 9. 13. 15. 17. 19 f. 30. 41. 54 ff. 57. 61. 63. 65. 75. 77. 110 f. 113. 119. 121 ff. 126 ff. 132. 140 ff. 151. 154 f. 159. 161. 167. 172 f. 183 ff.

190. 195. 198 ff. 223 ff. 233 f.
284. 314. 356 f. 365 ff. 371. 375.
380 f. 384 ff. — Lunde lands-
ting 113. 122. 124 f. 140. —
Lundeårbogen 2 ff.
- Lybek og Lybekkerne 6. 25. 27.
29 f. 47. 69. 71 ff. 82 ff. 161.
178 f. 205. 214. 219 f. 222. 225 f.
300. 305 f. 314. 337.
- Lyneborg i Nordtyskland 30.
244.
- Lynge herred i Nordsælland 361.
- Lyon i Frankrige 5. 23. 58 f. 62.
64. 68. 70. 72. 163. 206. 387.
Jfr. Kirkemøder.
- Lys 258. 265. 389. Jfr. Tælle-
prås.
- Lyseslukning ved bandlysning
64. 68. 163. 221. 292.
- Lystrup se Ljutstorp.
- Lægbrødre i klostre 129. 258 f.
263. 274. 292. 295 f. 301 ff. 306.
315.
- Læger 4. 208.
- Lærde mænd (= præster) 106.
- Lærred 325.
- Løddeå se Ludde.
- Lødighed af sølv 341.
- Løgum kloster i Sønderjylland
20. 284. 291. 309 f.
- Løke, ærkedegn i Århus, 284.
- Løsøre se Indbo.
- Låland 41. 240.
- Låsby i Midtjylland 278.
- M**ads, dansk drost, 21. 382.
- Mads, præst, Lundekannik, 390.
- Mads Flortorp, dronning Mar-
gretes hærmand, 17.
- Magdeborg i Tyskland 177. 307.
- Mageskifter 249. 358 ff. 383 ff.
- Magistre og magistergrad 7. 15.
56. 63. 130. 142. 167. 169.
188. 203. 208. 210. 226. 263.
385. 388.
- Magnus (Lagabøter), norsk kon-
ge, 17. 81. 83. 87 f. 97. 99.
102 ff.
- Magnus (Ladulås), svensk her-
tug, senere konge, 109.
- Magnus, abbed i Øm, 249.
- Magnus Bardesøn, jysk stor-
mand, 283 f.
- Magnus Deg, jysk stormand,
284.
- Majestætsforbrydelse 185. 320.
- Malerkunst 263.
- Malend (Malling?) i Østjylland
55.
- Malmø i Skåne 101. 346.
- Malt 140.
- Manddrab 320. 324. 331. 338.
341. 347. 352.
- Mandebod 320. 331.
- Mandhelg 319.
- Margrete (Dagmar), Valdemar
Sejrs dronning, 34.
- Margrete, Kristoffer I.s dronning,
13. 15 f. 19. 29 f. 41. 103 f. 121.
125. 128. 143. 171. 178 f. 182 f.
186. 190. 195 ff. 198 ff. 210 f.
214 ff. 223 f. 227 f. 233. 235.
237 ff. 262. 275 f. 295. 304 f.
374.
- Margrete, Håkon Håkonsøns
dronning, 86. 99. 107 f.
- Margrete, hertug Erik Abelsøns
hustru, 22.
- Margrete, søster til abbed Oluf
af Øm, 255.
- Margrete Thorkelsdatter (Bille),
skånsk adelsfrue, 386.
- Mark se Møntregning.
- Markedet ved Skanør og Falster-
bo 74 f. 91. 329.
- Markvard af Rønnov, dansk
stormand, 71.

- Marskembede 204. 275. 279. 361.
 Martin af Troppau, tysk krø-
 nikeskriver, 33. 46 f.
 Masurboller 391.
 Matthæus af Paris, engelsk krø-
 nikeskriver, 34. 48.
 Matthæus, kannik i Châlons-
 sur-Marne, 208.
 Mededsmænd 8. 42. 112. 129. 279.
 321. 331 ff. 340. 342 f. 348 ff.
 353. 355. Jfr. Edsbevis.
 Medinge i Nordtyskland 178.
 Meissen i Saksen 16. 30. 245.
 Meklenborg 73. Jvf. Henrik af M.
 Mektilde, Abels dronning, senere
 gift med Birger jarl af Sve-
 rige, 26. 28. 42. 66. 186 f.
 Mektilde, markgrevinde af Bran-
 denborg, datter af kong Kri-
 stoffer I, 21.
 Mel (rug- og hvede-) 140.
 Mel i Norge, se Gaut.
 Mereke, Grevinde Ingerds svend,
 376. 378.
 Messer 154. 159. 241. 285 f. 293.
 302. 352. 385 f. 390 f. Jfr. Sjæ-
 lemesser.
 Messedragt 276. 390.
 Messerede se Alterprydelser.
 Midsommergæld 325. 334.
 Mikkil, abbed i Ryd, 22.
 Mikkil, abbed i Øm, 249 ff.
 Mikkil, gardian (?) i Roskilde,
 378.
 Milano i Italien 363.
 Mildenborg i Nordfrisland (Søn-
 derjylland) 9.
 Milo, tysk magister, 226.
 Miniaturebilleder 263.
 Ministre (tilsynsmænd hos Fran-
 ciskanerne) 60. 71. 230 f. 367.
 379 f.
 Mjød 342.
 Mongolerne 3. Jfr. Tartarerne.
 Morten, præst på Rygen, 226.
 Morten Portagal 75.
 Moser 359.
 Mossø 248. 252. 272.
 Mostersund i Halland 83. 92.
 Mot (= møde) 351.
 Movrits, viceærkedegn i Ribe,
 284.
 Mundskænk se Skænk.
 Munkekutter 53. 277. 315.
 Munkeløfte 129. 259. Jfr. Kysk-
 hedsløfte.
 Munkeregler 137. 265. 315. 364.
 371. 378.
 Muro i Syditalien 208.
 Mysund i Sønderjylland 7. 43.
 Møddinger 334.
 Møgeltønder slot i Sønderjylland
 18.
 Møller 142. 357. 366. 372. 383 f.
 Møn 9 f. 168. 240. 373 f.
 Møntmestre 132. 341 f. 376.
 Møntregning og møntvæsen 74.
 131 f. 138 f. 185. 224 f. 241.
 254. 256 f. 260. 296. 319. 324 f.
 336. 342. 363. 373. 396 ff.
 Mål og vægt 140. 260. 325 f. 342.
 348 ff. 356. 360. 389.
 Måltider 272 ff.
 Nadver, den hellige, 280. 293.
 Nathold 137. Jfr. Gæsteri.
 Naturvidenskab 388.
 Neapel 267 f.
 Nekrologium 387.
 Nicæniske symbol 187 f.
 Nidingsnavn 347 ff. 355.
 Nikolaus, pavelig sendemand, 65.
 Nikolaus, norsk munk, 102 f.
 Nils Bæger, jysk stormand, 284.
 Nils af Daldorp, jysk præst, 55.
 Nils Djankersøn, kannik i Sles-
 vig (?), 314.

- Nils Erlandsøn, gælkær i Lund, 13. 75. 111. 121. 127. 135. 171.
- Nils Grevesøn, dansk stormand, 362.
- Nils Gøtesøn, kannik i Roskilde, 198 ff. 224 f.
- Nils Hest. prædikebroder, 222.
- Nils Jyde, magister, 222.
- Nils Kåre, prædikebroder, 222.
- Nils Liden, grevinde Ingerds svend, 376.
- Nils Pine, abbed i Næstved, 18.
- Nils Stigsøn, bisp af Roskilde, 4 ff. 56. 58 ff. 132.
- Nils Thorkelsøn (Bille), Lundekannik, 222. 385 ff.
- Nils Tulesøn, skånsk stormand, 111.
- Nils Tysk, Lundekannik, 55. 389.
- Nils Vind, kannik i Roskilde, 226.
- Nils Værresøn, i tjeneste hos grevinde Ingerd af Regenstein, 376.
- Nils, abbed i Næstved, 8.
- Nils, abbed i Tvis, 281. 284. 287 ff.
- Nils, bisp af Slesvig, 11. 15 f. 18. 76 f. 141. 179. 186. 297 f.
- Nils, bisp af Viborg og kongens kansler, 19. 124. 127. 164. 169. 183. 197. 233. 279. 282 f. 375.
- Nils, fyrste af Güstrow, 119.
- Nils, greve af Halland, 8.
- Nils, junker af Halland, 21.
- Nils, kannik i Slesvig, 50.
- Nils, kantor i Slesvig, 208.
- Nils, præst, kannik i Lund, 388.
- Nils, præst, kannik i Lybek, 226.
- Nils, sællandsk præst, 63.
- Nisjø se Onsjø.
- Norge og Nordmændene 10 f. 17. 75. 81 ff. 120. 147. 379. 381.
- Notarer 55. 119. 208 f. 226. 384. Jfr. Skrivere.
- Novgorod i Rusland 88.
- Nuntier, pavelige, 4. 15. 21. 56. 65. 167. 188 f. 370.
- Nyborg 11. 17. 118. 128. 135. 149. 152. 168. 233. 337 f.
- Nykøbing på Falster 234.
- Næstved 12 f. 21. 169. 382. — Næstved kloster 8. 15. 18. 293. 297. — Næstvedårbogen 2. 4. 8. 11. 13. 15 f. 18. 21 ff.
- Nævninger 112. 322. 338. Jfr. Mededsmænd.
- Nøglemagt, kirkens, 130 f. 145. 286, Jfr. Domsret.
- Øddesund (i Limfjorden) 14.
- Odense 5. 56. 134. 137. 171 ff. 186. 195. 205. 208. 346. — Odense kloster (St. Knuds) 137. — Odensestatutterne 56. 134.
- Offer af penge ved gudstjeneste 247. 352. 386. 389 ff.
- Oksekroppe 140.
- Olaf, søn af Magnus Lagabøter, 108.
- Oldendrift af svin 322.
- Oldermænd eller »oldinge« 346. 349 f. 353. 355 f.
- Oldesloe i Holsten 26.
- Olje til kirkebelysning 389.
- Oluf, abbed i Øm, 255 ff.
- Oluf, bisp af Børglum, 14. 168. 188.
- Oluf Haraldsøn, dansk stormand, 384.
- Oluf Kviter, læghroder i Øm kloster, 252. 258 f.
- Oluf Skænk, dansk stormand, 8. 21.
- Ombudsmænd, kongens, 73. 91. 136. 241. 318 ff.; ærkebispens 111. Jfr. Fogeder.
- Onsjø herred i Skåne 142.

- Oplandene i Norge 103.
 Orbec i Normandiet 208.
 Ordination af præster 138. 217.
 Ordrup se Horetorp.
 Oroust, ø udfor Båhuslen, 86.
 Orvieto i Italien 180. 183 f. 190.
 234. 294.
 Oslo i Norge 83. 88. 95. 103.
 Ost 140.
 Ottesang (morgengudstjeneste)
 241.
 Otto den store, tysk kejser, 46.
 Otto »med pilen«, markgreve af
 Brandenburg, 31. 239.
 Otto af Barmstadt, nordtysk
 ridder, 77.
 Otto, greve af Ravensberg, 384.
 Ottobono af St. Adrian, kardinal,
 pavelig legat, 193.
- P**aderborn i Westfalen 27. 42.
 161.
 Pantsættelser 76. 166. 345. Jfr.
 Udpannting.
 »Pape« (pave), øgenavn, 255.
 Paris i Frankrige 7. 26. Jfr.
 Matthæus af Paris.
 Paternosterbånd 377.
 Pavebrevs formler og udtryks-
 måder 60. 182 f. 267 f. 358.
 370 f. 378. 382.
 Pavehoffet 120. 123. 128. 134 f.
 141. 144 ff. 152 f. 157. 160.
 162 ff. 173 ff. 188 ff. 195 ff. 209 ff.
 229 ff. 234. 266 ff. 273. 275.
 281 ff. 287 f. 290 ff. 297. 357.
 363 ff. 367 ff. 378 ff. Jfr. Ro-
 merhoffet og Appel.
 Pavens penninge se Peterspenge.
 Peder, bisp af Hamar, 88.
 Peder, kannik i Slesvig, 50.
 Peder, kapellan, 119.
 Peder, kardinal, pavelig legat, 69.
- Peder, Erik Plovpennings præst,
 53.
 Peder, provst i Århus, 55.
 Peder Abbed, prædikebroder, 221 f.
 Peder Akesson, sællandsk stor-
 mand, 361.
 Peder Bisp, kannik i Slesvig (?),
 314.
 Peder Danske, magister, med-
 hjælper hos bisp Eskil af Sles-
 vig, 56.
 Peder Ebbeson, sællandsk stor-
 mand, 11. 359. 361.
 Peder Elavson, bisp af Århus,
 5. 56. 188. 253 f. 298.
 Peder Finsøn, dansk drost, 15 ff.
 121. 127. 240 ff.
 Peder Foka, kannik i Slesvig (?),
 314.
 Peder Gammel, dansk stormand,
 330.
 Peder fra Giske, norsk stormand,
 86. 88.
 Peder Gunneson, jysk stormand,
 284.
 Peder af Hunebjerg, skånsk stor-
 mand, 388.
 Peder Jakobsøn, bisp af Ros-
 kilde, 362.
 Peder Kansler, magister, kannik
 i Roskilde, 63.
 Peder Olsøn, historieskriver, 3 ff.
 53.
 Peder af Orbec, magister, dok-
 tor i kirkeret, 208.
 Peder Rød, Roskildekannik, 329.
 Peder Skjalmsøn (Bang), bisp
 af Roskilde, 10. 13 f. 19. 78.
 155. 162. 165. 169 ff. 180 ff. 195.
 198 ff. 220 f. 223 ff. 233. 235.
 297. 314. 368. 374 ff.
 Peder Slet, dansk klerk, 222.
 Peder Strangesøn, dansk stor-
 mand, 3.

- Peder Topasøn, vistnok fejl for
 Peder Elavsøn, 5.
 Peder Tygesøn, sællandsk stor-
 mand, 138.
 Peder Ugotsøn, bisp af Århus, 141.
 164. 254. 256 f. 260 f. 270. 363.
 Peder Unnesøn, Roskildekannik,
 329.
 Peder Ødensøn, dekan i Ros-
 kilde, 378.
 Peder Åby, ærkedegn i Århus,
 195. 203. 222 f. 233. 264.
 Pengevæsen og penninge, se
 Møntregning.
 Perugia i Italien 192. 194.
 Peterspenge 131. 138. 370.
 Piacenza i Italien 56.
 Pilegrime og pilegrimsfærd 52.
 309. 362. 376. 385.
 Pine se Nils Pine.
 Piper se Jens Piper.
 Plankeværker udenom byer 238 f.
 324. 327.
 Plovjern 306.
 Plovskat 6. 318 f. 322.
 Plyt se Andreas Plyt.
 Pløn i Holsten 29. 238 ff.
 Pommern 41. 121. 125.
 Portugal se Morten P.
 Portugal 34.
 Pose se Arnbjørn Pose.
 Posen (i Polen) 226.
 Povl, kapellan hos grevinde In-
 gerd af Regenstein, 376.
 Povl Gås, norsk stormand, 92.
 103. 108.
 Povl Hvid, foged i Søborg, 384.
 Povl Pæn, jysk stormand, 284.
 Preussen 52. 69.
 Privilegier se Fribreve.
 Provincialministre se Ministre.
 Provincialpriorer for Prædike-
 brødrene 55. 60. 96. 124. 221.
 230. 295. 297.
 Præbender 54 f. 127. 142. 144.
 149. 151. 390. Jfr. Kannike-
 samlag.
 Prædikebrødre (Dominikanere) 2.
 8. 21. 28. 33. 37. 44 f. 49. 55.
 60. 93. 95 f. 121. 124. 157. 173.
 190. 207. 213 f. 221. 230 f. 242.
 295. 297. 307. 310. 376 f. 381.
 387.
 Prædikestole 390.
 Præstekald 363. Jfr. Kaldsret.
 Pugerup i Midtjylland 317.
 Pæn se Povl Pæn.
 Påskefest 280.
 Påskeskud 334.
 Quedlinburg i Saksen 30.
Ran 78. 251 f. 292. 296. 322.
 340. 343.
 Randers 4. 16. 278.
 Rane, magister, Roskildekannik,
 203.
 Rasbæk ved København 329.
 Ravensberg 384.
 Ravnsholt i Båhuslen 86.
 Rede til gilde 350.
 Redskud 321 f.
 Regelbundne præster se Kan-
 nikesamlag.
 Regenstein ved Harzen 14. 364 f.
 371 f. 375 f.
 Reinfeld i Holsten 30.
 Rejner, bisp af Odense, 171 f.
 186. 195. 205.
 Rejnoldsborg (Rensborg) 27. 42.
 166.
 Rektor (pavelige sendemænd)
 370.
 Retsvidenskab 208. 388. Jfr.
 Kanonisk ret og Kirkeret.
 Rettergang 119 f. 134 f. 138 f. 143.

146. 168 f. 196 ff. 224 ff. 249.
286 f. 291 f. 298. 301 f. 305. 309 ff.
330 ff. 338 ff. 347 ff. Jfr. Doms-
ret, Edsbevis, Stævning.
Retterting, kongens, 142.
Reval i Estland 4. 48.
Revshaleborg ved Maribo sø 10.
Ribe 3. 5 f. 12. 19. 21 ff. 42. 47.
55 f. 70. 114. 157. 173 ff. 197 ff.
224 f. 227. 233. 266. 273. 284.
297 f. 305. 312. 337 ff.
Richissa, Birger jarls datter,
norsk dronning, 86. 100.
Richissa, svensk dronning, 80.
Richow i Nordtyskland 178.
Ridderslag 243. 245.
Ridderspil 243 f.
Riga i Lifland 379.
Rigslove 318 ff.
Rigmøder 11. 114 f. 118 f. 135.
145 f. 168. 172. 337 f. Jfr.
Danehof.
Rikard, konge af Tyskland, 109.
Rimkrøniker, holstenske og
brunsvigske, 33. 236 ff.
Ringsted kirke og kloster (St.
Bent) 4. 11. 20. 32 f. 38. 44.
137. 293. 297. 346.
Ringsted landsting 361.
Risflettede huse 389.
Ro, magister, kannik i Ribe,
198 ff. 224 f. 233.
Robert, greve af Artois, 8.
Robert, munk i Slesvig, 51.
Romerhoffet (pavestolen) 17 f. 20.
88. 123. 128. 134 f. 153. 167 ff.
263 f. Jfr. Appel, Lateranet,
Pavehoffet.
Rosenkranse se Paternosterbånd.
Roskilde 3 f. 6 f. 10. 13 ff. 17. 19.
53. 56. 58. 60 ff. 71 f. 78. 111.
132. 138. 140. 143. 155 ff. 162.
165. 169 ff. 180 ff. 195. 198 ff.
221. 223 ff. 233. 235. 295. 297.
304 f. 314. 323. 329. 330 ff. 357-
359. 362. 364 ff. 371. 374 ff. 377 f.
380 f. 383.
Rosmos se Rødsmose.
Rostock 13. 119.
Rouen i Normandiet 28.
Rude i Vestsælland 198 ff. 224 f.
233.
Rudolf (af Habsburg), tysk kej-
ser, 22.
Ruppin i Meklenborg 11.
Rusland 88.
Ryd kloster i Angel 2. 22. 207 f.
275. 284. 291. 309. — Rydår-
bogen 2 ff. 25.
Rygen 12 f. 23. 70. 99. 119. 160.
164. 181. 185. 226.
Rygjafylke i Norge 99.
Rygjarbit i det sydlige Norge 83.
Rød se Peder Rød.
Røde se Helge Røde.
Rødsmose (Rosmos) i Djurs-
land 263. 292.
Røgelsekar 258.
Rønnov se Markvard R.
Rørsær 383.
Rørsøen ved Kbh. 329.
Røveri se Ran og Sørøveri.
Rådmænd i byerne 173. 178. 327.
338 f. 341. 343 ff.
»Rådsrøvere« 344.
Sabina se Vilhelm af S.
Sagefald (indtægt af retslige
bøder) 260 f. 266. 270. 298 f.
Jfr. Bøder.
Sakramenter 154. 163. 183. 279
285. 368. Jfr. Dåb, Nadver,
Skriftemål, o. s. fr.
Sakse, historieskriver, 2 f. 32 f.
Saksland (Saksen) 102. 176 ff.
236.
Sakstorp i Skåne 385. 387.

- Salmebøger 377.
 Salomon, Franciskanermunk i Roskilde, 377.
 Salt 140. — Saltværker 357.
 Salvning af småbørn 183.
 Salzwedel i Saksen 30.
 Samsø 76.
 Sandby i Skåne 390.
 Sarpsborg i Norge 109.
 Saser, magister, domprovst i Lund, 55. 110. 119. 121. 198 ff. 224 f. 233. 314.
 Schabrode på Rygen 160.
 Schwaben i Tyskland 84.
 Schwerin i Meklenborg 26. 70. 161. 165. 178. 244.
 Segeberg i Holsten 29. 51.
 Selvmord 343.
 Serridslev ved København 329.
 Signeter 289. 327.
 Sigurd Kongssøn, norsk kongesætling, 86. 88.
 Sigurd prior, norsk prædikebroder, 93. 96.
 Sildefiske og sildemarked 325. 329. Jfr. Marked og Skanør.
 Silvius, klerk, dommer i Syditalien, 208.
 Simon, bisp af Paderborn, 27. 42.
 Simon, kannik i Slesvig, 208. 314.
 Simon, norsk prædikebroder, 93.
 Simon af Auvergne, Franciskaner, pavelig sendemand, 58 ff. 65.
 Simon Staur, norsk stormand, 94.
 »Sira«, hæderstitel for præster, 84. 103.
 Sjølegaver 36. 253. 256. 259. 270. 281 f. 339. 362. 376 ff. 385 ff.
 Sjølemesser 385 ff. 389 ff.
 Sjølesorg 136. 363.
 Skantorpborg (Skanderborg) 252 f.
 Skanør 73 ff. 91. 123. 139 f. 329. 346. 355 f.
 Skatkammer, kongens, 223 f.
 Skatmestre 314.
 Skattefrihed 256.
 Skatter 6. 152. 167. 177. 185. 260. 266. 282. 319. 323. 325. 329 f. 334.
 Skede (Ske) i Midsølland 366. 373.
 Skederud i Nordsølland 361 f.
 Skelfiskør (Skelskør) 9 f. 76. 142.
 Skibbrud 70. 73. 75. 322. 349. 354.
 Skibe 324 f. 347. Jfr. Drage, Kogge, Sude, Tyvesesse.
 Skiftebreve 372 ff.
 Skind 325.
 Skipæn 120. 127. 141. 319. 323.
 Skjalme, præst, munk i Øm, 292. 302.
 Skjerede se Skederud.
 Skogby se Jakob S.
 Skoledrenge 377. 386.
 Skolemestre 226.
 Skotland 81.
 Skove og skovhugst 322. 357. 359 f. 382 f.
 Skriftemål 20. 28. 35 f. 44. 67. 155. 163. 207. 231. 368 f. 380.
 Skrin 377. 390.
 Skrivekunst 263.
 Skrivere 280 f. 352. 356. Jfr. Notarer.
 Skrå (= skånske kirkelov) 111. 125. 127. 132 f. 142. 149. 153.
 Skrå (= Gildeskrå) 346 ff.
 Skråherrer (gildepræster) 352 f.
 Skud (skat) 334. Jfr. Stud.
 Skyldsætning af jord 358 ff. 373.
 Skældsord 340 f. 350.
 Skænke (mundskænke) 8. 19. 21.
 Skænksøn se Anders S.
 Skødebreve 319. 358 ff. 372 ff. 383 ff.

- Skåne og Skåningerne 6 f. 16 f. 74 f. 91. 111 ff. 121 f. 125. 133. 140. 149. 240. 324.
- Skånske lov og kirkelov 111 ff. 122. 125. 132 f. 318. Jfr. Skrå.
- Slagelse 140.
- Slagsmål 333. 340. 350.
- Slangetorp (Slangerup) i Nordsælland 361.
- Slesvig by 4. 7 f. 10 f. 13. 15. 18 f. 22. 28. 31. 37. 40. 43 ff. 47. 50 ff. 56. 60. 62. 65. 76 f. 116. 168. 171. 179. 186. 196. 200. 207 f. 227. 266. 294. 297 f. 305. 307 ff. 312. 314.
- Slet se Peder Slet.
- Slien 7. 27. 32. 35. 43 ff. 166.
- Slogs hede i Jylland 278.
- Sminge ved Århus 248.
- Smykker 377.
- Smør 140.
- Små brødre (Franciskanere) 14. 19 f. 25 f. 49. 53. 58. 60. 62. 71. 76. 157. 173. 207. 230 ff. 312. 369. 376 ff. 379. 387. 389.
- Smådrenge 377.
- Snorre Sturlasøn, islandsk høvding og sagamand, 81.
- Sofia, svensk dronning, datter af Erik Plovpenning, 20. 79 f. 108.
- Sofia, datter af kong Abel, g. m. greve Bernhard af Bernburg, 29.
- Sogn i Norge 103.
- Sogneherrer (sognepræster) 57. 198 ff. 224 f. 231. 233.
- Sognekald 363. Jfr. Kaldsret.
- Sognekirker 285 f.
- Sorø kloster 5. 284. — Sorø-årbogen 2. 11. 13.
- Sote mølle i Nordsælland 383 f.
- Sotebjærg sstds. 384.
- Soveløfter 296. — Sovestuer i klostrene 258.
- Spanien 94 ff. 100.
- Spisesale i klostrene 258. 315.
- Spitingneus, konge af Bøhmen, 46.
- Spjarr (Spjerøen) i Viken (Norge) 94.
- Sprænghest, tilnavn til Kristoffer I's dronning Margrete, 15.
- Stabel se Sted og stabel.
- Stade, by ved Elben, 25. 307.
- Stadsretter 323 ff.
- Stangarfylja se Harald S.
- Stangby i Skåne 389.
- Stapelholm i Sønderjylland 166.
- Starkad, oldtidskæmpe, 9.
- Statius, romersk digter, 48.
- Staur se Lodin S. og Simon S.
- Stavanger i Norge 88. 106.
- »Sted og stabel« 342.
- Steffen, grevinde Ingerds svend, 376. 378.
- Stege 382. — Stegeborg 27. 168.
- Sterlinger (engelske penninge) 74. 185. 224 f. 296. 363.
- Stikil se Jens S.
- Stod af heste 312. 366. 374. 378.
- »Stola«, et broderet bånd hørende til messedragten, 276.
- Stolestader 142.
- Storehedinge 346.
- Strandfriserne i Sønderjylland 28. Jfr. Friserne.
- Strandret 120. 127. 142. 148. 151. Jfr. Skibbrud og Vraggods.
- Strassburg i Elsass 14.
- Strø herred i Nordsælland 361.
- Strømsund i Halland 93 f.
- »Stud« (pengehjælp) 325. 352. 354.
- Stuer 264 f. 352. 378.
- Sturla Thordsøn, islandsk sagamand og skjald, 81. 88 f. 91 ff. 95 ff.
- Sturlungasaga 81.
- Styresmænd 141. Jfr. Skipæn.

- Stævning 151. 163. 169. 189. 196.
 199 ff. 215. 223. 227. 278 f. 282.
 291 f. 301. 305. 307. 310 ff. 329.
 333 ff. 340. 349. 353 f. Jfr.
 Rettergang.
 »Subtile«, del af messedragten,
 390.
 Sude, en art skib, 86 f. 91. 95 ff.
 99.
 Sursdale (Susdal) i Rusland 88.
 Svalmstorp (Svalmstrup) i Midt-
 sælland 366. 373.
 Svansø i Sønderjylland 166.
 Svegestorp (Svejstrup) i Midt-
 jylland 312.
 Sven, abbed i Vitskøl, 261.
 Sven, bisp af Århus, 248. 268 ff.
 277. 280 f.
 Sven, broder til abbed Oluf af
 Øm, 255.
 Sven, søn af samme, 255.
 Sven, kannik i Lund, 329.
 Sven, magister, kannik i Ribe,
 55.
 Sven, munk i Øm, 251.
 Sven Aggesøn, historieskriver,
 32.
 Svendborg 5. 9 f.
 Svenstorp (Svenstrup) i Midt-
 sælland 374. 377 f.
 Sverige og Sveerne 4. 8. 10 f.
 20 f. 23 f. 26. 54. 56. 79 f. 85.
 87. 91. 95. 99 f. 104. 108. 125.
 147. 187. 379. 381. 384. Jfr.
 Svithjod.
 Sverre, norsk konge, 81. 88.
 Sverre, junker, Håkon Håkon-
 søns søn, 100. 102 f.
 Svinehold 322. — Svinestier 345.
 Svithjod 85. 88 f. Jfr. Sverige.
 Syderøerne 88.
 Symbol se Trosbekendelse.
 Syndsforladelse se Afløsning.
 Syngemester se Kantor.
- Synode se Kirkemøde.
 Sysselmænd (norske) 91. 94.
 Sysselting 274 f.
 Sysler og Sysseлиндdeling 174.
 274.
 Sæby i Skåne 140.
 Sælland og Sællandsfarerne 6.
 9. 12 ff. 17. 94. 99. 167. 169.
 240. 330. 335.
 Sællandske lov 318. 324 f. 328.
 331 ff.
 Sællandske årbog 2. 5 f. 8 f. 11.
 14. 17. 19. 21 f. 33. 42.
 Søborg i Nordsælland 384 f.
 Sødring ved Randers fjord 253 f.
 Søfolk 324 f. 342.
 Sølsvager 377. 388. 390 f.
 Sønderjylland 12 f. 22. 29 ff. 70.
 72. 74. 82. 104. 109. 166. 181.
 200. 274. 308. 375.
 Sørle, ærkebisp af Trondhjem,
 88.
 Sørøveri 71. 82 f. 101 f. 349.
 Såremål 333. 338 ff. 350. 353.
- T**ak (kavtion) 347 f.
 Tamperdag 275.
 Tartarerne (Mongolerne) 3. 88.
 Tavlebord se Tærningsspil.
 Tempelherrer 207.
 Testamenter 248. 268. 271. 277.
 280. 367. 375 ff. 385 ff. 388 ff.
 Thegngæld 331. Jfr. Mandebod.
 Thorbern Jonsøn, sællandsk stor-
 mand, 361.
 Thorbern, skoledreng, 377.
 Thord Kakale, norsk stormand,
 92.
 Thord, Lundekannik, 222.
 Thore Gripsøn, norsk stormand,
 97.
 Thorkel, underdiakon af Gjer-
 rild i Østjylland, 363.

- Thorkel Bille, skånsk stormand, 385 f.
- Thorlaug Bose, norsk stormand, 90 f. 108.
- Thrugot se Trugot.
- Thüringen 103.
- Tiende 12. 57. 113. 123. 131. 140. 357 f. Jfr. Bispe- og Kirketiende.
- Ting se By-, Herreds-, Sysselting, samt Rigsmøde.
- Tinglæsning 308.
- Tjenesteed 124. 127. 150. 167 f. 170. 172. 185 f. 207. 212. 319 f.
- Tofter (i landsbyerne) 359 f. 383.
- Tokkemærk på Sælland 374.
- Told 74 f. 120. 142. 148. Jfr. Forband.
- Tommerup se Tumetorp.
- Torve i byerne 354. Torvehandel 325 f. 335. 342.
- Trelleborg i Skåne 151.
- Trenorchia 65.
- Trident i Italien 229.
- Trigge herreds ting 361.
- Troels, ærkedegn, 314.
- Trondhjem 88. 90 f. 99. 108.
- Troppau 33; jfr. Martin af T.
- Trosbekendelse 187 f.
- Troskabsed se Tjenesteed.
- Trugils, kannik i Slesvig, 208.
- Trugot Thorstensøn, Lundekannik, 119.
- Træhuse 389.
- Tubald på Møn 373 f.
- Tule Vognsøn, skånsk stormand, 129.
- Tumetorp i Skåne 387.
- Tune i Nordtyskland 178.
- Tunsberg i Norge 86. 89. 94 ff. 99. 101. 103. 105. 108.
- Ture, abbed af Øm, 207 f. 249 f. 289 ff. 317.
- Turnering se Ridderspil.
- Tuve, foged i Roskilde, 378.
- Tuve, provst af Vardesysse, 174.
- Tvilum kloster i Jylland 137.
- Tvis kloster i Jylland 281. 284. 287 ff. 310.
- Tyge, bisp af Ribe, 23.
- Tyge, bisp af Århus, 17. 19. 22. 180. 188. 197. 221. 248. 263 ff.
- Tyge, lægbroder i Øm, 302 f. 306.
- Tyge Bost, kammermester, 39. 43. 70. 75.
- Tyge Kristjernsøn, skånsk stormand, 385 f.
- Tyge Liden, sønderjysk stormand, 77.
- Tylvtered se Edsbevis.
- Tysk se Nils T.
- Tyskland og Tyskerne 109. 193 f. 218. 229. 252. 305 f. 377.
- Tyve og tyvsstraf 322. 325. 342 f. — Tyvsmærke 343.
- Tyvesesse (en art skib) 103.
- Tyveskud og tyvestud 325. 334.
- Tællepråse 265.
- Tærningspil 7. 27. 35. 45. 47. 49. 353.
- Tørfisk 140.
- Tørning (Tåning) ved Skanderborg 252. 259. 278.
- Tøvelde se Tubald.
- Tårnborg ved Korsør 160.
- Tårnbylille i Østsælland 366. 373.
- Tårnbymagle i Østsælland 373.
- Ubald, pavelig kapellan, 135.
- Udlån 327.
- Udpantning 327.
- Udsæd 360.
- Uffe, ærkebisp af Lund, 9. 41. 54. 56. 61. 63. 150. 319. 390.
- Uffe Nilssøn, dansk drost, 384.
- Ugot, provst af Børglum, 14.
- Ulrik, Franciskanermunk, 53.

- Ulv jarl, svensk stormand, 88.
 Umlandsfarerne 74 f.
 Underdiakoner se Diakoner.
 Ungarn 3.
 Universiteter 7. 263. 385. Jfr. Magistre.
 Unne, kapellan, 119.
 Upsala i Sverige 79.
 Urban IV, pave, 178. 180. 182 ff. 210. 287. 291. 293 ff.
 Utland (Nordfrisland) 8.
 Uviet jord 128 ff. 155.
- V**agn Gunnesøn, dansk stormand, 5.
 Valdby se Volby.
 Valdemar Abelsøn, hertug af Sønderjylland, 7. 10 f. 28 f. 166. 375.
 Valdemar Birgersøn, svensk konge, 8. 11. 79 f. 85. 95. 105. 108 f.
 Valdemar Eriksøn, hertug af Langeland, 30 f.
 Valdemar, Kristoffer I's søn, 171.
 Valdemar Sej, dansk konge, 3. 23 ff. 33 f. 48. 73. 82. 251. 256. 318. 362.
 Valdemar den store, dansk konge, 80.
 Valdemar den unge, dansk konge, 34. 361 f.
 Valdkærle i Skåne 391.
 Valbut i Østsølland 374.
 Valby se Volby.
 Valpod kammermester, kannik i Lybek, 226.
 Varde syssel 174.
 Vederlaget se Hovmændslaget.
 Veje og vej anlæg 327 f. 384.
 Vejle 11. 114. 116. 118. 141. 155. 168. 174.
- Vejleforordningen 116 ff. 155 ff. 163. 168. 174.
 Vemmerløf se Væmundelev.
 Venceslaus, bøhmisk helgen, 33. 46 ff.
 Venden og Venderne 14. 26. 41. 102. 119. 146. 177. 295. 306.
 Vendlandsfarere 83.
 Venedig 84.
 Veng kirke og kloster i Midtjylland 248. 277.
 Vergil, romersk digter, 118.
 Werner af Medinge, nordtysk stormand, 178.
 Werner af Schwerin, nordtysk stormand, 178.
 Verona i Norditalien 229.
 Vesete, norsk stormand, 94.
 Vestergøtland 95.
 Westfalen 176.
 Vestmanland i Sverige 85.
 Viaticum 154.
 Viborg i Jylland 8. 13. 19. 56. 124 f. 164. 169. 183. 197. 249. 251. 279. 282 f. 375.
 Viborg ting 41.
 Viborg i Finland 79.
 Widekind, hertug af Saksen, 236.
 Viderløslille i Nordsølland 358. 383.
 Vidner 310 ff. 335. 338. 343. 345. 349. 355.
 Viglier se Vågenætter.
 Vikarer (præster) 386. 388. 391.
 Viken i Norge 83. 86. 90 ff. 95 f. 99 ff. 103. 107.
 Vilhelm af Alise, notar, 208 f. 226.
 Vilhelm af Holland, tysk konge, 10.
 Vilhelm af Sabina, kardinal, pavelig legat, 82. 106.
 Vin 342.
 Winchester i England 20.

Vind se Nils Vind.
 Vinduer i kirkerne 390.
 Vinterfiske 325.
 Vinternatstid 84.
 Virklang (Virklund) i Midtjylland 278.
 »Virning» 385.
 Visitats 114. 130. 142. 256 f. 265 ff. 282. 302. 379.
 Wismar i Meklenborg 72 f.
 Vissing nonnekloster i Midtjylland 252.
 Viterbo i Italien 79. 180. 218 f. 229. 379 f.
 Vitskøl kloster ved Limfjorden 257. 261. 265. 284. 287. 289 f.
 Vognskat 6.
 Voks 342. — Voksllys 351.
 Volby (Juellinge) i Østsælland 366. 374.
 Voldshandlinger 332. 338 ff.
 Voldtægt 322. 332. 338. 355.
 Vor kloster i Midtjylland 272.
 Vordingborg 18. 71. 116. 119. 135. 143.
 Vornede 260.
 Vraggods og vragret 70. 73. 75. 120. 127. 135. 142. 148 f. 151. 168.
 Vægt se Mål og vægt.
 Væmundeleiv i Skåne 387.
 Værgemål 328.
 Værksteder 277. 316.
 Værløse se Viderløse.
 Værnebreve 308. 324.
 Værnepligt se Leding.
 Værresøn se Nils V.
 Værtshuse 325.
 Våben 238. 326. 338 f. 347. 351.
 Våbenspil 244.
 Våge ved sygeleje 351 f.
 Vågenætter 386. 390 f.

Ystad 4.

Danm. 1241—1274.

Zambiria, tilnavn til Kristoffer I's dronning Margrete, 41.
 Zambor, hertug af Pommern, 41. 121. 125. 128. 143.
 Zvantepolk, fyrste af Pommern, 41.

Æble af sølv 377.
 Æddike 140.
 Ægteskabssager 113. 322 f. 341. 343. Jfr. Giftermål og Hor.
 Ægypten 8.
 Æmeltorp se Henrik Æ.
 Ærkebispervalg og -vielse 9. 23. 88. 111. 119. 142 f.
 Ærkedegne 55. 162. 174. 222. 233. 258. 264. 284. 294.
 Ærkestiftskirkemøde 114; jfr. Kirkemøde i Odense, Vejle og Lybek.
 Æsker se Hostiegemmer.
 Åtran se Ejder.

Ølgæld 325. 329. 334.
 Ølsalg 325. 342 f.
 Øm kloster i Midtjylland 129. 207 f. 248 ff.
 Øm klostres årbog 255 f.
 Øre se Møntregning.
 Øreflåden 91.
 Øresund 85. 97. 104. 187. 329.
 Ørkenøerne 109.
 Ørtug se Møntregning.
 Østbirk i Midtjylland 312.

Åbenrå 159.
 Åbo syssel i Jylland 274.
 Åby i Skåne 385.
 Åby se Peder Åby.
 Age Eldia, prædikebroder, 222.

- | | |
|--|--|
| <p>Åge, provincialprior for prædikebrødrene i Danmark, 221.</p> <p>Åhus borg i Skåne 16, 141.</p> <p>Åmund Haraldsøn, norsk stormand, 84. 92.</p> <p>Åndelige mænd (= munke) 114.</p> <p style="padding-left: 20px;">Jfr. Gudelige mænd. — Åndelige (kirkelige) sager 134. 139. 146. 152. 168. 171. 184.</p> <p>»År og dag« 335.</p> <p>Årbøger 1 ff. 255 f.</p> | <p>Århus 17. 19. 54 f. 65. 164. 169. 180. 188. 197. 203. 207 f. 221 ff. 233. 248. 258. 266. 269 f. 274 ff. 280 ff. 284. 291. 293 f. 297 ff. 307. 309 ff. 363. — Århus domkapitel 54. 56.</p> <p>»Årtid« 366. 389 ff. Jfr. Sjælemesse.</p> <p>Ås kloster i Halland 141 f.</p> <p>Åstedet 340.</p> |
|--|--|



